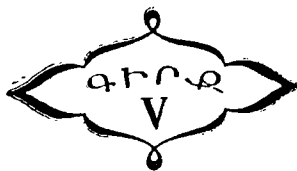

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Արևելագիտության ինստիտուտ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԳՐԱՌՈՒՄ,
ԱՌԱՋԱԲԱՆ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՀԱԶԻԵ ՋՆԴԻԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ 1988

АКАДЕМИА Р'СС ӘРМӘНИСТАНЕЙӘ ӨЛМА

Института р'оһьлатзание

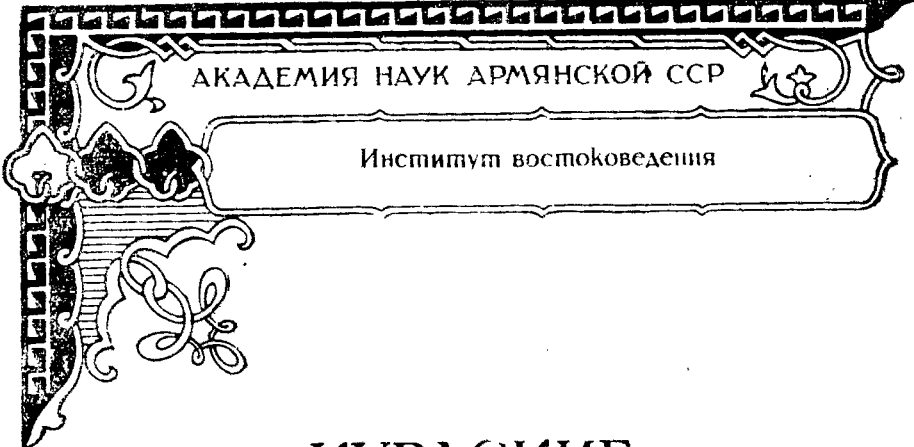
Һ'К'И'АТ'Е'Д Щ'М'А'Ә'Т'А К'Ө'Р'Д'И'Е

К'Ь'Т'Е'Б'А
V

ЖЕНЬВИСАР,
ПЕШХӘБӘР У НЬВИСАРНАСИ
ЙА Н'ӘЩИЕ Щ'ҢДИ

НӘШИРӘТӘ
АКАДЕМИА Р'СС ӘРМӘНИСТАНЕЙӘ ӨЛМА

ЕРЕВАН 1988

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Институт востоковедения

КУРДСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

КНИГА
V

ЗАПИСЬ,
ПРЕДИСЛОВИЕ И КОММЕНТАРИИ
АДЖИЕ ДЖИНДИ

ИЗДАТЕЛЬСТВО
АКАДЕМИИ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

ЕРЕВАН 1988

Տպագրվում է ՀՍՍՀ ԳԱ արևելագիտության ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ
Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական գիտությունների թեկնածու Կ. Ի. ՄԻՐՁՈՅՎ
Գիրքը հրատարակության են երաշխավորել զբախսուներ՝ պատմական գիտությունների
թեկնածու՝ Մ. Խ. ԳՍՎՐԵՇՅԱՆԸ և բանասիրական գիտությունների թեկնածու Կ. Ի.
ՄԻՐՁՈՅՎԸ:

Վերջական ժողովրդական հեքիաթները Հ. 5 (Գրառումը, առաջա-
բանը և ծանոթագր. Հ. Ջեղիի) Պատ. խմբ. Կ. Ի. Միրզոև.—
Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1988.— 302 էջ:

«Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ» հինգերորդ հատորն ընդգրկում է
Սովետական Հայաստանի տարբեր շրջաններում բնակվող քուրդ բանասաց-
ներից զրի առած հեքիաթները: Դրանք ժանրային առումով բազմազան են,
ախպական են լեզվի բարբառային որոշակիությունը: Հեքիաթները հարուստ
նյութ են պարունակում քրդերեն լեզվի, զրականության, ազգագրության և
քրդագիտության հարակից բնագավառների ուսումնասիրման համար: Հատորն
ունի առաջաբան, ծանոթագրություններ, բառարան, այբբենական ցանկ:
Հասցեագրվում է քրդագետներին և քրդական ժողովրդական բանահյու-
սության հետաքրքրվողներին:

Հասցեագրվում է քրդագետներին և քրդական ժողովրդական բանահյուսության հե-
տաքրքրվողներին:

470200000
Ք ————— 34—87
703 (02) — 88

Ա Ռ Ա Ջ Ա Յ Ա Ն

Քուրդ ժողովուրդը հայտնի է իր հարուստ ու բազմաժանր հնամյա մանահյուսուելթյամբ: Սակայն ժողովրդական այդ մեծարժեք ժառանգուելթյամբ անցյալում ժամանակ առ ժամանակ զբաղվել են միայն քուրդ և ալլ ազգերի առանձին անհատներ:

Հայաստանում սովետական իշխանուելթյան հաստատուելից հետո այդ հոգևոր գանձի գիտական հիմունքներով գրառման, ուսումնասիրման ու հրատարակման գործի սկիզբը դրվեց: 1930-ական թվականների սկզբբներին Հայաստանի մշակուելթի պատմուելթյան, պատմուելթյան և գրականուելթյան ինստիտուտների նախաձեռնուելթյամբ կաղմակերպվեցին հայքրդական բանագիտական արշավախմբեր՝ անվանի հայագետ-բանագետներ Կ. Մելիք-Օհանջանյանի, Ա. Ղանալանյանի, քրդագետ Ասատուր նաչատրյանի, կոմպոզիտոր Կարո Ջաբարյանի, քրդերեն «Ռյա թագա» թերթի լամբագիր Ջարդոն Գենչոյի (Արմենակ Գյանչեցյանի), Երևանի պետական համալսարանի ուսանող Հ. Ջնդիրի և ուրիշների մասնակցուելթյամբ:

Հետագա տարիներին քրդական ժողովրդական բանահյուսուելթյան նյուելթերի գրառման, գիտական մշակման ու հրատարակման աշխատանքները կենտրոնանում են նախ՝ Հայկական ՍՍՀ գիտուելթյունների ակադեմիայի Մ. Աբեղյանի անվան գրականուելթյան, ապա՝ արևելագիտուելթյան ինստիտուտներում: Լույս են ընծայվում բանահյուսական նյուելթերի և բանագիտական հոգվածների ժողովածուներ, առանձին ուսումնասիրուելթյուններ: Սույն հինգերորդ հատորը մեր կաղմած «Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ» շորս հատորների (1961, 1962, 1969, 1980) օրգանական շարունակուելթյունն է: Այս հատորի հեքիաթները ևս գրի ենք առել Սովետական Հայաստանի Արագածի, Թալինի, Բաղրամյանի, Էջմիածնի, Աբուելթյանի շրջանների գյուղերում, ավաններում և Երևանում բնակվող հիմնականում տղամարդ եզդիի և մահմեդական քուրդ բանասացներից:

Այս բանասացները, ի տարբերուելթյուն նալորդ հատորների հեքիաթները պատմողների, գրեթե բոլորը միջին տարիքի գրագետ անձնավորուելթյուններ են: Ներկայացվող հեքիաթները նրանք լսել ու սովորել են իրենց մեծերից: Գիտակցելով բանահյուսական նյուելթերի գրառ-

1 Քրդական ժողովրդական հեքիաթներ զետեղել ենք նաև մեր կաղմած առաջին, երկրորդ և երրորդ դասարանների քրդերեն լեզվի դասագրքերում, որոնք հրատարակվել են 1930 թ. սկսած: Բացի այդ, տարբեր տարիքի աշակերտուելթյան համար կաղմել և հրատարակել ենք քրդական ժողովրդական հեքիաթների հայերեն երեք (1940, 1952, 1973) և ռուսերեն մեկ (1985) ժողովածու:

ման անհրաժեշտությունը, նրանցից ոմանք սիրահոժար պատմել են մեզ իրենց իմացած համարյա բոլոր հեքիաթները: Հեքիաթասացների թվում են նաև վարպետ բանասացներ, որոնց պատումները հատկանշվում են հարուստ բովանդակությամբ, կուռ կառուցվածքով, ճոխ ու գունեղ լեզվական կուլտուրայով:

Սույն հատորի հեքիաթների հավաքման ընթացքում մենք օգտվել ենք նաև մագնիտոֆոնային ձայնագրությունից, որը բանասացի ժամանակը խնայելուց բացի, հնարավորություն է ստեղծում պատումների բնագիրը ներկայացնել իր բոլոր մաքրամասնություններով: Մերանիկական ձայնագրությունը թույլ է տալիս պահպանելու լեզվի բարբառային յուրահատկությունները, հնչերանգներն ու նրբերանգները, որոնց ուսումնասիրությունը նույնպես գիտական մեծ նշանակություն ունի: Հասկանալի պատճառով այս հատորում տեղ գտած հեքիաթների լեզուն ավելի հարուստ ու պատկերավոր է, մշակված ու հղկված:

Ներկա և նախորդ հատորներում ամփոփված հեքիաթները հիմնականում հրաշապատում են: Դրանք յուրատեսակ «հայելի» են, որոնց միջոցով կարելի է տեսնել և հասկանալ այդ հրաշալիքներն ստեղծող ժողովրդի կյանքն ու կենցաղը, բարքերն ու սովորությունները, հոգեբարոյական աշխարհը, բնավորությունն ու նախասիրությունները, համառ ու հետևողական պայքարը սոցիալական շարիքների, բռնակալ ուժերի, ընդթյան արհավիրքների դեմ՝ հանուն բարու և լավի հաղթանակի: Հրատարակվող հեքիաթներն իրենց կառուցվածքով և զարգացման ընթացքով էապես ավանդական են: Մի քանիսը, ինքնուրույն լինելով հանդերձ, տարբեր հարաբերություններով առնչվում են միմյանց, լրացնում են մեկը մյուսին, հիշեցնելով արաբական «Հազար ու մեկ գիշերներ» և պարսկական «Թուֆի նամե» հեքիաթների շարքը:

Ինչպես նախորդ, այնպես էլ այս հատորում հեքիաթները դասակարգվել են ըստ բանասացի բնակավայրի, իսկ ներքին դասակարգումը կատարվել է տարբեր բանասացների պատմած հեքիաթների այբբենական հերթականությամբ: Ծանոթագրություններում տրվում են հեքիաթների համառոտ բովանդակությունը, տեղեկություններ դրանց տեսակի, բնույթի, բանասացի բնակավայրի, զբաղմունքի, տարիքի մասին: Ժողովածուն ունի նաև բառարան, սույն և նախորդ հատորների հեքիաթների այբբենական ցանկ:

Քրդական ժողովրդական հեքիաթների գրառման, պահպանման, գիտական ուսումնասիրման գործում, անկասկած, կատարվել են զգալի աշխատանքներ: Սակայն տակավին շատ անելիքներ կան այդ բնագավառում: Հեքիաթները պետք է դառնան բանահյուսության-բանագիտության հետ առնչվող տարբեր մասնագիտությունների գիտնականների՝ աղգագրագետների, լեզվաբանների, նաև գրողների ու գրականագետների ուշադրության առարկան:

ПЕШХЭБЭР

Щмаэ'та к'өрд бь зарготьна хвэйэ қөдимэ, дөвлэтийэ п'ьр жанрва э'йанэ. Ле бэре т'эне т'эк—т'ук мэриед к'өрд у млэтед дьне щар—щара пьрсед we хэзнева мжул дьбун.

Т'эне пэй һəқбуна һ'өкөмөта советие ль Әрмэнистане сэр һ'име өлмие шөхөле əве хэзна р'өһ'ание һатэ бэрнвисаре, легэр'ине у чапкьрьне. Салед сиуда жь алие институтед Әрмэнистанейэ т'эриқа културае, т'эриқе у литературае бь сэрəквани-йа армэнизан у зарготьнзанад э'йан К. Мелик'—Оһанщанйан. Арам Г'аналанйан, хəбатчие өлми Асатур Хачатрйан, композитор Каро Зак'арйан, р'едакторе газета „Р'йа т'эзэ“ Шцəрдое Генщо (Арменак Гйанщесйан), хвэндк'аре университета Ереванейэ дөвлэте Һ'. Щнди у һэрчед дьне эп'ещэ шөхөл һатэ кьрьне.

Салед пашвəхтие пьрсед бэрнвисар, легэр'ин у чапкьрьна зарготьна щмаэ'та к'өрда бэре э'wльн института литератураейэ сэр наве М. Аберг'йан. we шунда института р'өһьлатзаниейэ Р'СС Әрмэнистанейэ өлма мжул бун. Бэрəвокед қнйатед зарготьне у мқалед зарготьнзание, легэр'ине щөда тенэ чапкьрьне. Жь алие института р'өһьлатзание мэ чар щьлдед „Һ'к'йатед щмаэ'та к'өрдие“ данэ чапкьрьне (1961-е, 1962-а, 1969-а, 1980-е). Эв хəбата щьлда пенщанэ, к'ижан думайина һэрчаре пешьнэ*.

Һ'к'йат'ед əве бэрəвока пенща жи мэ жь зарбежед к'өрдед

* Мэ салед сиуда һ'к'йат' өса жи нава к'т'ебед хвэйэ дэрəханед йəке, дөда у сьснэйэ змане к'өрдиди щиваркьрьне. Пер'а жи мэ боһа шəгьртед дэрəханед щөда се бэрəвокед һ'к'йат'айэ бь змане армэни (1940-и, 1952-а, 1973-а) йəж жи бь змане урьси дайэ чапкьрьне (1985-а).

Әрмәнистанa Советне— бһәлине гөнд у аване нәһ'иед Арагәсе, Т'алине, Баг'рамйане, Абовйане, Эщмиазине, Һса жи ед бажа-ре Ереване бәрнвисинә. Зарбежед мә һ'имли вәк'илед щьма-ә'та к'өрдабун.

Һ'к'йатбежед еван һ'к'йатана әв жь ед һәрчаре пешьн щө-данә. Әвана гышк хвөндиңә, ә'мьрда навсәрәнә. Әв һ'к'йат'ед кө мәр'а готьнә жь мазьне хвә бһиштьнә, һинбунә. Һ'к'йат'бе-жед мәйә хвөнди бь we фә'мдарне, вәки бәрнвисара нмунед зарготьне зә'ф лазьмьн, һнәке вана бь һ'зкьрьн ед хвә гышк мәр'а готьн. Нава ван һ'к'йат'бежада ед һоста жи һәбун. Һ'к'йат'ед к'ижана бь сәрәщәма хвәва дәвләмәндьн, бь зманәки хвәш, ә'дәти һатьнә готьне. Әв гәләки баһаграньн.

Wә'де бәрнвисара қһиәтед әве бәрәвоке, мә Һса жи магни-тафон дайә хәбате. Әве хенжи кьнкьрьна вә'де зарбеж, Һса жи бь һәр алийава тек'ст т'әмьз дьнвиси. Бәргьртьна әве пер'а жи хәбәред змин, ед зарава, щәләбед зарготьне бь т'әмамыйа хвә-ва р'аст сәр қөйт'ане р'одькьр, кө бона легәр'ине гәләки фәр-зын. Лома жи фә'мдарийә, кө чьма змане һ'к'йатбежед әве бәрә-воке we һе нәхш—нигар, зәлал, щьмшаткьри буна.

Һ'к'йәте әве бәрәвока 5-а жи ног'лани һ'к'йәтед бәрәвокед пешьн һ'имли ед ә'щевдаринә (фантастикне). Мәрвь һәв занә „нәйнькьн“, бь сайа к'ижана ә'мьр, р'абун—р'уныштандьн, ә'дәт—дәб, хәйсәт, щәр'к'арийа сосиалиеә пешбәри зөлмк'ара, хрәва у қәвмәндьнед т'әбийәтейә нәп'ак бь алт'ьндарийа шөхө-ле қәнщәхер тенә ашкәрәкьрьне.

Әва һ'к'йат'ана бь чебун у бь пелдачуийина хвәва қәдиминә. Һьнәк жь вана һәвдөр'а греданнә, йәк йа дьне т'әмам дь-кә, дьк'әвьнә нава щерга һ'к'йата ә'рәбайә „Һ'әзар у йәк шәв“ у йа фарьзайә „Тут'и—наме“.

Һ'к'йат'ед әве бәрәвоке, чава кө ед бәре, мә сәр щиварйа зарбежа дәрсмиш кьрьнә, ле йе һөндөр' бь әлифба.

Нава нвисарнасийеда сәрәщәма һ'к'йат'айә көрт, дәрһәқа щур'ед вана, щиваре зарбежа, хәбат у сәлед ван һатьнә нви-саре. Бәрәвокеда Һса жи хәбәрнәмә у навниша һ'к'йат'ед һәр пенц бәрәвока бь сра әлифбе һатьнә данине.

Дәрәща хвәйкьрьна бәрнвисара, легәр'ина һ'к'йат'ед щмаә'.

та к'ёрда бефтийа эп'ещэ хэбат һатийэ кърьне. Ле дуса эҫе дэ-
рещеда гэлэк хэбат майэ. Ы'к'йат' гэлэки керһатинэ, эwana
бона зарготънзана, млэтзана, зманзана, бса жи бона нвиск'ара у
литературзана, хвөндевана гэлэки лазьмын.

Бона бэрнвисара һ'к'йат'а эм хэбата хвө думайи дькын.
Щэм мэ эп'ещэ һ'к'йат' һатънэ бэрэвкърьне, к'ижана эм һазьр
дькын, кё пашвөхтиэ бьдънэ чапкърьне

Эм р'азидуна хвө э'лами ван һ'к'йатбеж у фькърдаред
к'ёрд дькын, е кё бь һ'ызкърьн һ'к'йат'ед хвөйэ бэрнвиси вэ'
дэда мэр'а шандънэ.

1. БЭРАНЕ ЗЕР'ИН

Р'ожәке п'адшәк һәбу. П'адша жь вәзире хвә, бь щмаә'та хвәва'сальх һлдан. сальхе қизәке һлдан. Наве қизе Хөрмә ханьм бу. Қизьк дьма, демәк шәһәре Сәманқәре. П'адша р'абу әскәре хвә һьлда, леда чу дәрк'әт ви щи, к'едәре, демәк, қизьк дьма. Ведәре бә'р һәбун. Дьчә дьгһижә шәһәре Сәманқәре. Һәв қәватата ви дьгһижә гәләк зер' да, гәләк мал да, анщак шкле we к'ьшанд. Нвисибу „Хөрмә ханьм, дьминә шәһәре Сәманқәре“. Әви әв шькл к'ьшанд, ани һат хвәр'а, демәк, кьрә ханики. Вәхта, демәк, сәһ'әта дьле ви бьхаста, дьчу, демәк, ледьһер'и. Дьле ви һеса дьбу у шарәкә дьн пашда вөдьгәр'йа дьһатә, демәк, ера хвә. Ви һ'әсави саләк, дөдө, сьсе, чар дәрбаз бун. Ида п'адша кал бу. Көр'әки ви һәбу. Р'ожәке гази көр'е хвә кьр:

— Лаво,— го,— әз п'адшамә,— го,— т'ар'—фарқе мьн тәйи, кәсәки мьн т'өнә. Вәрә әз тә бьвьм нава хьзнә, шан у шинә хвә тә бьдьмә гәр'андьне. Све, вәки әз вәфат бьвьм, әв хьзнә, дәфине мьн we һәр'ьн батмиш бьвьн, ле вәхта тә бьвини тәе хвәр'а хайтийе ле бьки.

П'адше да пешийа көр'е хвә, көр'е хвә бьр чу нава хьзнә, дәфина гәр'анд. У өса жи дина хвә даеда дәрики бьч'ук, өса п'әйн данә бәр ви дәри. Бәр ви дәрир'а дәрбаз бу, көр' готә баве хвә, го:

— Баво, тә чьма мьн нави нав ви хан—мани?

— Лаво.—го,— әв хан у ман тыштәк теда т'өнә,—го,— ви хан—манида һ'әсьньн. қап'ах, зия у зинаньн. Вәки әз ведәре нишани тәдьм, әз изьне надьм хвә. Әз дьхвөзьм хьзна—дәфина нишани тәдьм, вәки дьле тә нәминә.

Жь ведәре гәдә, демәк, һьқьти дьле ви, го: „Хвәде занә,—го,— вра тыштәк һәйә“. Чу нава хьзнә дәфине баве хвә гәр'йа, вәгәр'йа леда һат. Дә баве ви каләмер, әхтияр, р'аза.

Р'ожәке, вәхта п'адша р'азабу, диwana хвәда, көр'е ши ле-
да чу, ньһер'и, вәки баве ши р'азайә, әв гли к'әтә нета ши.
Дәст кьрә щева баве хвә, к'литәкә бьч'ук паможнике баве хвә-
да дит. Әши әв к'лит щева баве хвә дәрхьст у бәр бь ши дәри
леда чу. Вәхта кө к'лит дери хьст, дина хвә дае р'асти жи хәбә-
ре баве вийә. Қалт'ах-малт'ахе зинаньн, ле каникә ведәре дь-
к'ьшә. Ль we кание дьнһер'ә, шькл дьнһер'ә. Вәхта кө феза
хвәда нһер'и, йар'әби, шькләк вайә, шькьл нинә — шькьле
щәмаләкә һори—мәләк. Мәри, демәк, нә бькә, нә бьхвә, ши
шькьли бьнһер'ә. Әва ч'ә'в шькьл к'әт, шькьл хвәнд, вәки
Хөрмә ханьм дьминә шәһәре Саманқәре. Гәдә ши бь ши дьхә-
р'ьқә, дьк'әвә. Ида ньзаньм сәһ'әтәкә, дө сәһ'әта гәдә сәр һ'әмде
хвәда һат. Р'абу чу щәм баве хвә. Баве ши жи һ'ьшйар бу.
Р'абу сәр ч'ә'ве хвә шушт, дәст кьрә щева хвә, дина хвә дае
әв к'ьлит т'әнә.

— Аһа,— го,— хвәде занә көр'е мьн қәста бьр чу.

Көр' жи хвә пер'а гиһанд, го:

— Баво,— го,— әва әрдә, әва әсманә.— го,— тө бежи
әз тәр'а көр'тиә бькьм, әз көр'тиә накьм, әз дьчьм.

Баве ши гәләки педа к'әт, го:

— Лаво,— го,— вәре ве йәке нәкә.— го,— әз п'адша
бум,— го,— мьн леш—әскәре хвә һлда, әз чум, мьн нькарбу
банийа. Мьн хьзна хвә да анцахәки мьн шькьле we к'ьшанд.
Төе к'әда һәр'и?

Әши көр'и го:— Вәки сәрикә we ог'реданә, ә'сәйи.— го.—
әзе һәр'ьм.

Ле т'әвгредана көр'е п'адше, көр'е вәзир һәвр'а һәбу, зә'ф
жь һәв һ'ьздькьрьн. Әва р'абу. П'адша р'абу р'әщәе, вәзир
р'абу р'әщәе, кьр—нәкьрьн илац нәбу.

— Йәкә,— го,— дьчьм у дьчьм.

Әши р'абу хөрщә зер' һлда жь хьзна баве хвә. Оса жи көр'е
вәзир. Әши жи хьзна баве хвә хөрщә зер' һлда. О р'әх һәв к'ә-
тьн, ледан чун.

Көр'е п'адше готә көр'е вәзир:

— Фланкәс.— го.— әм бре һәвьн,— го,— фәқәт вәки әз
дьчьм. Демәк сәва дьле хвә дьчьм, агьре дьле хвә дьчьм. Тө
чьр'а ледьди, тейи?

Көр'е вәзир готә көр'е п'адше, го:

— Шәрмә вәки тө ши гли дьвежи. Һақа вәхт, һақа, демәк,

зэман, мæ хæвр'а нан у хвæ хвæрийæ. мæ хаца хæвр'а дæрбаз кырийæ, мæ созе братие хæвр'а дайæ, т'о хуна мьи хуна тæ сортырнинæ? Эз жи дькарым вæкæ тæ. эз жи тæр'а бем.

Эвана, демæк, хур—муре хвæ данæ хæвдõ. Изьна хвæ хвæстын де у баве хвæ у бæре хвæ дан бажаре Сæманцæре. Эвана ледан чун. П'ър' чун, хьндьк чун эз нызаньм, хвæде бьзанбæ. Ледан чун. Дина хвæ дане. к'иали чун бæрæ. Дина хвæ дане илац т'õнæ. Эвана го: „Вæки õсанæ эм р'еке хвæр'а бьвиньн“. Кõр'е вæзир готæ кõр'е п'адше, го:

— Фланкæс,— го,— эм р'аст р'эх бæре к'эвьн, эва бьве, нæве шенкайнæ. Чавæ хæвæ млæt хэйæ, щмаæ'т хэйæ, т'õ эва т'опраха бехвэйи нинæ? Ахьр ве т'опрахеда щмаæ'т хэйæ.

Эвана ажотьн, р'йа чæнд р'ожа чун æв ида хвæде бьзанбæ. Чун даг'ли нава бажарæки бун, пьрсин:

— Хан к'едерейæ? — пьрса хане кьрын, мæрве ван кæс т'õнæбу. Пьрса хане кьрын, чун хане.

Ханчи леда хат. Гæспе ван к'ышандьн, бьрнæ хане. Эвана пьрс да ханчи:

— Ханчи,— го,— қæ щики õса ст'ар, баш хэйæ. вæки эм теда бьдæбьрын х'эта чæнд р'ожа?

Ведæре одæ хæбунæ феза ханеда, щие мевана, вæки бен теда бьсæкьньн. Одæкæ бьч'ук буйæ. Ханчи го:

— Вæки õсанæ.— го,— æв ода ханæ бьч'ук.— го,— вæр'а.

Ханчи р'абу. æв одæ хаһанга да т'эмьзкьрыне. Кõр'е п'адше дæст кьрæ шева хвæ, дõ, се зер' дане.

— Кõр'о,— го,— хæр'æ мæр'а бинæ вæрæ дõ дæст нвине т'эмьз. демæк, харьнæкæ мацули у х'эйване мæр'а жи дæбар бинæ вæрæ.

Ханчи ч'э'в зер'а к'эт, гæлæк ша бу у бæре хвæ да чарсуе, леда чу. Чь кõр'с п'адше готьбу. æви æв глине кõр'е п'адше да қæдандьне.

Р'ожæк, дõдõ, сьсе, кõр'е вæзир готæ кõр'е п'адше:

— Фланкæс.— го,— т'õ эм вра нәһатьнæ, вæки эм вьра р'унен. Вæки õса буйа æме мала хвæда р'уньштана. бажаре хвæда р'уньштана. Ахьр эм хатьнæ пьрсæке, пьрсйарæке. Ахьр эм сæва глики хатьнæ, гæрæке глине хвæ бьқæдиньн, глине хвæ биньнæ сери.

Кõр'е п'адше гõндарийа кõр'е вæзир кьр. Эвана р'абун

дэрк'этынэ дэрва, чун нава бажер гэлэки гэр'яан. Чун р'асти дургэрэки хатын.

— Дургэро,— го,— тө дькари мэр'а қэйикэкэ р'ынд бьди чекьрыне, we қэйке, демэк, эм сэр бэ'ре щие р'эшайибьн.

Дургэр го:— Бэле, эз дькарьм. чьма нькарьм? Пеше мьнэ,— го.

Го:-- Қимэте хwэ бежэ, һэце тэ чийэ?

Мэсэлэ, wэки зер'эк гот, көр'е п'адше го:

— Эге дө зер'а бьдым.

Һэрге нава дө р'ожада, һэрге нава се р'ожада эw қэйк да чекьрыне. Көр'е п'адше, көр'е wэзир ледан чун, қэйка wанэ һазьрэ. Эwана р'абун эw һэспе хwэ авитьнэ чарсуйе, данэ фротане. Ледан хатын готынэ дургэр:

— Фланкэс,— го,— эм хwэхwэ ньзаньн. К'эрэмкэ тө мэр'а ледэ wэрэ, мэ бьдэ дэрбазькьрыне, мэ дэрбази wi бэри бькэ. Қэйка тэ жи бьгһижэ тэ, һэце тэ жи. Эме диса һэце тэ жи бьдьнэ тэ.

Эва хwэйе қэйке гэлэк демэк ша бу. Р'абу wанр'а леда хат. Һэрсек хатын бэр дэре бэ'ре. Қэйк анин, к'этынэ һөндөр', к'этынэ сэр бэ'ре. Эwана, демэк, ледан чун, дэрбази р'эшайе бун. Қэйка wi пашда дане, һэце wi жи дане, зер'эк жи зедэ дане. Хwэйе қэйке, демэк қэйкчи, хwэр'а шабу, эw жи хwэр'а шабун— дэрк'этын р'эшайе.

П'ыр' чун, һындьк чун, эз ньзаньм, хwэде бьзанбэ, эwана даг'ли нава бажарэки бун. Көр'е wэзир готэ көр'е п'адше:

— Фланкэс,— го,— эм хwэ пэйати нькарьн һэр'ын, лазьмэ эм һэрйэк хwэр'а һэспэке бьстиньн, эм сйари бькарьбьн хwэр'а щики бьқэдиньн, хwэр'а р'еке бьқэдиньн. Эме лынга чьқас һэр'ын, хwэхwэ жи эм нэ бөлөдын.

Эwана ледан нава чарсуйе. Һэр йэки хwэр'а һэспэк к'ыр'и у сйарбун. Зэнгуйе хwэ данэ һэвдө, пьрскьрын шөһэре Сэманқэре к'едэрейэ, бэре хwэ данэ шөһэре Сэманқэре у ледан чун.

Эwана ледан чун. Малэк дэве р'е бу. Дина хwэ дане пирэк we сэкьнийэ қэлынэкэ дестданэ, қөлап—қөлап ледьхэ, ду сэрмьле хwэр'а wөлдгэр'инэ.

— Сэлам э'лекьм, дйа пир.

— О,э'лекьм сэлам, гэли хортед дэлал.

— Пире,— го,— тө меванар'а чавани?

— Меван меване хөденэ, к'эрэмкэ.

Әwana, демәк, бу шынгинйа wана. һәспе хwә пәйа бун. Хә-
лам һатън һәспе ван к'ьшандън.

Пире, демәк, һ'өкөми сәр бука кър:

— Һәр'ьн,— го,— көлев дайньн, wәки меване мә һатънә,
бра меван бен һесабын.

Әwan бука бу шырпийа (шынгинйа) wана. һа—һанга чун
нвин данин, көлав wанр'а данин, бә'лги данин бәр п'ала wана.
Көр'е п'адше, көр'е wәзир ледан чун, демәк, диwанеда р'уныш-
тън. Пире к'еләка ван р'унышт. Бәре ә'wльн, демәк, мәсәла мә
көрманшиче дъвежә, дъве: „Әмәк, паше демәк“. Хwәр'а хwәрна
хwә анин. Хwәрьн хwәрьн. Хwәрьн бәр wана һатә һьлдане..
Пире һежа, демәк, пьрс бькә:

— Гәли хорте дөлал.— го,— го иро һун сәр сәра, сәр ч'ә'ва-
р'а һатънә. Меван,— го,— меване хөденә, бежә чька шөхөле
wә, дәрде wә, һ'але wә чийә?

— Дйа пир,— го,— хзмәта мә әwә,— го,— әм леданә һа-
тънә, wәки хwәде һ'ыз бькә, әw хзмәта мә бе қөдандьне,— го.—
башә.

Пире гәләки wанада к'әт. Әwana р'абун, әw глийе хwә пире-
р'а данә шровәкьрьне.

— Дйа пир,— го,— иро.— го,— әм һатънә бажаре Сәман-
қәре сәва Хөрмә ханьме, чька тә мәр'а чь р'е дъвини, готъна
тә мәр'а дъвә чь?

Пире һа һлда готә ван хорта:

— Гәли хорта.— го,— һун мәринә хәриб, һун сәр сәра, сәр
ч'ә'ва һатънә. Wәхта бәндәки хwә жь мала бәнда гьрт, wәки
ә'сәйн гәрәке мразе ван бьбә. Көр'е мьн хwәхwә мерхасе ви
шәһаринә. Һ'әфт көр'е мьн һәнә. Мерхасе шәһәр көр'е мьньн.
Wәки, демәк чь дәрәщә бьбә, т'әмам дәсте көр'е мьн те қөдан-
дьне. Көр'е мьн, демәк, р'aw у неч'ире ледан бен әзе ве дәрәще
сәва қөдре wә, сәва wә әзе көр'е хwәр'а бьдьмә шровәкьрьне.
Ле wәхта ақыле көр'е мьн бьр'ин, wәхта го: „Дае, we бьвә“, һун,
демәк хөрща зер' бәр көр'е мьн дайньн.

Һь we һ'әсаби хәбәрдана ван ль пире, бу шынгинйа зәнгу-
йа һ'әфт көр'е пире пәйа бун. Хәлам р'абун һәспе ван к'ьшан-
дьнә жор т'әwлөхане. Әwana ледан һатънә диwана хwә. Дина
хwә дане wәки дө хорте дөлал р'уныштънә диwана wанда. Сә-
лам данә ван хорта. Әwan хорта сәлама ван wәгьрт:

— Гәли хорта,— го,— һун сәр сәра, сәр ч'ә'вар'а һатънә.

Р'уныштън һънәки хәбәрдан. Әван хорта готә дйа хвә:

— Дае,— го,— әв, мевакә мә һатънә, жь мә рифәтәке, һөрмәтәке тә қә чь кьрийә?

Пире го:— Лаво, мьн һөрмәт кьрийә вәкә к'өлфәтийа хвә, вәкә хәйсәте хвә мьн һөрмәт кьрийә. Ида мьне чь бькьра? Нһа жи ида, һун һатънә һөрмәт десте вәйә, һун чь дькьн ида к'ефа вәйә.

Әвана, демәк әв гли хәбәрдан. Хорта, демәк һ'өкөм кьрын сәр нәфәре мале, го:

— Мәр'а пә'ри нан биньн. Әм пә'ри нан бьхөн, әме паше хәбәрдын сәва ван хорта.

Әвана әмәке хвә хвәрн, паше дйса слав ль ван һәрдо хорте меван кьрын:

— Гәли хорта,— го,— бежън.— го,— чькане,— го.— һун сәр сәра, сәр ч'ә'ва һатънә,— го,— һун вәлате дур һатънә. Меван, меване хөденә. Һун сәр ч'ә'ва бен. Мәри гәрәке қәдыре мевана бьгрә чава лазьмә. Бежън чька дәрәца вә, глие вә, чька глие вә чинә? Мәр'а бежън, хөде һ'вз бькә ве мйасәр бьбә.

Әван хорта р'абун готън:

— Фланкәс.— го,— мә жор хвә хвәде гьртийә, жер жи ль қап'ие вә гьртийә. Иро әм һатънә бажаре Сәманқәре сәва Хөрмә ханьме. Һәрге һун дькарын мәр'а р'еке бьвиньн— хер, вәки р'еке жь мәр'а навиньм, мәр'а т'әйбирәке ә'сәйи бьвиньн.

Әван хорта го:— Гәли хорте дәләл.— го.— һун ақа щй, ер жь хәрибйе һатънә, щйе дур һатънә, вәки чь форме мабә, әме глие вә биньнә сери.

Пире вәдәре һлда готә көр'е хвә:

— Лаво,— го,— глие ван гәрәке бе қәдандьне.

— Дае,— го,— ишала наве хөде, глие вана гәрәке бе қәдандьне.

Көр'е вәзир һ'ощум кьр хөрща зер' һлда бәр көр'е пире дани. Щарәкә дьн хәбәрдан к'әтә орт'е. Пире готә көр'е хвә:

— Лаво,— го,— тә дькари ван глйа бини сери, йан на?

— Дае,— го.— дькарьм. Вәки мьн нькарбйа, р'ожа— р'ожа қә мьн әв гли пешда нәдани. Әз дькарьм ви гли бьқәдиньм чава лазьмә.

Хөрща зер'е дьн жи бәр дани.

Көр'е пире жь эварда р'унышт һ'әта све у бәранәки зер' да

чекърьне. Ле т'аба кър'е вэзир т'онэ, дөшөрмиш дьвэ: „Гэло дьвэ вана эм данэ хапандьне, гэло дьбэ р'аст нивэ?“. Гэләки дөшөрмиш дьбу, хэва ви т'онэбу.

— Вэхтэкэ бэрбанге пире р'абу, шав да кър'е хвэ:

— Лаво, — го, — глие тэ чава бу?

Го: — Дае, — го, — глие мьн хатийэ сери, вэки эв хорт р'абун, эз ван хорта хин бькм чька чава эме бэран бьднэ хэбате.

Пире хедика леда хат, дэй ль ван хорта кър. Хорт р'абун, дэст: сэр — ч'э'ве хвэ шуштын, хвэр'а хьнэ закускэ анин, закуска хвэ хвэрын. Кър'е пире бэр ван сэкьни.

— К'ижан хорт, — го, — дькарэ бьк'эвэ зьке бэран?

Кър'е п'адше к'этэ зьке бэран. Эви демэк бөрг'э да звьр'андьне, готэ кър'е п'адше, го:

— Тө бөрг'е на бьзвьр'ини ве бэране р'е хэр'э, тө эве на бьзвьр'ини ве бьр'эцсэ у ве бөрг'е, вэки дьн бьзвьр'ини ве, демэк, дэбаре бьхвэ. Ви х'эсави дө — се сэрйа бса хвэ дьчу. Кър'е п'адше да хинкър'не. Эва кър'е пире го:

— Зани фланкэс, све, — го, — кър'е вэзир, — го, — р'адьвэ, бэран хьлдьдэ дьчэ пешбэри к'оч'ьк сэра п'адше, бэран дьдэ р'эцасе. Вэхта эви бэран, демэк, да р'эцасе, қиза п'адше наве ве Хөрмэ ханьм, эва тэ вэхта ч'э'в бэран к'эвэ эв э'сэйи дэст бэран нак'ьшинэ.

Эва р'абу, кър'е вэзир дэст авитэ жь стөе бэран. Кър'е п'аше жи хөндөр' зьке бэранданэ у пэй кър'е вэзир/ажот леда чу. Чу дэрк'этэ бэр дивана п'адше. Бэран, демэк да р'эцсан-дьне. Т'эмабийа цмаэ'та бажер хатын ле т'опбун.

Бра цмаэ'т ведэре бьминэ, эм бенэ, демэк сэр Хөрмэ ханьме. Ве р'оже сэршуштына Хөрмэ ханьм бу, гэрэке хэр'э сэр хвэ бышо. Хөрмэ ханьме х'өкөми сэр царйа кър:

— Гэли царйа, — го, — шэ у сабуне мьн хьлдьн, — го, — к'ьнице мьн хьлдьн, — го, — гэрэке эз хэр'ьмэ х'ьмаме, х'ьма-мишбьм.

Царйа р'абун к'ьнице ве хьлдан. Царйа хвэ шаш кър, шэ у сабуне ве биркър'н. Щарикэ т'опал к'ьнице ве хьлдан у леда чу бэрбь х'ьмаме. Хөрмэ ханьм к'этэ х'эмаме, к'ьнице хвэ эхьст, вэки аве хвэкэ, дина хвэ дае шэе ве т'онэ, сабуна сэре ве т'онэ. Щари шанд, го:

— Хэр'э шэйе мьн, сабуна мьн бинэ вэрэ.

Эва щари леда чу. Щари дина хвэ даеда, щмаэ'тэкэ гран бэр к'очка п'адше һэв щвйан. Вэхта кб дина хвэ даеда бэране зер' we дър'эқьсэ, щмаэ'т т'эмам we р'абуйэ т'эмаше. Эwe щарие хвэ биркър, педа к'эт, вэнэгэр'йа. Хөрмэ ханьм һерс к'эт, р'абу дэстэ шьве гэрмешьве кърэ аве сэва щарйа, wэки щари чу дэрэнги бу, нһат.

Гэлэк wэ'дэ, демэк, чу щарие дина хвэ дае, го:

— Мьн йэкэ чава ани сэре хвэ. Эва чум сэх'этэке сэкьним, Хөрмэ ханьме бэр шое сэкьнийэ сэре хвэ дышо.

Эва р'абу, щарикэ дьн жи һлда, бунэ дб һ'эва, р'эх һэв к'э-тыв, ша у сабуне Хөрмэ ханьме бьрын.

Хөрмэ ханьме ч'э'ве we щарйа к'эт ванр'а, демэк, да ч'ер'а.

— Чава,— го,— эва чэнд сэх'этэ эз бэр шое сэкьнимэ, wэ шэ, сабуне мьн нани.

Р'абу, демэк, эw шьве кърьнэ нав аве, пе ван шьва бьк'отэ. Щарие го:

— Бьбахшини,— го,— ханьм, глики бежьм,— го,— паше ида к'эфа тэйэ. Дьк'оти— эм дэстдае тэнэ.

Хөрмэ ханьме го:— Дьбахшиньм.

Го:— Ханьм.— го.— бэранэк,— го,— һатийэ щэм к'оч'ь-на баве тэ. Т'эмамйа щмаэ'та бажер ле щьвйанэ. Эз жи ледам чум, мьн ле серкър, жь we дэре мьн хвэ т'эмам бир кър.

Хөрмэ ханьме готэ щарие, го:

— Wэки эз бэр шое р'абьм эw шөхөл дэрэwбэ, эзе сэре тэ лехьм.

— Эре ханьм.— го,— wэхта эw гли дэрэw дэрк'эт, сэре мьн тэ щэлэтэ.

Хөрмэ ханьме ида ав хвэ нэкър, хэбэр, хэбэрдана we. К'ьн-ше хвэ хвэ һеwрандын, к'этэ р'е леда һат. Wэхта леда һат, дина хвэ даеда, глие щарие сэд сэлэфи р'астэ. Эва р'абу леда чу диwана баве хвэ.

— Баво,— го,— э'сэйи эва бэрана гэрэке бе диwана мьн эз чэнд р'ожа ле, демэк, сер бькьм, wэки бина мьн ле дэре.

Баве го:— Лаво,— го,— эз чь дькарьм бежьм, бэран бэ-ране хэлқейэ. бэлки қэ бэран нэдьн.

— Баво.— го.— бьдьн, нэдьн,— го.— эw бэран гэрэке э'сэйи бе.

Эw wэхта кб дина хвэ да бэрен, кб'ре wэзир дина хвэ да бэрен.

— Баво, — го, — эз бэране хвэ ида дьвѣм дьчѣм.

Бэране хвэ ллда бър чу, мешокэк жи т'ьжи п'эрэ кърн бърн мала пире. Wэхта леда чу мала пире, кър'е пире ле пьрсн:

— Фланкэс, — го, — шөхөле wэ чава бу?

— Бэле, — го, — сайа сэре тэ шөхөле мэ башэ.

Көр'е пире жер'а гот, го:

— Падшайэ, we бышинэ пэй бэране wэ. Бе: „Эз бэрен надьм“. Тө wedэре нэтьрсэ. wэхта эм пышта тэнэ, тө wedэре qэ фькара нэкэ, бе: „Бэране эз бьдѣм т'өнэ“. Тө гэрэке h'эфт р'ожа п'адшатиа хвэ бьди мын. Бэране мын wэхта хам бьвэ, йан бэране мын тыштэ пе бе. п'адшайа тэ мын дэсте тэ гьрт. Хер, wэки бэране мын сах—сламэт hatэ гьништэ мын— т'эхте тэ тэр'а, эз жи бэране хвэ ллдьдѣм. дьчѣм“. Бь wi h'эсави, бь к'аг'эз у дэфтэр тө бьди. Чава лазьмэ qол у сэнэд ле дьстини, паше бэране хвэ бьдеда.

Хэбэрэ дэвэ wанда, дө хөламе п'адше ледан, hatьн.

— Фланкэс, — го, — п'адша дьвэжэ: „Бра э'сэйи бэран бьшине, ледэ бь“.

Көр'е wэзир гли ллда, готэ хөламе п'адше, го:

— Бэр'ьн бэжьн п'адше нэрге h'эфт р'ожа п'адшатие дьдэ мын, эз дэwса wi п'адшатие бькьм, эзе бэране хвэ бьдьмеда. Хер, wэки п'адшатие нэдэ мын, бэране эз бьдьмэ wi т'өнэ.

Эwана чун щав данэ п'адше:

— П'адша, — го, — wэки хwэйе бэрен готийэ, бра h'эфт р'ожа п'адшатиа хвэ бьдэ мын эз п'адшатие бькьм, эзе бэране хвэ бьдьм.

П'адше щав да qиза хwэ:

— Хөрмэ ханьм, — го, — wэки хwэйе бэрен готийэ: „h'эфт р'ожа бра п'адшатие бьдэ мын эз п'адшатие бькьм, дэwса wi эзе бэране хвэ бьшиньм“. Тө чь дьвэжи?

Хөрмэ ханьме ллда готэ баве хwэ:

— Баво, wэки нэ h'эфт р'ожа п'адшатие бькэ, мөһөке жи п'адшатие бьхwэзэ, гэрэке тө п'адшатиа хвэ бьди, wэки эw бэран бе, эз ле сер бькьм.

Эва хөламе п'адше ледан hatьн. Гази, демэк көр'е wэзир кърн, бърн чунэ диwане. Эwана р'абун бь qол у п'ечат, чава qрар, öca демэк данэ избаткърьне. Көр'е wэзир дэwса п'адше п'адшатие бькэ h'эфт р'ожа.

Әу р'абу сәр т'әхт, бәран жи бьрын диwana Хөрмә ханьме. Р'ожәкбә, дө р'ожбә ведәре, диwana Хөрмә ханьмеда хwәр'а дьлизә. Хөрмә ханьм ле сер дькә. Бу ниве шәве, көр'е п'адше нав дьле бәрен дәрк'әт, леда чу, п'әлткәк һәбу, Хөрмә ханьме нан дьхwәр, нане we бәр дьма. дькьрә п'әлткәк wәки свәтьре бьхwә. Көр'е п'аше чу, әw нан дани, нане хwә дьхwәр, шарәкә дьне дәри вәдькьр дьк'әтә зьке бәрен. Р'ожәке дөда Хөрмә ханьме газн шарйа кьр:

— Гәли шарйа,— го,— хөде мала wә хьравбькә. Н'а һун т'ер нахьн, һ'әта пәри жәра мьн һәйә һун тен дьхөн?

Шарйа we шава Хөрмә ханьме да:

— Хөрмә ханьм,— го,— дәвләт хөде сәре тә, дәлwәт хөде сәре п'адше,— го,— һ'әму тышт һәйә,— го,— ле фәдәт әм тыште өса нькарын бькьн, бен нане тә бьхөн. Әw к'едәре һатийә нвисаре? һәвә, т'өнәвә ишкил дәсте бәранә.

Хөрмә ханьме әw глие шарие һлда сәре хwә. Әwe р'абу т'лийа хwә к'ер лехьст, хун кьр. т'ьжи хwe кьр, wәки we шәве р'анәзе қәрәwьлтйа бәрен бькә. We шәве т'уфә—т'уфа we те дьчә, дина хwә дае ниве шәвейә. Хорт жи дина хwә дае Хөрмә ханьм р'анәзе. Хәwe Хөрмә ханьме зоркьр. Хөрмә ханьм р'аза. Әw р'абу жь нав дьле бәране зер' дәрк'әт. дәст, сәр ч'ә'ве хwә шушт. дәст, сәр ч'ә'ве хwә т'әмьз кьр. чу п'әлткәк нан дәрхьст. Нан ани һат, нане хwә хwәр. Нане хwә хwәр, нане хwә к'өта кьр. р'абу, wәки әwe фраде һлдә текә п'әлткәкеда, Хөрмә ханьм ле һ'шйар бу, дәст авите.

— Хорте дәләл,— го,— әз тә дьгәр'ьм.— Го,— әз ә'змана тә дьгәр'ьм. тә өрда дәсте мьн к'әти.

Әw у Хөрмә ханьме, демәк. хwәр'а к'әтын к'әф, һ'әнәка. һ'әта све. Све Хөрмә ханьм шабун к'әтә дьла. Хорт жи, демәк, шабу. к'әтә дйса зьке бәренда.

Әм бенә сәр көр'е wәзир. Көр'е wәзир өса кьр, һ'әфт мала щотәк гьреда. П'адше давежә сәр әрде бәр қамчийа, өса тинә сәре п'адше, һәр хөде бьзанбә.

Wәде wan дәрбаз бу. Көр'е wәзир сәр т'әхтә пәйа бу, бәране хwә хwәст. Бәран ани һат. го:

— Бәране мьн һәла бьнһер'ьн.

Көр'е п'адше, Хөрмә ханьм һөндөр'е бәренда һәрче мәрве һөндөр' дьвиньн, ле мәрве дәрва wана навиньн. Ани һат һьнәки гәр'анд.

Анин хатын бьрынц чекьрын, к'ышмиш авитьнэ сэр. Виали бьрг'е дьзвьр'инэ, бэран виали, виали п'и'ина хвэ ледьхэ; бьрынц виали дьр'эшинэ, виали дьр'эшинэ, нахвэ.

Зу бькьн.— го,— бэране мьн бьг'иньн щи.— го.— мала мьн шэшьти, бэране мьн.— го,— хатийэ бэ'щандьне.

Бэран к'ышандьн, бьрын чун. Wэхта кьр'е вэзир ль бэран нхер'и, го:

— Бабам, и'эмлэйэ.— го.

Диса дьбэ мала пире. Кьр'е пире сэкьнибун хазьр.

— Гэли хорта.

Го:— Лэбе.

— К'эрэмкьн.— го,— ида вэр'а вьра сэкнандьн лазьм ни нэ. Лазьмэ хун хэр'ын не кэс вэ не и'эсйайэ.

Эвана демэк хэспэк жи Хьрмэ ханьмер'а стэндьн. Хьрмэ ханьм хэрдэ хортава у кьр'е пирева р'эх хэв к'этын, зэнгуйе хвэ данэ хэвдэ. Ледан чун. Эв бэлэдьн, бьрын чун, демэк, р'иа к'эсэр'а дэрхьстьн. Эвана, демэк дэрхьстьн р'эшайе. Кьр'е пире изна хвэ вана хвэст вэгэр'йан, ледан хатын. Эвана жи да сэр р'иа хвэ. йа эллах. йа хвэде. чун. Эвана п'эр' чун, хьндьк чун эз ньзаньм, хвэде бьзанбэ. Эвана даг'ли и'одуде вэлате хвэ бун, к'этынэ и'одуде вэлате хвэ. Хьрмэ ханьм гли да кьр'е п'адше.

— И'эта,— го.— эз хэр'ымэ мала вэ, пэяа бьвьм,— го,— и'эта кьр'е вэзир тыштэки нэве тэ, тэ дэнге хвэ нэкэ.

Кьр'е вэзир чь гот.

— Гэрэке созе вэвэ, йан на.— го,— эз вьра жи дькарьм вэгэр'ьм.

— И'эйран,— го,— кьр'е вэзир чь готийэ. эзе бо созе ви хэр'ьм, чьмки Хьрмэ ханьме дина хвэ даеда ацьле кьр'е вэзир ацьле кьр'е п'адше зедэтьрэ, хэбэрдана ви, мэ'рифэта ви, т'эрбэте ви жь кьр'е п'адше зедэтьрэ.

Щав данэ п'адше, го:

— Изгинийа мэ тэр'а, вэки кьр'е тэ хат у хвэр'а к'олфэтэк жи ани.

П'адше чь кьр? П'адше ведэре беацубэтикэ мэзын кьр.

Р'абун һәспе сәре да чекьрьне, шанд демәк, пешийа көр'е хвә,
Көр'е вәзир мәйданәк да һәспе хвә, леда чу шур к'ьшанд,
лехьст әв һәрдө һәсп жи сәре ван фьр'анд.

Щав дан, ледан. го:

— Вәлә,— го.— әв һәсп,— го.— сәра ван бәтал бу.

П'адше тә'жи жә'ре п'әрвәдәкьр, шанд.

Әв жи. демәк, көр'е вәзир сәре ван жи лехьст.

П'адше дина хвә дае илац набә, к'очьк—сәра да чекьрьне
диса бь сәре, вәки бука ви, көр'е ви ле пәйа бьвьн, вәки ә'ще-
ве мәзьн бе сәре вана.

Көр'е вәзир заньбу, вәки шөхдләкә бе ақубәтиейә, әви
мәйданәк да һәспе хвә, чу бәр дәре к'очьке сәкьни. Пич'кәк
вехьст авитә к'очьке шәвьтанд.

Көр'е вәзир, Хөрмә ханьм көр'е п'адшева бунә меване
көр'е вәзир. Көр'е вәзир чь кьр? Көр'е вәзир р'абу гази т'ә-
мамийа цмаә'та бажер кьр, һәммин баве ви диwana вида р'у-
ньштийә. П'адша жи һат, әв жи диwana вәзирда р'унышт. Әви
дәст пекьр хвәрьн, әмәк т'әмам анин. Әв фряцьнә һатьнә бәр
вана, чь фьрацьнә лазьм, һ'әсаб бькә вәки жь қөдрәте һатьн.
Әвана нане хвә хвәрьн, бәр хвәда готьн. го: „Хвэзьла көр'е
вәзир бьгота әван фряце бәр хвә һьлдьн“. Дәни чу көр'е вә-
зир. Көр'е вәзир готә we цмаә'те:

— Фланкәс,— го,— әв чь фряце бәр вәнә, т'әмам,— го,—
хвәр'а һьлдьн һәр'ьн.

Т'әмам шабун, әв фряц һьлдан.

Го:— Бра бьминә баве мьн у п'адша.

Баве ви, п'адша ман. Көр'е вәзир һежа дәст бь хәбәре гь-
ран кьр:

— П'адша.

Го:— Ләбе.

Го:— Хвәде мала тә храв бькә. қәwата тә.— го,— т'әнә-
Хвәде йса мәр'а һ'ьзкьр, әм чун. демәк, әв дәрәщә мәр'а һатә
сери. мә тәр'а бук ани, көр'е тә сламәт һат, тә чьр'а әв ә'щеве
гран дькьрьн? Һ'әйфа тә көр'е тә. бука тә нәһат?

П'адша ведәре форма кәвьрәки сәкьнийә, дәнге хвә нәкьр.
Щав да баве хвә, го:

— Баво,— го,— әв п'адша, тә вәзир, қә һ'әйфа тә мьн

наһат? Wәхта эз бежым, чь бьһата сәре кӧр'е п'адше. ӧса жи бьһата сәре мьн. Тӧ wәзире ми буйи, тә қә нәдьгот: „П'адша, чь глийә, тӧ хwә глие wa дьки?“.

Wәзир щав да: — П'адша бу, — го. — мьн чь бьгота қәwата мьн сәрда нәдьчу.

Әми р'абу, бь һ'ӧкӧме хwәде һәбу, демәк, шьва қӧдрәте дестда, п'адша кьрә р'уви, баве хwә кьрә тә'жи у бәрда чоле у һе дьчьн.

Әw һатьн мала хwә, мразе хwә шабьн. Хwәде мразе wә жи бькә.

2. ЧИР'ОКА К'ЭЧ'ЭЛ

Чь һәбу, чь т'өнәбу, пирәк һәбу, у көр'әки we һәбу, наве ви К'әч'әл (К'әлоч'лан) бу. Әв К'әч'әли йсани дьз буйә, wәки шәw-
qe һәвала дьдъзи, һәвал пе нәдһ'әсин.

Р'ожәке әв К'әч'әл нава к'уч'е дьгәр'ә у нышкева р'асти пирәкә щазу те, дьвежә:

— Пире, әз чь бьдмә тә, wәки тә мьр'а фә'ләке бавежи, чька дьнеда к'и жь мьн дьзтьрә?

— К'әч'әл щан, чьма тәwәке дьнеда жь тә дьзтьр кәс т'өнә?

— На, т'әг'мина мьн кәс т'өнә, пире.

— Пирка тә тәр'а бежә дьнеда к'и жь тә дьзтьрә, һәма гәрә тә кәсир а нәвежи.

— На, на пире щан.

— К'әч'әл щан, халәки тә һәйә, әви жь тә дьзтьрә. Тә һәр'ә дйа хwәр'а бежә, әwe йәк ы йәк тәр'а шьрокә. Пир дьбежә,— К'әч'әл тә зани, wәки чава бьки кө дйа тә тәр'а бежә?

— На, пире щан, әз ньзаньм.

— Дә тә гөһдарикә әз тәр'а бежьм чава дйа хwә бьди готьн.

Пир дьбежә:— К'әч'әл щан, тәе бьчи дйа хwәр'а бежи. „Ана, дьле мьн шире тә дьхазә“: Әwe кө ч'ьч'ке хwә кьрә дәве тә, тәе ч'ьч'ке we р'ьнд гәзки, әwe ви чахи тәр'а йәкә—йәкә бежә.

Би ви тәһәри пире К'әч'әл дьдә сәрwахткьрьне. Пир ледьдә дьчә мала хwә. К'әч'әл жи һьнәки ль нава шәһәр дьгәр'ә, паше те мала хwә. Гава кө те мал, дйа хwәр'а дьвежә:

— Әзи нәхашьм, щие мьн дайнә.

Дйа ви щи датино, әв дьк'әвә щи.

— К'әч'әл щан, дьле тә чь дьхазә?

— Ана щан, дьле мьн тыштәки нахазә, хен жь шире тә әгәр тә шире хwә мьн бьди хwәрьн, әзе р'абьм, әгәр нади хwәрьн әзе бьмьрьм.

Пир дьвежэ:— Лаво, навэ, нэ т'йи мэзны?

К'эч'эл дьвежэ:— Навэ, гэрэ т'о шире хвэ мьн б'ди хвэр'ын.

Бь ви т'ьһэри пир дьнһер'э навэ, ч'ьч'ке хвэ дькэ дэве
К'эч'эл. Гава к'о дькэ дев. К'эч'эл ч'ьч'ке we р'ьнд гэз дькэ у
дьвежэ:

— Ана, йан эвэ к'о мьр'а бежэ к'и жь мьн дьзтьрэ, йан
жи эзе ч'ьч'ке тэ бьбьр'ьм.

Бь ви т'ьһэри дьнһер'э навэ, дьвежэ:

— Лаво, ч'ьч'ке мьн бэрдэ, эз тэр'а бежьм.

К'эч'эл ч'ьч'ке д'я хвэ бэрдьдэ у д'я ви дьвежэ:

— Лаво, халэки тэ һэйэ, эви жь тэ дьзтьрэ, өсани дьзе.
к'о wэки шэфкэ тэ жь сэрэ тэ бьдьзэ, т'о пе нан'эси.

Һэма гава к'о де хэбэрдана хвэ к'ота дькэ. К'эч'эл жь нав
щи р'адьбэ у д'я хвэр'а дьбежэ:

— Дэ һанча к'о өсанэ, мьр'а нан—мани бьпеж, эзе һэр'ьм
халэ хвэ бьвиньм.

Пир р'адьбэ нин—мин wir'а һазьр дькэ у к'ор'эки бре we
жи һэбуйэ, т'эви К'эч'эл дьшинэ.

К'эч'эл ви гэдэйива п'ьр' дьч'ьн, һьндьк дьч'ьн, wэхтэки
жи дьч'ьнэ мала бре пире. Гава к'о эвана дьч'ьнэ мала ви. К'э-
ч'эл д'ина хвэ дьде к'о т'эwла халэ wiда гошт'ьни дардайэ. Һэва-
ле хвэр'а дьбежэ:

— Эме шэв р'абьн эви гошти бьдьзьн.

К'эч'эл һэвале хвэва дьч'ьн ода халэ хвэ дьнһер'ьн, халэ
К'эч'эли сэр истоле р'уньштийэ.

— Сэлам!

— Э'лекимэ сэлам!

Эвана сэфа хаш дьк'ьн. Бь ви т'эһэри сэр хэбэрдана wана
эвар дьбэ. Эw халэ К'эч'эл жьна хвэр'а дьбежэ:

— Жьне, зани эв харзие мьни дьзэ, эви ньһа т'эwледа
гошт дитийэ, эw ишэв насэкьнэ, эви гошти эм wэшер'ьн.

Бь ви т'эһэри жьн у мере we һатьнэ сэр qьрарэки, wэки
гошт wэшер'ьн. Йа wан жи һэбу гаки бэлэк... Хал дьбежэ жьна
хвэ:

— Wэрэ эм гоште хвэ бьн дошэма гайе бэлэккьн.

Жьна ви те сэр пьрса ви, гоште хвэ дьбьн дькьнэ бьн
дошэма гайе бэлэк, wэки К'эч'эл нэбинэ.

Бь ви тэһэри эвана гоште хвэ wэшарт'ьн у щие К'эч'эл

у һөвалә ви данин. Әвана р'азан. Р'азане шунда. һәма ниве шөвә дьвә, К'әч'әл һедика гази һөвалә хвә дькә:

— Р'абә, әм һәр'ән гошт бьдзьн.

Әвана һ'әрд һедика р'адьбьн, п'алазе хвә ль хвә дькьн у дьчьн, т'әвле, дина хвә дьдьне, кө гошт т'өнә. К'әч'әл дьвөжә һөвалә хвә:

— Тө дөнг нәкә, әзе һәр'әм орт'а ван һ'әрда (халә К'әч'әл у жьне) к'әвьм. әзе жьна халә хвә пьрс кьм, әзе бежьм: „Жьне, мә гошт кьрийә к'едәре?“. Ижа әвә шава мьн бьдә, паше әме һәр'ән гоште хвә дәрхьн. бьвьн.

Бь ви т'әһәри К'әч'әл дьчә дьк'әвә орт'а ван һ'әрда һедика жь жьна халә хвә пьрс дькә у дьвөжә:

— Жьне.

— Һа.

— Мә гошт кьрийә к'едәре, К'әч'әл нәдзьә?

— Wәки мә гошт кьрийә бьн дошәма гәйе бәләк. дьһа К'әч'әл гошт к'ода дьвинә?

Бь ви т'әһәри К'әч'әл һьнәки тәһя, паше һедика жь орт'а вана дәрк'әт у һөвалә хвәр'а гот:

— Дә wәрә әм һәр'ән гошти бьн дошәма гәйе бәләкдайә.

Әвана дьчьн гошт жь бьн дошәма гәйе бәләк дәрдьхьн у дьчьн.

Паше халә К'әч'әл һ'ьшйар дьвә у жь жьна хвә дьпьрсә:

— Жьне, мә гошт кьрийә к'едәре. К'әч'әл нәдзьә?

— Хвәли қафе тәбә. тә ишәв нәһишт кө әз р'азем, вөва бу дө щарә тә жь мьн пьрси.

— Һа. мьн сәре тә кьрә әрде. қиза к'әре, мьн чьчах жь тә пьрси. р'абә һьһа К'әч'әл гошт бьр.

Әвана р'адьбьн дьчьн бьн дошәма гәйе бәләк дьһһәр'ән кө гошт т'өнә. Халә К'әч'әл дьвөжә жьна хвә:

— Тө мьқати малөбә, әзе пәй К'әч'әл һәр'әм, кө бәсә әз бьбьнчьм.

Жьна ви те сәр пьрса ви, әви дьшинә пәй К'әч'әл.

Әв халә К'әч'әл п'ьр' дьчә, һьндьк дьчә, wәхтәки жи дьчә дьгһижә К'әч'әл у дьһһәр'ә кө гошт дьвьн. Гава кө дьгһижә, дьбөжә:

— К'әч'әл лаво, wәрә гоште мьн бьдә мьн. әз тәр'а тыштәки бежьм.

— Дә бөжә, әзе гоште тә бьдмә тә.

— К'эч'эл шан, эз шуна хэзне п'адше заньм, wəpə эз тō т'эв һэр'ын жь хэзна п'адше хwəp'а зер'а бьдзьын, биньн.

— Хало, тō р'аст, дьбежи, эз жи һəма сэр пьрса тəмə, əм һ'əрд жи дьзын, п'адша we мə к'ō бьбинə?

Бь ви т'əһəри əwana гьлйе хwə дькьнə йəк у пашда вəдьгə-р'ьнə мала хале К'эч'эл. We шəве мала хале К'эч'элда диса р'адьзен. Паше сьба сафи дьбə, əwana һ'əрд р'адьбьн һэр йəк мешокəки һьлдьдə, ледьхьн дьчьн. П'ьр' дьчьн, һьндьк дьчьн, wəхтəки жи дьчьн дьгһижьнə щəм хэзна п'адше у дина хwə дьдьне кō дəре хэзнейи бь дō к'ьлита к'ьлитə. Əwana һ'əрд к'ь-лита жи дьшкеньн у дьк'əвьнə һөндөр', зер'а т'ьжи мешоке хwə дькьн у давəжьнə сэр мьле хwə у пашда вəдьгəр'ьнə мала хале К'эч'эл.

Хəбəре һьлдьн жь п'адше. Гава кō сьвə р'ьнд сафи дьбə, п'адша дьбежə лəла хwə:

— Лəлə, һəла һэр'ə ль хэзне бьһер'ə.

Əw лəлə дьчə хэзне дьһер'ə, кō алики хэзне пəва бьр'ьнə, һəма лəзи—бəзəке те щəм п'адше у дьвежə:

— П'адше мьни хwəшбə, ишəв алики хэзне пəва бьр'ьнə.

П'адша гава кō дьбһизə у бь т'əна гора дьчə хэзне дьһе-р'ə, р'асти жи алики хэзне пəва бьр'ьнə. Паше ə'лами лəлə дь-кə, дьбежə:

— Лəлə, əгəг ишəв жи хэзнə бе дьзине, бəса заньбə кō тōйи мьрийн.

Лəлə дьбежə:— П'адшайи мьни хwəшбə, һанча кō бəсанə, əге ишəв ль ба хэзне р'азем.

— Р'адьзейи, чь дьки бькə, фəфəт хэзнə бьра нəе дьзине, ле əгəр хэзнə һатə дьзине, бьзаньбə кō тōйи мьрийн.

We шəве лəлə ль ба хэзне дьминə.

Хəбəре һьлдьн жь К'эч'эл у хале. Əw К'эч'эл хале хwəва га-ва кō зер'е хwə к'ōта дькьн диса мешоке хwə һьлдьдьн у диса дьчьнə дьзйа хэзна п'адше. Əwana гава кō дьчьнə щəм хэзне, дина хwə дьдьне кō ль ба хэзне мəри һəнə. Əwana бəса дькьн кō дьчьн жь хэзне зер'а т'ьжи мешоке хwə дькьн у тиньн, ле лəлə набинə. Əwana бь ве форме диса зер'е хwə тиньн тенə ма-ла хале К'эч'эл.

Сьбə дьбə, лəлə р'адьбə ль хэзне дьһер'ə кō диса хэзнə-шкенандьнə у зер' бьр'ьнə. Лəлə дьчə ə'лами п'адше дькə у дьбежə:

— П'адшайи м'ни хвəшбə, д'са хэзнə шкенандьнə.

Ээ п'адша сарда герс дьбə у дьбежə:

— Тəйи корбуи кə хэзнə шкенандьнə.

П'адша э'лами жандарме хвə дькə, wəки лəлə бьдə кəшт'н.

Лəлə дьбежə:— П'адшайи м'ни хвəшбə, ве сьре бьбахши-
нə, эз пьрсəке беж'м.

— Дə бежə.

— П'адшайи м'ни хвəшбə, wərə əм һьнə қир бьб'н нав
дəре хэзнеда һəлшин'н, к'и кə бе дьз'е we навда бьминə у па-
ше əм бьзаньб'н к'ийə дьзе мə.

П'адша те сэр қьрара лəлə у қире дьб'н һəлдьшин'н нав
дəре хэзне.

Хəбəре һлд'н жь К'əчəл у хале. Эwана д'са р'адьб'н,
мешоке хвə һьлдьд'н, дьч'нə дьз'ийа хэзне. Гава кə дьч'нə
щəм хэзне, д'на хвə дьд'не, кə қир һəлшандьнə нава дери.

К'əчəл дьбежə:— Хало, дьрежбə, эз сэр тəр'а һəр'ьм, ме-
шока т'ьжə бьк'ьм у бин'ьм. Паше əгəр тə жь қире женəбуи,
қəма м'н һəйə, эзе бь қəме тə жь қире жек'ьм.

Хале wи те сэр пьрса wи у хвə дьреж дькə. К'əч'əл сəрр'а
дьчə мешока т'ьжə дькə у тинə. Паше дькə кə хале хвə жь
қире бьдə жек'ьр'н у дəст дəвежə хале хвə дьк'шинə—нак'ши-
нə жь қире р'анəбə.

Дьбе:— Хало, эзе сəре тə қəт'ьм, wəки кəсəк тə нас нəкə.

Хал лава дькə, wəки кə ѓса нəкə у жь wи һ'али хьлязкə.
Гəне К'əч'əл ле те у зор у щəфəки хал жь нава қире хьлаз
дькə, паше дьбежə:

— Хало, к'и зор?

— Лəwə, wəллə тə зор.

Иди əwə.

3. Т'АСА ЗЕР'ИН

Мәһ'мәд у чәнд һәвалә хвә р'абун чунә шәһәрәки. Хөр'а: вәдәрә хәбтһин һ'әтә чәнд мәнә. Һәвалә ви готһнә:

— Вәрә, әм һәр'һн.

Әһи гот:— П'әрә мһн т'өнә, әз наем.

Һәвалә ви һәв шевһрин, готһнә һәв:

— Вәрә әмә чәнд зер'а бьдһнә, мала ви жи ч'ә'вһһер'йа. вийә, гөнәйә.— Гази кьрһнә.— Вәрә әм һәр'һн, әмә чәнд зер'а. бьдһнә тә, тә жи т'әв мә вәрә.

Мәһ'мәд гот:— Әз наем.

Әһана р'ек'әтһн' чун, Мәһ'мәд ма.

Мәһ'мәд чу һ'өмаме. Бәр дәрә от'ахәкә һ'өмаме дина хвә: дае һәспәк вә бәр дәрйә, мәрики дьзгина һәспә гьртйә сәкһ-нийә. Мәһ'мәд дьчә һөндөр' дьһһер'ә мәрики сәрә хвә дайә сәр к'һнцә хвә мьрийә. Мәһ'мәд дьчә к'һнцә ви хвәдькә, дәсмалә сәр ч'ә'вә хвә дьп'әчә, те дьвәжә хөламе хвә:

— Әз нәхашьм, тә һәспә өса дәстк'ешки, кө әз нәһ'әжьм.

Хөлам дьзгина һәспә дьгрә, дәстк'еш дькә, дьчә мал. Жьһна дәвләти бәрда те, пәйә дькә дьвә мал. Әварә вәхта р'азане пе дьһ'әсә кө нә мере вейә. Дьһинә һ'әтә сьвә. Жьһньк дьвә:

— Тә нә мере мһни, вәрә һа р'әстйә мьр'а бежә, һане на әзә тә бьдһмә көштһнә.

Мәһ'мәд р'әст пер'а дьбежә:

— Әз чумә мере тә һөндөр'ә һ'өмамеда мьрибйә.

Жьһньк дьвәжә:— Әм һәр'һн бьһһер'һн, кө тә мере мһн көштһбә, һане на, дәрман дабә, әзә тә бьдһмә көштһнә. Вәһи кө хвә мьрибә, әзә тә бьстһньм.

Дьһн. Дина хвә дьдһнеда, дохтһра дьбһнә сәр. Дохтһр дина хвә дьдһнә— хвә мьрийә. Жьһньк мере хвә дьбә ч'ә'л дькә, ледьдһн тән,

— Өса т'әвайи дәрбаз дьһн, һ'әтани вәхтәки Мәһ'мәд пе дь-

к'эвэ зер'е we т'эмам д'охвэ. Мэһ'мэд х'омар д'лизэ, зер'а к'о-
та д'кэ, д'минэ хан-ман. Хан-ман жи д'фрoшэ, х'ор'а к'охэки
ч'ук д'к'бр'э, х'ор'а теда р'уд'не. д'минэ бэлэнгаз. Р'ожэке
д'чэ х'ор'а сэр бэ'ре. Дина хвэ д'де т'ор'чи we мэ'сия д'гр'н.
Д'чэ шэм вана д'сэк'нэ. д'бежэ:

— Т'ор'чи, ve щаре сэр бэхте м'н т'ор'е бавежэ бэ'ре.

Т'ор'чи we щаре т'ор'е давежэ бэ'ре. Гэвалэ т'ор'чи пер'а
д'к'нэ шэр': „Мэ'си зэ'ф'н. б'ра х'ор'а мэ'сики б'вэ“.

Т'ор'чи д'ве:— Дэ тыштэ накэ, г'нэйэ.

Г'ор'е бэ'ре дэр'д'хэ, дина хвэ д'де мэ'сик т'эне к'этийе.

Мэһ'мэд мэ'сие хвэ һ'лтинэ тинэ те мал. Мэрьвэки р'эм-
дар р'аст те. д'бе:

— Мэ'сие хвэ те к'ода б'ви, б'дэ м'н. эзе сэд зер'и б'-
д'мэ тэ.

Гэдэ д'ве:— На.

— Эзе һ'эзари б'д'мэ тэ, б'дэ м'н.

Мэһ'мэд д'ве:— Дэ к'а, п'эре м'н б'дэ м'н.

Мер'к зер'е wi д'де. мэ'сие хвэ д'вэ. Мэһ'мэд эван п'э-
ра д'бэ д'дэ ж'на хвэ. Р'ожа майин д'са д'чэ к'елэка бэ'ре.
Д'са т'ор'чи мэ'сики д'де, тинэ те. Д'са дэвлэти зер' д'де.
же д'стинэ. Р'ожа с'сийа д'са д'чэ бэр дэве бэ'ре. We щаре
т'ор'чи д'са мэ'сики д'де. Гэдэ д'вежэ: „Wэлэ милонэ зер'
б'дэ м'н. эз над'ме“. Дэвлэти те пешийе, мэ'сие хвэ наде.
Мэ'сие хвэ тинэ те сэр аве, з'ке wi д'р'елешэ, дина хвэ д'де
т'асэк з'ке мэ'сиданэ. Гэдэ д'ве: „Wэлэ эзе чае б'х'м“. Х'о-
р'а чае чед'кэ, д'кэ с'экане. Дина хвэ д'де. стэкан бу зер'.
Зер'е хвэ һ'лда һатэ мал. Ж'на wi пешйеда һат б'рэ мал.
Чу х'ор'а хар'н стэнд'н. Ма һ'эта с'ве.

Оса wi һ'али идаре хвэ к'р'н. Мэһ'мэд р'абу чу мэйдане
һ'нэ сев ани һат. Севэкэ сор навдабу. Д'о к'ор'е wi һэбун. Сев
данэ вана. К'ор'е wi ч'уч'к сева сор р'эванд. К'ор'е wi мэз'н
бре хвэ к'ота, к'о же б'стинэ. Мэһ'мэд р'абу һ'эрд к'отан. Д'лэ
Мэһ'мэд шэw'ти, гот: „На мала м' жи бехайи майэ, зар'е
м' жи наһа д'гр'н“.

Ж'на wi һат, дина хвэ дае к'ор'е wi д'гр'н.

Мэһ'мэд с'ве р'абу, гот:

— Эз насэк'н'м. эзе һэр'м.

Чу, зэ'ф. һ'нд'к чу, дина хвэ дае, мешэк к'этэ бэр. Чу
орт'а мешэ дина хвэ дае бахэки р'ьнд wedэрейэ, к'оч'к сэрэка

р'ынд навдайё, каник ведэрейё. К'елэка кание р'унышт, мьсяне хвэ дэрхьст, һьнэ чай хөр'а чекьр. Хьстэ стэгане кё бёхэ, дина хвэ дае кё бу зер'.

Qиза п'адше дьбиниё, гази шарйа хвэ дькэ, дьшинэ щэм гэдэ, дьбежэ:

— Ханьме готийё. бьра һэр'э.

Мөһ'мэд гот:— Бьсэ эзе һэр'ьм.

Ханьм хвэ хөр'а һат, готеда, готе:

— Һэр'э.

Әви гот:— Ханьм, ситэганэ чае бёхэ, эзе һэр'ьм.

Ханьме ситэган т'ьжи чае кьр кё вөхвэ, дина хвэ дае, ситэган бу зер'. Ханьме готе:

— Тё ситэгана хвэ нади мьн?

Мөһ'мэд гот:— Эзе бьдьм, тө мьн бькэ.

Ханьме гот:— Әре.

Шёвөке ма бал ханьме. Сьве р'абу, чу, дина хвэ дае кэски ви т'өнэ, шарекэ дьне зьвьр'и.

Баве қизьке пе һ'эсия кё қиза ви һ'эмлэйё, we наве ви хьравкэ, қиза хвэ бьр чу ч'йе һьшт, леда һат, го:

— Qиза мьн мьрийё.— Т'абутэк чекьр, т'абут бьрын кьрнэ ч'э'л. һатьн.

Qизьк леда чу, р'асти шьванэки һат, готэ шьван:

— Пэзэки шэржекэ, һ'ур бьдэ мьн, дэсте братйе бьдэ мьн, эзе ван к'ьнще хвэ т'эмами бьдьмэ тэ.

Шьван пэзэке шэрже дькэ, һ'уре we дьдэ қизке, к'ьнще қизке стөнд. Кэч'ьке һ'ур т'эмам шушт, кьрэ сэре хвэ, хвэ бэр тэ'ве вөлезанд, һ'ур һ'ьшк бу.

Qизьк леда һатэ шөһэрэки we дэре. Чу щэм п'адше, готэ п'адше:

— Хэватэке бьдэ мьн, эзе бьхэвьтьм.— П'адше чь хэват дае, го.— һькарьм.

Дьве:— Дэ һэр'э малда бьхэвьтэ.

Qизьк дьчэ дьхэвьтэ. Wэхтэки қизькер'а зар' дьвэ. Зар'а хвэ һьвйа йэкива дьһелэ, ле дьдэ дьчэ шөһэре мере хвэ. Дина хвэ дьдэ, херэтханэ вөкьрнэ, хере дьдьн. Дьчэ херэтханеда һьнэ нан дёхэ. Эваре хөр'а ведэре р'адьзе һ'этани сьве. Нь-һькэ херэтхане те дьвежеда:

— Кэсэки тэ т'өнэ?

Кэч'ьк дьве:— На.

От'ахэке дьдэ кэч'ьке, кэч'ьк теда дьминэ.

Баве кэч'ьке, дйа хова, вэзире хова р'абун чунэ ви шэ-
һэри. Эв жи чунэ от'аха кэч'ьке. Кэч'ьке эваре гот:

— Эм чаки чекьн.

Кэч'ьк чае чедькэ. Баве we, вэзире хова р'удьнен чае бө-
хөн. Баве we дина хвэ дьде ситэгана ви бу зер'. Баве we дьве:

— Тө we ситэгане нади мын?

Дьве:— Эз дьдьм, чьма надьм,— дьве.— эзе тэ бькөжьм
бьдьмэ тэ.

П'адше гот:— Бьрабэ.

Р'абу, шуре п'адше к'ьшанд, кө баве сэре падше. Хвэ
к'ьвш кьр, вэки „эз қиза тэмэ“.

П'адше хвэ авитэ дэст п'йе қизьке, кьр, нөкьр т'ас нэдае.
Ма һ'этани дө р'ожа. Мөһ'мэд т'эзэ те мала хвэ. Дина хвэ дь-
де, к'эч'элокөк мала виданэ. Дьминэ һ'этани эваре, насийа
хвэ дьдьнэ һэв, вэки жьна вийэ. Мөһ'мэд сьве р'адьбэ дьчэ
көр'е хвэ тинэ те.

Һ'эфт р'ож, һ'эфт шэва т'эзэ дэ'вата хвэ дькьн, дьчьнэ
мьразе хвэ.

4. Т'ӘХТ У БӘХТ

Р'ожәке мәрвәки к'әсив р'адвә дьчә мешә. Жь хвәр'а дара дьшәвтинә, же к'омьре чедькә. тинә нав бажер хвәр'а дьфршә. Чәнд капека дәст дьхә у дьбә бона зар'е хвә, нан дьс-тинә у өса ә'буре хвә дькә.

Ле р'оке дәрәнг дьк'әвә. нькарә һәр'ә мешә диса к'омьре бинә. Дьнер'ә, вәки көр'е п'адше т'әв зар'е гөндйә к'ап дьлизә у к'әпе ви жи зер' буйә. Әв к'омьрчи лазәке т'әмашә дькә. Һә-ма we лазе к'әпе көр'е п'адшейи зер' дьпәкә дьк'әвә нав көвь-ра өнда дьвә. Ле әв мәрвә к'омьрчи дьбинә, кө к'әпе ви к'ә-тийә нав көвьра. Көр'е п'адше гәләки дьгәр'ә, навинә у дьгри сәва к'әпе хвә зер'.

Әв мәрвә к'омьрчи к'әтевәке щева хвә дәрдьхә, дьхунә. дьве:

— Вәрә әз щие к'әпе тә бежым, те чь бьди мьн?

Көр'е п'адше дьбе:— Кө тә бьбини, әзе дө зер'а бьдьмә тә.

Әв дьхунә у дьбә сәр к'әпе ви нишан дьде у әв к'әпе хвә дьбинә, дө зер'а дьдә к'омьрчи, нав—фамиле ви дьнвисә у из-на ви дьдә. Әв мәрвә жи дьчә мала хвә ша дьбә бона ван зер'а.

Көр'е п'адше кө те мала хвә, дьбе:

— Дае, баво, мьн мәлләки өса дитийә. кө дьнеда мәлле өса т'өнә.— У пәсне ви дьдә.

Ле де у баве ви бавар накьн.

Р'ожәке жьна п'адша дьчә һ'әмаме. Хьрхале льнге хвә дәрдьхә, нав п'ор'е хвәда дьп'еч'ә. дькә қбләкә дишер. Вәхте к'өтабуше жь һ'әмаме дәрте, хьрхале хвә бир дькә, те мал. Кө те мал, льнге хвә дьнһер'ә хьрхал т'өнә. зә'ф дөшөрмиш дьбә, нае бире кө хьрхал һ'әмамеда майә. Гәләки дөшөрмиш дьбә, ньшкева көр'е we дьк'әвә һбндөр'. дьнһер'ә дйә ви пьрчуькьри-йә, дьпьрсә:

— Дае, чьма ьсани?

Дьбе:— Мьн хьрхале хвә ьнда кьрьнә.

Көр'ьк дьбе:— Дае, әзе һәр'ьм мәлле хвә бишьм, we бьзан-
бә хьрхале тә к'өнә.

Дьчә тинә. Мәлле баленгаз чь дьзанә кә хьрхал к'едәренә у
гәләки дьфькрә ньгарә бьбинә. ньшкева дьбе:

— Ханьм, әз тыштәки навиньм, пештьри п'ор'е сәре тә.—
Йане һынге сәре жьньке вәкьрибуйә, п'ор'е we дьбинә.

Ханьм дьбе:— Р'астә, мьн п'ор'е хвәда п'еча, кьрә қөле
һ'әмаме.

Һьнәк п'әрә дьдье, р'адьбә дьчә мала хвә, дьвежә жьна
хвә:

— Wәрә әм жь вьр баркьн. we қәзйаке бишьн сәре мьн.

Ле жьна ви қайил набә, дьбе:

— Мә анцах һ'але хвә хвәш кьрйә. әме к'ода һәр'ьн?

Чәнд р'ож шунда вәзире п'адше у көр'е п'адше һәвр'а дь-
к'әвьнә ләще, көр'ьк дьбе:

— Мәлле мьн зә'ф башә.

Ле вәзир дьбе:

— На, тыштәки ньзанә.

Һәрдә мәрщ дьгрьн сәр һ'әзар манат п'әрә. Дәстә гөлбахан
дькьнә бьн көлав у вәзир сәр р'удьни. Гази мәллә дькьн. дь-
бен:

— Һәрке тедәрхьст, әме ван п'әра бьдье, кә дәрнәхьст-
әме бькөжьн.

Мәллә те, дьбен!

— Мәллә, мә шәрт гьртийә гәрәке тә те дәрхи.

Мәллә дөшөрмиш дьбә. Щәлат жи сәкьнинә, кә те дәрнә-
хьст we бькөжьн. Мәллә дор хвә дьнер'ә— щәлат сәкьнинә.
дьтьрсә, дьбе:

— Ах, Гөле, тә чәва нәһьшт әм баркьн, һәр'ьн.

Кө дьбе: „гөле“, көр'е п'адша дьбе:

— Мәллә, те дәрхьст, вәки бьн тәда гөлә.— У әв п'әрә
дьгһижьнә мәллә.

Гөле жьна мәллә буйә. Мәллә дьчә мала хвә, дьбе:

— Wәрә әм һәр'ьн жь ван шәлата.

Диса жьна ви гөр'е накә.

Ле вәзире п'адше сор дьбә, вәки һ'әзар манат да дәр. Ди-
са шәрт дьгрә. Ве щаре сәр дө һ'әзар манат п'әрә. Сәре ч'ьви-

наке шерже дькын, вәзир дькә бьн хвә у сәр р'удьни. Диса
гази мәллә дькын.

Мәллә бь тьрс те. диса дьфькьрә, кә щәлата дьбинә, дьбе:
— Вәллә ч'ьвтә—ч'ьвтә.

Нөр'е п'адше дьбе:— Тә дит. дьбе: „ч'ьвикә“.

Диса әв дө һ'езар манат дьгижә мәллә. (ч'ьвтә—ч'ьвтә. йа-
не тьрса хвә готийә ч'ьвтә—ч'ьвтә).

Диса вәзир сор дьбә, ле тьштәки нькарә бькә.

Мәллә дьбежә жьна хвә:

— Вәрә әм жь ви вәлати баркын, мә дьһа һ'алә хвә хвәши
кьрйә.

Ле диса жьна ви гөр'е накә.

Р'ожәке дьз дьк'әвьн хәзна п'адше, хәзна ви т'әмам дьбьн,
се к'уп зер. П'адша пе дьһ'әсә. кә хәзна ви дәрә вәкьрьнә. Агьр
сәрә ви дьк'әвә, дьбе:

— Зу гази мәлләкын.

Ве щаре автәе дьшиньнә пәй мәллә, бь автәе тиньн бәр па-
лата п'адше. П'адша дьбе:

— Тә ван зер'е мьн бьвини, әзе к'упәки бьдмә тә.—

Мәллә ньзанә чәва бькә. Дьбе:

— П'адша, се р'ожа моләт бьдә, вәки әз бьфькьрьм. Хар-
на мьн жи йа се р'ожа бьдә, кә әз п'ак бьфькьрьм.— Ле нета
ви жи әв бу, вәки бьр'әвә.

Диса жьна ви гөр'а ви накә. Жь ван р'ожа р'ожәке мәллә
малда р'унышти, се мьришке ви жи сәр т'ар'а сәр дәве к'өлә-
ке дьминьн. Дьзе п'адше жи се һ'әв бунә, дьбһен кә мәлләки
п'адше бса һәйә, дьчьн хвә бавене. Дьчьн дор мала ви дьфькь-
рьн, дьбен:

— Әм һәр'ьн сәр к'өләке, чька чь дькә.

Йәк дьчә сәр к'өләке кә бьнер'ә у һәма мьришкәк те әрде.

Мәллә дькә гази, дьбе:

— Вәрә. йәк һат.

Әв дьзе сәр к'өләке вәдгәр'ә дьбежә һәвалә хвә. вәки:

— Ыла әз нә чубум. әви те дәрхьст. гот, вәки йәк һатә
сәр к'өләкс.

Йе дөда дьчә. Диса мьришкәк дьчә нав мале.

Диса мәллә дькә гази:

— Жьне, йәки дьн жи һат.

Әу жи вәдгәр'ә дьчә, дьве:

— Щаньм, әу чәуа занә?

Һәвалә сьсйа дьбе:

— Һун тьрсонәкьн.— Әу жи дьчә у мьришка сьсйа дьчә.

Диса мәллә дьбе:

— Жьньк, һәрсек жи һатьн.

Һәрсек жи тен сәр дөвә к'өләке һәв дьшешьрьн.

Мәллә дьбе:— Қизе, вәрә, һәрсек жи һатьн.

Һәв дьшешьрьн. Ле әу мьришке хвәр'а дьбе. Дьз сәрвәхт дьбьн, кә ванр'анә у сәр хени пәйа дьбьн. Дьчьн хвә дери дьхьн у дәрә ван вәдькьн. Мәллә дьбе:

— Һун чь мәриньн?

Әвана дьбен:— Әм дьзе п'адшенә, әм һатьнә тә мә азаки у нәди дәсте п'адше.

Мәллә һьнәки хвә наз дькә, ле ахрие тен сәр ши гьли, кә зер' щикида ч'алкьн. Сьвәтьре гәрәке һәр дьзәке п'ечәкә спи сәре хвә бьп'ечьн, һәр'ьн сәр к'упе зер'айә ч'алкьри бьсәкьньн. щьмә'т жи бе вьра у мәллә зер'а бьдә п'адше, дьз жи хвәр'а һәр'ьн. Өса п'әв дьгрьн, барьш дьвьн.

Сьвәтьре авто те пәй мәллә.

Дьбе:— Дәфа һәварехьн. вәки щьмә'т бәрәвбә бәста кә зер' һатьнә ч'алкьрьне. Бәрәвбьн вьра. әзе дьз бьгрьм.

Өса жи дькьн. Мәллә бь'автое дьчә вәдәрә, дьнер'ә кә ван дьза п'ече сьпи сери п'ечәи сәр к'упе зер'айә ч'алкьри сәкьнинә.

Мәллә дьбе:— Бажо алийе һан.

Дьчьн щәм мәрвьәки сәр бь п'еч', дьбе:

— Бьсәкьньн, вьр вәдьн.

Кә вәдан к'упәк зер' дәрхьстьн, өса жи һәрд к'упе дьне дәрдьхьн. Бь мәллә ша дьбьн, зер'а дьбьн хәзна п'адше. Ле һәрсе дьз аза дьбьн. чьмки мәллә бәбәхти нәкьрйә. Жь ван зер'а к'упәки дьдьнә мәллә. Мәллә бь ван зер'а ханики өса че дькә, кә йе п'адше р'ьндтьрә.

Мәллә дәрәвин кә бь дәрәуа зер' т'опкьрбу, же жи нәхар. Жьна ши әу кәшт у дьзива ч'алкьр, кәсә пе нәһ'әсийа. Щав да п'аше, кә „ишәв мәллә фьр'ийә чуйә“. Гьшк шаш ман у вәхтәке вәзире п'адше жьна мәллә стәнд у сәр хәзна п'адше р'ушьшт хар.

5. Ч'ИР'ОКА МИРЗЭМЭҢ'МӘДЕ КӨР'Е Т'ӘРЗИ

Җәбуйә п'адшак у жына ви. Жына ви п'адшайи зар' нәани-
йә, әвләде ван т'өнәбунә. Ле вәхтәки дур у незикда әвана чь
ищат дькьрьн нәдьбу. Ль бал к'әшиша, бал мәрве кәви дьнһе-
р'ин, дуса т'ө ч'арә нәдьбу.

Р'ожәке, һәрке бь сала буйә, зәмана буйә, дәврешәк те
нава шәһәр. Бь мал—мал дьгәр'ә, пирәк жь ви дәврешир'а дь-
вежә:

— Исал чәнди чәнд сале жына п'адшейә зар'а найнә, һәр'ә
мала п'адше жь жына вира бьнһер'ә.

Әв дәвреш бәр бь мала п'адше те, ль дәр һ'әйате дьсәкьнә,
гази дькә хөламе п'адше, дьве:

— Гази к'өлфәга п'адшекә, бе: „дәрва мәрвь гази вә дь-
кьн“.

Хөлам дьчә мал, дьве:

— Мәрик дәрва гази вә дькә.

Жына п'адше дәрте.

Дьвежә:— Жына п'адше тәйи?

Дьве:— Әре.

Дьве:— Тө зар'а тини?

Дьве:— На.

Дәвреш дьвежә:— Дә вәрә әз тәр'а бьнһер'әм.

Жына п'адше дьчә мал, дьве:

— П'адша.

П'адша дьве:— Чийә?

Дьве:— Дәврешәк һатийә жь мәрвар'а дьнһер'ә, әз жи
нәчъм хөр'а бал нәнһер'әм?

П'адша дьве:— Щанъм, те чь бьнһер'и, һ'әта ньһа т'ө кәс
нәма, мә бал нәнһер'и, қәт тыштәк жи нәһатә ә'мәле.

Жына ви дьвежә:— чь дьвежи?

П'адша дьвежэ:— Һәр'ын п'әре ви бьд'не, б'ра бьцә'мә һәр'ә.

Хөламе п'адше һәрке нан буйә, һәрке п'әрә буйә дьвә дьдә ви мәрве бәйт'ар, дьве:

— Һан жь тәр'а, зу жь вандәра дәрк'әвә, п'адше сәре тә жекә, тә гөнәйи.

Әва дьфькьрә, дьве:

— Һәр'ә бежә: „П'адшайи хашбә, әз нә бьрчитикә нане тә-мә, һәма мьн бьһистийә ә'мре п'адше һ'әфте, һ'әйште сал һәйә, жьна ви жи зар'а найнә. Газике б'ра бе әз бьвиньм, әзе һәр'ым“.

Хөлам д'са дьчә, дьве:

— П'адша, мьн қәст тьрс жи ле фьр'андьн, д'са начә. Дьве: „Һәр'ә бежә п'адше, ти хашби, әз нә бьрчие пари нане тәмә, ле мьн бьһистийә, вәки жьна п'адше зар'а найнә, гөне мьн тә һатийә, әз ләма жи һатьмә“.

П'адша щарәкә дьн хөлам дьшинә, дьве:

— Һәр'ә газике б'ра әв жи бе бьһер'ә, бьне хөде чь дькә. Хөлам дьчә гази ви мәрви дькә. Әва дьве:

— Әз наем. Һан әве севе бьвә бьдә п'адше, б'ра сьпикә ниви бьдә жьна хвә, ниви хвә бөхвә. Әзе иди һәр'ым, наем һ'әтани жьна п'адше р'адьзе зар'е тинә.

Хөлам пышта хвә педа дькә кә бе, вәхтәки пыш хөва дьһер'ә, әв мери т'өнә. Хөлам мөһт'әлмаи дьминә у те от'аха п'адше.

П'адша дьве:— К'ане әв мәри чьма нәһатийә?

Хөламе п'адше севе дьдә п'адше, дьве:

— Әви гот: „Б'ра п'адша әве севе сьпикә, ниви хвә бөхвә у ниви жи бьдә жьна хвә“.

Әв дәвреша чава готьбу, п'адша жи өса дькә.

Вәхтәки, һәрке дө сал дәрбаз дьвьн, һәрке саләк, жьна п'адше һ'әмлә дьвә. Ви чахи п'адша р'адьвә к'аре хвә дькә, сәфәрәки ви һәбуйә, бәр бь сәфәра хвә р'е дьк'әвә. Жьна п'адше жи һ'әмлә буйә, п'адша жь жьна хвәр'а дьвежә:

— Ыди дьчьм, гава кә тә р'адьзейи, қиз бу, т'әши, кәлийа дардакьн, ле кәр' бу, тир, кәвана дардакьн, ле дьве қиз бу. әзе тә шәржекьм.

П'адша дьчә, саләк дьк'әвә орт'е, йани нив саләк дьк'әвә орт'е, жьна п'адше р'адьзе, қизәке тинә. Жьна п'адше дьгри

h'але хōда, дьвежэ: „Гава п'адша бэ, we мьн шэржекэ“. Бэхте жьна п'адшеда wi чахи жьна т'эрзи жи р'адьзе кōр'эки тинэ. Жьна п'адше қиза хwэ дьвэ бь кōр'е т'эрзива дьгōнер'э, бэран-бэре кōр'е т'эрзи зер'а дьдэ мала т'эрзи.

Wөхтэки кэч'ьк у гэдэва дьгһижьн. Кэч'ьк ьди дөһ—донздэ сали дьвэ. Кэч'ьк р'оке дьчэ аве. Пирэкэ сьрсум сйар буйм ль сэр аве ч'э'в кэч'ьке дьк'эвэ, дьве:

— Дьһиа хэравбэ, қиза п'адше буйэ қиза т'эрзи.

Денге пире дьчэ кэч'ьке, кэч'ьк дьве:

— Дака пире, тō хōдеки, тэ һеща чь гот?

Пир дьве:— Дае, қөт мьн тыштэки нэготийэ.

Дьве:— Тō хōдеки, р'аст бежэ, бьбьһем тэ чь гот?

Пире дьвежэ:— Ле тō һьзани? Һе. геже тō қиза п'адшейи, дйа тэ тō кōр'е т'эрзива гōһартийи.

Кэч'ьк бае бэзе щер' һьлдьдэ э'рде дьхэ. Кōр'е т'эрзи жи ль wьра нав зар'ада буйэ. Кэч'ьк кōр'е т'эрзи дьк'ōтэ к'ьнице баве хwэ же дьстинэ ль хwэ дькэ, бэр бь мала п'адше дьр'эвэ, дьве:

— Һа—Һа, ve сьһ'эте жь мьр'а бежэ баве мьн к'ане?

Жьна п'адше мөһт'өл дьминэ, дьве:

— Чуйэ флан дэре.

Эва we сьһ'эте р'адьвэ һэспе баве хwэ жь төwле дэртинэ, зин дькэ, к'ьнице баве хwэ ль хwэ дькэ, сйар дьвэ бэр бь баве хwэ дьчэ.

We һьнге жи п'адше готьбу жьна хwэ: „Эзе нөһ—дөһ сала дэрөнг бем. Һэрке зар'а тэ кōр'бэ бэр мьва бышинэ“.

Қиза п'адше хwэ дькэ форма мера, һ'эта незики памздэ—бист эскөра жи дьдэ сэр хwэ, дьчэ. Ль р'ева бь дэф шанп'ур дьчьн. мөнзилэкэ незик вана дьвиньн. П'адша ч'э'в вана дь-к'эвэ зө'ф ша дьбэ, ле һьзанбуйэ, wөки кōр'е wi т'эви вана, жер'а дьвежьн:

Эва кōр'е тэйэ.

Эw гэлэки ша дьвэ. Һьнэки тен кōр'е wi һэспе хwэ дьдэ эскөрэки у пажда дьминэ. Эвана дьчьн жь бэр wi онда дьвьн, эw жи р'адьбэ сэре хwэ һьлдьдэ у т'эркэсэлати дьне дьбэ.

Чөнд р'ожа р'е дьчэ, жь дурва дуки зьрав сэре ч'иаки бь-льнд хуйа дькэ. Мирзэмөһ'мөд бэре хwэ дьдэ бэр бь wi дуйи у дьчэ, дьнһер'э кō wedэре зийаки вөлэзийайэ р'өх wi дуйи. Тō нэвежи эw ду агьрэ, зйа мөрьвөк кōштийэ у гоште wi авитйэ

сэр агьр у р'эх вэлэзийайнэ. Эw шэндэк, бь хө жи көр'е п'адшае р'оавае буйнэ. Мирзэмөһ'мэд кө we әщеве дьвинэ, дэгер'а ледьхэ зйа дькөжэ у шэндэк жь сэр агьр һьлдэдэ у ль we дөре вөдьлөзө.

Эw дө сал бунэ, кө көр'е п'адше р'оавае онда буйнэ. Р'окэ п'адша дөфа һөваре дьхэ, дьщевинэ сэр һөв у дьвежэ:

— Гөли щьмә'т, wa чөнд салэ кө көр'е мьн онда буйнэ. Гө-рөке һәр кәсәк жь we т'ьвдира хwэ бьвинэ, әм һәр'ьн көр'е мьн бьгөр'ьн.

П'адше сонд харьбу, кө к'и көр'е wi бьвинэ, чь кө дьййае-да бьхазэ әw жи бьдэ. Щьмаә'т һәр кәсәк жь алие хwөда көр'е п'адше р'оавае дьгөр'ьн. Һөман әw ч'йае кө зйа көр'е п'адше ле көштигэ дө мәрве п'адшае р'оавае дурва wi дуйи дьвиньн, бәр бь wi дуйи дьчьн, дьнһөр'ьн р'эх wi дуйи мәрвөк вэлэзийайнэ у р'эх wi дө шэндэк һөнэ. Эwана дьфькьрьн, кө әwi мәрйе вэлэзийайи бькөжьн у паше һөв дьшешьрьн, һөвр'а дьвежьн: „Әм чьр'а бькөжьн, әw мәрвөкә, әм дө мәрвьн. Һөла әм дөйл лекьн, бьра р'авэ бьнһөр' чь мәрвө“, у дөйл ле дькьн, әw жи р'адьвө. Һө льрс дькьн:

— Тө чь мәрви?

Эw жи wa щав дьдэ, кө:

— Әз көр'е п'адшае дөwамө, әз жи т'әркәсәлати дьне бумө. Әз дурва дьһатьм, мьн ньһөр'и вьра ду дьхуйнэ, әз жи бәр бь wi дуйи һатьм. Мьн ньһөр'и кө агьрөк вөдьк'әвө, ль р'эх wi агьри әв зйа вөлэзийайибу у шэндөке һан жи сэр wi агьрибу. Мьн жи кө әва йөка дит пер'а—пер'а лехьст, әw зйа көшт у шэндэк сэр эгьр һьлда.

Мирзэмөһ'мэд кө гьйе хwө к'өта кьрьн, шунда р'адьвьн т'өвайи шэндэк һьлдьдьн у бәр бь шөһөре п'адшае р'оавас тен: Эван һөрд мәрйе п'адше жь Мирзэмөһ'мөдр'а дьвежьн:

— Әм чунэ бал п'адше, п'адшае бежэ: „Дө бьхазэ мале дьне“. тө бежэ: „Әз тыштөки нахазьм, һәр тө Лалөзөр бьди мьн бәсә“.

Эwана бь т'өвайи дьчьнэ бал п'адше р'оавае. П'адша жь wана льрс дькө, дьвежэ:

— Wө чөwa дит?

Эwана жи чөwa кө бу, өсә жь п'адшөр'а шьро вөдькьн.

П'адша дьвежэ Мирзэмөһ'мэд:— Лаво, мьн сонд харийө к'и көр'е мьн бьвинэ, чь бьхазэ әзе бьдьме. Дө һака тө чь дь-хази бьхазэ.

Мирзәмәһ'мәд дьвежә:— П'адшаи хwәшбә, әз тыштәки на-
хwәзъм, һәр тә Ләләзәр бьди мьн бәсә.

Ләләзәр жи һәспе п'адшейи сөр'е буйә. жь мьһ'ина бәһ'ри
гьртьбуйә.

П'адша дьвежә:— Хазла көр'е мьн һ'әфт сале дьн жи нә-
һата дитьне. нә кө тә әва йәка бьгота.— П'адша дьвежә,—
мын сонд харийә. гәрәке әз бьдъм.

П'адша Ләләзәр дьдә Мирзәмәһ'мәд, we дәре дьвежә:

— Лаво, көр'е мьн т'өнә, әз бь хә жи кал бумә, тә көр'е
мын, әз жи баве тә.— Қиза хwә дьдеда у хан—манәки башқә
дьдә һәрда, һ'әфт р'ожа жи жер'а дәфе дьхә.

Мирзәмәһ'мәд жьна хwә дьвә мала хwә, әваре дьк'әвьнә
нава ши, шур дьк'шинә датинә'әрт'а хwә у қиза п'адше. Қиза
п'адше дьвежә:

— Мирзәмәһ'мәд, тә чьма ве йәке дьки?

— Қәвләки мьн һәйә. һ'әта қәвле хwә нәйнәмә сери, әв
йәка навә.

Қиза п'адше сьве р'адьвә, дьчә сәр дйа хwәда дьгри, дьве-
жә дйа хwә:

— Заве тә незики мьн навә.

Дйа we жи дьчә п'адшер'а дьвежә.

П'адша дьвежә жьна хwә:

— Тә бьһелә, әзе р'екә бса бьдъмә пешйа wi, әв бса һәр'ә,
ьди қә вәнәгәр'ә.

П'адша гази Мирзәмәһ'мәд дькә, дьвежә:

— Гәрәке тә һәр'и хәрще у хьсарәте һ'әрәбийайи һ'әфт са-
ла майә, кәс нәwerә һәр'ә бинә, гәрәке тә бини.

Мирзәмәһ'мәд дьчә сәр Лаләзәрәда дьгри. Лаләзәр дьк'ә-
льмә, дьвежә:

— Мирзәмәһ'мәд, тә қә фькара мәкә, әзе тә хәлазкьм.

Сьвә р'он дьвә, Мирзәмәһ'мәд Лаләзәр сйар дьвә, бәр бь
һ'әравйа дьчә. Лаләзәр р'ева дьве Мирзәмәһ'мәд:

— Әме һәр'ын незики к'оч'ка һ'әрәвийабьн, әрқәк һә-
йә, тә қамчики ль мьнхә. әзе ль вналихьм, һәрчар али к'оч'ке
сәр һәвда бенә харе. Чьл һ'әрәвие бь һәвр'а дәрк'әвьнә дәрва,
йе бежьн: „чь һ'әвалә?“, тә бежә: „т'ө һ'әвал т'өнә, зу хәрще
хwәйи һ'әфт сала дәрхьн бьдьн, йане на әзе wә қьр'кьм“.

Мирзәмәһ'мәд жи ве готьна Лаләзәр дьқәдинә. Wәхта не-
зики әрқә дьвьн Мирзәмәһ'мәд қамчики бәрк' Лаләзәр дьхә,

ль виали дьхэ. Һәрчар алие к'оч'ке сэр һэвда тенэ хар. Өв чьл һ'эрави бь һэвр'а дәрдык'эвьнэ дэрва ль һэвр'а дьвежьн:
— Чийэ, чь қөшмийэ?

Мирзәмәһ'мәд дьве: Қө тыштәк жи нәбуйә, зу хәрще хвәйи һ'әфт сала бьдьн, йане эзе вә гьшка қьр'кьм:

Һәрәк мешонгә зер' дьдә пышта хвә у тиньнә бәр бь шә- һәре п'адше.

Нивро хәлқе дит кб̄ заве п'адше һ'эрави бар кьрийә у пе- шийе те.

Әви готә һ'эрәвйа:— Гава кб̄ һун авьр'әки бьдьнә инсәки. йани һ'әй'ванәки, әве жи эз дьзаньм.

Ани нава шәһәре п'адше. Гьшк к'әтьнә ханйа. дәри сәр хвә дадан. П'адша жи к'әтә һөндөр', дәри сәр хвә дада. Мир- зәмәһ'мәд чу гот:

— П'адша әм зер'а текнә к'б̄?

Готә ви:— Бьвә жь тә у жьна тәр'а, эзе чькьм же, лазьми мьн инә.

Һ'эрави царәкә дьне зьвьр'инә шәлате хвә. һәрәки кәвьрәк һьлда, к'оч'ка хвә чекьрьн.

Р'ожәке жи диса п'адше гази Мирзәмәһ'мәд кьр, гот:

— Гәрәке тб̄ ижар һәр'и мьһ'ина бәһ'ри бини жь мьр'а.

Мирзәмәһ'мәд чу сәр Лаләзәрәда гьрйа, Лаләзәр диса пе- р'а к'ельми.

— Қө тб̄ фькара мөкә, эзе тә хәлазкьм.— Лаләзәр готә ви,— тб̄ һ'әфт ч'әрма, һ'әфт бар һьри у һ'әфт мәшк арақ һазьр- кә.

Мирзәмәһ'мәд әв пьрса қөданд у сьвәтьре Мирзәмәһ'мәд ль Лаләзәр сйарбу, чу. Һ'әфт бәре һьрие кьрнә дәве канйе, һ'әфт ч'әрм у һ'әфт п'ут қир әв жи ль Лаләзәр сери һ'әта п'иа гьрт хьст, һ'әфт мәшк арақ жи кьрнә шурн у жь хөр'а ч'ә'лөк вәда. к'әте. р'ожа бәрин мьһ'ина бәһ'ри һат у хөрәмьш бу, ав нәхар, лехьст чу.

Бнйа дьн диса һат, чьл шә'ни ль пәй һат. Арақа шөр'н бь царәкива һьлч'ни қафе хвә у гот:

— Хб̄зла инсанәки шире хвә мети вьра дәрк'әта, гәма эзьргани текьра дәве мьн у ль мьн сйарбйа, қасәки мьн к'әф- кьра.

Мирзәмәһ'мәд р'абу қәт дәрхьст кьрә дев у ле сйар бу, ьди һьзан бу кәвьр чийә. ч'йа чьйә, һәва дьчу. Пашйе we һат

h'эфт щара дэв авитэ пышта Лалэзэр, нэр щаре ч'эрмэк у дэс-тэ қир р'адькър. Щара h'эфта Лалэзэр жь бэһ'риер'а к'ельми:

— Та кӧ тэ щӧгӧра хӧ харе, нӧ эз Лалэзӧрӧм.

Әw жи сӧр wiда к'ельми. Бӧһ'ри Мирзӧмӧһ'мӧдр'а к'ельми:

— Щӧ'һйа пӧй һӧв р'езкӧ.

Әwe бь хwӧ щӧ'һние хwӧ йӧк салӧ h'ӧтани чьлйӧк салӧ пӧй һӧв р'езкърӧн. Мирзӧмӧһ'мӧд жи ль we сйар бу чун бӧр бь wӧлате хwӧ. Ниве шӧве Мирзӧмӧһ'мӧд бӧһ'ри бь чьл щӧ'һнива к'ьшандӧ һӧндӧр'е h'ӧйате. Сьве п'адша р'абу ьди мӧһ'тӧлмаи магот:

— Ле ӧм чава бькьн, wӧки йаха хwӧ жь дӧсте ви хӧлазкьн.— Р'ожа пашьн п'адша гази кър, гот,— Мирзӧмӧһ'мӧд, тӧ гӧрӧке нӧр'и чӧм. чьрахе жь мьр'а бини.

Диса Мирзӧмӧһ'мӧд чу сӧр Лалэзӧрда гьрйа. Лалэзӧр бь Мирзӧмӧһ'мӧдр'а к'ельми, гот:

— Мирзӧмӧһ'мӧд қӧт тӧ фькаре мӧкӧ, тӧ ль мьн сйарбӧ, ӧме нӧр'ьн, ле т'ӧне h'ӧфт дува дӧстхӧ.

Сьве бӧрбанге Мирзӧмӧһ'мӧд Лалэзӧр зин дькӧ, сйар дьбӧ, бӧр бь ог'ьра хwӧ дьчӧ. Бь р'ева h'ӧфт дува п'ӧйда дькӧ у дьчьн бӧр бь H'афьсе кор. Чӧм, чьрах хӧ жи нав дӧсте H'афьсе корда буйӧ. H'афьсе кор жи мӧрвьӧки ӧсани қӧват буйӧ, wӧки h'ӧч'инсан, йани h'ӧйwane кӧ тек'ӧта нава лӧпе wi дьгьрт h'ӧфт тӧвӧде ӧрдеда хар дькър. Чӧм. чьрахӧ дӧсте wiда буйӧ, wi дӧсти давежӧ wi дӧсти, wi дӧсти давежӧ wi дӧсти.

Лалэзӧр бь р'ева Мирзӧмӧһ'мӧдр'а дьк'ельмӧ, дьве:

— Мирзӧмӧһ'мӧд, ван h'ӧфт дува бьвӧ, h'ӧфт шер, шӧвалӧ дӧр wi зьнщир кьринӧ, нӧрӧки дувӧки бавежӧ бӧр. Wӧхта тӧ дьчи һьнда H'афьсе кор, ӧw мӧрики ӧсанӧ, wӧки кӧ тӧ тек'ӧви нава лӧпе wi, йе тӧ h'ӧфт тӧваде ӧрдеда харкӧ. Ӗса фӧсал бькӧ, wӧхта кӧ ӧw давежӧ wi дӧсти, wi дӧсти жи давежӧ дӧсте дьне, ӧса бькӧ һӧма тӧ орт'а h'ӧрд дӧстада бьгри. Һӧма тӧ гьртьнер'а бьр'ӧвинӧ, йани дӧст хӧр'а нӧр'ӧвини, диса йе тӧ h'ӧфт тӧвӧде ӧрдеда текӧ хар.

Әw дьчӧ. Лалэзӧр ль щики незик дьһелӧ у бӧр бь H'афьсе кор дьчӧ. Лалэзӧр чава wир'а готьбу, ӧw жи ӧса дькӧ. Wӧхта кӧ дьчӧ ль р'ӧх H'афьсе кор дьсӧкьнӧ, ньшкева дӧст давежӧ чӧм, чьрахе нава дӧстада дьр'ӧвинӧ. H'афьсе кор дӧсте хwӧ ль wiали, wiали дьгӧр'инӧ, дьве:

— Ах, инсанәте шире хвә мети, тә тек'әтайи дәсте мьн-
мын чәва һ'әфт тәвәде ә'рдеда хар дькър.

Мирзәмәһ'мәд дьр'әвә. Әв жи дьве:

— Әп'лан бър, Қәп'лан бър, шер бър, шәвел бър.

Әвана жи дьвөжьн:— Бьра бьвә, ль ви һ'әлалбә. Исал
һ'әфт сале мәйә, әм дәр тә зьнщиреда гьредаинә, әви һәрәки
мә дувәк дайе.

Һ'әфьсе кор дьве:— Мәрью, һәрке ти нерби. тә ме бьви, ти
меби, тә нер'бьви. Һәспа бьн тә жи мевә, нер бьвә. нербә. ме
бьвә.

Мирзәмәһ'мәд чәм, чьрахе тинә хьлаз дькә. Әв жьн буйә.
дьвә мер, һәспе ви жи нер буйә, ме дьвә. Әва те. Бь р'ева ишқа
чәм. чьрахе дурва дьдә шәһәре п'адше. Щьмә'т дәрдьк'әвә сәр
ханийа, т'әмашә дькьн. Һьнә дьвөжьн: „Агьрә бь сер к'әтийә“.
Һьнәк дьвөжьн: „Ль гөнд буйә бажар“, һәрәк жь хөр'а гьлики
дьвөжә. Һьнәкә интеллигетә културни дьвөжьн: „заве п'адше чам,
чьрах ани“. Әва те дәрдьк'әвә щәм п'адше. П'адша гәләки ша
дьвә, вәки чәм, чьрахе нава шәһәре ви текә ишьқ.

Паши анина чәм, чьрахе Мирзәмәһ'мәд һ'әфт р'ож, һ'әфт
шәва хә у жьна хөр'а дөфеда.

6. ҚИЗЬКА ЭТИМ

Р'оке се қиз дьчнә бьндаруке. Һәман шьр п'адша, шәк'ил у шәзире хшәва дьчнә бьндаруке. Қиза мәзын дьвежә:

— Шәки п'адша мьн бьдә кәр'е шәзире хшә. әзе һәр'ьм сайа сәре ши т'икә нан бөхөм.

Қиза орт'е дьвежә:— П'адша мьн бьдә кәр'е шәк'иле хшә, әзе һәр'ьм сайа сәре ши т'икә нан бөхөм.

Ле қиза ч'ук (эт'им) дьвежә:— Гәли хушка, әз ньзаньм мина шә шьр'а бькьм. һәрке дьле хшәде дане һәбә, Шаог'ли Шаә'бас шә мьн хшәр'а бьвә, әзе бешьм: „ч'ьра һьлдә әм һәр'ьнә һ'ьмаме“. Гәрәке әш һьлдә, йане шьмка мь дахә, шие мьн шәкә, паше әз изне бьдьм бе бьк'әвә нава шие мьн. Йани на қә жи бьра нәбә.

Әш се қиз өса дьбежьн. п'адша, шәк'ил у шәзире хшәва шәм шан сәкьнибун. Ши чахи п'адша, шәк'ил, шәзире хшәва дьвежә:

— Шә бьхист?

Әшана дьвежьн:— Бәле.

П'адша дьве:— Дә зу бькьн, буке хшә бьвьн мала хшә.— Ле дәрһәдә қиза эт'имда гот,— гази шәлат кьн стөбе шә лехьн.

Ши чахи мәрйе р'усли готьн:

— П'адшаи хшәшбә, гөнәйә, мәкөжә, жь шәлате хшә дәрхә, бьра һәр'ә.

П'адша жи өса кьр. Гази дө хорта кьр. го:

— Һун дәсте шә қизе бьгрьн жь шәлате мьн дәрхьн.

Шана жи өса кьр.

Қизка бәләнгаз р'унышт гьрйа, у паше р'абу сәре хшә һьлда т'әркәсәлати дьнебу. Әш гәләки у һндьки чо. р'асти гаванәки һат. Гаван же пьрси:

— Тө жь к'ейи?

— Әз жи ньзаньм,— паше гот.— әз бешайнмә.

Гаван готе:— Осанэ, қиза мьн т'өнэ, вэрэ бьвэ қиза мьн.
Әве гот:— Башэ.

Гаван эваре әва һлда бьрэ мала хвэ. Жьна ви же пьрси:
— Әв чь қизэ тэ анийэ?

Гаван гот:— Эт'имэ, мьн анийэ, әвләде мә т'ьнэ, әме хвэ-
р'а бькьнэ қиз.

Чәнд р'ож дәрбазбун. Жьньке тэ'на ль қизке хьстьн, гот:
— Тө һати сәр мьн?

Эваре гаван чоле һат, қизьк гьр'я, пешва чу у готе:
— Жьна тэ жь мьн вәнагәр'э, әзе сәре хвэ һьлдьм һәр'ьм.
Гаван готе:— Мьнр'а вэрэ чоле.

Қизьке жи өса кьр. Чәнд р'ож дәрбаз бун, р'оке эварбу,
һәсп к'әт'ьнэ хозанәке. Гаван готэ қизке:

— Әз вәст'ямэ, һәр'э бәри ван һәспадэ вәгәр'э, эварэ әм
һәр'ьн.

Қизьк чу бәри һәспа да. Нава ван һәспада мьһ'инәкэ боз
һәбу, әва р'әви. Т'әк бу, қизьке чу we бинэ, бәри мьһ'ине да,
мьһ'ин р'әви. Лынге вөр'а саракәк р'әбу. Қизьке чу ньһер'и,
әва к'упэ зер'э. Қизьке һлда кьрэ п'еша хвэ, һатэ щәм гавин.
го:

— Р'авэ әм һәр'ьн, эварэ.

Гаван дит вәки п'еша веда тыштәк һәйэ. Әви же пьрси гот:
— Әв чийэ?

— К'әрмәнэ.

Әви гот:— Тө вәст'яйн, һақа әрд те к'әрма к'ода бьби?

Әве гот:— Әме эваре текнэ р'онайи, нане хвэ бәр бөхөн.

Гаван хатре we нәк'әт, готе:

— Те бини вэрэ.

Сьвэ р'онбу. Қизьке готэ гаван:

— Һәрке тө мьн һ'ыз дьки, те нәчи бәр дөвер.

Гавин гот:— Қиза мьн, әм нәч'ьнэ бәр дөвер, әме бьрчина
бьмьр'ьн.

Гавин жи гөр'а we кьр нәчу бәр дөвер. Қизьке готе:

— Һане әви кәвьри бьвэ щәм һәчи, беже: „Дәһ дәст ньвин,
харьн у йе дьн жи пер'а бышинэ“.

Гаван мәт'әл ма, гот:

— Ть нә дини, әв кәвьр чийэ әз бьвьм, бьдьм ви?

Физьке готе:— Кёла тә чийә, тә бьвә бьде.

Гавин бьр да Һәчи у готә Һәчи:

— Физәкә мьнә дин һәйә, әв кәвьра да мьн. гот: „Бьвә щәм Һәчи, бьра дәһ дәст ньвин, харьне, йе дьн жи пер'а бьшинә“.

Һәчи готе:— Тә қорбана вебн, әва нәдинә. ле тә дини, әва кәвьр нинә. лал—дөр'ә. Һәчи дәһ дәст ньвин у харьн, йе дьн пер'а дьшинә.

Р'ожтьра дьне физьк дьвежә:—

— Һәр'ә щәм хоста, беже, „Физа мьн дьвежә жь щәһәр дәр ханманәки мьқабьли ханмане Шаог'ли Шаә'бас чекә“.

Гавин чу готә хоста, хоста жи өса кьр.

Чәнд р'ож чон, физьке чәнд фәйтун гьртьн, мала хвә бар-кьр чо к'әтә ханмане хвә. Паше баве we мьр. Әве хера ви да. Паше чәнд дәвреш һатьнә мала we. Әве һәр йәке һ'әфтепенц зер' дане. Әв дәврешана чунә бәр дәре Шаог'ли Шаә'бас п'ара хвә же хастьн. Шаог'ли Шаә'бас һәр йәке зер'әк да. Әвана гот:

— Тә Шаог'ли Шаә'баси. тә анәгори физәке п'ара мә нәда. Шаог'ли Шаә'бас бьһист. Әви гот:

— Вана бьгрьн.

Әвана анинә щәм Шаог'ли Шаә'бас. Ша же пьрси, әван гот:

— Әм чунә щәм физьке, әве һәр йәке мә һ'әфтепенц зер' данә.

Шаог'ли Шаә'бас вәхта әви гьли бьһист. готә хөламе хвә:

— Вана бьгрьн.

Вана гьртьн. Шаог'ли Шаә'бас р'абу гази вәк'ил у вәзире хвә кьр, к'ьнице дәвреша ль хвә кьрьн у бәре хвә дан мала физьке. Әваре дьчә бәр дәре мала физе у дьвежә:

Төе ишәв мә хайки?

Физьк Шаог'ли Шаә'бас нас дькә, ле Шаог'ли Шаә'бас we нас накә. Әваре мале р'удьнен, физьк дьвежә:

— Дәвреше баба, әзи физгә бьк'ьр'ьм, әван хер—херата дькьм һ'әлалә, йане на?

Дәвреш дьвежә:— На, нә һ'әлалә, гәрәке тә мьн бьки.

Физьк дьвежә: дәвреша:— Жь вә һәрсека к'и һ'ьздькьн мьн бьстина?

Wi чахи һәрд дәвреш (wək'ил, wəзир) дьвежы:

— Дәвреше мэзын (Шаог'ли Шаэ'бас) дьстина.

Qизьке дьвежә дәвреше (Шаэ'бас):— Ч'бра һлдә пешйа
мын к'эвә, әме һәр'нә һ'ьмаме. шьмка мын дахә, щие мын дайнә,
пышта мын вәкә.

Әви жи өса дькә, паше жер'а дьвежә:

— Һәман әз әв қиза эт'имьм, һ'ьз дьки р'азе, һ'ьз дьки р'а-
нәзе.

Ахьрйе әв р'аза. Съве р'абу чу. Әв дәвреш гьртьбун, әва-
на хәлат кьрын. Һежа дә'wата хwә кьр.

7. К'ОСЕ СИАРЕ СЕЛЪНГЕ

Ҳабу паадшак се кӧр'е ви, се қизе ви. Паадша кал бубу, а'мре ви дәрбаз бу, вәсйат кър. гот:

— Лаво, эзе иди бьмьрм. Вә кӧ аз һлдам, сьве зу тәйрәки қәмәре бе сәр т'ърба мьн бьсәкьнә. Һун қиза мьнә мәзын бьвьн, бьдье. Бьвә нивро тәйрәки сьпи ве бе сәр т'ърба мьн бьсәкьнә. Һун қиза мьнә орт'е бьвьн бьдьеңеда. Е бьвә эвар, йәке дьне бе, Һун қиза мьнә пьч'ук бьвьн, бьдьеңеда.

Паадша нәхаш к'әт у мьр. Шьнйазе ви һлдан.

Сьвә бу тәйре қәмәр һат сәр т'ърба ви сәкьни. Бре пьч'ук готә һәрдӧ бре хвә мәзын:

— К'а әм қиза мәзын бьвьм, бьдьеңеда.

Һәрдӧ бре мәзын р'ази нәбун, ле бре пьч'ук хвә ль қир—хәзәве гьрт, гот:

— Навә, гәрәке әм вәсйәта баве хвә биньнә сери.

Ахьри нәбу, кәч'ьк бьрьн чун данинә сәр т'рбе. Тәйр кәч'ьк һьлда у чу.

Бу нивро, тәйре сьпи һат ль сәр т'ърбе дани. Диса бре мәзын р'ази нәбун, ле бре пьч'ук Мирзә Мәһмәд хвә ль қир—қәзәве гьрт у кәч'ьк бьр чу, дае һат.

Эвар бу. Тәйре дьн һат ль сәр т'ърбе дани у бре мәзын р'азинәбун, ле Мирзә Мәһ'мәд кәч'ьк бьр чу, дае һат.

Һәрсе бра жь хвәр'а дьчунә неч'ире. Һәр вәхт кӧ һәрсе бра неч'ира вана ль мьл данин, жьне һәрдӧ бре мәзын пеш мере хвәва дьчун у неч'ир жь дәста дьгьртьн. Ле жьна бре пьч'ук пешва нәд'һат. Ль холе һәрдӧ бре мәзын тһаз ль бре пьч'ук Мирзә Мәһ'мәд дькьрьн, дьготьнеда:

— Чьр'а жьна тә жь тә ә'зизтьрә, вәки пеш тәва нае?

Бре пьч'ук зә'ф шәрмибу. Эваре чу мал, жьна хвәр'а кьрә шәр':

— Тӧ чьма пеш мьнва наеи?

Жьна гот:— К'осе сйаре Сельнге (Сельме) буйә ашьде мьн.

һәспе ви се лынгә, һәһә те. Чаһа кө әз дәремә дәрва, әһе мьн һлдә бьвә.

Мирзә Мәһәмәд гот:— На, тө пеш мьва вәрә бьра тә бьвә.
Гот:— Бравә.

Сьве Мирзә Мәһмәд чу неч'ире. Эварбу, вәхте кө Мирзә Мәһ'мәд те, жьна ви бь дьләки көли дәрд пешва чу. Һа р'о-жәки пешва чу, һа дө р'ожа чу. У р'ожәке К'осе сйаре Сельнге жорда дьһат, бәр бь жьна Мирзә Мәһ'мәд һат һьлда бьр у чу. Мирзә Мәһмәд п'ор'—п'ошьман һатә мал у өса чәнд р'ож дәрбазбун.

Р'ожәке ль холе һәрдө бре мәзьн тһаз ль бре пьч'ук кь-рын. Сьвәке Мирзә Мәһ'мәд нане хвә жь мал һлда чол, чо-льстан бу. П'ьр' чу, һьндьк чу. Мирзә Мәһ'мәд дурва леньһер'и кө дуки зьрав һлдьк'шә. Әһи бәре хвә да ви дуи чу. Чу ле ньһер'и кө нав мала хушка вийә мәзьнә. Әһана сәр һәвда гьр-һан у хушке готе:

— Зу бькә, нане хвә бөхвә, хвә вәшерә, мере мьн бе we тә бөхвә.

Гот:— Хушке ле әз хвә текьмә к'едәре?

Готеда:— Хвә текә пышмале.

Эманәки шунда мере we һат. Сери, бьни бь хунбу. Жьне жер'а гот:

— Тө чьр'а һай бь хуни?

Гот:— Wәллә К'осе сйаре сельнге жьнәкә өса бәдәһ дабу т'әлкйа хвә бьр. Сьве мьн ви ль һәвда, һ'әтани һежа мә ль һәвда, мьн пе нькарбу у р'е к'әт чу.

Нан хар, гот:— Жьне, бина хәлқе хәриб те.

Жьне гот:— Мьн қәрт'әле, мьн қьжьке, сәре ви ч'йае хьр'и-хали к'и мьн һатийә?

Мере we готе:— Wәки тө мьнр'а нәвежи, әзе тә ве сәһ'әте к'әләкьм.

Жьне гот:— Wәки бре мьни мәзьнбә?

— Әзе к'әләкьм.

— Ле бәлки бре мьни орт'әбә?

— Әзе к'әләкьм.

— Ле бәлки бре мьни пьч'укбә?

— Әзе нәкөжьм.

Жьне го:— Мирзә Мәһмәд, дәрк'әвә, вәрә, дәрк'әвә.

Һат, әһ завә хвә һатьнә дәст р'уйе һәв у нан харьн. Ма

Һ'эта сьве. Сьве зу р'абу ль һәспе хвә сйар бу. П'ър' чу, һндьк чу, ле ньһер'и дуки зьрав һлдьк'ьшә. Бәре хвә да ви дуйе зьрав. чу.

Гьһиштә ви дуйи, ле ньһер'и әва мала хушка вийә орт'е-йә. Әв хушка хвә сәр һәвда гьрийан. Хушке гот:

— Хвә вәшерә, мере мьн бе we тә ббхвә.

— Го:— Әз хвә текмә к'едәре?

— Хвә текә пышмале.

Оса жи кьр. Нивро бу, мере we һат. Сәрдап'е хунә. Жьна ви гот:

— Чьма һа һатийә сәре тә?

Го:— Жьне, иро К'осе сйаре Сельнге жьнәкә ль т'әлкие-бу. мина р'ое шәмал дьда. Мьн ви һ'эта һеца ль һәв да, мьн пе нькарбу. Жьне, бина хәлқе хәриб те.

Жьне го:— Мьн қәрт'әле, мьн қьжьке, сәре ви ч'йәе қаф к'е мьне бе?

Мер готе:— Зу бежә, һәрке тә нәвежи әзе тә щәлаткьм.

— Бәлки бре мьни мәзьнбә?

— Әзе щәлаткьм.

— Бәлки бре мьни орт'әбә?

— Әзе щәлаткьм.

— Бәлки бре мьни пьч'ук Мирзә Мәһмәдбә?

— Әзе щәлат нәкьм.

Хушке готе:— Мирзә Мәһмәд, вәрә.

Һат, әв заве хвә ль һәв һатьн, нан харьн.

— Мирзә Мәһмәд тә әвдәр?

— Бьвинә һазьр.

— Ле те к'ода һәр'и. һ'әвалә тә чийә?

— Вәллә әв жьна һеца тә сальх же дьдан, әв жьна мь-нә, әз пәй һатьмә.

Сьве ль һәспе хвә сйар бу, чу. П'ър' чу, һндьк чу, ле ньһер'и әва мала хушка вийә п'ьч'укә.

— Вәй, Мирзә Мәһмәд, тә сәр сәре мьн, һәрдә ч'ә'ве мьн һати.

Сәр һәвда гьрийан. Эманәки шунда хвә вәшарт. Ле дьнһер'ә мере we һат, сәри бьни бь хунә.

Го:— Мәро, һ'әвалә тә чийә, а чьма һа ль тә һатийә?

— Го:— Жьне, чь жь тә вәшерьм, чь жь хвәде. Иро К'осе сйаре Сельнге жьнәкә ль т'әлкиебу, жьне дьготә р'ое, тә дәр-

нэк'эвэ, эзе дөрөм. Мьн К'осэ гэлэки бэрһэвда, ле ве ахьрйе
эви зор ль мьн кър у чу. Бина хэлде хэриб те?

— Мьн қъжьке, мьн қарт'эле, сәре ви ч'йае Қаф к'е мьне
бе?

— На, тө мьнр'а дьвежи, бежэ, навежи эзе тэ щэлаткьм.

— Бэлки бре мьни мэзынбэ?

— Эзе щэлаткьм.

— Бэлки бре мьни орт'эбэ?

— Эзе щэлаткьм.

— Бэлки бре мьни пьч'ук Мирзэ Мәһ'мәдбэ?

— Эз накөжьм, чьмки вөхта баве тэ өса вөсийәт кърьбу,
һәрдө бре мэзын дьхастьн вөсийәте баве тэ нәйнә сери. ле Мир-
зэ Мәһ'мәд бь йа хвэ кър.

Хушке гот:— Мирзэ Мәһ'мәд, жь пьш мале дөре вөрө.

Һат, әв у заве хвэ ль һэв һатьн у һатьнә дөст р'уйе һэв.

— Мирзэ Мәһ'мәд, тө әвдәр?

— Бьвинә һазьр.

— Ле диса һ'әвалә тэ чийә?

Го:— Вәллә, әв жьна кө тө сальха же дьди К'осе сйаре
Сельнге бьрийә, әв жьна мьнә. Эз ду һатьмә.

Заве ви готе:— Чөтьн тө жьне жь нав дөст п'ийе К'осә
дәрхи.

Сьве р'абу, ль һәспе хвэ сйар бу. чу. П'ьр' чу, һьндьк чу,
гьһиштә мала К'осе сйаре Сельнге. Ле ньһер'и жьна ви вайә
горе чедькә. Әв жьна хвэ сәр һэвда гьрйан, го:

— Жьне, эз тэ чь һ'али жь нав дөст п'ийе ви дәрхьм?

Жьне готе:— К'осә чар р'ожа р'адьзе, һәлә we се р'ожа жи
р'азе, дө зу бькә әм һәр'ьн.

Р'абу ль һәспе хвэ сйар бу, жьна хвэ авитә т'әлкйа хвэ
чу. П'ьр' чу, һьндьк чу, һьндьк ма хвэ бь мала хушка хвөйә пь-
ч'укр'а бьгһинә.

К'осә жь хөве р'абу, ле ньһер'и жьн т'өнә. Ч'ә'в ле сор бун,
р'ьщьфи—р'ьщьфи у р'абу һәспе хвэ зин кър, өса тәнге ви
шьдандьн, п'архане ви льһэв дәрбаз кърьн. Сйар бу ажет, һат
һиве р'е гьһиштә Мирзэ Мәһ'мәд. Әвқас зөрп ль Мирзэ Мәһ'мәд
дан, Мирзэ Мәһ'мәд кьрә мөйт', кьрә торбе кө Мирзэ Мәһ'мәд
теда щәһ дьда һәспе хвэ, авитә стөйе һәспе, бәр бь мала хушка
ви шанд.

Хушка ви дэрк'этэ дэрва, ле ньһер'и һәспе Мирзәмәһ'мә-
дә. Т'орбә жь стөйе һәспе дәрхьст, ле ньһер'и Мирзә Мәһмәдә.
Же дәрхьст. Ль щане Мирзә Мәһмәд ньһер'и дәрәкә вийә саг'
т'өнә. Мәһәкә өса мьқати ль Мирзә Мәһмәд кьр у сьламәт бу.

Мирзә Мәһмәд диса ль һәспе хвә сйар бу, бәре хвә да we
ог'ьре. диса чу мала К'осә, го:

— Жьне, чәнд р'оже К'осә манә р'абә?

Жьне готе:— Се р'ожа р'азайә, һәла we чар р'ожа жи р'а-
зе, да зу бькә әм һәр'ьн.

У ль һәспе хвә сйар бун, чун. П'ьр' чун, һндьк чун. пыш
хвәр'а ле ньһер'и К'осә вайә те, бьруск жи пеш ч'ә'в дьбарә.
Мирзә Мәһмәд пыш хвәр'а ле ньһер'и у гәләки тьрсйа.

К'осә гьһиште. wөса к'өта, һ'әфт қата жь щара дьн хәрәб-
тьр, авитә т'орбә, кьрә стөйе һәспе, шанд. Диса һәсп һатә дәр
мала хушка пьч'ук сәкьни. Хушке ани кьрә нав щи ньвина, мә-
һәкә хвәйти ле кьр, сьламәт бу. Хушк ль бәр гәр'йа.

— Бәсә, тә пе нькари, ищар. дө щарә тә дьшинә сәр р'йа
мьрьне.

Го:— Хушке, на, навә, әв сәрийә, әв ог'ьрә.

Хушке готе:— Мирзә Мәһмәд, щара ве щаре К'осә кә тә
быгрә we тә бькөжә, тә саг' һәһелә. Тә кә дьчи, һәр'ә сәр һәспе
вида быгри. бәлки һәспе ви жь тәр'а ч'арәкә бьвинә.

Чу мала К'осә, гьһиштә мала К'осә. Чу сәр һәспе вида гь-
рийа. П'ьр' гьрйа. һндьк гьрйа. һәсп пер'а к'ельми, готе:

— Мирзә Мәһмәд, тә һәр'ә бәр п'әр'е бә'ре, кәвьрәки сь-
пи мезьни ль шьрә. һәр'ә бьн бьнһер'ә, гәмәкә дь бьндайә, те
дәрхи.

Мирзә Мәһмәд чу ль бьн кәвре сьпи ньһер'и, гәмә тедайә,
гәм ани. Һәспе готе:—

— Сьве дйа мьне we бе. бәр п'әр'е бә'ре we бьзе. Чава кә
за, тә щә'нийе жь бәр быгрә, гәме ль девхә, бьвә чьл шәви дь
дәрәкә өсада хвәйкә, wәкн қәт чьруза р'оже бәр ч'ә'ва нәк'әвә.
Чьл шәви шунда дәрхә дәре мале. т'асә ави сар сәр дел-бьжие
ведәкә, we бьгһижә пә'нийе.

Мирзә Мәһмәд өса жи кьр. Чьле we т'әмам бу, сйар бу,
чу жьна хвә да т'әлкйа хвә һат. Һндьк мабу бьгһишта мала
хвә, К'осә пер'а гьһишт. Щә'ни иди wәстйабу, щә'ние жь вьр
кьрә шьһин жь бре хвәр'а гот:

— Шире дйа мьн ль тә һ'әрамбә, тә хвә һәвраз бьгрә, әзе хвә бәржер, дь нава хәведа дб, се щара хвә сәр пыште бавежә. бьра бьк'әвә. п'әрче ви мәзын гөһе ви бьминә. Тә чь к'әти дәсте ви к'әфьри?

Оса жи кьр.

Мирзә Мәһмәд ль һәспе сйар бу, жьна ви жи ль щә'нйе сйар бу, жорда дьһатьн. Wәхта кб дьһатьн. һәрдб бре мәзын тьрсйан, гот:

— К'осә вайә һат, we жьне мә жи бьвә.— Хвә вәшартьн. Ле ньһер'ин әва Мирзә Мәһмәд у жьна шийә. Һатьнә дәст. р'уйе һәв, у бь мьразе хвә шабун.

8. СЭЙРА ДЬНЕ

Сэйра дьне мэрвэки к'эсив бу, нкарбу хвэ хвэйкэ. Р'ожэ-не р'абу шьва хвэ һьлда чу, р'асти мэрвэки нат. Эви мэрвы готе:

— Те к'ода һэр'и?

— Эз дьчым сэйранге, бьгэр'ым.

Эви гот:— Эз жи һэвале тэмэ.

Чун р'асти мэрвэки дьне жи натън. Эви мэрвы гот:

— Ёуне к'ода һэр'ын?

Эвана гот:— Эме һэр'ын сэйранге, бьгэр'ын.

Эви гот:— эз жи йе бем.

Эв һэрсе мэрв чун. п'эр' чун. һьндьк чун р'асти шәһэрәки натън. Ле нһер'ин кәсәк шәһәрда т'өнә. Ё'этани эваре ман, харън у вәхарън, к'ефкърън. Эваре чун ханикида р'азан. Сэйра дьне хвэ да фезе, һәрде дьн жи бьнт'аре р'азан. Сьве р'абун— һэваләки вана т'өнә. Ёэвале Сэйра дьне гот:

— Ёэвале мә к'ане?

Сэйра дьне гот:— Қәй р'өвийә чуйә.

Ве р'оже диса ман. Эваре натън диса ви ханнда, Сэйра дьне хвэ да фезе р'аза. Сьве р'абу ле нһер'и әв һэвале ви жи т'өнә. Сэйра дьне фькър кър: „Әмәләк һәйә“. Ве р'оже һ'әтә эваре хани т'ьжи баруд кър. фр'ынг да бал хвэ. Шәв ле нһер'и пьшкә—пьшка тәваке те. Фр'ынг бь баруде хьст, бу қирч'инья баруде. Wә'жә—wә'ж бь тәве к'әт, навда шәвьти. Сьве Сэйра дьне ле нһер'и— әва гор'нәп'ьштәк буйә, кә әв шәһәра гьшк харийә.

Сэйра дьне нава шәһәр гәр'яа, ле нһер'и һ'әвзәки аве wәйә, се кәвотк натън к'әтьне. Сэйра дьне хвэ авитә сәр к'ьнще йәке. Дөдө фьр'ин чун, йәк нава аведа ма, гот:

— Әвде хвәде. һәлбә эз қьзмәте тәмә, к'ьнще мьн бьдә мьн.

Бу к'әлфәта вийа. П'эр' чу, һьндьк чу, кәр' у қизәк жь we

жъне бун. Р'ожъке Сэйра дъне хат, ле ньһер'и жъна ви дьгри, гот:

— Тõ чьма дьгрийи?

Жьньке гот:— Иро дэ'вата бре мьн дькьн, тенэ пэй мьн эз нькарьм һэр'ьм.

Сэйра дъне гот:— һэр'ә, чьма начи?

Жьньке гот:— Дэ зар'е хвә быгрә эз һэр'ьм.

Сэйра дъне гот:— На. зар'е хвә жи бьвә.

— Эз зар'е хвә бьвьм, эз найем.

Сэйра дъне гот:— Эз зар'а нькарьм хвәйкьм, һ'эз дьки вә-рә, һ'эз дьки һәйе.

Жьньк бь кõр' у қиза хвәва чун.

Сэйра дъне чәнд р'ожа сәкьни, ле ньһер'и нәһатьн, р'абужь вьра чу. П'ър' чу, һндьк чу р'асти мәрвьәки хат. Әви'мәрвьи гот:

— Те к'õда һәр'и?

— Эз сәйранге дьгәр'ьм.

— Эз жи йе бем.

Әв чун р'асти мәрвьәки дь жи һатьн. Әви мәрвьи пьрс кьр.

— Ёуне к'õда һәр'ьн?

— Әм сәйранге дьгәр'ьн.

— Эз жи һәвалә вәмә.

Һәрсек чун р'асти белә пәз у бьзьн һатьн. Эваре пәз чу, вана жи данә дү, чун. Пәз чу дәрк'әтә ера хвә. Ле ньһер'и мәрвьәк дәрк'әт. Ч'ә'вәки ви һәйә, әв жи ль сәр т'әпейә.

Гот:— Ёун сәр сәре мьн һатьнә.— Һәрсек данә пешйа хвә, гьредан, данинә вьра. Шиш кьрә нава эгьр, сор кьр, мәрвьәки-р'а кьр да сәр эгьр. Ниви хар, ниви жи ма. Гот.— эва ниван Сэйра дьнева жи тәштйа мьнә сьвейә.— Р'аза.

Сэйра дъне льнгәк һлда, йәк дани, шиш нава эгьр дәрани, дани сәр ви ч'ә'ве ви дъне жи. Бу қижинйа Миме Ч'ә'вт'ас. Сэйра дъне р'әви к'әтә нава пез. Миме Ч'ә'вт'ас гот:

— Әһ, те к'õда хьлазви, бьра һ'әтани сьве жи тõ ә'мьр бьки.

Сэйра дъне к'әтә нава пез. Нерики ви һәбу бь зәнгьле қьм-қьмск бу. Сэйра дъне нери шәржекьр, к'әтә п'осте ви.

Сьвә р'он бу. Миме Ч'ә'вт'ас дәре пез вәкьр, йәко—йәк на-ве пез һлда бәрда, аг'риеда гот:

— Нерийе мьни кәвәри, һõстõ зәнгьло, тõ жи вәрә һәр'ә.

Сэйра дьне мина нерйа кърэ п'ъркэ—п'ърк, нъге хвэ ль
э'рде да hat. Миме Ч'э'вт'ас дэсте хвэ да сэр пыште. гот:

— Эй, нерйе кэвэро тó қэлэw буйи.

Сэйра дьне нава п'ост дэрк'эт гот:

— Эз нерйе тэмэ.— Р'эви.

Эw кó пар'а пэй к'эт, қэя бу, зэреда к'эт. бэла бу.

Сэйра дьне зьвэр'и, бьзне wi бэрэw кър да пешйа хвэ, чу.
чу р'асти мэрьвэки hat.

— Э, эвана бьзыне Миме бре мьньн.— гот.— тэ чава кър
йаха хэлде жь wi хьлаз кър?

Эwi мэрьви эw бь хвэр'а бьрэ мала хвэ. Сэйра дьне ле
ньнер'и кó жьнькэке кърэ бьлмэ—бьлм. Ле ньнер'и мришке
вана льнге жекьринэ, ава ван ль бэрэ, қуте ван ль бэрэ. Ле
ньнер'и мерькэки вайэ, дэсте wi жекьрийэ. Мерьк нан жь
Сэйра дьнер'а ани. Эwi нэхар, һьнэки тьрсйа, йе чь бькьра,
эди жь р'òh'e хвэ дэрбаз бубу. Гот:

— Эз нин нахóm, һ'эта тó ван мэсэла жь мьнр'э нэвежи.

Эwi гот:— Щаньм. тó нане хвэ бòхэ, чь ише тэ һэйэ?

Гот:— На, навэ, гэрэ тó жь мьнр'а бежи.

Эwi гот:— Тó кó жь дэрда һати дйа мьн кърэ бьлмэ—бьлм.
Тэ чь заньбу чь гот? Эwe гот: „Нэвхер. диса меван һатьн“. Эва
мешоке т'ьтуне, т'ьтуна баве мьнэ. К'и кó жь дэрда бьһата. йе
дэсте хвэ дьрежкьрайе: „Ща щьхарэке бьдэ мьн“. Эва қуте
мьришке мьн бу, эва жи ава ванэ. Дьчунэ сэр хрмане хэлде.
дьгот: „Эман, жь дэст мьришке бре Миме Ч'э'вт'ас“, мьн һна
льнге вана же кьрийэ, қуте вана дайэ бэр. Нһа эзи нэхэқьм
йане на?

Сэйра дьне гот:— Гэма тэ қэнщ кьрийэ, wэки тó эв мэрьви.
бьзын жи тэр'а.

Шьва хвэ һлда р'абу чу, чу р'асти гóндэки hat: Ле ньнер'и
мере ван гьшк сэнэ. Чу малэке, жьньке готе:

— Wэхта сэ бен, йе текнэ э'wtэ—э'wt тó пер'а һэр'э. Йэке
ль пешйа тэ һэр'э, йэк жи ль ду тэ бе. Йе һэр'ьн дэрк'эвьнэ
оде. Сэки һешин һóстó зьнцир мэзне ванэ, фезе к'этийэ. Гэ-
р'э льнге wi пач'кэ, шунда сэр пэ'ния бьзвэр'э. Гава кó тó һ'э-
вэки шаш бьви, йе тэ п'ьртък—п'ьртьки бькьн. Тó кó һати бьнэ-
т'ара оде бьсэкьнэ. йе бь һэвр'а текнэ э'wtэ—э'wt. дó һ'эве ди-
са тэ биньн т'эслими мьнкьн. Wi чахи эме хэлаз бьн.

— Ле чьма мере wэ сэнэ, һун жи жьньн?

— Жьне мæ кӕ дьвӕльдън кӕр'а тиньн— сӕнӕ. қиза тиньн— жьнън.

Лӕзӕк сӕкъни, дӕ са хатън, кьрнӕ кӕвтӕ—кӕвт. Сӕйра дьне жьнънке чава жер'а готъбу, ӕса чу, ӕса жи хат. We шӕве ван хӕрда к'адӕ пӕ'тън.

Гот:— Жь эварда ӕме бьр'ӕвьн, ч'йаки хьрнука хӕйӕ. Ӕм гьништъне хӕлаз бун, йане на йе мӕ бӕхӕн.

Ӕвана жь эварда р'ӕвин, дӕвдӕви ль ч'йе кьрьн. Пьш хвӕва нӕр'ин нешина дӕвдӕви ле кьрйӕ, хвӕ гиһандьнӕ ч'йе, сӕ жи хатънӕ бьнт'ара ч'йе. Бу кастӕ—каста вана, нькарбун хьрнука дӕрбаз бьвьн. Се р'ожа ль дора ч'йе ман. т'ӕ ч'арӕ нӕкьрьн, диса звьр'ин чун.

Ӕв жи пӕйа бун чун. Чун р'асти гӕндӕки хатън.

Го:— К'и мевана хвӕйи дькӕ?

Гӕндики гот:— Мӕллӕ хайи дькӕ.

Чунӕ мала мӕллӕ. Эваре ле ньӕр'ин мӕллӕ хат бь ч'ъра. Дӕ мӕрвь пешйа ви гези дькън, сӕва п'ел мурьстанга нӕкӕ, гӕнӕ к'ар нӕвӕ. Эваре мала мӕллӕ ман. Сӕйра дьне ле ньӕр'и мӕллӕ дьчӕ тӕвле те. Сӕйра дьне кӕр'ӕ—кӕр' пӕй чу. Ле ньӕр'и мӕллӕ драхе хвӕ кӕвьре бьне к'ӕтӕке дьвӕ, туж дькӕ. Сӕйра дьне р'ӕви дӕрк'ӕтӕ дӕрва. Мӕллӕ хат жьнък зул—зули кьр, ниви хар, ниви жи кьрӕ орт'а дивер: Сӕйра дьне жи сӕр к'ӕлӕке ле ньӕр'и. Мӕллӕ гот:

— Ӕ, тӕе к'ӕда хӕр'и, шӕвӕкӕ дьне диса ӕзе тӕ бӕхӕм.

Сӕйра дьне х'ӕта сьве дӕрва ма. Сьве чу шкйат ода п'адше.

Гот:— Мӕлле вӕ жьна мьн харийӕ.

П'адше гот:— Ӕви к'ӕлӕкън ӕв чь дьвежӕ? Мӕллӕ сӕва гӕнӕ к'арйе п'ел мурьстанга нӕкӕ.

К'ьзир п'адшер'а гот:— Тӕе чьма к'ӕлӕки? Ӕгӕр ӕшкӕла кьр. ӕме мӕллӕ к'ӕлӕкън, ӕгӕр ӕшкӕла нӕкьр, ӕме ви к'ӕлӕкън.

Се. чар мӕрвь һьлдан чун. Дивар данӕ фӕлаштъне, ле ньӕр'ин се. чар щӕндӕк у щьнйазе жьнънке тедайӕ. К'и кӕ ӕса хати йӕ, ӕви харийӕ. Мӕллӕ к'ӕлӕкьрьн.

Сӕйра дьне жи чу р'асти овӕке хат. Ле ньӕр'и ль дӕфе дьхьн. алики жи дьгрин. Мӕрвь пешва хатън. Сӕйра дьне жь вана пьрс кьр:

— Ӕв чь шинӕ, чь шайӕ?

Готън:— Букӕ мӕ анийӕ бӕр п'ӕрде мер т'ӕнӕ, тӕ наки?

Гот:— Ӕзе бькъм.

— Дә wərə әм һәр'ын.

Чун, букә мьрийә. Бук жи жына көр'е п'адше бу, гәрә көр'е п'адше пер'а бавитана. Эди сәре ви фәнд чекьрын. Сәйра дьне гот:

— Щаньм, нә букә мьрийә?

Әвана гот:— Бәхте тәда мьрийә, әме тә жи пер'а бавежын.

Эһ, Сәйра дьне чь бькьра, мәрвәки т'әне бу. Қраре ван жи өса бу, щики қөл һәбу, мер дьмьр— жын пер'а давитьне, жын дьмьрын— мер пер'а давитьне.

Сәйра дьне у жьнька мьрива бьрын авитьн. Чәнд р'ожа теда ма. Р'оке ле ньһер'и сәр дөве қөле бу шин у гьри. Щьныйазәк жорда авитьн ль пәй жи қиза п'адше авитьн, хөрәк жи ль пәй авитьн. Ль we дәре әв жи кьрә жына хwә. Һ'әвте—һ'әвте нане ван давитьн. Р'ожәке Сәйра дьне ле ньһер'и щьныйаз дора вана кем дьбын. Р'ожәке ле ньһер'и щьныйазәк дьк'шә. Сәйра дьне гот:

— Жьньк, әзе лынге ви бьгрьм, тә жи лынге мьн бьгрә, әме һәр'ын к'а быне ахьри чава дьвә.

Әвана бь лынге щьныйаз гьрт. Щьныйаз һатә к'ьшандьне, һа к'ьшйан, һа к'ьшйан. Wә'дәки чун, ле нһер'и ишық к'ьвш дьвә. Һ'әвәки жи чун, бу р'онкайн. Сәре хwә бьнд кьрын, ле ньһер'ин әва р'увикә, р'уви р'әви. Әви р'уви әв щьныйазана данин дьхарьн. Феза хwәда вана ньһер'и зәрә, бьнт'ара вана жи бәһ'рә. Т'ә р'е т'әнәнә пешда һәр'ын. Мәһт'әл ман. Жьньке гот:

— Тә йәкә чава ани сәре мә. П'ьр' һьндьк нане мә ль wьра дьһат. мә диса дьхар.

Сәйра дьне гот:— Wәрә һәма әме дәсте һәв бьгрьн хә бавенә бәһ'ре.

Вана дәсте һәв гьрт хwә авитьн. Wә'дәки ле ньһер'ин һәма дьчьн ль орт'а бәһ'ре. Жьнәке жь виали гази кьре, го:

— Оро, ро. Сәйра дьне әв к'инә бьн wәданә?

Гот:— Әм ньзаньн.

Жьньке жь виали гот:

— Әве дьбын жына тә, қиза тәйә, әви дьбын теда көр'е тәйә. Тә—тә хөде йани мә бьвә, йани жи азакә, һори мә хайи һаьн.

Сәйра дьне дьве:— Һуне азавьн.

Ль вийали датиьн, дьзвьр'ын. Әвана веда дьчьн. Көр' у қиз жи теңә бал дйа хwә.

9. СЭРЪАТИА БРЕ МЭРД У НЭМЭРД

Р'ожәке дө мәри тенә дьгһижьнә һәв. Жь вәлате хө дьчын бәрбь вәлатәки башқә бона хәвате. Наве йәки Мәрд буйә, наведе дьне Нәмәрд. Әвана дьчын, вәхтәки бы р'ева бьрчи дьвьн. Бре Мәрд нане хвә дәрдьхә, датинә орт'а хвә дьхөн. Әвана жь вьра р'адьвьн дьчын. Вәхтәки әвана бьрчи дьвьн. Бре Нәмәрд нане хвә датинә бәр хвә дөхә, надә бре Мәрд.

— Бра, нәмәрдйа тә һәма ль вьра к'ьвш дьвә.— дьве,— тә һәр'ә жь хөр'а, әз жи һәр'ым жь хөр'а.

Әвана вьра жь һәв дьқәтын. Мәрд дьчә вәлатәки, Нәмәрд жи дьчә вәлатәки башқә. Бре Нәмәрд дьчә шәһәрәки ль бәр дәсте т'өшәрәки дьвә хөлам, бь хөламые әбура хвә дькә. Ле бре Мәрд, әв жи дьчә шәһәрә п'адшаки дьевьрә. Әва жь шәһәр һьнәки веда дьчә, зангәки дьвинә. Әва дьчә һөндөр'е ве зангеда ве шәве бьминә. Тө нәве занг жи шийе һ'ьрч, гөр у р'уви буйә. Әва дьчә қунцәкида р'удьне, дьнһәр'ә вәхтәки тари дьк'әвә әрде, һ'ьрч', гөр у р'уви тенә мәнзила хвә, һәркәс дьчә шийе хөда дьсәкьнә. Һ'ьрч' дьве:

— Брано, әм дьчын һ'әта эваре дьгәр'ьн, эваре жи әм вә дьгәр'ьн шийе хвә,— дьве,— һәла мьр'а бежын һун дьчынә чөле чь дьвиньн, чь дькьн, һәла әм бьзаньн к'и мә хөдане чь п'ешәийә?

Гөр у р'уви дьвен:— Бре һ'ьрч', тә гьлики р'ьнд дьвежи.

Мәрд жи һәма мәнзила ванда буйә. Әвана дәст бь сәрһати-йа хвә дькьн. Бәре гөр дьвежә:

— Брано, әз дьчым чөле һ'әта эваре дьгәр'ьм у гошт дө-хөм. Сәки п'адшейи р'әш һәйә жь мьр'а буйә бра, р'өже пәзәкә п'адше дьдә мьн, әз дьхөм, к'еф дькьм.

Бре Мәрд жи щида кәр' дьвә у гөһдарйа вана дькә . .

Һ'ьрч' дьве:— Бре р'уви, дә тә бежә, бьне тә чөле чь дьки?

Р'уви жи дьве:— Әз дьчьмә чөле мышкәки чилифиқ зер'а

дәрдыхә пе ша дьвә, әз жи һ'әта эваре ль мышк у зер'а т'әма-
шә дькьм.

Һ'ьрч' дьве:— Дә хун бьсәкьньн, әзе сәрһатйа хвә бе-
жьм.— Дьве,— брано, әз жи дьчьм нав бахе п'адше һ'әта эва-
ре әмиш дьхөм у хө ль дара дьдьм.— дьве,— ле һ'әйф ав т'өнә,
ав жи һәбуйа эәф баш дьбу.— Дьве,— ав жи бьн дара феза:
бехә қальмда һәйә, гава we дарә бьбьр'ьн, ава ч'әмәки we же-
дәре.

Сьве шәвәқеда әвана һәр кәсәк бәр бь мәнзила хвә дьчә.
Мәрд дьве: „Әз ду к'ижани һәр'ьм п'акә,— дьфькьрә, дьве,—
һәма әзе пәй р'уви һәр'ьм, чәва дьвә, бьра бьвә“.

Р'уви дьчә, әв жи пәй тәлә—тәл дьчә. Дьнһер'ә мышке:
ч'илифиц зер'а тинә р'адьхә, р'уви пе дьлизә. Мәрд кәвьрәки
бәрә р'уви дьдә, р'уви дьр'әвә. Дьчә зер'а дьдә һәв, дькә щева
хвә.

Шунда вәдьгәр'ә бәр бь шәһәре п'адше. Дьчә мала пирәки:
дьәшьрә, дьве:

— Пире, әз кәр'е тә, тә жи дйа мьн.

Пир' дьве:— П'ак.

Дьве:— Дае пир.

Дьве:— Чийә лаво?

Дьве:— Т'ө сәйе п'адшейә р'әш һәнә?

Пир дьве:— Әре.

Мәрд дьве:— Пәзе п'адше р'ое—р'оеда т'әмам дькьн шь-
ване п'адше?

Пир дьве:— На, р'ое пәзәкә п'адше кемә.

Мәрд дьве:— Дае, бахе п'адше һәйә, т'өнә?

Пир дьве:— Бахе п'адше һәйә, ле ава ви т'өнә.

Мәрд р'адьвә дьчә мала п'адше, дьве:

— П'адша.

П'адша дьве:— Чийә?

Дьве:— Мьн дьзе тә гьртийә.

П'адша дьве:— К'ейә лаво?

Дьве:— Сәйе тә р'әш һәйә?

П'адша дьве:— Әре.

Дьве:— Пәзе тә р'ое—р'оеда т'әмам дьвә?

П'адша дьве:— Р'ое пәзәкә мьнә жь кери кемә.

Дьве:— Дә тә сәе р'әш бькөжә, ви чахи щавдар әз.

П'адша сәе р'әш дьдә көштьне.

Дьве:— П'адша сәре бахе тәда дарәкә қалым һәйә, тә we дарә р'акә авә жь бьн к'ока we дарә дәрә.

П'адша дарә жи дьдә р'акьрьне, ав же дәрте. П'адша ль сәр we йәкә қиза хwә дьдә Мәрд у һ'әфт р'ожа жер'а дәфе дьхә.

Әбура Нәмәрд ль we дәрә п'ак нәбуйә. Р'ожәкә Нәмәрд дьве: „Әбура мьн ль вьр навә“, р'адьвә бәр бь wәлате бре хwә Мәрд те. Нәмәрд те һәмән wi шәһәри кә бре wi ле дьминә. Пьрс дькә те от'аха Мәрд, сәламе дьдьнә һәв. Жер'а ә'зәт, һөр-мәт дькьн, паше Нәмәрд дьве:

— Бре Мәрд, тә һати вьра, чәwa буйи п'адша?

Бре Мәрд дьве:— Ти нәмәрд буйи, әса жи чуйи сәр нәп'а-кие.— Дьве,— бра, әз һатьм мьн зангәк дит, әз чумә һөндөр'ә занге, мьн го, әзе ишәв вьрабьм. Wәхтәки мьн ньһер'и һ'ьрч', гөр, р'уви һатьнә һөндөр'ә занге, тә нәве занг жи мәнзила wан буйә, әwана һәрәк дьчә щие хwә. Һ'ьрч' дьве: „Брано, wәрьн әм сәрһатийа хwә жь һәвр'а бежьн“. Әwана дәст бь сәрһатийа хwә кьрьн, мьн жи гөһдарийа wана кьр, әwана чь готьн мьн жи бира хәда хайкьр. Сьвәтьре әwана һәр йәк бәр йера хwә дьчьн. Гьлие wана готьбун, мьн жи анинә сери, һәма wi чахи жи, wәх-та сәре п'адшейи р'әш те кәштьне, һ'але гөр хәрав дьвә.

Нәмәрд дьве: „К'а әз жи һәр'ьм әса бькьм, бәлки жь мьнр'а жи тыштәк бьвә“. Бре Нәмәрд жи р'адьвә, бәре хwә дьдә we занге, эваре дьчә һөндөр', ль wьра дьминә. Эваре һ'ьрч', гөр у р'уви тенә һөндөр' занга хwә. Һ'ьрч' дьве:

— Брано, һун чолә чь п'ешәйи дькьн?

Гөр у р'уви дьвежьн:— Дәwләт сәре тә, эваре вьра мә хә-бәрда, сьве әм чунә чолә һ'але мә хәрав бу.

Гөр дьве:— Сәе р'әш кәштьнә, әз һ'әта эваре wан дәра дь-гәр'ьм, вәдьгәр'ьм тем.

Р'уви дьве:— Әз дьчьмә чолә, мьшк ьди зер'а дәрнахә әз жи һ'әта эваре дьгәр'ьм, эваре вәдьгәр'ьм тем.

Һ'ьрч' жи дьве:— Брано, әз дьчьмә бахе п'адше ав жи дәр-к'әтийә, әз һ'әта эваре эмиш дөхөм, к'әф дькьм, эваре жи вәдь-гәр'ьм тем.

Р'уви дьве:— Брано, wәки кәси мә әв шөхөл нәкьрийә, әсанә мәри занга мәда һәнә. Р'авьн һөндөр'ә занге бьнһер'ьн.

Һ'ьрч' бәр дери дьсәкьнә, гөр у р'увиwa р'адьвьн һәр йәк қөнщәки занге дьнһер'ьн. Нәмәрд дьвиньн, дьгһижьнә Нәмәрд чити—чити дькьн, һәрәк жь хөр'а дьхөн.

10. ҺӘСПЕ ПИР У ШУРЕ КӘВН

Чь һәбу, чь т'өнәбу, вәхтәке п'адшак һәбу. Наве ви Сәрдар бу. Т'әне жьнькәкә ви һәбу. Т'ө п'адша ви нькарьбун. Р'ожәке жьнка п'адше сәр көр'әки р'аза. Көр'е п'адше мәзын бу, донздә сали бу. Көр'ьк бьхист, вәки т'ө п'адша баве ви нькарә. П'адша һәвр'а шәр' дькьн, ле кәсәк нәверә незики баве ви бьвә. Гәдә р'ожәке чу щәм дйа хвә, гот:

— Дае. эз пьрсәке тә пьрскьм тәйе щава мьн бьди?

Де гот:— Чьма надьм?

Лавьк готә дйа хвә:

— Дае щан, әв п'адша һәвр'а шәр' дькьн, ле чьма кәсәк нәверә незики баве мьн бьвә?

Де гот:— Эһ лаво. эз чь заньм?

Көр'ьк чьқа щә'т кьр, дйа ви нәгот. Гәдә дөшөрмиш бу: „эз чава ыкьм, эз бьзаньм вәки баве мьн чь п'ешәйә?“. Гот,— эзе һәр'ьм бежьм:— дайе щан, дьле мьн шире бәре тә дьхазә,— у эзе тыштәки бькьм, эзе ви шур'әйи бькьм“.

Лавьк чу щәм дйа хвә гот:

— Дае. дьле мьн шире бәре тә дьхазә.

Де готә көр'е хвә:

— Лаво. дһа тә бист сали һәйи, тә мьр'а дьвежи, вәки дьле мьн шире бәре тә дьхвәзә?

Гәдә чу, дйа хвә да зоре, ьсан кьр.

Де гот:— Дә вәрә лаво.

Гәдә ви ч'ьч'ке дйа хвә кьрә нава дьране хвә, гьвашт, готә дйа хвә:

— Мьнр'а зу бежә баве мьн чь п'ешәйә, вәки т'ө кәсәк пе нькарә?

Де гот:— Лаво. эз ньзаньм.

Гәдә дьране хвә сәр ч'ьч'ке дйа хвә гьвашт.

Де готә:— Лаво. чьма мьн дькөжи, бьсәкьн, эз тәр'а бе-

жым.— Го,— лаво, к'ик we пьрсе бежә, wer'a ч'аве ванә кор бьбә.— Г'от.— лаво, һәспәки баве тәйи пир һәйә, йәк жи шураки кәвн һәйә. Wәхте шәр' дьвә, ви шәр'ида т'әне әв һәспа у шура шәр' дькьн. Р'ожа тәнгйе шуре кәвн օсан дьһерә. Йан жи һәспе пир, наве ви Qьр'атә, р'ожа тәнгйе әwana баве тә хай дькьн.

Лавьк һәма ван пьрса жь дйа хwә дьпьрсә у дьчә диwana баве хwә. Г'әфт дәран т'әмама вәдькә, дәре һ'әйшта дәст гьре дьдә.

Ләлә у вәзире оникиләре п'адше дьвен:

— П'адша, ч'ә'ве тәйи р'онбә, кәр'е тәйи Шаһзәдә иро әв чьбу, wәки кәр'е тә һатә диwana тә.

Шаһзәдә готә баве хwә, гот:

— Баво, тә бежә: „әре“.

П'адше т'ә щара нәгот „әре“. Ле вәзир, ләлә у оникиләре п'адше п'адшер'а готьн:

— П'адшайи хwәшбә, дә тә жи бежә: „әре“.

П'адша бу, пьрса wана нәшкенанд, гот: „әре, лаво“.

Шаһзәдә гот:— П'адшайи мьни хwәшбә, әз хашйа тә дьхазьм. Әз һатьм тә р'ьцаке. Р'ьща мьн әwә, wәки тә һәспе пир у шуре кәвн бьди мьн.

Һәма п'адше гот:— К'е кә тәр'а әва пьрса гот, ч'аве ван кор бьбә.

Һәма ч'аве дйа Шаһзәдә кор дьбә.

П'адша бу, дьһа сәр пьрса хwә назвьр'ә, гот:

— Лаво, тәйе һәр'и һьнә мәрвь бьгри, шест п'ут ахп һәйә, тә кә әв ахп т'әмьзкьр, кәвьрәки аша һәйә, тәйе ви кәвьри һьлди у бежи, йа ә'рәб, дәрк'әвә, ә'рәбә дәрк'әвә. Һәспе фәйирмишкә у тә дьхазии к'ода һәр'и һәр'ә. Ле шуре кәвни жи дирәкда дардайә, бьдә бәр хwә.

Чьк баве жер'а гот, гәдә кьр, кәвре ашан һлда у гот: „Йа ә'рәб, дәрк'әвә, һәспе фәйирмишкә“. Шаһзәдә Qьр'ет сйар бу, шуре хwә пышта хwә гьреда, бәре хwә да wәлатәки дьне.

П'ър' чу, һндьк чу, дәрк'әтә орт'а дузәке у дит, кә, wәки орт'а дүзе қанатәки дьч'урсә. Шаһзәдә бәрбь қанат ажот, нажот, һәсп нәчу. Шаһзәдә бу, зорәка Qьр'ат бәр бь қьнет ажот. Чу, қанат һлда, ле қанат дьшәwьти. Шаһзәдә бу, Qьр'ат ажот чу нава мешәкида р'әсти мьг'арәке һат. Дит кә шуна чьл щот

Һәсп мьг'арәкеда һәйә у шуна мәрйа — ле һәма шәв р'әш бубу. Гәдә қанат дани сәр дирәк, шуна ч'әре қанат дьшәвьти. Һьнәки шунда Шаһзәдә дина хвә даје, дит кә бу т'әрпина лынге һәспа. Дит кә чъл щот һәсп у чъл һ'әрамибаши һатьнә һьндөр'е мьг'аре. Һ'әрамибаши дит кә гәдәки өсан һатийә вьра, һивер'а дьве дәрнәк'әв, әз дәрк'әвьм. Дьле һ'әрамибаши дьк'әвә Шаһзәдә. Һ'әрамибаши мела хвә давежә сәр Шаһзәдә, ле ванаһи дьн жи гьшк бир дькә. Нава ван һ'әрамибашиада һәбуһйәки т'опал у кор. Кор т'опалр'а гот:

— Әм чава бькьн, вәки әва гәда һәр'ә нәйе?

Топал гот кор:— Вәрә әм һ'әрамибашир'а бежьн „Йе кә әва қаната аһийә, вәки қанат өсан дьшәвьтә, ле хвәйе қенетә чәва бьшәвьтә?“

Т'опал у кор пьрса хвә кьрнә йәк у т'опал һ'әрамибашир'а гот:

— Аг'а, тьштәки мьг'ара тәйә кемә,— гот,— вәки кә хайе ви қанати вьра бйа, мьг'арәйе т'әвда бьшәвьтйа.

Һ'әрамибаши гот: К'ийә бинә?

Т'опал гот:— Йе кә қанат аһийә, we хайе ви жи бинә, бе.

Һ'әрамибаши гази Шаһзәда кьр. гот:

— Гәрәке тә хайе ви қанати бини.

Шаһзәдә гьрйа, гот:— „Йа р'әби әз хайе қанат чава биньм?. К'ьшандә шур, һана Қьр'ате ви веда һатә зьман, гот:

— Һьла һе шуна шур нәһатийә, we чахе чъл мәрвь жи қьнә шурда бьгьрта у һьлк'ьшанда нькарбун жь қьнә һьлк'ьшандана.

Гәдә бу, чу һәсп һ'әз кьр. гот:

— Қьр'ат, тәйә хакк у хадеки, тә мьн дуки һуви, вәки әз хайе ви қанати биньм.

Қьр'ат готә гәдә:— Ле мьн дьгот, әм нәчьн бәр бь қанат, мьн заньбу кә зийанәке бе тә. Дә вәрә әм һәр'ьн вәлате баве тә, нька т'оп т'әхте баве тә гьредан. Бьһистьнә кә Қьр'ат у шуре кәви т'өнә, нька әсә һатьнә сәр баве тә. Шаһзәдә бу, гот:

— Қьр'ат, гәрәке тә мьн бьгһини мьразе мьн.

Қьр'ат гот:— Шаһзәдә, һәр'ә бежә һ'әрамибаши, бьве: „Һ'әйште сомәр нан вәрин, әз һәр'ьм биньм“.

Шаһзәдә чу готә һ'әрамибаши, гот:

— Гәрәке тә һ'әйште сомәр нан бьстини, әз һәр'ьм биньм.

Һ'эрамибаши гот:— Мала җи бышәшьтә, әз һ'әйште сомәр нан жь к'ө бьстиньм?— Гот,— һәр'ә әлами һ'эрамибашһа бькә, бьра һәр'ьн әрава фьлан, фьлан мәрһа бышелиньн, һ'әйште сомәр нан бьстиньн, биньн.

У we дәде һ'әйште сомәр нан т'оп кьрын, данә Шаһзәдә. Шаһзәдә чьл сомәр дани бәр хвә, чьл жи һьлшандә сәр хвә. Қьр'ет Шаһзәдәр'а гот:

— Сьфтә әме һәр'ьн р'әфе ч'ьвиканә бен, һәр'ьн, һа дөданә жи бе һәр'ә, һа сьһан п'адше вәне бе, тә кари бьгьр, нькари. әз чава бькьм?

Әвана чун дәрк'әтьнә вәт'әне ч'ьвикан. Р'әфа сьфтәһин һат чу, р'әфа дөда жи һат чу, р'әфа сьһан— Шаһзәдә п'адша ч'ьвикан гьрт, ани да һ'эрамибаши, хайе қьнет да щәм қьнет. Мьг'аре бсан шәвлада, к'әфа һ'эрамибаши пер'а һат.

Т'опал у кор готьн:— Әм әди к'өда бышиньн, һәр'ә нәһе?

Т'опал гот:— Коро. әзе һәр'ьм һ'эрамибашир'а бежьм, вәки һеке we ч'ьвике жи бинә вьра, к'әфа ч'ьвикеһә жи сазбә.

Т'опал чу һ'эрамибашир'а гот:

— Аг'а, вәки һеке we ч'ьвике бинә вьра к'әфа ч'ьвикеһә сазбә.

Гот:— К'ийә бинә һекан?

Т'опал гот:— К'е кь ч'ьвик аниһә, we һека жи бинә.

Һ'эрамибаши гази Шаһзәдә кьр у гот:

— Гәрәке тә һәр'и һеке we ч'ьвике бини.

Гәдә к'ьшандә шуре кәвн, шур дәрнәк'әт жь щи. Қьр'ет гази кьр:

— Һәла һе вәхта we мират'е нәһатийә.

Гәдә гьри—гьри чу щәм Қьр'ет. гот:

— Гәрәк тә мьн бьви щәм һеке ч'ьвике.

Қьр'ет гот:— Ах, лаво, тә чь щики чәтьн гьреда. Пенц һеке ч'ьвике һәнә дәст һ'әфт дөваданә.— Қьр'ет дьсан гот.— лаво, әме һәр'ьнә синор. әзе бьсәкьньм. меранһа тә һәһә, тәе һәр'и һекан бини. Ле һәма р'һа пенц р'ожанә, тә хвә гһһандә синор, әзе тә хәлазкьм. тә кә наһати әз чава бькьм?

У чун дәрк'әтьнә синор. Қьр'ат ма. Шаһзәдә вәр'е к'әт. П'ьр' чу, һьндьк чу, дәрк'әтә қьр'а, дит һа дөван бәр ситьләкә шуна һ'әфт ган р'уныштийә. Һәма гәдә чу пенц һек һьлдан, р'әви. Дһа дөван дит кә зар'әки һат һек бьрын. һәма гот:

„Ой“, һ'әфт көр'е we жи бәр'а дәрк'әтһн, готһн:

— Чь бу ана?

— Ле көр'әки һат пенщ һеке вәйә вьр бун р'әванд.

Готһн:— К'ода р'әви?

Го:— Ава р'әви.

Дев чун. Пире дисан гот: „ой“, һәма көр' бәр'а дәрк'әтһн,
готһн:

— Чь буйә?

Гот:— Вөрһн нин харһн.

Се сһ'әтан шунда р'абун данә пәй Шаһзәдә, дитһн кө Шаһ-
зәдәйи незик синор буйә. Әвана гәрги дане. Қыр'ет дит кө
дькһн Шаһзәдә быгрһн. гот:

— Нане баве ви мһн п'ьр' һәйә.— Һәма гиште пышта хвә
харкьр, гәдә ле сьар бу у һәсп ажот чу гьһиштә щәм һ'әрами-
баши.

Һек данинә щәм ч'ьвике. Ч'ьвике мина былбьла ханд у шабу.

Т'опал у корва готһн:— Әм чава бькһн вайа һәр'ә нәе?

Кор гот т'опал:— Төйе һ'әрамибашир'а бежи, бьра Шаһ-
зәдә һәр'ә нава дәрйа у дәнгьзе, қиза П'ери п'адше жь тәр'а
бинә, к'ефа тәйә сазбә.

Кор гот:— Әм бежһн һек, ч'ьвик қөраг'айе бун, Шаһзәдә
чу ани, ле we нава бәрйа у дәнгьзада we чава бинә?

Т'опал чу гот:— Аг'а, өз дькьм жь тәр'а тыштәки бежьм.

Һ'әрамибаши гот:— Бежә.

Т'опал гот: Аг'а, һ'әму тышти тәйи р'ьндә, әгәр қиза П'ери
п'адше жи бесәр, к'ефа тәйә сазбә.

Һ'әрамибаши гот:— К'ийә бинә?

Т'опал гот:— К'ек әва тышта анийә, we қиза П'ери п'адша
жи бинә.

Һ'әрамибаши гази Шаһзәдә кьр у гот:

— Шаһзәдә, гәрәке тө қиза П'ери п'адша нава дәрйа у
дәнгьзе мьр'а бини.

Шаһзәдә бу, гьрйа у гот: „Һьла әм бежһн қөраг'айи бу мһн
ани, ле өз р'әбәне хаде, өз чәва нава дәрйайеда һәр'ьм, қиза
П'ери п'адша биньм?“, у к'ьшандә шур. Һәма Қыр'ат веда га-
зикьр у гот:

Һьла һе вәхта ви мират'и нәһатйә. Чәнд мәрвь жи шур-
да бьһальқинә шуре жь щи дәрнәк'әвә.

У гьри—гьри чу щәм Қыр'ет у готә Қыр'ет, го:

— Қыр'ат, тө гәрә мьн бьби мьразе мьн бьгини.

Қыр'ет гот:— Бежә Шаһзәдә, чь дьвежи?

— Шаһзәдә гот:— Гәрәк тө мьн бьби бьгини қиза П'ери п'адша, вәки әз әвә һ'әрамибашир'а биньм.

Қыр'ет гот:— Тә чь дәрәка чәтүн гьредә, лаво, вәрә, әм пашда һәр'ьн, ньна т'оп ль к'оч'к сәрайе баве тә гьреданә, вәрә әм һәр'ьн.

Шаһзәдә гот:— Қыр'ат, тө йа хвә хадеки, мьн бьгинә мьразе мьн.

Қыр'ет гот:— Лаво, әмәке баве тә ль мьн п'ьр' һәйә, вәрә ль мьн сйарбә, әм һәр'ьн.

Шаһзәдә ль Қыр'ат сйарбу чу. П'ьр' чу, һьндьк чу, чу дәр'к'әт бәр дәве бәһ'ре. Ль ведәре Қыр'ет готә Шаһзәдә:

— Әгәр әз к'әтмә бьн бәһ'ре, гава кә дәлг'ә ль бәһ'ре к'әт, бьзаньбә әзи саг'ьм. Ле әгәр ав хун һат, бьзанбә әзи мьримә. У ва вәсйат да Шаһзәдә, к'әтә бьне бәһ'ре. Шаһзәдә дит вәхтәке шунда дит кә ав хун һат. Шаһзәдә ви чахи гьри... П'ьр' гьри, һндьк гьри, нһер'и кә ч'ара набә гәмана хвә жь Қыр'ет бьр'и: Вәхтәки шунда Шаһзәдә дит кә Қыр'ет бьрә хвә дәрхьстә қьраха бәһ'ре. Шаһзәдә дина хвә дьде кә бьре Қыр'ет ч'әрме Қыр'ет т'әмам жь сәр р'акьрийә. Ль ведәре Шаһзәдә дьчә щәм Қыр'ет, Қыр'ат дьвежә:

— Шаһзәдә, тө кә ль пышта бьре мьн сйар буйи, мьқати хвәбә. Гава кә тө ль ви сйар буйи, әвә бьзвьр'ә сәр пыште, ви чахи ве тә бавежә. Йәк жи мьқати хвәбә ве тә дәрхә ә'з-мана, тә бьшәвтинә. Гава кә шөхөләки өса кьр, әзе жере газикьм у бежьм: „Һәй бьнбарәк, әз т'өва нә жь зьке деке дәрк'әт'ьнә, игьтә мьн зай мәкә“. — Қыр'ет готә Шаһзәдә, әвә дак'әвә әрде, ве тәр'а бежә: „Лаво, тө чь дьхази?“, төе жер'а бежи: „Әз дьхазьм тө мьн бьви нава дәрйайе у дәнгьзе қиза П'ери п'адша әз дькьм биньм“.

Бре Қыр'ат готә Шаһзәдә:— Гот:— Лаво, тәйе пышта мьп сйарби, әзе нава дәрйайеда һәр'ьм, масйа бьве: „Мьн хбар“. щьне бежьн: „Мьн авит“. п'ерйа бьвен: „Мә чьримишкьр“, әман, әман паш хвә нәнер'и.— Гот,— йәк жи тө дьчи қьраха дәрйайе, ве дәре дарәкә сева һәйә, гәрәк тө ван сева ве даре жеки, чьмки се сев сәр даре сева һәнә. Вәхта тө чуйи бәр қо-наха ве, төе газике, әвә тәр'а бежә: „Чийә?“. Төе жер'а бежи: „Ханьм, һан ва сева, мьн тәр'а һәйә дем аийә, йа дәда жи

төйе бьдеи, йа сьсйа төйе пелда бьгри у нини эзи қьраг'а дэрийаемэ.

Шаһзэдэ бу, чу се севе хвэ жекьр у чу щэм қонаг'е у чэва кь бре Қьр'ет нишанкьре. Шаһзэдэ эв гьлье кő бьре Қьр'ет дабуне анинэ сери у қиз ани. Эв қизева ль бре Қьр'ет сйарбун. Диса маси гот: „Мьн хōар“, щьнан гот: „Мьн авит“, у п'ерйа гот: „Мьн чьрпмишкьр“, Шаһзэдэ паш хвэ нәньһер'ин у чун дэрк'этьнэ щэм Қьр'ет. Бре Қьр'ет к'этэ нава аве у чу.

Қьр'ет у Шаһзэдэ, қиза П'ери п'адша чун, дэрк'этьнэ бэр қōләке. Қьр'ет ахина хвэ һлани. Шаһзэдэ гот:

— Қьр'ат, тő чьма ахина хвэ тини?

Қьр'ат гот:— Ле эм се бранэ. Мьн браки хвэва һэв дит. Ле бре мьни сьсйа щэм Щанполатэ. Дэре we қōле полатэ, һэгэр тő мерики қочахби, тőе нава дəһ дəқада эгэр тэ зукьр, һэсп дэрхьст, тőе дэрхи. ле тэ нькарбу дэрхьста дэре полетэ бе гьртьн, дна тő нькари дэрк'эви.

Шаһзэдэ чу дэре қōле вэкьр, шуре вийи кэвн һатэ вэкьр'не. Шаһзэдэ сэре Щанполат қуткьр у һэсп нава дəһ дəқада дэрхьст. Ль weдэре һəрд бьран һэв шабун. Шаһзэдэ Қьр'ет сйар бу. Эвана п'ьр' у һьндьк чун дэрк'этьнэ щэм һ'эрамибаши. We шэве һ'эрамибаши дьхаст һэр'э щэм қизе. Қизе готэ һ'эрамибаши:

— Һ'этани тő һ'эмамеда аве хōнэки. эз тэ һаһельм щэм хвэ.

Һ'эрамибаши гот:— Ханьм, эз һ'эмам к'ō биньм?

Ханьме гот:— Һ'эрамибаши, к'ек эз анимэ, we һ'эмаме жи бинэ.

Һ'эрамибаши чу щэм Шаһзэдэ у готе:

— Шаһзэдэ, к'опəйог'ли, һэр'э һ'эмаме вəринэ.

Ханьме готэ һ'эрамибаши:— Гэрэке һун ч'алəкə һ'əйште қōлач'и бьк'ольн.

Шаһзэдэ чу қьраг'а дэрийае һэй ль қьсраг' ани, wəкə чьл щани жи пер'а ани. Һ'эрамибаши гот:

— К'опəйог'ли, мьн һэсп чьр'а нэ дитьнэ, тэ һьқа һэсп анинэ?

Һəма ханьме гот:— Эва һ'эмам.— У ани эв һэспана гьшк дотьн, ч'ала һ'əйште қōлч'и т'ьжи кьр. Сьфтэ Шаһзэдэ кьрə нава ч'алə, ле Шаһзэдэ мина бэрфе сьпи бу, у һ'эрамибашйар'а

гот.— эзе наве wə бьнвисьм вьра.— Йэко—йэк наве wə бьху-
ным һуне бен. —Ханьм йэкэ—йэк газикьр авитэ нава ч'але у
хэньқандьн.

Ханьм у Шаһзэдэ чунэ мала баве Шаһзэдэ. Чун у Шаһзэдэ
дит кӧ дора шәһәре баве ви һесар гьртьнә у чу қьр'кьр, чу се-
рир'а дәрбаз бу, чу ньһер'и йэк нахьрчикир'а дьдә ч'ер'ан. Һә-
ма нахьрчи Шаһзэдэ дит бәр бь п'адше р'әви. Әw мерьк ду
к'әт:

— Лаво, мьн тә чь кьрйә, wәки дьчи мьн шькйат дьки?

Нахьрчи чу шәм п'адше гот:

— П'адша, тӧ мьзгинйа мьн бьди кӧр'е тә у Қьр'ати тен.

П'адше гот:— Әви бьгрьн, дирәгва гьредьн. Әгәр р'аст бу,
әме тартйа ви зер'а бьдье, әгәр нәр'аст бу, әме дардакьн.

П'адша дит кӧ кӧр'е ви һат. Дәф, даwәта ви кьрьн. Әwa
нахьрчи бир кьрьн. Зәманәки шунда һатә бира п'адше, чун бәр-
дан, тартйа ви жи зер' дане у чу.

11. Һ'ӨСЭЙН У ЗОЙРЭ ХАНЬМ

Һәбу т'өнәбу п'адшак у жьнәкә ви. Р'ожәке п'адша р'абу чу пышта Әгридахе бәзбәндәк да гредане, щарәкә дьне звър'и һатә мала хвә. Әв бәзбәнд да жьна хвә у готә жьна хвә:

— Әзе һәр'әмә вәлате Испин'ане бьбьмә п'адша йане жи бьбьмә т'өщаре мәзын. Вәхта тә дьвәльди, вәки қиз тини, ниве ве бәзбәнде щьһезе вер'а дайнә, вәки көр' тини, әве бәзбәнде гьшки пыштева бьдруи.

Әв п'адша чу вәлате Испин'ане бу п'адша. Жьна ви жи вәльди, көр'әк ани, бәзбәнд пышта вива дру, наве ви жи дани Һ'өсәйн.

Һ'өсәйн мәзын бу, чардә—паздә сали бу. Дйа ви Һ'өсәйн шандә хандьне. Р'ожәке дәфт'әре ви мьле ви жь мәк'т'әбе дьһат, леньһер'и дө гәде шәш—һ'әвт сали к'ап дьлизьн. Һ'өсәйн һат льнге хвә лехьст, к'әпе вана бәла кьр. Гәдәк гьрйа чу щәм дйа хвә, готә дйа хвә:

— Гәдәки һат әз к'өтам, к'әпе мә бәла кьр.

Дйа ви гәде хвә да пәй хвә чу ле ньһер'и әва Һ'өсәйнә. Әве жьньке готә Һ'өсәйн:

— Бе дей, бе баво.— Силәк жи да пыш гөһе Һ'өсәйн.

Һ'өсәйн чу мала хвә, готә дйа хвә:

— Баве мьн к'өйә? Мьр'а р'аст бежә.

Дйа ви гот:— Баве тә Билор бөгә.

Һ'өсәйн гот:— На, баве мьн Билор бөг нинә.

Дйа ви силәк да бьн гөһе ви. Һ'өсәйн чу нава бахче гөла, ведәре жи каник һәбу. Һ'өсәйн п'ала хвә да дарәки, һеньжи, р'аза. Каләки һ'әйште—нод сали вьра дәрк'әт. Һ'өсәйн һ'ьш-йаркьр, т'асә арақ да Һ'өсәйн, гот:

— Гәрәке тә бәр хвә бьби ашьқ.— Йәкә дьне жи дайе. гот,-- гәрәке мразе тә қиза вәзире Испин'ане ль һәвбә.—

Йәкә дьне жи дайе, гот:— гәрәкә тө олк'ә—олк'а баве хвә бь-гәр'и. У кал онда бу.

Дйа Һ'өсәйн ль Һ'өсәйн дьгәр'йа. Ле ньһер'и Һ'өсәйн ва бәр дарә сәр каные р'уныштйә. Чу к'әтә бәр мьле Һ'өсәйн бь-рә мал. Гәләки бәр Һ'өсәйн гәр'йа, гот:

— Баве тә Билор бәгә, әз жи дйа тәмә.— Кьр—нәкьр Һ'өсәйн нәсәкьни.

Дйа Һ'өсәйн р'абу каг'әзәк нвиси бре хвәр'а. вәки „Һ'өсәйн те мала тә, тө һ'әрд қизе хвә бьхәмлини бьби бәр Һ'өсәйн, бәлки йәке хөр'а бьһ'әбинә, бәлки нәчә. Тө һ'әтә дькари Һ'өсәйне мьн мәһел һәр'ә, ле вәки насәкьнә, Һ'өсәйне мьн жь синоре дөва дәрбазки паше вәгәр“.

Әви кьр—нәкьр Һ'өсәйн нәсәкьни. Р'абу дө қәрәшьле хвә да сәр Һ'өсәйн, готә қәрәшьле хвә:

— Һун Һ'өсәйн бьбьн синоре дөва дәрхьн паше вәгәр'ьн.

Һ'өсәйн чу гһиштә вәлате Испһ'ане. К'учәкеда чу, бәр дьк'анәке манатәк данн папирозәк һлда. Әв дьк'ана жи дьк'ана Қәндил Қощәбу.

Қәндил Қощә жь ви пьрси, гот:

— Хорто, навә тә чийә?

Әви гот:— Һ'өсәйн.

Қәндил Қощә гот:— Баве тә, дйа тә һәйә?

Һ'өсәйн гот:— На. тыштәки мьн т'өнә, әз бь сәре хәмә.

Қәндил Қощә гот:— Көр'е мьн жи т'өнә, тө we мьр'а бьби көр', әзе һ'әфт дьк'ане хвә бьдьмә тә, алверә бькә.

Гот:— П'ак. әзе бьбьмә көр'е тә.

Қәндил Қощә һ'әфт дьк'ане хвә т'әслими Һ'өсәйн кьр, к'ь-лите вана да Һ'өсәйн. Һәрр'о Һ'өсәйн алвер дькьр, мәрве шәһәр т'әмам дьһатьнә дьк'ана Һ'өсәйн, йәк манат даданнн папирозәк һлдьда. Һ'өсәйн зә'ф бәдәв бу, сәва we йәке жи мәрве шәһәр т'әмам дьһатьнә дьк'ана ви.

Мәрвьәк чу щәм п'адше шкйат кьр, гот:

— Нава шәһәрда алвер навә, мәрвь т'әмам тенә дьк'ана
Қәндил Қощә.

П'адша готә хөламе хвә:

— Һәр'ьн ви мәрве дьк'ана Қәндил Қощәда бьгрьн, биньн ве дәрә.

Хөлам чун Һ'өсәйн гьртьн анин щәм п'адше. П'адше ле

нһер'и кӧ хортәки зә'ф бәдәwә. Ле Һ'ӧсәйн кӧр'е wi п'адшай
бу, һәв нас нәдъкьрһн.

П'адше готә Һ'ӧсәйн, гот:

— Һ'ӧсәйн щан, тӧ гәрәке р'оже се сәһ'әта дәрә дьк'ане
хwә wәки, се сәһ'әта шунда лехи бейи щәм мьн. ль мьр'а сазхи.

Һ'ӧсәйн гот:— Бьрабә.

Qиза wәзире п'адше готә мәрьwәки:

— Тӧ ль вьра Һ'әтани дьк'ана Qендил Qощә дькари ләqә-
ме дәрхи? Те чәнд р'ожа дәрхи?

Әwi гот:— Әз дькарьм чар р'ожа.

Гот:— Һәр'ә, тӧ нә лазьми мьни.

Готә мәрьwәки дьне:

— Тӧ чәнд р'ожа дькари дәрхи?

Әwi гот:— Әз дькарьм дӧ р'ожа.

Гот:— Дә wәрә.

Әwi вәдьда. Зойрә ханьм жи хали давите. Нава дӧ р'ожа-
да ләqәм дәрхьстһн.

Һ'ӧсәйн жи һәрр'о се сәһ'әта дьк'ан вәдъкьр, се сәһ'әта
шунда дьчу щәм п'адше. ль п'адшер'а саз дьхьст. Wәзире
п'адше жи чубу wedәре. Эваре Һ'ӧсәйн сазе дьхьст. мәрьв гә-
ләк т'оп дьбун у Һ'әтани бәрбанге.

Wәзир р'абу чу мала хwә, ле, нһер'и дәри даданә. Дәсте-
хwә ль дери хьст, жьна wi жер'а гот:

— Тӧ чуйи qавйе дьки, һәр'ә. к'ӧда дьчи һәр'ә.

Wәзир гот:— Жьньк, әла дәри wәкә әз бем, чька чь буйә әз-
тәр'а бежьм.

Жьна wi р'абу дәри wәкьр, wәзир чу һӧндӧр', гот:

— Иро хортәки ч'уч'ьк һатьбу һ'ьзура п'адше мәр'а саз
ледьхьст. ьса р'ьнд ледьхьст, мәрьв һ'әwас һ'ьжмәк'ар бу ле-
бьнер'йа, ләма жи әз wa дәрәнг һатьм.

Qиза wi готә дйа хwә, го:

— Бежә баве мьн, наве wi чийә?

Жьна wi гот:— Наве wi чийә?

Гот:— Наве wi сәр зьмане мьнә, әз ньзаньм.

Кәч'ьке гот:— Наве wi Һ'ӧсәйн нинә?

Wәзир гот:— Әре, наве wi Һ'ӧсәйнә, ле тӧ чава зани?

Кәч'ьке гот:— Гава дьне гәдәки зә'ф р'ьнд бәр ханмане-
мәр'а һат, чу. Зар'а же пьрси. гот:— „Гәдә, наве тә чийә?“
Әwi жи гот: „Наве мьн Һ'ӧсәйнә“.

Бәһр'о қиза вәзир дьчу щәм Һ'өсәйн, хөр'а лақьрди дькь-
рын.

Р'ожәке п'адша у вәзире ви к'әтьнә қьлхе дәвреш чунә
нава шәһәр гәр'йан. Чун от'аха қиза вәзир, ле қиза вәзир ва-
на наснакә, ле әвана қизьке насдькьн. Қизьке гот:

— Дә һун р'унен, әзе һәр'ым гази Һ'өсәйнкьм, бьра бе ве
дәре.

Зойрә ханьм чу щәм Һ'өсәйн, гот:

— Һ'өсәйн щан, дә р'авә әм һәр'ын, дө меване ә'виз һатьнә
мала мьн.

Бәни ханьме у Зойрә ханьме Һ'өсәйн кьрнә орт'а хвә аниә
мал. Бу вәхте р'азане. Зойрә ханьме р'абу щие вана данин.
Бәни ханьм да п'адше, йәк жи да вәзир. Зойрә ханьм жи чу
щәм Һ'өсәйн. П'адше у вәзир шуре хвә тә'зикьрын данә орт'а
хвә у вана, кьр нәкьр. п'адше у вәзир әв йәк нәкьр һ'әта
сьвә р'он бу. Зойрә ханьме р'абу к'ьнще вана да бьч'әнге, һә-
рәке к'өлмәк да стөкөре, п'әләканада пәйа кьрын.

П'адша у вәзир гьһиштьнә щие хвә. К'ьнще хвә хөкьрын,
к'аг'әзәк һвисин, диwара хьстьн, вәки: „Гәрәке иро қана дө мәр-
рьва we бьр ьжә“. Йәк жи аниә бәр дәре дьк'ана Һ'өсәйн хьс-
тьн.

Һ'өсәйн сьве зу р'абу, сәрч'ә'ве хвә шушт, ле ньһер'и к'а-
г'әзәк һвисинә, вәки: „Иро қана дө мәррьва we бе р'ьжандьне“.
Һ'өсәйн гот:

— Хаде гәло әва к'инә?

Сәһ'әтәке ма гази Һ'өсәйн у Зойрә ханьме кьрын, аниә бәр
дара Қәрәқощехьн. П'адше бәре хвә weда кьр, гьрйа. Анин
Һ'өсәйн тә'зи кьрын, вәки бькөжьн, ле ньһер'ин кө хәрще Ис-
пих'ане һ'әфт сала дьзийә. Чун готьнә п'адше, гот:

— П'адша, тө сәва ви дьгрйи, әви хәрще Испих'ане һ'әфт
сала дьзийә.

П'адше гот:— Әв көштиә йане на, әва көр'е мьнә.

Чун Һ'өсәйн анин щәм баве ви, баве ви т'әзә дәф—дә'wa-
та ви кьр.

12. Ч'ИР'ОКА Э'ЪМЭД

Һ'эфт көр'е п'адшаки һәбун. Наве көр'е вийи мазьн Э'һмэд шаһ бу. Дьле қиза вәзире баве ви к'этьбу ви. Дьле қиза п'адше п'әрия жи к'этьбуйе. Э'һмэд шаһ дьгот:

— Гәрәке эз һ'эфт қиза мәр'а биньм. вәки һәр һ'эфт жи хушке һәвдөбьн.

Ле қизе өса т'ө щийа т'өнәбун. Т'әне һ'эфт қизе п'адше Мьсьре һәбун, әв жи зә'фи қәват бу алийе әскәре хвәда.

П'адше дьгот:— Лаво, әм т'ө щара нькарын қизе п'адше Мьсьре биньн. Әм пьрс бькьн, әв т'әхте мьн жь мьн бьстинә, һун вәрьн бьзәвьщьн.

Э'һмэд шаһ гот:— Баво, чьма өса тө дьтърси?

Сьве зу Э'һмэд шаһ р'абу, һәр һ'эфт бре хвә у әп'ещә әскәрва чунә сәр п'адше Мьсьре шер'. Чун, чәндәки чун гһиштнә синоре ви п'адшайи йе кө һ'эфт қизе ви һәбун. Ль вьра чадре хвә ледан.

П'адше бь дурбуне дьнһер'и, вәки нава мерг у чимане вида чадьр вәгьртьнә. Эва һатә мал, п'әләванәки хвә шанд у готе:

— Тө һәр'и бежи ви, һәркә хальфийә р'е нишандә бьра һәр'ә. һәркә нәхальфийә тө әви бини мал.

Паше хөлам р'абу чу щәм Э'һмэд шаһ, готе:

— Тө чьма һати вьра?

Әви гот:— Әз набһизьм, хорте дәләл. пешда вәрә.

П'әләван гот:— Чьма тө ньзани. вәки әва щики өсанә қант'ьр' те сьме ве дьминә. һәркә ч'вик те п'әр' дьминә?

Ахьрие Э'һмэд шаһ бь тәһәрәки әв п'әләван гьрт, һәрдране вийә пешйе гьрт ә'ния вида ч'ьк кьр, готе:

— Һәр'ә, көр'е нәмәрьва. бьра п'адша р'авә бе. Чьма әз лот'ис вәмә? Чьма һун ньзаньн вәки әз һатьмә сәр вә шер'?

Ду вир'а п'адше чәнд п'әләване хөнә дьнс жи шандә сәр

Әһмәд шаһ. П'адше нһер'и вәки әв дәвләт һатийә сәр ви шер'.

Свәтьре п'адше әскәре хвә шандә дәшта шер'. We р'оже һ'әтани эваре һәрда ль һәв дан, эваре звьр'ин щийе хвә. We р'оже браки Әһмәд шаһ бриндар бу.

Свәтьре диса һәрда кьрә шәр'. Браки вийи дьне бриндар бу. Хөләсә һ'әта чәнд р'ожа вана ль һәв дан. Ахрие, һәр һ'әфт бра жи бриндар бун. Әһмәд шаһ све дьчу шер', эваре дь-һатә мал.

Эвар бу. Әһмәд шаһ дәрк'әтә дәрә чадьре, дит вәки веда ордикә съпи те. Әв зә'ф тьрсйа, чьмки шәш һ'әв бун, әв жи гьшк бриндар бун. Әв ордйа һатә щәм чадьра Әһмәд шаһ эвьри. Сәрк'аре ордйе Ләт'иф шаһ бу. Гөмана Әһмәд һатә бьр'ине, чьмки зә'ф тьрсйа. Ләт'иф шаһ һатә щәм гот:

— Сәлам, хорте дәләл.

Йе дьне гот:— Wәй ә'леком сәлам.

Һәрда дө һәвдө чунә чадра Әһмәд шаһ у һәрда наве хвә һөвр'а готьн. Ләт'иф шаһ гот:

— Әһмәд шаһ, съве дора тәйә, йане дора мьнә?

Әһмәд шаһ щав да гот:

— На хер, әз дора хвә надьмә тә, чьма, дора мьнә.

Ведәре орт'а ванада нәр'азити пешда һат, чьмки Әһмәд дьгот: „дора мьнә, әзе шәр' бькьм“, Ләт'иф шаһ дьгот: „на, дора мьнә“. Ахрие Ләт'иф шаһ съве зу кьрә шәр'. Әһмәд шаһ дит вәки өса орди бе һ'әсав һлшандьнә сәр Ләт'иф, бе һ'әд у һ'әсав. Ахрие Әһмәд шаһ жи т'әв бу, кьрьнә шәр'. Незика эваре әв п'адшае кб пер'а дькьрьнә шәр' — әв һатә алт'кьрьне у алт' бу.

Һәма вьра вәзире баве Әһмәд шаһ һатә вьра, готе:

— Әһмәд, тә у Сәнәм әва һәйә пенщ мөһ вәки һун мал дәрк'әтьнә. П'адша сәри ль сәр мө һлдайә, шер' дьхвәзьн.

Әһмәд шаһ гот:— К'а Сәнәм?

— Ле әв чийә пешбәри тә сәкьнийә?

Әһмәд фә'м кьр, вәки Ләт'иф шаһ һеман қиза вәзире, йани Сәнәмә, кб дьле we к'әгийә Әһмәд шаһ.

Вана ведәре вәзир к'әвш кьрьн чава п'адше вәлате Мьсьре. Ле һәр һ'әфт бра хвәр'а йәк һлда, йане қизе ви п'адшайи, ле Әһмәд шаһ һәм қиза вәзир— Сәнәм стәнд, һәм жи қизәкә п'адше Мьсьре— Гөлизәр стәнд.

Ә'һмәд шаһ готә вәзир:

— Әме ида һәр'нә вәт'әне баве хвә.

Әвана р'абун бәре хвә данә бәр бь вәлате баве хвә у чун.
Чун р'ева ль щики сәкьнин. Чадьре хвә вәгьртын. һ'әвтәке
вьра ман. Р'ожәке Гөлизәре гот Сәнәме:

— К'әне Ә'һмәд?

Сәнәме гот:— Ньзаньм к'ода чуйә.

Вана фә'м кьр кә қиза п'адше п'әрийа Ә'һмәд шаһ бь сеп-
ре һьлдайә бьрийә вәлате хвә. К'оча вана пашда вәгәр'йа.
Чун щәм вәзир, готьн:

— Вәллә Ә'һмәд онда буйә.

Ле қиза вәзир— Сәнәме бь һ'әмьл бу, зар' бу. Көр'әк ани
наве ви данин Шәрурә.

Чәндәк ма. Шәрурә мәзын бу, незика панздә сали бу. Ле
р'оке әв хвәр'а нава зар'ада к'ап дьләист. Йәки к'апе ви р'ә-
ванд, әв жи гһишт гөһе вийа к'океда р'акьр. Гәдә гьрйа, гот:

— Һәр'ә—һәр'ә һ'әйфа баве хвә дәрхә.

Шәрурә ма мәт'әл, гот:

— Чәва һ'әйфа баве хвә һлдьм?

Шәрурә чу мал, гот.

— Дайе, ка баве мьн?

Сәнәме гот:— нә вайә?

— На, әв нә баве мьнә.

Хөләсә де ньһер'и бошә, гот:

— Лаво, баве тә онда буйә.

Свәтьре Шәрурә бе изна де у баве хвә да сәр р'е чу. Чу,
чу р'асти дө дәвләта һат. вәки һәрда дькьрә шәр'. Готә йе
п'ър':

— Сәлам ә'леким.

Вана щава Шәрурә нәда, һәла жер'а готьне:

— Һәр'ә бәләнгазо, тәйе нав дәст ләп'ада бейи һ'ьнщьр'ан-
дье, бь хвә һәр'ә жь ван дәра.

Щара дөда Шәрурә чу щәм вани һндьк, гот:

— Сәлам, һөвално.

— Вәй ә'лекә сәлам, хорте дәлал.

Вана нане хвә хар, Шәрурә гот:

— Ищар дора мьнә.— Дәрк'әт мәйдана гөлаше.

П'әләwane вана готә Шәрурә:

— Веда һәр'ә, зар'о.

Шәүрә готә:— Әз нә зар'ым.

Готә:— Тө нә зар'и һәра шүрәки бьдә қафе мьн.

Шәүрә шүрәк да қафе ви. Сәре ви бу дө п'әрча. һәр п'әрчәк алики к'әт. Паше Шәүрә кьрә шәр'; гышк алт' кьр.

Әве дәста һндьк готә п'адше хвә:

— Wәллә әви хорти әвана алт' кьрнә, чь лазьмә тө бь-
дейи, лазьм әвә кә тө қиза хвә бьди ви хорти.

Wedәре қиз данә Шәүрә. Чәндәк ма, жьна Шәүрә һ'әмлә дәрк'әт. Ле бәри we һнге жи ви п'адшаи готьбу: „Нәвә--нәвә һун Шәүрә бьвьнә щәм мәрзәле сор һа—һа, чьмки мәрзәле сор сәһр ле һәбу“.

Р'ожәке Шәүрә бь буре хвәва чунә неч'ире. Бу думан, мьж, вана р'е онда кьрн, чун р'асти ви мәрзәли һатьн. Дитьн вәки пирәке дәстә гөл һлдайә, дьвезә:

— К'и ван гөла һлдә жи п'ошманә, һлнәдә жи п'ошманә.

Шәүрә готә:— Зә'ф баш, әзе һлдьм чь дьрәвьмә бьра бь-
рәвьмә.

Әви дәсти пирьке гөл р'әванд, дит бу шәр', қужә—қужә: „һәй лехьн, һәй лехьн“. Шәүрә се р'ожа кьрә шәр', дит вәки йе кәштиә пирәкә. Паше швәр'ек к'әтә пешйа ви. Әв чу, чу дит вәки чәрхәк һәва дьлизә, сәр жи нвисинә: „К'и ленәхә п'ошманә“. Шәүрә чу тир кәване хвә һлда һат. Щарәке авите же нә гьрт. әва һ'әта чока бу кәвьр. Паше диса авит, һ'әта ч'ьч'ька бу кәвьр. Щарәкә дьне жи кә готә: „йалаһ“, һәма бса готә леда бу қалә—бал. „Һәй лехьн, бьгрн, бөкөжьн“, әви һ'әта нивро кьрә шәр', паше думан сәр сәре ви һлат. Дит вәки диса пирәк кәштиә.

Щарәкә дьне диса р'әбу чу. Һәма чуне пирәк р'асти ви һат у готә:

— Ой Шәүрә, тә дө хушке мьн кәштиьн.

Әве пирьке Шәүрә гьрт авитә бире. Шәүрә ма.

Сәнәма дйа Шәүрә у жьна баве вива р'абун пәй һатьн. Чәнд р'ожа шунда гһиштьнә щие кә бәре ә'wльн Шәүрә шәр' кьрьбу. Гәр'йан, нәгәр'йан һәстөйе Шәүрә нәдитьн. Ле әв щие кә Шәүрә ле зәвьщи бу, дуз һатьнә wedәре.

We һнге жьна Шәүрә кәр'әк анибу, навә ви Щаһангир бу.

Сәнәме Щаһангир дит, кә готә:

— Lawo, һун мевана хай накьн?

Эвни гот:— Меван меване хөденә.

Чъмки һәр д хвә кърьбун к'ынщә п'әләwana, нәдһатһнә нас-кърьне. Эваре эвана чунә мала баве ви гәдәйи бунә меван. Гәдә гот:

— Баво, wәрә щәм мевана, хөр'а хәбәрдә.

Ле Сәнәме шык бър, wәки әв гәдә жь щьсне wанә, ле мәт'әл мабу.

П'адша һатә һндөр', р'унышт, хөр'а чәндәки хәбәр дан. Дйа гәдә готә баве хвә:

— Баво, әзе жи бем щәм wә.

Вана шык бьре. Ахрие Сәнәме готә п'адше:

— Эва чаванә, һәм гәдә тәр'а дьве баво, һәм жи әв кәч'ка тәр'а дьве баво?

П'адше йәк—йәк жер'а гот у қьсә кър чава буйә we дәрә-Һәрдө жи гьрйан, готһн:

— Wәллә әв көр'е мәйә, баве қиза п'адше п'әрия бьрийә, әв ду һат.

Свәтьре Сәнәм, қиза п'адше Мьсьре у қиза ви п'адшан Щаһангирва р'абун чун. Чун, чун гьһиштнә һәман әв щийә Шәрурә теда чубу. Ньһер'ин бәса мәри һатһнә қьр'е, бе һ'әсав. Диса гөр'йан мәһите Шәрурә нәдитһн. Чун, чун гьһиштһнә щәм каләки.

— Сәлам, апе кали.

— Wәй ә'лекьм сәлам хорте дәләло, ог'ьр бә wәр'а, һунә к'өда һәр'ьн?

Сәнәме готе:— Wәллә көр'е:мын бьрьнә, ньзам кәштһнә, йане мәйә?

Кале гот:— Лаво, көр'е тә сахә, нә мьрийә, ле һәма зинда-недәйә.— Кале гот,— лаво, тәе һәр'и пирәкә сәре р'йа wәйә. һәма чун сәләме бьдһне. Һәрке сәлам вәнәгртийә лехьн сәре we сәр бәдәне һлдһн. Һәркә wә зу ленәда, әве wә гьшка бавежә зинданс, чъмки Шәрур дө хушке we кәштһнә.

Эвана р'абун чун. Дуз чунә щәм пире.

— Сәлам, пире.

Һәра сәләма wан вәнәгьрт, Сәнәме сәре we һлда жь бәдәне.

Эвана дуз чунә щәм зиндана Шәрурә теданә, көр'е ви готе:

— Хорто, әм дьчһнә хәвате, тә наеи әм тә дәрхьн т'әв һәр'ьн?

Гот:— Дәрхьн.

Вана Шөрүрө дәрхьст. Чыл шөви вьра ман, паше р'абун бәр бь Ә'һмәд шаһ чун. Готьнә п'адше п'әрия:

— К'а Ә'һмәд, қиза тө анийә?

Әви гот:— Зә'ф п'ак.— Чу щәм қизе.

Гот:— На, мьн нәанийә.

Һат гот:— На хер, нәанийә, вьра нинә.

Сәнәм чу щәм қиза п'адше п'әрия. гот:

— К'а Ә'һмәд шаһ?

Гот:— На, мьн қәт—қәт нәдитийә, чьмки. кәч'ьк дькьр, нәдькьр Ә'һмәд шаһ әв нәдьстанд. дьгот: „Зә'ф баш, тө вьра бьмьрә, әзе жи вьра бьмьрьм, нәстинә“.

Сәнәме, қиза п'адше п'әрия. Шаһангир, Шөрүрө у жьна ви аниң мә'ра Ә'һмәд шаһ ле бьр'ин у гьшка қол кьр.

Диса кәч'ьк чу сәр зиндане гот:

— Ә'һмәд, тәйе мьн бьстини, йане на?

Гот:— На.

— Дә тө гөнәйи, әзе тө дәрхьм, һәр'ә, настини, нәстинә.

Ә'һмәд шаһ жь зиндане дәрхьст, диса готе:

— Тәйе мьн бьстини, йане на?

Гот:— На.

К'аг'әз дәрхьст, вәки мә'ра ви һатийә бьр'ине жи.

Гот:— Зә'ф баш, мьн қәбулә.

Вьра се р'ож, се шәва ль дәфе хьстьн, паше р'абун чуңә жәлате баве хвә. Гьшк нет, мәрәма хвә кьрн.

13. Р'УВИЕ ФЕЛБАЗ

Р'увик нав гондәкир'а дәрбаз бу. Дикәк р'асти р'уви нат.
Дик жь р'уви пьрси:

— Р'уви, те к'ода һәр'и?

Р'уви готә дикда:

— Бьра баве тә р'увибә, шәрм наки мьр'а дьвежи р'уви?

— Ле чь бежъм?

— Бежә фьланкәс. Эз дьчъмә Һ'әщда.

Дик гот:— фьланкәс. мьн хвәр'а нави, вәки эз йи бемә
Һ'әщда?

Р'уви гот:— Вәрә, сәр ч'ә'ве мьн у баве мьн.

Дик к'әтә пәй р'увида. т'әркәсәлата дьне бун. Чун р'асти
қьжькәке һатьн. Қьжьке жь р'уви пьрси:

— Р'уви, те к'ода һәр'и?

Р'уви готә қьжькеда:

— Бьра баве тә р'увибә. тә шәрм наки мьр'а дьвежи р'уви?

— Ле чь бежъм?

— Бежә фьланкәс. Эз дьчъмә Һ'әщда.

Қьжьке гот:— фьланкәс мьн жи хвәр'а нави. вәки эз жи
бемә Һ'әщда?

Р'уви гот:— Вәрә, сәр ч'ә'ве мьн у сәр ч'ә'ве баве мьн.

Қьжьк жь ванар'а т'әркәсәләти дьне бу. П'ьр' чу, һндьк
чун р'асти кәвәке һатьн. Кәве жь р'уви пьрси:

— Р'уви те к'ода һәр'и?

Р'уви гот:— Бьра баве тә р'увибә, шәрм наки мьнр'а дьве-
жи р'уви?

— Ле чь бежъм?

— Бежә фьланкәс. Эз дьчъмә Һ'әщда.

Кәве гот:— фьланкәс, мьн жи хвәр'а нави, эз жи бемә
Һ'әщда?

Р'уви готә кәведа:

— Вөрә, сәр ч'ә'ве мьн у сәр ч'ә'ве баве мьнр'а.

Р'уви, дик, қъжык у кәw к'әтьнә бәстәкә хькә—халида дьчун. Незькйа эваре бу, р'уви готә һәрсе бре хвәда:

— Гәли бра, әм гәрәке ишәв қөләке хвәр'а бьвиньн. Қөла р'уви незик бу, лома жи р'уви бса готә ванада.

Эвар бу, ьди тә'ри дьк'әтә э'рде. Р'уви готә ванада:

— Вөрьн әз вәхтәке вьрар'а чумә, щие қөләке нас дькьм.

Р'уви к'әтә пешйа ванда. Р'асти жи чун р'асти қөләке һа-
тън. Р'уви готә ванда:

— К'әрәмкьн, гәли бре мьнә ә'зиз.

Дик, қъжык у кәw к'әтьнә қөледа. Р'уви готә ванда:

— Гәли бра, һун архаин хвәр'а р'азен, һун вәстйанә, әзе қөрәwьл бьсәкьньм.

Р'уви һәрсе жи кьрә қөле, хвә бәр дери сәкьни гьва қөрә-
wьлә.

Шәв ниви бу. Р'уви дәнгәки зиз кьрә гази:

— Дик вәрә вьра, әзе тә бьхөм.

Дик го:— Бра, мьн чь кьрийә?

Р'уви һәрсе жи кьрнә қөле, хвә бәр дери сәкьни гьва қөрә-
дьхазә щикида һәр'ә, һе ниве шәве нәбуйә, те р'аби теки гази:
„Қа—қьла—қи....“. Р'ешиә мәр'ум we р'авә, шәв ниве шәве
бьдә сәр р'е, ле бьвә сьр' у сәрма. we сьр'е бьвә. Гәла тә дьве-
жи: „Мьн чь кьрийә?“

Р'уви дик к'ьшандә бәр хвә, хар. Әманәки шунда р'уви кь-
рә гази:

— Қъжык, әзе тә бьхөм, гөне тә жь гөне дик гәләктьрә.
Wәки дәwләтик пәзе хвә дьвә щикида, тәе һәр'и сәр пәзе вьр'а
бьфьр'и. теки гази: „Қьр', қьр', қьр'“. Дәwләтиә мәр'ьм дьтьр-
сә у ниви тә дькә, әw т'ьре пәзе вьи гьшк we қьр'бә.

Р'уви қъжык к'ьшандә бәр хвә, хар. Бәрбанга сьве we қөле-
да кәw т'әне ма. Р'уви бь қөр'әти кьрә гази:

— Кәwе, тә зани, әзе тә бьхөм. Гөне тә жь гөнде дик у
қъжьке зә'фтьрә.

Кәwе гот:— Чьма. гөне мьн чийә?

Р'уви гот кәwе:— Тә зани чьқа зар'ө у хорт пәй тә дьгә-
р'ьн, wәки тә бьгрьн, бь тә шабьн? Ле тә хвә наз давежи, дь-
фьр'и, хвә нади дәсте ванада. Wәрә, әз тә бьхөм.

Р'уви кәwе дькә дәве хвә, wәки бьхwә.

Кәw дьвежә:— Р'уви, тәе мьн бьхви, хазла тә ә'сле хwә мьр'а бьгота, мьн жи бьзанбйа ә'сле тә.

Р'уви дьве:— Әз фелбазимә.

Чахе р'уви дьвежә: „әз фелбазимә“, дәве р'уви вәдьвә. кәw жь дәве р'уви дәрте, дьчә сәр кәвьрәки датиנә.

Р'уви дьвежә:— Кәwа тьрсонәк, хә мьн тә нәдьхари, wәки бса тьрсйаи.

Кәw дьвежә р'уви:

— Кәwкие пашьн т'әшка дьк'әвә.

Р'уви дьвежә кәwеда:

— Ах,, мьн гәрәк нәгота әз фелбазимә.

14. НЕКА ТЭЙР

Щарэке һэбу т'өнэбу к'эсивэк һэбу, хвэр'а сэр бажарэкида э'бура хвэ дькър. Эви к'эсиви хвэр'а дар данин дьфьротън.

Сал сала чу, мэх мэһа чу, эви хвэр'а чу мешэ диса дара бинэ бьфршэ. Чу нава мешэ баре хвэ кър у дькър бе мала хвэ. Wэхта эw һат бе мада хвэ, тэйрэки сыпи ль бэр дарэке дьфьр'э у дьнһер'э тыштэки сыпи дэwса тэйр ма. Эви к'эсиви чу ньһер'и һекэ у эви һека хвэ һлда һатэ мала хвэ. Даре хвэ фьротън у һека хвэ нав бажер гэр'анд кё бьфршэ. Wэхта эви һека хвэ дьгэр'анд, калэки гази кьре, гот:

— Һеке бинэ эзе бьк'ър'ъм,— кале гот,— эз чь бьдьмэ һека тэ?

К'эсив гот:— Дөһ шэйа.

Кале гот:— Эзе се авасйа бьдьмэ тэ, бьдэ мьн.

У эви дайе. Эви һек к'ър'и, эw жи мэллэ бу. К'эсив һека хвэ фрот у ша бу, чьмки һэрт'ъм эви даре хвэ дьда дё шэйа. ле эви се аваси зедэ қазанщ кьрбу.

К'эсив р'ожа дьне жи дьчэ wi мешэйи. даре хвэ дьчьнэ, диса те we дэwсе дьнһер'э тэйр диса фьр'и у һек дэwсе ма. Эви диса һека хвэ ани, диса да wi мэллэйи се авасйа. Эви к'эсиви we р'оже хвэр'а хөрэке р'ьнд к'ър'и у чу мала хвэ. We р'оже жьна wi же пьрси:

— Эва хөрэке р'ьнд тэ к'ё анийэ? Һэpp'о тё нане р'эш ти-ни эм дьхөн, э'бура хвэ дькьн.

Дё кёр'е кале һэбун. Наве йэки Аһ'мэд бу, наве йе дьне— Мэх'мэд бу. Эви готэ кёр'е хвэ у жьна хвэ, wэки:

— Иро дё р'омэ дьчьмэ мешэ даре хвэ дьчьнъм, тэйрек дь-фр'э у һекэк дэwсе дьминэ у эз эwe һеке эва дё р'оже хвэр'а тиньм дьфршьм.

Кёр'е wi пьрси:

— Баво, тё һеке дьфрши к'е?

Гот:— Эз дьдъмэ мэллэ.— К'эсив дьбежэ кӱр'е хвэ,—
вэрэ эм һэр'ын эви тэйри быгрън бинън.

Эв к'эсиве кал у кӱр'е хвэва т'элэке хвэр'а че дькын, дь-
вн датинын we дэре к'эдэре һэрт'ым тэйр ле дьфър'и. Кале
эваре дьчэ дьнһэр'э тэйр we к'этийэ т'эле. Тэйре хвэ дьгрэ
тинэ те мала хвэ. Пе ван п'эре һеке бэре дьчэ тэйре хвэр'а
хӱрӱк дьк'эр'э тинэ дьдэ тэйре хвэ. Тэйре ви һэрр'о йӱк һек
дькэ у кале хвэр'а һэрт'ым һеке дьдэ ви мэллэйи се аваси. Эва-
на хвэр'а э'бура хвэ дькын. Кале иди һеке хвэ дьдэ һэв, не-
зикайа бист—бистпенщ һека бьвэ бьфрошэ. Ве щаре дьдэ йӱки
дьне. Ы'эва һека йӱк манат. У эв кале хвэр'а бь ван п'эра хан-
ман че дькэ у эва тэйра һэрт'ым һеке хвэ дькэ. Кӱр'е кале дь-
вежэ:

— Эм жи жь ван һека бьхӱн, чька эв чава һекын? Ёеке
хэлце дьчын се капек, ле һеке мэ дьчын се аваси, йӱк манат.

Р'ожӱке жь ван һека хвэр'а дьк'элинын, дьхӱн у қьнйате
ван һека наһельн эвана дӱ р'ожа нан бьхӱн. Бь глики һ'але
кале зэ'ф хвэш дьвэ, ле һэма һ'але мэллэ жи хвэш дьвэ чьм-
ки к'ара һеке дьгһижэ ви жи.

Аһ'мэд у Мӱһ'мэд мэзын дьвн, хвэр'а дьчын дьхуньн.

Сал сала дьчэ, дьле жьньке дьк'эвэ мэллэ. Мэллэ дьвежэ
жьньке:

— Чьқа һеке тэ һэнэ гьшта мьр'а бинэ, эзе сэре хвэ тэр'а
темэ йӱк. Йан тӱ нэйни эз сэре хвэ тэр'а накьм йӱк.

Жьньк һека т'эмами дьдеда мӱг'дареки маллэ у жьньк т'эв
дэрбаз дькын. Вӱхтэки мэллэ диса мӱн'йа жьньке дьгрэ, дьве-
же:

— Гэрэке тӱ ви тэйре хвэ шэржеки у дьл'һ'наве ви мьн-
р'а бини.

Р'ожӱке Аһ'мэд у Мӱһ'мэд дьчынэ школе, кале жи һека т'ь-
жи э'рабе дькэ, дьвэ бьфрошэ. Жьньк тэйре хвэ бьгрэ, шэр-
жекэ, дьл у һ'наве ви бьсэлине текэ нав нанэки, сэре ви жи
текэ нав нанэки бона эваре бьвэ бьдэ мэллэ. Аһ'мэд у Мӱһ'мэд
жь школе тен зэ'ф бьрчи дьвн, бейн дйа хвэ дьчын дьк'эвэ
нэ шкэва нен. Аһ'мэд дьл һ'нава дӱхвэ, ле Мӱһ'мэд сери дӱ-
хвэ. Дйа ван пер'а дькэ шэр'.

— Нэ мэллэ готийэ һэрке тэйре вэ дьмьрэ дьл һ'наве ви
мьр'а бинън сэва р'ьсде вэ зедэбэ, йан на диса һуне к'эсивбн.

Дйа вана һэрд кӱр'е хвэ дьк'ӱтэ. Эвана дьхӱдн дьчн.

Аһ'мәд. Мәһ'мәд дьчын чоле, хwәр'а р'адьзен. Съве р'адьвьн дьнһер'ын кӧ к'иськәки бәр сәре Аһ'мәдә. Мәһ'мәд дьвежә Аһ'мәд:

— Эва к'иске тәйә.

Аһ'мәд дьве:— Эре.

К'иске хwә һьлтиньн. дьчын һьнда шәһәрәки. Аһ'мәд дьвежә:

— Мәһ'мәд, тӧ вьра бьсәнә, эзе һәр'ым мәр'а нав шәһәр һьнә нан—ман биньм.

Мәһ'мәд дьве:— Бьравә.

Аһ'мәд дьчә нав шәһәр иди бьре ви бира ви дьчә. Дьчә дьвежә пирәке, дьве:

— Пире, мьн хwәй наки?

Пир дьвежә:— Меван— меване хwәдейә, чьма хwәй на кьм? Ле щие мьн т'ӧнә.

Һәйнәсә пире Аһ'мәд дьвә мала хwә. Аһ'мәд зер'әки дьдә пире. Пире дьчә жь хwә у Аһ'мәдр'а хӧрәк, орхан, дошәка тинә. Аһ'мәд дьвежә пире:

— Wәрә тӧ бьвә дйа мьн, эзе бьвьмә кӧр'е тә.

Пир дьве:— Бьравә.

Wәхтәк дәрбаз дьвә. Мәһ'мәд дьнһер'ә Аһ'мәд нәһат, әв жи пәй Аһ'мәд дьчә. Дьчә дьнһер'ә we щьмаә'т т'оп буйә, we тәйре дәвләте бәрданә. П'адше ван мьрийә, we п'адше к'вьш дькьн. Мәһ'мәд хwәр'а вьра дьсәнә т'әмашә дькә, һьм жи дина хwә дьде чька Аһ'мәд нәй нав мәрйаданә. Тәйре дәвләте дьчә, те, те сәр сәре Мәһ'мәд датиңә. Щьмаә'т дьвежә:

— Эви мьр'дар' чийә бьвә п'адше мә?

Мәһ'мәд дьвьн, дькьнә хан—манәки, дәри сәр дадьдьн. Ле акушкәк ханида һәбуйә. Тәйр дьчә дьгәр'ә, дьчә акушке дьшкенә сәр сәре Мәһ'мәд датиңә. Wedәре қайил дьвьн. Мәһ'мәд дькьнә п'адша.

Әм бенә сәр пире у Аһ'мәд. Аһ'мәд хортәки бәдәw буйә. Аһ'мәд дьбһизә кӧ қизәк һәйә кӧ наве we Гозәла дьнейә, кӧ әw қиза кәс т'ақет накә р'уйе we бьвинә. Аһ'мәд р'адьвә у хwәр'а зер'а һьлтинә дьчә, дьве:

— Гозәла дьне, әз чь бьдьмә тә сәр у ч'ә'ве тә бьвиньм?

Гозәла дьне дьвежә:

— К'иськә зер'.

Аһ'мәд к'искә зер' дьде, сәр у ч'ә'ве we дьвинә. Диса Аһ'-мәд дьвежә:

— Эз чь бьдмә тә һ'әму дәрә тә бьвиньм?

Гозәла дьне дьвежә:

— Пенщ к'иськ зер'.

Диса дьдеда, һ'әму дәрә дьвинә. Диса дьвеже:

— Эз чь бьдмә тә тә сәрә хвә мьр'а бьки йәк?

Гозәла дьне дьвежә:

— Шест к'иськ зер'.

Аһ'мәд шест к'иськи дьдеда, сәрә хвә пер'а дькә йәк. Вәх-тәкә Гозәла дьне дьвежә:

— Wәрә мьр'а бежә, әвә жь чийә сәрә шәве к'иськә зер' бәр сәрә тәйә?

Ахьрийә Аһ'мәд дьвежә Гозәла дьнйәе. Р'адьвә шәрәве дьдә Аһ'мәд, Аһ'мәд сәрхвәш дькә у дькә щоланәкә дьһ'әжинә һ'әйани Аһ'мәд вәдр'әшә, дьл у һьнаве тәйре сыпи жи пер'а тен. Гозәла дьне дьл у һьнава һьлдьдә дьшо у дөхвә. Аһ'мәд дәр-дьхә дәрва, дери сәр дадьдә.

Вәхтәкә Аһ'мәд сәр һ'ыше хвәда те, дькә—накә Гозәл де-ри ле вәнакә. Аһ'мәд р'адьвә т'әркәсәри дьне дьвә, дьчә. Дьчә дьнһер'ә се мәри we дькьнә шәр'. Йәк дьве:

— П'ап'ах мьр'а.

Демәк сәр п'ап'ах п'әвнак'әвьн. Һәрсе мәри дьвежьн:

— Бьсәньн. мәрвьәки вийайә һат, бәра мә п'әвхә.

Аһ'мәд дьчә, дьве:

— Чьма дькьнә шәр'?

Әвана дьвежьн:

— Се тыште мә һәнә, йа йәкә шьва қөдрәтейә, вәки ль әр-дехьн чь тә'ми дьхази ль вьра бит'әр дьвә. Йәк жи к'өме щь-найә, чахе дьдьнә сәрә хвә, кәс мәрйа навинә. Йа дьне сьврә-йә. Эз дьвем: к'өм мьр'а, әв сәр к'өм п'әвнак'әвьн. Wәрә мә п'әвхә.

Дьве:— П'ак.— Аһ'мәд дьле хвәда дьвежә.— әвә шөхөле мьнә.— Дьве,— әзе кәвьрәки һьлдьм бавежьм, к'е вә һьлда-ани, әзе к'өм бьдьм ви.

Әван п'әзи дьвьн. Аһ'мәд кәвьрәки давежә. әвана пәй дь-чьн. Аһ'мәд к'өм дьдә сәрә хвә у әвана п'ор' п'ошман дьчьн. Аһ'мәд дьчә бәр дәрә Гозәла дьне дьсәкьнә. Вәхтәки дьчә һөндөр' ханйә Гозәла дьне. Ль вәдәрә мөг'дарәки хвә нишани

Гозэла дьне надэ, т'эв Гозэле нан дьхвэ. Гозэл мэт'эл дьминэ чьмки һэрт'ым кем нан дьхвэ. Дьһер'э чэндэки т'ер нан на-хвэ у дьвежэ:

— Тö мэрийи, тö бэни адэми, тö чийи хвэ нишани мьндэ?

Аһ'мэд хвэ нишан наде, дьдэ сонде у паше хвэ нишан дь-де. Аһ'мэд шьва қöдрэте ль э'рде дьхэ, дьве: „Эз, Гозэла дьне ль орт'а һ'эвт тэвэке быне бэ'ре к'эвьн“. Чава дьхазэ, öса жи дьвэ. Сал—сала дьчэ эвана вьра дьминьн. Вэхта эвана ве-дэре нане хвэ дьхөн у һ'эрча нане бэр дьминьн, даве бэ'ре, мэ'си дьхөн. Вэхтэке Гозэла дьне к'öме шьна жь Аһ'мэд дьдь-зэ у шьва қöдрэте э'рде дьхэ, дьве: „Аһ'мэд орт'а бэ'реда бь-минэ, эз ль вэлэте хвэ бьк'эвьм“. Чава дьвежэ, öса жи дьвэ. Аһ'мэд ль ведэре орт'а һ'эфт бэ'рада дьминэ. Мэ'си дьвежьн:

— Эва Аһ'мэде нан дьда мэ— эва эвэ.

Мэ'си Аһ'мэд давежьнэ сэр пышта һэв тиньн дэрдьхьн. Аһ'мэд дьчэ р'асти мешэки те. Ль ви мешэйи дьһер'э дьвинэ дö щур'э сев һэнэ. Щур'эк сорэ, йе дьн сьпийэ. Севэкэ сор дьчьнэ дьхвэ, ньшкева дьвэ к'эрэки. Дöшöрмиш дьвэ, паше дьһер'э бьрчийэ хвэр'а севэкэ сьли жи дьчьнэ дьхвэ, диса дьвэ мэри.

Ве дэре Аһ'мэд ша дьвэ, хöрщэке т'ьжи севе сор у сьпи дькэ у дьчэ. Дьчэ дьһер'э Гозэла дьһиае ве бэр дерийэ. Се-вэкэ сор нишани Гозэла дьне дькэ. Гозэла дьне дьвежэ:

— Аһ'мэд, қрарбэ, тö севэке бьдэ мьн. эзе тэ бьстиньм.

Аһ'мэд севэкэ сор дьдеда. Гозэла дьне дьвэ к'эр у Аһ'мэд к'эра хвэ һьльдэ дьчэ мешэ, хвэр'а дара тинэ дьфрöшэ. Öса дькэ пышта к'эра хвэ кöл дькэ. Ёэми шэве р'адьвэ к'иськэ зер'и бэр сэре к'эрейэ.

Р'ожэке к'эр хвэ жь Аһ'мэд дьдьзэ дьчэ щэм п'адше шьк-йат дькэ, дьве:

— Аһ'мэд һэрр'о мьн дьвэ мешэ, дара ль мьн дькэ тинэ. Пышта мьн кöл кьрийэ.

П'адша дьвежэ вэзире хвэ:

— Ёэр'э гази Аһ'мэдкэ бьра бе.

Ёьма п'адша жи бре Аһ'мэд бу. Дьчьн гази Аһ'мэд дькьн. Аһ'мэд те щэм п'адше. П'адша же пьрс дькэ:

— Тэ чьма пышта ве к'эре кöл кьрийэ?

Аһ'мэд жер'а йэко—йэко шьро вэдькэ, чава дьчэ бьре хвэ

дъцэтэ, дьчэ дьвэ кбр'е пирэке, дьчэ шест к'иськ зер' дьдэ Гозэла дьне, дьчэ щэм Гозэла дьне. „Паше, мьн чу п'ап'ах ани у диса дэлк'а п'ап'ах жи мьн стэнд“. Демэк йэко—йэко жер'а дьвежэ.

Мəһ'мэд дьнһер'э чава эва сальхе дьдэ, дьнһер'э wəки эw бьре вийэ. Ёма баве Аһ'мэд у Мəһ'мэд жи те щэм п'адше у мэллэ жи те. Аһ'мэд у Мəһ'мэд ль ведэре һэв нас дькьн у баве хwэ у дйа хwэ жи нас дькьн. Мəһ'мэд дйа хwэ дьдэ мэллэ, мэллэ хwэр'а һьлдьдэ дьчэ. Ль ведэре баве хwэ дьзэwьщинэ. Аһ'мэд жи севəkэ сьпи да к'эре, к'эр диса бу Гозэла дьне у Аһ'мэд Гозэла дьне һэв стэндьн. We дэре һ'эфт р'ожа, һ'эвт шэва хwэр'а дэфе дьхэ. Эвана ёса сэрһатийа хwэ к'ота кьр.

15. Ч'ИР'ОКА Э'ЛОЕ НЕЧ'ИРВАН

Вэхтэке Э'ло у пирэдайка ви һэбун. Э'ло хвэ жи к'эсив бу у неч'ирванти дькър. Э'ло нет кър, вэки һэр'э дьзйа хэзна п'адше.

Эваре да мешокэки чу дьзйа хэзна п'адше. Э'ло хэзнэ дэрэвэкър у мешоке хвэ т'ъжи зер' кър, ани мала хвэ. Э'рде, нава мала хвэ к'ола, зер' теда вэшарт. Чу дйа хвэ сэр дани, го:

— Дае, хвэ нэхаш бавежэ.

Оса жи бу. Дйа Э'ло хвэ нэхаш авит.

П'адше сьве ле ньһер'и. вэки хэзна ви дэрэвэкърнэ. П'адше дэфа хвэ занэ бэрда, дө қөваз дани пэй дэфе, вэки дэф чу к'идэре сэкьни, зер' ведарейэ. Дэф чу р'аст бэр дэре Э'ло сэкьни.

Э'ло чь кър? Эви зэнгьле дэфе жь дэфе кър, хвэ кър, кьре зынгэ-сьыг, жь мала хвэ дур авит, чу. Зьвьр'и. Һат дэфе шэрже кър, гоште дэфе к'ьшандэ мала хвэ.

Ле қөвазе ду зэнгъл чун. Дэнге зэнгъл һатэ бьр'ине. Дина хвэ дане т'ө дэф т'өнэ, һэр зэнгьлэ р'эқэ—р'утък. Щав данэ п'адше, вэки дэф т'өнэ.

П'адше дина хвэ дае, вэки ньзанбу чава бькьра, гази пира сер кърн. Пире бь сера хвэва зедэ бу. Эве соз да. вэки гоште дэфе бинэ.

Пира сер бэре хвэ да мала Э'ло. Һэрдө ч'э'ва гьрйа. чу р'аст мала Э'ло. Пира сер жь дйа Э'ло гошт хвэст у пер'а гьрйа.

— Көр'е мьн нэхвэшэ, эз бэхте тэдамэ, те һьнэ гошт бьди мьнда, көр'е мьн гэлэ нэхашэ, гошт дьхазэ.

Дйа Э'ло иди ньзанбу чава бькьра. Эвар бу. незикайа һатна Э'ло бу. кө неч'ирвантие бьһата. Дйа Э'ло һьнэ гоште дэфе да пира серда. Пира сер гошт һлда чу дэрва, р'асти Э'ло һат. Э'ло же пьрси:

— Дае, жь к'ө тейи?

— Эз жь мала тэ тем, эз қорбана тэбьм. Көр'е мьн нөхашә, жер'а һьнә гошт бьр.

Ә'ло готе:— Wәрә аз гәлә гошт бьдьмә тә көр'е хwәр'а бьвә.

Пире гот:— Эз қорбана темә, дә мәр'ьн.

Пире у Ә'ло вәгәр'ьн мала Ә'лода. Ә'ло кьрә сәр дйа хwәда, wәки тәндуре дадә. Дйа Ә'ло тәндур дада. Ә'ло готә пира серда:

— Дае, ща һьнә гошт мьр'а тәндуредә.

Пира сер кузи тәндуре бу, Ә'ло ньге we гьрт сәр сери кьрә тәндуре гөр'ә п'әлә шәwатда. Пире тәндуредә шәwьти. Паше: дйа хwә да сонде, wәки т'ө гошти нәдә т'ө кәси.

Ә'ло готә дйа хwә:— Гөр'а мьн бькә.

П'адше ньзанбу чава бькьра, wәки дьз бьгрта.

Чадьра қиза хwә мәзьн жь бажер дур вәгьрт, қиза хwәр'а го:

— Лаво, к'е кө қәста тә дькә, бәрнадә һ'әтани сьве.

Эваре Ә'ло да мьләки чекьри, бәр бь чадьра кәч'ьке чу. Эвархери да кәч'ьке, к'әтә п'ашле һ'әтани бәрбанге. Ә'ло хwәст wәки р'авә бе. Кәч'ьке го:

— Һа—Һа тә һато, тәе к'өда һәр'и?

Ә'ло го:— Һане мьле мьн бьгрә, эзе вьра авәке бьр'ежьм, бем.— Мьл да дәсте кәч'ьке, хwә чу. Хеләке шунда кәч'ьке мьл сәр хwәда к'ьшанд, дина хwә дае мьләки бе щәндәкә. Қизьк бь п'ошмани ма, ньзанбу чь щав бьда баве хwә. Мьл шандә ба баве хwә.

Р'ожа майин чадьра қиза п'адшейә ч'ук диса дури шәһәр вәгьртьн. Диса әw т'әми да қиза хwә:

— К'е кө қәста тә дькә, бьгрә һ'әта сьве.

Эваре Ә'ло да сәре чекьри, қәста кәч'ьке кьр, чу. Сәлам даеда, хwә жи к'әтә п'ашла кәч'ьке һ'әтани бәрбанге. Ә'ло хwәст, wәки дәре дәрва. Кәч'ьке го:

— Һа—Һа тә һато, эзи хwә нә хушка хwә мәзьньм, wәки дө жь дәсте мьн дәрейи?

Ә'ло го:— Һан сәре мьн бьгрә, эз щикида начьм.— П'ор'е сәри да дәсте кәч'ьке, хwә жи р'әви чу.

Эманеки шунда, кәч'ьке сәри бәр хwә к'аш кьр, сәрики бе щәндәк дәсте кәч'ькева һат. Кәч'ьк хwә ма п'ошман, әwe жи

нъзанбу чава бькьра, чь щава баве хвэ быда? Сэри шандэ щэм баве хвэ.

Кэсэки нъзанбу чава дъз бьгьртана. Ма. һәрдө хушк жи, қизе п'адше һ'эмлэ дэрк'этын. Вэхте вана т'эмам бу. вэльдйн. һөрөке жь ванар'а көр'өк бу. Көр'е вана дө сали бун.

Вэк'ил у вэзире п'адше готьнэ п'адше:

— Лазьмэ, вэки эм дэфа һөваредьн, мере шөһөр т'оикьн, гэдэ дайнын пешйа щьмаэ'те. Бра щьмаэ'т бе бөр гэдэр'а дэрбаз-бын. Хунэ ширьнэ. к'е бө. баве ван гэдэе ванр'а бьк'энын.

П'адше гөр'а ван жи кьр. Съве дэфа һөвареда, щьмаэ'т т'оп бу сөр һэв. Ле Ә'ло сәре дө к'евришка кьрьбу п'ашле хвэ-да. Щьмаэ'т бөр гэдэр'а дэрбаз бу. Ә'ло һатэ т'анга гәда. Гәда нет кьрын, вэки бьк'энын, Ә'ло сәре к'евришка нишани ван дан, зар'о тьрсйан, нэк'энийан.

Әв йөк жи к'өта бу. нькарбун дъз бьвиньн.

П'адшаки дьне сәһкьр кө дъзэк вэлате п'адшае Мьсьреда дэрк'этийә, п'адша нькарә ви дъзи бьгрә. „Вэки өсанә, шөр'е мьн ви шөр'ә“.

П'адшае Мьсьре к'этьбу һөвда. нькарбу, бөр п'адше дьне бькьра шөр', к'этьбу һөвдө, нъзанбу чава бькьра.

Ә'ло сәһ кьр, вэки тыштәки өса қөвьмийә. Ә'ло чу готә п'адше:

— П'адшаи хвөшбә, вэки өз һәр'ым ви п'адшаи сахә— сах бьгрьм биньм щэм тә, те чь к'ьрийәмәте мьр'а бьки?

П'адше щава Ә'ло да:

— Ә'ло щан, наве мьн, хана тә.

Ә'ло гот:— Дә п'адшаи хвөшбә, мьр'а п'остәки нерйа бинә, һәр муки п'ост зәнгьләки певакә.

П'адше өса жи кьр. П'остәки нерйа Ә'лор'а ани. һәр муки п'ост зәнгьләк пева кьр.

Ә'ло да п'осте хвө, бөре хвө да шөһөре п'адшае дьне. Чу, п'ьр' чу, һидьк чу, гьһиштә шөһөре п'адше. Ә'ло хвө к'оч'ка п'адшеда вөшарт һ'этани эваре. Эваре мьцлис дора п'адше бө-ла бу, п'адша ма т'эне. Ә'ло п'осте хвө хвөкьр. щарөке хвө һ'өжанд. Зәнгьла кьрә зьнгә—зьнг.

П'адша сәр щийе хвө бу, ав нә р'ьжйа э'рде. П'адша гәлә тьрсйа. Ә'ло диса п'осте хвө хвөкьр у пешда п'адше кьрә қи-жин. Ә'ло гот:

— П'адша, мөтьрсә, эзьм. өз, өз р'өһ'ьстине тәмә, һатьмз

р'õh'е тә бьстиньм. Wәрә тек'әвә ве т'абутеда, әзе тә бьвьм.

П'адша тьрса к'әтә т'абутеда. Ә'ло п'адша һлда сәр пышта хwә, бәре хwә да бажаре хwә. Незики шәһәр бу, т'абут дани ә'рде, гот:

— П'адша щан, һндьк майә әз р'õh'е тә бьстиньм. Әзе тә бьвьм щики, мьн чь кõ тәр'а гот, тõ щава мьн бьдә... Әзе тәр'а бөжьм: „п'ьшо“, тõ бькә мәвинда, мьн го: „тьбьст“, тõ текә ә'wтинда, мьн го: „чoш“, тõ текә зьр'инда.

Ә'ло диса т'абут һлда, бәре хwә да к'оч'ка п'адшеда. Чу гьһиштә к'оч'ка п'адшеда, т'абут дани бәр п'адше хwәда. Ә'ло гот: „п'ьшо“, п'адшае т'абутеда кьрә мәви—мәвида, гот: „тьбьст“, әви кьрә ә'wtә—ә'wt, гот: „чoш“, әви кьрә— зьр'ә— зьр'да. Ә'ло дәрә т'абуте вәкьр п'адша дәрхьст, п'ешк'еши п'адше хwә кьр. Готә п'адшае гьртида:

— Чава тә щав шандьбу сәр п'адше мьн, wәки ви дьзи нәгрә шәр'е мьн wir'а шәр'ә? Әз хwә дьз бум, we чава әз бьгьртама, wәки мьн тõ сахә—сах ди, ани вьра. Әз хwә дьзьм, чькõ қәwьмийә мьн кьрийә.

П'адше Ә'ло анибу бу бьндәстийе п'адшае Ә'ло. П'адшае шәһәре Мьсьре һәрдõ қизе хwә данә Ә'лода. Һ'әфт р'ожа, һ'әфт шәва жь Ә'ло у һәрдõ қизе хwәр'а кьрә дә'watда. Ә'ло мьразе хwә шабу.

Әвә сәрһатийа Ә'ло.

16. ЧИР'ОКА ОХАШ

Вәхтәки мәрики кал һәбуйә у көр'әки ши. Кале р'адьбә, вәки көр'е хвә бьвә бьдә сәр хандьне. Кале п'ър' дьчә, һндьк дьчә, дьчә сәр канике р'удьнен. Нане хвә дьхөн. Кале р'адьвә, вәки аве вәхвә. Кале аве вәдөхә, дьве:

— О хаш.— Һәw дьһер'ә мәрәки жь кание дәрк'әт.

Го:— Һа, кале, чь дьхвәзи?

Гот:— Qәт, әзе чь бьхвәзьм?

— Ле, го, тә чьма гази мьн кьр?

Кале гот:— Мьн гази тә нәкьрийә.

Әви гот:— Наве мьн Охашә.— Охаш гот,— һа, кале, те әви көр'е һана к'ода бьви?

Кале го:— Әзе бьвьм бьдьм сәр хандьне.

Охаш дьбе:— Һ'а бьдьм хандьне.

Кале гот:— Вәки тә һин дьки бьвә һәр'ә.

Әвана п'әв к'әтһн, вәки кале һ'әта саләки сәр көр'е хвә да һәйе. Паши саләке бе көр'е хвә бьвә.

Кале р'абу чу. Охаш у Аһ'мәд һьқойи кание бун. Қизәкә Охаш һәбу. Охаш Аһ'мәд да хандьне. Хандьна Охаш сер бу. Әва қизька жи зә'ф Аһ'мәд һ'ьз дькьр. Охаш мәри данин һин дькьр. ахрийе дькөшт. бона we йәке әви нәдьхаст кәс сера ши нава щьмаә'теда бькә.

Вәхтәк т'әмам бу. Қизке готә Аһ'мәд:

— Вәки баве мьн тә дьпьрсә тә сәд һ'әлфи һ'әлфәки бе-жи, ши чахи баве мьн тә накөжә.

Вә'дәки Охаш һат Аһ'мәд пьрси, гот:

— Вәрә чька тә чава һин буйи?

Вәхта әви же пьрси, әви сәд һ'әлфи һ'әлфәк гот.

Саләк т'әмам бу. Кале һат сәр кание, го:

— Охаш.— Һәw һьһер'и Охаш дәрк'әт.

Гот:— Һа, кале, тә һати?

Гот:— Бәле.

Охаш гази көр'е ви кыр, әв жи дәрк'әтә дәрва. Охаш гот:

— Көр'е тә тыштәки хин нәбуйә. Һәр'ә, саләкә майин вәрә.

Кале щарәкә майин вәгәр'яа чу мал.

Аһ'мәд Һса р'янд хин буйә, вәки Охаш жи мина ви нъзанә.

Диса вәхтәк дәрбаз бу. Охаш хвәр'а чу неч'ире. Қизьке диса готә Аһ'мәд:

— Вәки тә дөсьд һ'әлфи һ'әлфәке бежи, вәки баве мьн тә нәкөжә.

Диса п'ър' һындьк чу. Охаш һат ле пьрси. гот:

— Аһ'мәд, вәрә чька тә чь хин буйи?

Аһ'мәд һат. Әви ле пьрси. Әви жь дөсьди әви һ'әлфәк гот.

Охаш гот:— Яа тә бошә. Әва тыштәки нъзанә. Баве ви бе, әзе бьдьме, вәки бьвә.

Сала кале т'әмам бу. Кал һатә сәр канйе, го:

— Охаш.

Охаш дәрк'әт, гази көр'е ви кыр у көр'е ви һат. Бәри ви чахи қизьке гот, вәки баве тә тә дьфрөшә. бьра һәвсарә тә нәдә, вәки бьдә те бәләнгаз би.

Охаш Аһ'мәд да кале. Кале Аһ'мәд һлда чу. Эл'ещә р'е чун. Аһ'мәд гот:

— Баво тә һәр'ә, әзе һатьм.

Баве ви һ'әвәки чу. Аһ'мәд бу севәке пешйа баве хвә р'ә-рсьси. Баве ви кыр—нәкьр нькарбу бьгьрта. Аһ'мәд һат гьһиштә баве хвә. Баве ви гот:

— Вәй мьн хер тә нәдити, тә к'ода чубуйи? Һежа севәк вра пешйа мьн дьчу, мьн кыр—нәкьр нькарбу бьгьрта. Ле тә вьра бйайи мәйе бьгьрта.

Аһ'мәд гот:— Дә тыштә һакә.

Диса һ'әвәки веда чу, Аһ'мәд хвә пар'а да, бу һәспәки һатә пешйа кале р'әрсьси. Кале кыр—нәкьр нькарбу бьгьрта. Паше Аһ'мәд һат, кале диса Һса гот:

— Мьн хер тә нәдито. Тә к'ода дьчи? Һежа щә'ники боз һат, мәрвь һ'әвас һ'әжмәк'ар бу ле бьһнер'яа.

Диса Аһ'мәд гот:— Тышт һакә.

Хөләсә Һса Аһ'мәд дьвә гамеш, ч'еләк, га, ми, бьзын. Паше Аһ'мәд дьвежә баве хвә, вәки:

— Әв гьшк әз бумә, әз исми ә'зәм дьхуньм. Чь бежи, әз дьвьм әв.

Эвана чунә мала хwә. Аh'мәд гот:

— Баво, эзе бьвьм һәспәки бь зин у мусат. тә мьн бьвә бьф-рошә. ле һәвсарә мьн нәди.

Кале р'абу һәспе сйар бу бьр чу базаре. Мыштәри һатьн ле т'оп бун. Қимәт дане һәсп стәндьн. Ле кале һәвсар нәдаје. Кале чу мал. һәw ньһер'и Аh'мәд һат гьһиштә мала хwә. Диса бса дьвә гамеш, ч'еләк, га. пәз, бьзьн. Кале дьфрошә. Охаш пе дь-һ'әсә, wәки әwi өлме wi һлдајә. Охаш те базаре, wәки бьстинә. Базар дькьн у же дьк'ьр'ә. Дькә—накә һәвсар надә. Дьчә чәнд щанбаз анин, һәвсар же дьстиньн. Кале р'адьвә дьчә.

Охаш Аh'мәд дьвә сәр канйе, wәки бькөжә. Гази қиза хwә дькә, wәки бькөжә, дьвежә қиза хwә, қиза wi те сәри дьгрә. Охаш дьчә балт'ә тинә, wәки бькөжә. Қизьк дьве:

— Мала тә храв бә, мьн нәго һәвсар нәдә.

Қизьк сәри бәрдьдә. Аh'мәд дьвә тәйрәки қәрқаш у дьфь-р'ә. Охаш дәрте дьнһер'ә, wәки чу, дьвежә қиза хwә:

— Тә чьма бәрда?

Охаш дьвә тәйрәки ат'мәщә пәй дьчә. Wәлатәкива дәртен. Охаш незики Аh'мәд дьвә. Аh'мәд хwә ақушкер'а давежә дьвә гөләки, дьчә дьк'әвә баг'е п'адше. Охаш дьвә ашьқәки, хwәр'а дьвежә у дьбьлинә. П'адша дьве:

— Һа. ашьқ, беж чь дьхази?

Ашьқ гот:— Эз тыштәки нахазьм. әве бақа гөла бьдә мьн.

П'адша дьгрә бақа гөла дькә дәсте ашьқ. Эва дьвә к'өлмә гарьс дьр'ьжә әрде. Ашьқ жи дьвә дикәки пе дьк'әвә, т'оп дь-кә дьхwә. Т'әмами дьхwә, дьминә львәкә бьн чока п'адшада. Дина хwә дьде п'адша чока хwә һлдьбьр'ә, эва дькә кә бьхwә. Аh'мәд дьвә дәрзики, Охаш дьвә т'еләки тер'а дәрбаз дьвә. Охаш хwә давежә печ'ке, т'ел дьшәwьтә. Аh'мәд р'адьвә сәрһа-тийа хwә йәко—йәко п'адшер'а гьли дькә чь кә һатийә сәри.

Аh'мәд дьчә қиза Охаш һлтинә хwәр'а дьвә. Дьчә мала хwә хwәр'а дькә дөф—дә'ват. Дә'ват к'өта дьвә, әв жи к'өта бу.

17. ЧИР'ОКА ТЭЙРЕ СИМЬР'

Вөхтөкө һөбү т'өнөбү п'адшак һөбү. Се көр'е п'адше һөбүн. Баг'чөки ви һөбү. Чьра сал бу баг'че ви бөр дьгьртын, дьчун, вөки бычьнын, дьнһер'ын тыштө баг'чөдә т'өнә. Гьшк шаш мөт'әл дьман, дьзвьр'ин щав дьданә п'адше. П'адша мөт'әл дьма, җәзи ақьлбөндә диwana хвә дькьр. Ле ақьлбөндә т'ө тышт—т'ө тышти дәрнөхьст.

Көр'е п'адше мөзьн дьчә щөм баве хвә. дьве:

— Тө исал чөнд хөлама бьдә мьн, эзе исал һәр'ым бөр баг'чө.

Баве ви гот:

— Һәр'ә, чөнд хөлама бьвә һәр'ә исал бөр баг'чөбә.

Көр'е п'адше дьчә чөнд хөлама һлтинә, дьвә бөр баг'чө. Вөхте баг'чө т'әмам дьвә, иди һәр тышт гьһиштьнә теда. Жь һәр щур'е эмиша дькә сьнике дьвә бөр баве хвә дьтинә. Баве ви ша дьвә, вөки һәр эмиш гьһиштийә, вөки әв қөзйә сәре баг'чө нәқәшьмийә. П'адша дьвежә хөлам у хьзмәк'әре хвә, вөки сьве һәр'ын бәрәвкьн эмише баг'чө.

Эваре көр'е п'адша ша дьвә, вөки исал тыштөк нөһатийә сәре баг'чө. Дьсәньнә эваре. көр'е п'адше дина хвә дьде. ле дьнһер'ә, вөки зиw—зиw к'әтийә нава баг'чө. Дина хвә дьде. йөк к'әтийә нава баг'чө, һәма дара дьгрә дьшмьтинә, дькә сә-бөтөкө мөзьн. Эва дьтьрсә, дьр'әвә жь баг'чө дәрте.

Свәтьре дөнг дьгһижә п'адше, вөки ишәв жи һатьнә баг'че тө т'алан кьрьнә.

Дьсәкьнә сала дьне, көр'е п'адше орт'е дьчә щөм баве хвә, жер'а дьвежә:

— Баво, тө исал изна мьн бьдә, эзе исал һәр'ым бөр баг'чө.

Баве ви дьве:

— Лаво. бре тө мөзьн чу чь кьр, вөки тө чь бьки?

Ле көр'е ви хвә дьдә бәрк'е, дьве:

— На, эзе исал һәр'ым.

П'адша дьһер'э бәрк' сәкһнийә, дьве:

— Дә һәр'э, чәнд хөлама һлдә у һәр'э.

Әв жи дьчә. Чь кө сәре бьре мазьн қәўьми. Әса жи сәре
ви қәўьми.

Дьсәкьнә сала дьне, көр'е ви ч'ук— Мирзәмә'муд дьчә
щәм п'адше, дьве:

— Баво, исал эзе һәр'ым бәр баг'чә.

Баве ви һәһелә, ле көр'е ви быч'ук— Мирзәмә'муд хвә
дьдә бәрк'е, дьве:

— Эзе исал һәр'ым.

П'адша дьвежә:— Һәр'э чәнд хөлама һлдә, һәр'э бьсәкьнә.

Вәде чьнина баг'чә көр'е п'адше быч'ук сьнике т'ьжи щур'
р'ә—щур'ә эмиш дькә, дьвә бәр баве хвә датинә. Баве ви гә-
ләки ша дьвә, вәки исал баг'че ви сламетә.

Дьсәкьнә эваре, көр'е п'адше дина хвә дьде дьса зивә—
зив к'әтә нава баг'чә. Хвә дькә бәр к'ола дарәке у дина хвә
дьде. Дьһер'э, чь быһер'ә? Йәк к'әтийә нава баг'чә һәма да-
ра дьшмьтинә дькә сәбәтәке. Әва щидә ле дькә қижин. Әв дөв
шаш дьминә у дьр'әвә, сәбәте щидә дьһелә у дьр'әвә. Әв дьдә
сәр. Әв дьр'әвә. Гәләк дьчә, дьһер'э чу к'әт тәндурәке. Дьчә
сәр тәндуре, дина хвә дьде, чь тәндур? Бирәкә беһ'әсав к'ур.
Шаш дьминә, вәдьгәр'ә те нава баг'чә. Сьве щаве дьдә баве
хвә, вәки мьн һ'ал—һ'әваләки һа дитийә.

П'адша, ләлә у вәзире хвәва дьчьн сәбәте дьвиньн, дьһе-
р'ьн беһ'әсав мазьнә. Мәт'әл дьминьн.

Әм бенә сәр Мирзәмә'муд. Мирзәмә'муд дьчә мале, һәрдө
бре хвә һьлтинә дьчә бәр дәве бире. Бәре ә'вльн бре хвәйи
мазьн дадьһелә һөндөр'е бире. Бре мазьн һьнәки дадьхьнә же-
ре, бре мазьн дькә қижә—қиж, дьвежә:

— Мьн дәрхьн, зә'ф гәрмә.

Бре мазьн дәрдьхьн. Бре орт'е дадьһельне. Бре орт'е дьса
нола ви дьвежә:

— Мь жи дерхьн.

Ви жи дәрдьхьн. Дьминә т'әне Мирзәмә'муд. Мирзәмә'муд
дьвежә:

— Әз чьқа бежьм: „гәрмә“, һун мьн даһельнә жере.

Тиньн вәрьс пышта Мирзәмә'муд гредьдьн даһельнә бире.
Дадьхьн бьне бире. Вәрьс жь пышта хвә вәдькә. Дьчә дәре

от'ахэке вэдкэ, дина хвэ дьде дөвэк теда р'азайэ, кэч'ькэкэ делал бэр серийэ. Ншкева кэч'ьк дькэ қир'ин, дьвежэ:

— Тө чава хати вра? Дөвө тэ бь'эсэ, we тэ бькөжэ. Бэрке тө хати дөв бькөжи, хени шуре ви т'ө шур нькарын шийа бькөжын.

Мирзэмэ'муд дьвежэ:— К'ане шуре ви?

Кэч'ьк дьвежэ:— Шуре ви нава к'упе қиреданэ.

Дьчэ шуре ви нава к'упе қире дэрдьхэ, саре ви жедькэ, дьчэ. Дьчэ һэрдө бре ви жи дькөжэ. Дьк'эвэ нава от'ахе вана. Чьса зер', зивө вана һөбун, гьшки т'оп дькэ тинэ бэр дэре қөле.

Бре ви шрите дадьхын жере. Мирзэмэ'муд һур—мур шритева гредьдэ у дьк'шиньн сэр дөвө қөле. Бэрнөисэ һур—мур гьшки дьк'шиньн дэрва. Дьминэ һөрсө қиз у Мирзэмэ'муд. Мирзэмэ'муд дькэ газы:

— Эзе хушка мэзын бьдъм бре мэзын, дэ шрите дак'ьшиньн хушка мэзын һлк'ьшиньн.

Дьк'шиньн. Диса Мирзэмэ'муд дькэ газы, дьве:

— Эзе хушка орт'е дэрхьм бре орт'ер'а, дэ шрите дахьн хушка орт'е һлк'ьшиньн.

Дьминэ хушка бьч'ук у Мирзэмэ'муд. Кэч'ьк дьвежэ:

— Мирзэмэ'муд, тө һлк'ьшэ, паше эзе һлк'ьшьм.

Ле Мирзэмэ'муд дьвежэ:

— Wэки эз бэре э'wльн һлк'ьшьм, бре мьне бежэ: „Т'эне нөшөрьбу теда бьсөкьнэ“.

Бэре э'wльн кэч'ьк һлк'ьшанд, ле кэч'ьк дьве:

— Эз заньм тэ һлнак'шиньн. Ле wэки өсанэ, те бини дарэки пева гьреди, эве қэй заньбьн төйи шритева, эве тэ һлк'ьшиньнэ жоре, эве тэ жорда бэрдьн, те бьк'эви бьмьри.

Ле эви ани кэч'ьк һлк'ьшандэ жоре. Wэхта бре ви мэзын кэч'ьк һлк'ьшанд, шаш ма, гот:

— Чь куч'кэ, қиза р'ьнд хвэр'а һлдайэ, — гот, — эзе шийа һлк'ьшиньм жоре, бэрдьм, бөлки бьмьрэ.

Шрит дахьстьн жере, wэки Мирзэмэ'муд дэрхьн. Шрит дахьстьн. Мирзэмэ'муд ани қонцэк пева греда, эвана һлк'ьшанд, бьрнэ бэр дөвө қөле у шрит қөтандьн. Қонц жорда к'этэ э'рде. Ле бэри һнга кэч'ьке Мирзэмэ'мудр'а готьбу: „Бэр'э флан т'эwле се һөсп тедаьн, дьзива һэр йөке муки бьк'шинэ, һлдэ. К'өнге кө к'эти тэнгие, тө ван муяа лэвхэ, эве бэр тэ һазьрбьн, те

шөхөле хwэ бьҕэдини, төе бәрди, әве һәр'ьн". Қизьк тыштәки дьне жи дьвеже, дьвеже: „Ини—ини дө бәран тенә сәр кание ль һәв дьхьн. Йәк қәрә, йәк қәрқашә. Wәхта һәв дьхьн, йәк қәр дьвә, йәк қәрқаш, wәки тә банзда сәр йе қәр, те һәр'и һ'әфт тәвәка бьне ә'рде. Бәрке тө йе қәрқаш сйар буйи, те дәрейи сәр ә'рде“.

Мирзәмә'муд зә'ф дөшөрмиш дьвә, дьчә т'әwла һәспа. Дьн-һәр'ә, wәки се һәсп теданьн, к'әтьнә сәр ормәхе дьч'ерьн, һ'әта әви дәви ледьхьн, дөв сәр дәве дьне шин дьвә, wәкә бәре дьвә. Мирзәмә'муд дьзикава һәр һәспәки муки дьк'шинә дькә к'иске хwә дьзива дәрте. Дьсәкьнә һ'әтани иние. Дьчә сәр кание, дина хwә дьде дө бәран һатьн сәр кание. Гөрзә ормәх сәр кание бу. Әwana гиһа харьн у ав жи харьн, дәст пе кьрьн ль һәв хьстьн. Йе қәр бу қәрқаш, йе қәрқаш бу қәр, йе қәрқаш бу қәр, йе қәр бу қәрқаш. Әви шаш кьр банзда сәр йе қәр. Б'әфт тәвәке бьне ә'рдеда чу. Әви дина хwә дае йәк we щот дькә. Дьчә щәм щотк'ар, дьве:

— Баве кал, әва к'едәрә?

Кале дьве:— Чийә бре мьн? Әва һ'әфт тәвәке бьне ә'рдейә.

Дьве:— Баве кал, wәки тө мьнр'а һьнә ав бини әз вәхөм.

Кале дьвежә:— Ёди дәнге хwә бькә.

Мирзәмә'муд дьве:— Чьма?

Кале дьве:— Чәwa чьма? Дө шер wanә, дәра һаненә, һәма әм дәнге хwә бькьн, we бен мә бькөжьн.

Мирзәмә'муд дьве:— Баве кал, дә к'ане щот бьдә мьн, әзе щот бажом һ'әта тө һьнә ав мьр'а бини әз вәхөм.

Кале дьве:— Дә тө щот бажо, һәма қалым һо нәки га, we бен мә бькөжьн.

Кале дьчә аве, Мирзәмә'муд дькә қир'ә—қир'. Дина хwә дьде дө шер we weда һатьн. Мирзәмә'муд һәрдө га вәдькә, һәрдө шера тинә дькә бьи нир у дажо. Кале те, дина хwә дьде wәки гае wi бәрданә, дө шер бьн нирданә щот дьк'шинә. Шаш дьминә, дьве:

— Мирзәмә'муд, тө wan шера бәрдә, гөнәнә.

Тинә шера бәрдьдә, дьве:

— Ёуне иди ван дәра бьсәкьньн?

Ле шер дәсте Мирзәмә'мудда сонд дьхөн, дьвен:

— Әм иди ван дәра насәкьньн, әме һәр'ьн.

Wan шера бәрдьдә, дьчьн, иди wan дәра насәкьньн.

Мирзэмә'муд аве вөдөхә, дьчә. П'ър' дьчә, һндьк дьчә, дьчә р'асти шөһәрәки те. Дьчә нава шөһәр, мала пирәке дьсәкь-нә һ'эта эваре. Пире нан тинә, нан дьхвә, т'и дьвә, дьве:

— Дйа пир, эз т'имә, һнә ав бинә эзе вөхөм.

Пире дьчә к'ахәкеда дьмизә, тинә дьдә бәр дери һнәки сар дьвә, тинә дьдә Мирзэмә'муд.

Мирзэмә'муд дьхвә, дина хвә дьде шор'ә, шаш дьминә, дьве:

— Пире, ава вә чьма өса шор'ә?

Пире дьве:— Эз чь тә вөшерьм, чь хвәде вөшерьм. Канйа гөнде мө зйак к'әтне. Эм ини—ини қизәке у се ситъл бьрьнц дьвьн дьдьне, әв дөхвә һ'эта шөһәр аве хвәр'а һьлдьчьнә: Дйса дөве аве дьгрә. Вөллә ав т'өнөбу мьн миз ани да тә, тә миз бу хар.

Мирзэмә'муд дьве:— К'әнге зйе дәре?

Пире дьвежә:— Вөллә we сьве дәре, we қиза п'адше у се ситъл бьрьнц we бьвьн бьдьне. Срйа қиза п'адшейә.

Сьве Мирзәмәһ'муд р'адьвә, шуре хвә һьлдьдә, дьчә бәр канйе. Кәч'ьке жи тиньн дьдьнә бәр дөве зие, вәки зйа р'авә кәч'ьке бөхвә. Вөхта зйа р'адьвә, вәки бьрьнц бөхвә, Мирзәмә'муд шурәки дьде. Вөхта шур ледьхә, зйа фьтъл дьдә. Мирзәмә'муд дйса ледьхә. Һәрнәисә Мирзәмә'муд зйе дькөжә. Кәч'ьк дөсте хвә хуна зйада дькә ль пышта Мирзәмә'муд дьхә.

Сьвөтьре дөнг дьдьнә п'адше, вәки „зйа көштын, қиза тә жи хьлаз кьрьн“. П'адша гәләки ша дьвә, дьве:

— Көр'о, һәр'ьн гази ви кьн, к'е зйа көштиһә.

Т'әлал р'адьвьн дькьн гази, дьвежьн:

— К'е зйа көштиһә бьра бе.

Хорте шөһәр дьвежьн: „мьн көштиһә“. Йәк дьве: „мьн көштиһә“, йе дьне дьвежә: „мьн көштиһә“.

П'адша дьвежә:— Гази қизькекьн бьра бе чька к'е көштиһә?

Гази кәч'ьке дькьн, кәч'ьк дьве:

— Гази шөһәр гьшкакьн, чька к'е көштиһә.

Т'әлал р'адьвьн дьвежьн:

— К'е көштиһә бьра бе.

Шөһәр гьшк бәрәви сәр һәв дьвә. Кәч'ьк баве хвәр'а дьве:

— Әве көштиһә нә нава ванданә.

Йәк дьве:— Меванәк һатә мала пире, гази вькьн бьра бе, чька әви нәкөштиһә?

Иәк дьчә гази дьке, дьве:

— Мирзәмә'муд, вәрә п'адша гази тә дькә.

Мирзәмә'муд р'адьвә, дьдә пәй дьчә. Чава кәч'ьк п'оте ви хунева дьвинә, дьве:

— Wәллә әвә:

П'адша дьвә диwana хwә, дьве:

— Чь дьле тә дьхазә дарә дьнеда әзе бьдьмә тә.

Мирзәмә'муд дьве:— Әз малә дьне нахазьм. Әз т'әне дьхазьм тә мьн дәрхи дьняа р'оньк.

П'адша дьве:— Qәwата мьн нагһиже. Тәйрәк вьрда һәйә, шуцукә ви һәрсал зйак дөхwә. Һәрге тә зйа көшт. те һәр'и дьняа р'оньк.

Мирзәмә'муд р'адьвә дьчә, дина хwә дьде зйак we дарәкәва һлдьк'ьшә. wәки һәр'ә шуцька бөхwә. Шуцьк жи дькьнә қижә—қиж. Мирзәмә'муд дьдә шуре хwә, әви зйаи дькөжә. Ынәк гоште ви давежә нава ван шуцька, шуцьк дьхөн. Мирзәмә'муд бәр дарә р'адьзе. Тәйре симьр' жорда дькә хушии те, wәки Мирзәмә'муд бькөжә. Ви жи т'ьре әw зйайә һатийә шуцькә ви бөхwә. Шуцьк дькьнә гази, дьвежьн:

— Дае, әви нәкөжә, әви әм азақьрьн жь зйа.

Дйа ван жи дьвинә, wәки көштиә, ша дьвә, дьвә сәр Мирзәмә'муд көндә вәте, сәр дькә си, wәки Мирзәмә'муд р'ьһ'әт р'азе. Мирзәмә'муд гәләки р'адьзе, р'адьвә дьнһәр'ә тыштәки минани чадьрәкә сәрр'а гьртиә. Р'адьвә. Тәйре симьр' дьве:

— Һа, хорте қәнщ, чь дьхази бежә. Qьрарбә, әзе тә бьгһинымь мьразе тә.

Мирзәмә'муд дьве:— Wәллә әз тышки нахазьм, т'әне дьхазьм тә мьн дәрхи дьняа р'оньк.

Тәйре симьр' дькә қир'ин, шаш дьминә, дьве:

— Хазла шәш—һ'әфт сале дьне жи зйа шуцькә мьн бьхарана. т'әк тә өса нәгота. Ле һәма мьн қьрар кьрийә, әзе қьрара хwә биньм сери.

Тәйре симьр' дьве:— Дә һәр'ә һ'әфт дьве бәрана у һ'әфт мәшк ав бинә. әзе тә дәрхьм дьняа р'оньк.

Мирзәмә'муд дьчә щәм п'адше, дьве:

— П'адша хwәшбә, мьн әw зйа жи көшт. Тәйр мьнр'а гот: „Һәр'ә һ'әфт дува у һ'әфт мәшк ав бинә. әзе тә дәрхьм дьняа р'оньк“. Мирзәмә'муд дьве,— п'адша хwәшбә, һ'әфт дува у һ'әфт мәшк ав бьдә мьн.

П'адша дьве:— Көр'о, зу бькын һ'эфт дува у һ'эфт мәшк ав
бьднә Мирзәмә'муд.

Хөлам хьзмәк'әре п'адше дьчын гышки һазьр дькын.

П'адша дьве:— Дә зу һлдьн бьвьн щие тәйре симьр'.

Чардә хөлам тен һ'эфт дува у һ'эфт мәшк ав һлтиньн у
Мирзәмә'мудва дьчын бәр дара Тәйре симьр'. Мирзәмә'муд из-
на ван хөламе п'адше дьдә. Хөлам тенә шөһәре хвә. Тәйре си-
мьр' дьве:

— Мирзәмә'муд, дә дува у мәшка бьдә сәр пышта мьн у
тө жи сәр сйар бә.

Мирзәмә'муд мәшке аве у дуве бәрана гышка датинә сәр
пышта тәйре симьр' у сәр сйар дьвә. Wәхта Мирзәмә'муд сйар
дьвә, Тәйре симьр' дьве:

— Әзе п'әрвазәке бьдьм хвә, тө дувәки баве дөве мьн у
мөшкә ав сәрдакә.— Тәйре симьр' дьве,— әзе һ'эфт п'әрваза
бьдьм хвә, тө һәма өса дува баве дөве мьн у мәшкә ав сәрдакә.

Тәйре симьр' өса дьве, Мирзәмә'муд дьве:

— Бәрабә.

Тәйре симьр' р'е дьк'әвә. П'әрвазәке дьдә хвә, Мирзәмә'-
муд дувәки даве дев, мәшкә ав сәрда дькә. Дьминә п'әрвазәк
вәки дәрк'әвә сәр дьняа р'оньк. Дувәк сәр пышта Тәйре симьр'
дьк'әвә. Мирзәмә'муд гоште һета хвә жедькә даве дөве ви,
мәшкә ав сәрда дькә. Тәйре симьр' дина хвә дьде, вәки әв
гоште шор'ә, дьве: „Wәллә, әв гоште мәрьванә һа шор'ә“. Бьн
зьмане хвәда дьһелә у дәрте дьняа р'оньк. Тәйр дьве Мирзә-
мә'муд:

— Дә һәр'ә.

Тәйре симьр' дина хвә дьдә Мирзәмә'муд дькөлә, дьве:

— Мирзәмә'муд, вәрә вьра.

Мирзәмә'муд те щәм Тәйре симьр'. Сәр һета ви һлтинә
дина хвә дьде, we гоште һета ви һатийә жекьрьне. Гоште бьн
змане хвә дәрдьхә, дьдә сәр щие бриндар, т'у дькә сәр қәнщ
дькә, дьве:

— Дә һәр'ә, хвәде к'омәка тәр'абә.

Мирзәмә'муд дьчә. П'ьр' дьчә, һндьк дьчә р'асти шьванәки
те. Дьчә щәм шьван, дьве:

— Шьване бра, вәрә бәрхәке бьдә мьн, әзе зер'а бьдьм.

Дәрдьхә дө зер'а дьде, бәрхе тинә шәрже дькә. Һ'ур хвә-
р'а һлтинә у чапа сәре хвә жедькә. Гоште дьне дьдә шьван.

Н'ур дьк'шинә сәре хвә дьвә к'әчәлокәки. Мирзәмә'муд дьчә шәһәре баве хвә. Дьчә щәм дьк'ана зивкьрәки, хвәр'а ведәре дьсәкьнә һ'әта эваре. Эваре дьк'анчи дина хвә дае, һәк we бәр дьк'ана ви сәкьнийә. Гази дьке, дьве:

— Һәла вәрә вьра.

Мирзәмә'муд дьчә щәм дьк'анчи.

Дьве:— Тө к'ийи веседа вьра сәкьни начи мала хвә?

Мирзәмә'муд дьве:

— Кәсәки мьн т'ьнә, т'әне эзьм. Тө мьн наки көр'е хвә? Эзе бьвьм көр'. тө жи бьвә баве мьн.

Зивкьр ша дьвә, дьве:

— Вәллә көр'е мьн т'өнә, эзе тә бьвьм.— Мирзәмә'муд һлтинә дьвә мала хвә.

Жьна ви вәхта Мирзәмә'муд дьвинә, дьве:

— Һа мерьк, тә әв к'әчәлок к'ө анийә?

Зивкьр дьве:— Эва мьн анийә бькьм көр'е хвә.

Жьньк жи ша дьвә. Гәләки дьсәкьнә, Мирзәмә'муд мала зивкьрда дьминә. Ле һәма вәхта бәр дәве қблә биреда кәч'ьке готьбу Мирзәмә'муд: „Һәр'ә от'аха һане, мышк у п'ьшика зер'ин, тә'жи, р'увйе зер'ин, дик, мришк, сийа зер'ин вьрданә. Тө дькари һәр'ә бинә, әве тә вәхтәке хлазкьн“. Мирзәмә'муд өса дькә.

Ле һәрдө көр'е п'адше вәхта кәч'ьк бьрьбун мал, баве ван готьбу:

— К'ане Мирзәмә'муд?

Ле көр'е ви ва щав дьда, дьготьн:

— Мә дөве қәһәр шәр' кьр, әви лехьст Мирзәмә'муд көшт, мә жи лехьст әв көшт.

Ле п'адше готьбу:

— Дө қиза бьдьн һәрдө көр'е мьн. қизәке жи бьдьн көр'е вәзире мьн.

Ле кәч'ьк дьвежьн:

— На, һ'әта һун чьл р'ожи срок нәдьн мә. әме хвәхьн. хвә бькөжьн.

Вә'де кәч'ька т'әмам дьвә, п'адша дьве:

— Дә һәр'ьн хушка мәзьнр'а бежьн, бьра к'аре хвә бькә. әзе вейа көр'е хвәйи мәзьнр'а бьхазьм.

Щаве дьдьнә хушка мәзьн, ле хушка мәзьн дьвежә:

— Бьра п'адша мьнр'а мышк у п'ьшик, сийа зер'ин бинә.

Һәрке мьыр'а ани эзе кӧр'е ви бьхазьм. Ле гәрәке мышк у п'ьшик р'ӧһ'бәрбьн.

Wəхта п'адша ван пьрса дьбһе, шаш дьминә, дьве:

— Кӧр'о, гази wəзире мьнкьн, бьра бе чька әм чава бькьн.

Гази wəзир дькьн. Wəзир гава ван пьрса дьбһе, дьве:

Хӧлам у wəзирва дьчьн дәрә зивкьр дьхьн, дьве:

П'адша хwəшбә, дә зу бькә, чәнд хӧлама бьшинә бьра һә-р'ьн щәм зивкьре флан дәрә, бьра һ'әта сьве һазьркә.

— Зивкьр, дери вәкә.

Жьна зивкьр дери вәдкә, дина хwә дьдә wəзире п'адше у хӧламе шийа дерида һатьн. Жьна зивкьр шаш дьминә. Тенә һьндӧр' дьвен:

— Зивкьр, зу бькә, мьыр'а мышк п'ьшик у сьнйа зер'ин чекә, мышк, п'ьшик сәр бьлизьн.

Wəзир дьве:— Зивкьр, зу бькә, сьве әз бем нә һазьрбә, әзе тә к'окбьнва р'акьм.

Зивкьр дьве:— Wəзир хwəшбә, әзе чекьм, ле әзе чава р'ӧһ' бәрда бәрдьм?

К'әчәлок дьве:— Wəзир хwəшбә, әв тьмайа зер'а дькә, йа-не на we чекә.

Гава к'әчәлок ӧса дьвәжә, зивкьр шаш дьминә, дьве:

— На, wəзир, әв К'әчәлок дәрәва дькә.

Wəзир дьве:— Зивкьр, әз иди ньзаньм, к'ӧ тини, бинә.— Wəзир ӧса дьве у дәрте дьчә.

Зивкьр дьве:— К'әчәлок, хwәдә тә коркә, әзе ньһа к'ӧ би-ньм?

К'әчәлок дьве:— Бавә кал, тӧ қәт нәтьрса, тӧ мьыр'а һәр'ә дӧ п'ут фьндәқ у п'утә гуз бинә, әзе һ'әта сьве һазьркьм.

Ле жьна ви дьвәжә:

— Мерьк, дә һәр'ә бинә, бәли әв К'әчәлок дьвә кӧ һазьркә.

Зивкьр дьчә дӧ п'ут фьндәқ у п'утә гуз тинә дьдә К'әчәлок, дьве:

— Дә һане һазьркә.

К'әчәлок һ'әта сьве гуза дьшкенә дӧхwә у һур дькә. Дина хwә дьдә бу гәврайа сьве, дәрте дәрә малә, муйе һәспәке дь-к'ьшинә. Дина хwә дьдә һәсп бәр һазьр бу. Снйә мышк у п'ьши-ка зер'ин сәр вәдкә. Изна һәспе дьдә, һәсп дьчә. Мышк, п'ь-шик у сьнйа зер'ин тинә щәм зивкьр, дьве:

— На зивкьр, тә дит мьн чава һазьркьр?

Зивкър wəхта дьвинə гэлə ша дьвə, датинə бəр хwə, мьшк у п'ьшик дьлизьн h'əтани сьве.

Сьве wəзир те бəр дəре зивкър, дьве:

— Ёа зивкър, тə мьшк у п'ьшик һазьр кьрйə, йане на?

Зивкър дьве:— Мьн һазьр кьрйə, wərə бьвə.

Wəзир һлтинə, дьвə бəр п'адше датинə. П'адша ша дьвə, дьве:

— Эз зə'ф шамə бь зивкьре хwə.— дьве,— бьвьн бəр ханьме дайньн, бьра к'аре хwə бькə, əзе weйа кəр'е хwəр'а дə'wате бькьм.

У дьвьн бəр датиньн. Əв ханьм зə'ф ша дьвə, дьве:

— Дə ньһа к'аре дə'wата мьн бькьн.— Дə'wате дькьн.

Мирзəмə'муд дьчə к'елəка шəһəр, муйе һəспа ль һəв дьхə, һəспəк ль бəр һазьр дьвə. Ле сйар дьвə, дьк'əвə нава сйара. кəр'е п'адше дьхə. Кəр'е п'адше дьк'əвə. Дьдьнə сəр, пер'а нагьһижьн. Əw дьчə хьлаз дьвə. Һəрнəисə, дə'wата һəрдə бьрада жи əса дькə. Дьминə йа кəр'е wəзир. Дə'wата wi жи дькьн, дьса Мирзəмə'муд əса дькə, ижар нар'əвə, дьве:

— Ёа əз, əз Мирзəмə'мудьм. Wана əз биреда һьштьм.

П'адша дьбһе, wəки Мирзəмə'муд һатийə, дьгрə жьна wi дьса дьде. Һ'əфт р'əжə. Һ'əфт шəва дə'wате дькьн.

Əw чу мьразе хwə шабун, һун жи һəр'ьн мьразе хwə шабьн.

18. QP'AT

П'адша, жьна ви у хушкәкә ви һәбун. Деве һ'әфт сәри һат жьна п'адше бьр. П'адша дәфа һәваре хьст, әскәр т'оп кьр, бьрә сәр деве һ'әфт сәри, вәки жьна хвә бинә. Ле п'адше, пе нькарьбу жьна хвә банья. П'ашда вәгәр'йа һатә вәлате хвә.

Чәнд сал дәрбаз бу, паше хушка п'адше гот:

— Бра щан, изна мьн бьдә әз һәр'ьм жьна тә биньм.

П'адше гот:— Мьн вәзире хвә, вәк'илава әскәр һлдан чунә сәр, мә пе нькарьбу ле бьстәнда, те һәр'и пе бькарби?

Гот:— На, тә һәспе Qp'at бьдә мьн әз һәр'ьм.

П'адше гот:— Һәр'ә, һәспе һлдә, һәр'ә.

Хушка п'адше сйар бу чу р'асти қумьстанәке һат. Т'и бу, ав т'өнәбу бьхара. Қизьке дит бошә, бе мәнә һәспе ви мист, әвәе жи миза һәспе хар. Пашда вәгәр'йа һат мал, гот бре хвә:

— Әз вәгәр'йам һат'ьм, мьн нькарбу бьчума.

Незикайа пенц мәһа сәкьни қизьк һ'әмлә дәрк'әт. П'адша газе вәзире хвә кьр, гот:

— Хушка мьн һ'әмлә дәрк'әтийә.

Вәзир, вәк'иле п'адше го:

— Бькөжә.

П'адше газе щәлата кьр, гот:

— Щәлат.

Хушка п'адше гот:— Һ'ал вәхт мьн ва буйә. Чахе мьне бьчуйа жьна тә банья, ви чахи һәспе мистийә, мьн хар.

П'адше газе дохтр кьр. Ньһер'и, р'асти өсанә.

Қиз сәкьни, вәде ве т'әмам бу, р'аза көр'әк ани. Дәвса гөһе ви, дө гөһе һәспа сәр серийә. Наве ви данин Qp'at.

Чәнд сал дәрбаз бу, Qp'at мәзьн бу. Qp'at дьчу нав зар'а, зар'о дьк'өтан. Сәкьни р'ожәке, пире готе:

— Вәки өса қәвати, чьма начи һ'әйфа жьна хале хвә һьл-нади?

Qыр'ат чу гот:— Дае, к'ане жьна хале мьн?

Дйа ви гот:— Деве һ'эфт сәри бьрийә.

Qыр'ат готә хале хвә:

— К'ане һәспе Qыр'ате — баве мьн? Бьдә мьн ле сйар бьм, һәр'ьм.

Гот:— Һәр'ә.

Qыр'ат чу р'асти канике һат. Һәспе хвә қаш кьр, нан хар, сәр кание р'аза. Әви нъзанбу, вәки к'оч'—сәрак ведәре һәбу. Әв к'оч'к-сәра деве һ'эфт сәри бу.

Ханьме нһер'и мәрик сәр кание, гот щарйа:

— Һане вәр'а нан, п'әра, зер'а бьвьн. Жер'а бежә: „Һәрке п'әрә тә лазьмә, бьвә. Йане бьрчийи, нан бөхвә, п'әра бьвә“.

Щарие нан, п'әрә һлда бьр чу, готе:

— Хорто, һане нан тәр'а, п'әра бьвә. Һәрке бьрчийи нан бөхвә, хер дәйндари п'әра бьвә.

Qыр'ат гот:— Ж'әр нане вә к'әвә, вә пә'рик нане хвә бьда мьн, паше вә бьгота, вәки деве һ'эфт сәри вә тә бькөжә.— Гот,— деве һ'эфт сәри к'әнге вә бе?

Гот:— Тә әв ч'йәе һан дитийә, вә р'ер'а вә бе.

Qыр'ат чу пешйа дев. Дев һат, гот:

— Тешки көр'ишано, нә шиви, нә пашиви. Тә бькөжьм, бәр көрйа драге хвә қәт нъзаньм һәйи, т'өнәйи?

Qыр'ат готе:— Гәври мраро, бөхвә паше бежә.

Дев гот:— Срйа мьнә йане срйа тәйә?

Qыр'ат гот:— Срйа тәйә.

Әви гөрзәк авите ле нәгьрт. Qыр'ат әв көшт, һатә мала дев. Әв, жьна хале хвә һөвдө нас кьрьн. Жьна хале хвә һлда, һатә мала хвә. Qыр'ат готә хале хвә:

— Әзе бьзәвьщьм.

П'адше гот:— К'ижане дьхази, әз тәр'а бьхазьм.

Qыр'ат гот:— Qиза п'адше р'оава мьнр'а бьхазә.

П'адше гот:— Әз нъзаньм қиза п'адше р'оава к'идәрейә, әз нъзаньм п'адшае р'оавае к'идәрейә?

Qыр'ат һәспе хвә һлда чу р'асти ашванәки һат. Нһер'и ашван дөве хвә дайә бәр ардинка ар дөхвә. Qыр'ат гот:

— Әв тә чь бьһистийә, өса ар дьхви?

Ашван гот:— Әв чийә? Ә'щев әв ә'щевә вәки Qыр'ат чу һ'әйфа жьна хале хвә жь деве һ'эфт сәри стәнд.

Гот:— Нә Qыр'ат әзьм.

Гот:— Вәки өсанә, әзе бьвьм бре тә.

Гот:— Дә бьрабә, әме бьвьн бре һәв.

Әвана чун р'асти бә'рәке һатьн. Ньһер'ин, вәки мәрик бәр дөвә бә'ре сәкьнийә. Готьне, го:

— Тә чь бьһистийә, вәки тә һуйи бә'ре дьки дьһ'әлә, п'ьф дьки дьқер'ьмә?

:— Әв чийә? Ә'щев әв ә'щевә, вәки Қыр'ат чу дөвә һ'әфт сәри кәшт, жьна халә хвә жь дөвә һ'әфт сәри стәнд.

Қыр'ат готә:— Нә Қыр'ат әзьм.

Гот:— Вәки өсанә, әзе бьвьм бре тә.

Гот:— Дә вәрә, әме бьвьм бре һәв.

Әв һәрсек чун. Нһер'и қәрәт'ук зә'ф ван дурә, һәв һһер'ин бәр ван һазьр бу.

Әвана готә:— Хорто, тә чь бьһистийә өса зу һати?

Гот:— Әв чийә? Ә'щев әв ә'щевә, вәки Қыр'ат чу дөвә һ'әфт сәри кәшт, жьна халә хвә ани.

Қыр'ат гот:— Нә әз Қыр'атьм.

Гот:— Вәки өсанә, әзе бьвьм бре тә.

Қыр'ат гот:— Бьрабә, вәрә тә жи бьвә бре мьн.

Гот:— Ёуне һәр'ьн к'ө?

Қыр'ат гот:— Әзе һәр'ьм қиза п'адше р'оава хвәр'а биньм.

Гот:— Дә әм һәр'ьн.

Әвана чун, р'асти ви шөһәре п'адше бун. Чунә мала пирә ке.

Гот:— Дайка пир, мә хвәй һаки?

Пирә гот:— Щие һәспе вә һәйә, ле щие вә т'өнә.

Әвана готә:— Ёанә тәр'а әван зер'е һан. һәр'ә мәр'а нвина бинә у харьне мәр'а бинә.

Пирә чу, чьк лазьмә ани. Әвана эваре жь пирә пьрс кьрьн. готьн:

— Дайка пирә, тә һаж қиза п'адше һәйи?

Пирә гот:— Ёәмә.

Әвана готьн:— Чаванә тә һәр'и хазгинийә вә?

Пирә готә вана:— Әз нькарьм һәр'ьм хазгиния қиза п'адше.

Әвана готә:— Дайка пир, чьма нькари һәр'и хазгинийә вә?

Пирә готә вана:— Кәлә чьл сәрия—сәрик майә т'ьмамбә, кәлә кәлә щәндәка— чьл щәндәка щәндәкәк майә т'ьмамбә. Әви һәдә мәри кәштийә. Сәва қиза ви. готьна ви, к'е кә готь-

не ви бықәдинә, we қиза хwә бьдә.

Әвана готе:— Тö һәр'ә.

Пире чу сәр кәвьре хазгиниё р'унышт. П'адше нһер'и, wәки пире сәр кәвре хазгиниё р'уныштиё, готә хөлама:

— Хөлам һәр'ә, чьма пире сәр кәвьре хазгиниё р'унышти-йә?

Хөлам чу щәм пире гот:

— Дайка пир, чьма һати?

Гот:— Әз һатьмә хазгиниё қиза аг'е.

Хөлам гот:— Дә wәрә әм һәр'ын щәм аг'е.

Пире гот:— Бьрабә, wәрә әм һәр'ын.

Әвана чун щәм аг'е. Пире гот:

— Аг'а, әз һатьмә хазгиниә қиза тә.

П'адше гот:— Пире, кәр'е тә һәйә?

— Әре, кәр'е мьн һәйә.

П'адше гот:— Қраре мьн һәнә, һәрке һәрсе қраре мьн қә-данд, әзе қиза хwә бьдьме.

Пире гот:— Бьрабә.

П'адше гот:— Қрарәкә мьн әwә, әзе һ'әфт ситьл мрт'охә чекьм, һәр ситьләке һ'әфт п'утбә.

Пире һат гот:— Гәли лавька, п'адше wa готийә мьн.

Әви ашван дәве хwә вәкьр, гот:

— Дайка пир, щарәкә дьн бежә, чька тә чь гот?

Гот:— Һ'ал—һ'әwале п'адше әвә.

Гот:— Әзе қраре п'адше бықәдиньм.

Сьбәтьре п'адше мрт'охә һазьр кьр у гази ван кьр. Әвана чун к'әтын от'ахе. Дәри сәр ван дадан. Ашван гот:

— Гәли лавька, мрт'охе бьхөн.

Әвана гот:— Әм нахөн.— Әвана р'азан.

Ашван т'әне ма һ'ышйар. Ашван әw һ'әфт ситьл мрт'охә хар у р'аза. Һәwале ви һ'ышйар бун, нһер'и, wәки ашван мьрт'охә г'ьмам харийә. Әвана готьне:

— Тә чьма п'ара мә нәһишт?

Әви гот:— Wә нәдьхар, чьма wәр'а бьһишта?

Әвана чунә бәр дәре п'адше, готьне:

— Һ'ане хастьна мә?

П'адше гот:— Қрарәкә дьне жи һәйә.

Wана гот:— Дә бежә.

Әши гот:— Әзе вә темә һ'ьмаме, һәрке вә тәйах да, әзе бьдъм вә.

Әвана гот:-- Бьрабә.

П'адше әвана бьрын һ'ьмаме у дәре һ'ьмаме дада. Ав к'әланд, бәри сәр ванда. Әве бә'р дьқәр'ьманд, әши п'ьф кьре һ'ьмам қәр'ьманд. П'адша дит бошә, гот:

— Һ'әйран, глики мьни дьне жи майә.

Әвана гот:— Дә бежә п'адшаи хвәшбә, бежә.

— Готьна мьн әвә, шыкле бре мьн р'оһлатә, һәрке вә шыкле ви мьр'а ани, әзе бьдъм вә.

Әв мәриә өса р'асти ван һат, вәки зә'ф дури ван бу, зу һат гьһиштә ван, әши гот:

— Әзе һәр'ьм. Чьқа вә'дә дьди мьн әз һәр'ьм?

Го:— Се сәһ'әтада.

Әв мәри чу, ани дө сәһ'әдата ани гиһандә ви.

П'адше к'аре қиза хвә кьр, да ван, әвана бьр. П'адша п'ошман бу, әскәре хвә һлда пәй ван к'әт.

Әвед қиз бьрын р'асти мәрики һатын, нһер'ин чаванә? Һәма дара к'океда р'адькә. Қьр'ат гот:

— Хорто, тә чь бьһистийә дара к'океда р'адьки.

Әши мәри гот:— Әв чийә, вәки әз дькьм? Ле әв чава мәрийә чу жьна хале хвә жь дөве һ'әфт сәри станд ани.

Қьр'ат гот:— Нә әзьм.

Әши мәри гот:— Вәки өсанә һун һәр'ьн, мьн әмәке вә сәр хвә һ'әлал нәкьрийә. Һун һәр'ьн, әзе бәри әскәре п'адшедьм.

Әв мәрие дар р'адькьр, давитә әскәре п'адше, пашда да вәгәр'андьне.

Әване дьне чун һәр кәс йсера хвә. Қьр'ат жьна хвә чун вәлате Қьр'ат. Қьр'ат щав да мала хале хвә:

— Әз һатым, жьнәк хвәр'а ани.

П'адше фәйтон гредә чу пешйа Қьр'ат ани. Һежа жер'а дөф, дә'ват кьр.

К'өтабу.

19. ҚӘРӘМАН

Қәрәман у Қәйт'әран бразие Шәңги шаһ бун. Шәңги шаһ дэдаие Қр'але к'афьр бу. Қр'але к'афьр хәр'аще вана дьс-танд, гәләк щьмаә'та вана зә'иа дькьр.

Шәңги шаһ зә'ф һ'әж бразие хвә дькьр. Әви тьрса Қьр'але к'афьр бразие хвә вәшартьбун, вәки зә'и нәкә. Қьр'але к'афьр бь хвә р'әмьлдар бу. Р'әмьла хвә ньһер'и, дина хвә дае, вәки әвана мәзынбьн we вәлате ви хравкьн, банг—сәдае хвә теда дайньн.

Р'әжәке Қәрәман у Қәйт'әран чунә нава баг'е т'ор'кьри, вәки хвәр'а сәйранмишбьн. Қьр'але к'афьр гази дөве фр'ьндә кьр, гот вәки: „Р'әмла мьн нишан дьдә, әвана һатьнә нава хас-баг'че т'ор'кьри. Гәрә тө ә'сә һәр'и бьгри бини. вәки әм' вана к'өтакьн. паше зйана мә т'өнәбә“.

Дөве фр'ьндә исмәки хвә хвәнд у фр'и нава хас баг'че т'ор'кьрида дани. Әви да пәй һәрд бра, хвәст һәрда жи бьгрә, ле Қәйт'әран р'әви. Қәрәман гьрт у һлда бьрә щәм Қьр'але к'афьр. Қьр'але к'афьр бала хвә дае, вәки Қәрәман һе зар'әйә у т'әслими дө дөва кьр, гот:

— Бвьн һәр'ьн тенә от'ахәкә өсада. бра р'уйе р'өе. өса жи р'уйе исанәт нөвинә.— Т'әми да вана гот.— һун Қәрәман зә'ф р'ьнд хвәйкьн. Гоште бе һәстө бьдьн, қәйсие бе дәндьк, һ'әта вәхтәки әз ле дьпьрсьм.

Вәхтәки биркьрьн гошт данеда һәстук навда бу. Әви да бәр дьране хвә, дина хвә даеда һ'ышкә. Һерса ви р'абу һәстө кәвкки авит, леда п'әнщәра от'ахе шкенанд. Тиренща р'өе авитә нав от'ахе. Әви т'өщар тыште өса нәдитьбу. Һерса ви р'абу тиренщер'а шәр'кьр. Чьқас хвә авитә сәр, тиренщ сәр вибу. Гәләки чарчьрмиш бу. Вәхтәки бәрдәстие ви һатьн бала хвә дане, вәки Қәрәман худане сәрр'а авитийә, ч'ә'ве ви фр'әбунә. стөкөр ле қальм бьбу. Әвана гот:

— Ыа Қараман, эм қорбана тэбын, тō чьма бса чарчърмиш буйи?

Әви гот:— Әв чь тэвайә к'этийә от'аха мын?

Әван гот:— Тиренца р'оейә, вәки р'о һәйә— исанэт һәйә.

Қараман гот:— Чьма әз гьртие баве вәмә, вә дәри сәр мын дадайә? Зу мын вра дәрхьн, йан на әзе шәһәр сәр вәда к'аф—к'ункьм.

Әвана чун изьн Қыр'але к'афьр хвәстьн у дәрхьстьнә дәрва. Бьрьн чун нава бажер гәләки гәр'андьн. Бьрьнә бьнйа бажер, ведәре каникә гәләк р'ьнд һәбу, чунә сәр кание. Қараман қуз бу ав хар. Шькле дөва каниеда дит. Әви бала хвә дае, вәки ч'әве вана қәльшинә, драе вана дрежьн, шькле ви вана нә йәкә. Қараман хортәки гәләк сәрбьдәстбу. Әви стōкōра дөва гьрт дани бьн чока хвә, бу қьрпә—қьрпа п'архане ван. Әван гәләки ит'мази кьр, гот:

— Мә бәрдә, тә эм кōштьн.

Қараман гот:— Хер, һ'әта һун мынр'а нәвежьн р'астие, чь-ка р'әнге мын, вә чьр'а нә йәкә?

Әван гот:— Қараман, әмә дөвьн, ле тōи исане сәрр'әши. Мә тә сере гьртийи анийи, т'әслими Қыр'але к'афьр кьри. Әм һәр'ьнә щәм чька чь дьвежә?

Чунә щәм Қыр'але к'афьр готьн, вәки: „Һ'ал—һ'әвалә Қараман ви һ'әсабийә“. Қыр'але к'афьр гот:

— Бьвьн нава мешәкида бәрдьн шәрьн.

Әвана р'абун Қараман һлдан, данә сәр р'е. Гьһиштьнә мешәки гәләк сьх. Ведәре бәрдан у готьн вәки: „Мә тō вьра ани-йи“.

Бра Қарамане тә ведәре хвәр'а бьминә. К'ьнщ т'әмам лә қәльшин, щане ви т'әмам п'ьрче гьртбу нот'ла тәваки. Хвәр'а спьндәрәк шьмшат кьр, да сәр мьле хвә дәст бь неч'ире кьр. Бра әв ви һ'әсаби хвәр'а дәрбазкә, әм бенә сәр апе Қараман.

Шәнгн шаһ дәфа һәваре хьст, ордийа хвә т'опкьр, бәре хвә да шәһәре Қыр'але к'афьр. Чәнд қснаха һатьн, дәрк'әтьнә бьнйа ви мешәйи, к'идәре Қараман тедабу. Ве шәве ведәре әвьрин.

Қараман вәхтәки шәве неч'ире һат, бала хвә даје, вәки стәйрке әзманә, ч'блөе дара те һ'әсаб — агьр—бесу нас һ'әсаб. Гәләки һерса ви р'абу, әви гот, вәки „Әвана р'уви—р'у-вие мын иь мешә т'әмам к'уви кьрьн, һна сбәйе мын вә р'онбә“.

Сьбэ сафи бу. Қөрөман дара шьмшат да сэр мьле хвэ жорда дак'этэ сэр ордие. Гэлэк п'элэwane апе хвэ қыр'кьрын, вэ гэр'йа чу щие хвэ.

Э'йари Гөрдөнк'ешан гэлэки банздыда, бь хвэ р'өмьлдар бу. Эw р'абу чу чадьра Шанги шаһ бала хвэ дае, wэки Шанги шаһ гэлэк мө'дөкьрийэ. Эwi гот:

— Тө чьма өса мө'дөкьрийи?

Шанги шаһ гот:— Хwөде мала тө аваке, иро к'ока п'элэwane мө hat.

Э'йари Гөрдөнк'ешан гот:— Шаһ хwөшбэ, эва агьре тэйэ тө к'өтийэ,— гот,— эw Қөрөмане бразие тэйэ.

Шанги шаһ гот:— Бөхте төмө. илацэки бькэ йан на эwe сьбе к'ока эскөре мө бинэ.

Э'йари Гөрдөнк'ешан р'абу лынге хвэ гөһе хвэ хьст, хун кьр, меш у моза гьрте банзда сөре ч'ие. Бала хвэ дае Қөрөман бөр агьр р'уныштийэ у неч'ира хвэ дьпежэ. Э'йари Гөрдөнк'ешан сөлам дае. Қөрөман сөлөма wi вэгьрт у готе:

— Тө чь төвайи?

Эwi гот:— Қөрөман, эз қөрбана төмө, эва ордйа апе тэйэ натийэ бона тө. Тө гэлэк иро орди зэ'и кьр.

Қөрөман гот, wэки „Апе мьн пер'анэ, һәр'э бежэ бра бе. Эм һөв бьвинь“.

Эw пажда вэгэр'йа у готэ Шанги шаһ, гот:

— Қөрөман готийэ бра бе, эм қөрышмиши һөвбьн.

Шанги шаһ у Э'йари Гөрдөнк'ешан т'өв р'абун чун қөрышмиши Қөрөман бун. Шанги шаһ у бразие хвэ гэлэки һөвдө шабун у бөрбь ордие дак'этын. Қөрөман бьрьнэ һ'эмаме, һ'эмамиш

кьрын, дөстэ к'ынще п'элэwana лекьрын у апе wi готе:

— Қөрөман, эз қөрба, бьк'эвэ нава һөспе ордие, хwөр'а өмаке бьбжөре.

Қөрөман гэр'йа т'ө һөсп готьна wi т'өнэбун. Апе wi готе:

— Лаво, wэрэ эм вэгэр'ьн.

Ле Қөрөман гот:

— На, һ'этани эз Қыр'але к'афьр һөкьмэ дөздае тө, эз т'өшар вөнагөр'ьм.

У бь wi һ'эсаби орди бөрбь Қыр'але к'афьр р'өк'эт. Wөхтэки гһиштьнэ дөве бө'рэки, эвар лек'эт. Эскөр дөве бө'ре эwьри. Панздэ щот п'элэwan к'өвшкьрын қөрөwьле эскөр. Сбе гава щьмаэ'т жь хөве р'абу, бала хвэ дае, wэки эw панздэ

щот п'елэван жи коштинэ. Н'этани щьнайзед вана һәкьрындиса эвар ле к'эт. Ле Қәрэман бы хвэ we шэве бу қәрәшьле эскәр.

Даршьмшате хвэ да сәр мьле хвэ, дэве бә'ре чу—һаг. Вәхтәки шэве чу, сыпи п'еле бә'ре р'абун. Тәваки гәләки мәзын срт'а бә'реда дьһат. Әw шәшп'ие бә'ре бу. Қәрэман пажда вәк'ышйа, ле әви һ'ыщуми сәр Қәрэман дькьр. Әп'ещә ә'рд к'әтә орт'а ви у бә'ре. Қәрэман һежа һ'ыщуми сәр кьр. Даршьмшатәк стөкөра ви хьст, әw чокмиш бу. Ле сйар бу, һәрдо гөһе ви гьртын.

Сьбә зәлал бьбу. Орди р'абубу. Гава бала хвэ дане чь ч'йак. ч'йаки сйарә жорда те. Орди р'әви. Қәрэман кьрә гази:

— Көр'о, нәр'эвьн, эзьм.

Шәшп'ие бә'ре ани п'ешк'еши апе хвэ кьр. Апе ви гот:

— Лаво, тә бьмбарәкбә, ле сйарбә у бажо.

Қәрэмане тә сйар бу, гһиштьнә п'әр'е шәһәре Қьр'але к'афьр. We шэве ведәре эвьрин. Қиза Қьр'але к'афьр наве we Сәлбихр'эман бу. Әw гәләк қочах бу, р'абу т'имарәк да һәспе хвэ. Һәспе we р'аһенәки р'аһьшт, ордийа апе Қәрэман т'эмам щидә ләрзын. Сьбе дәрк'әтьнә мәйдана шер', йәк Қәрэман, йәк Сәлбихр'эман. Әван бы гөрза кьрә шәр'. Гәлә мәзил дури ордиә к'әтьн. Эвар ле к'эт. Шәнгги шаһ готә Ә'йари Гәрдәнк'ешан:

— Әз бәхте тәмә, Қәрэман шаһьлә, шәр' һәдинә, һәр'ә бьн-һәр'ә чька к'ода чу.

Ә'йари Гәрдәнк'ешан льнге хвэ гөһе хвэ хьстын, гөһе ви хун бун, меш—моза гьрте, р'абу сәре ч'йаки бьлд, бала хвэ дае дәшта жерьн ч'ик сайә, гөр'ә—гөр'а ә'вьр—ә'зманә, бьруск вәдьдә. Әw дәнге гөрзе ван бун.

Ә'йари Гәрдәнк'ешан банзда бәр Қәрэман. звьр'и гот:

— Қәрэман, әз қөрбана тәмә, бәр'обане шәр'а шәвьн. Вәрә мә һәр'ын р'ьһ'әтбә, сьбе те әви алт'ки.

Сьбәтьре диса дәрк'әтьнә мәйдана шер' Қәрэман у Сәлбихр'эман. Әван ижа дәстә шура һәвхьстын һ'әта эваре. Дәсте ванда ман қәвзе шура у т'әтьке мәрт'ала. Сьбәтьра дьне Қәрэман дәйл Сәлбихр'эман кьр, гот:

— Әме иро бьмбарәкйә дәста әме р'аһельнә һәв, йан хвәде бьдә мьн. йан бьдә тә.

Әвана гәлә һәв бьрын, анин. Бәр льнге вана. го, ә'рд дь-қәльши миға хәте к'отана. Худана вана бса дьк'ышйа мина

щәwкe баһаре. Қәрәман гази хwәде мера кър, Сәлбихр'әман га-
зи п'утсәнәма кър. Қәрәман дәст нава we хьст. һлбър'и жорда
ә'рде хьст, хәнцәра хwә к'шанд, wәки сәре we жекә, әwe гот:

— Қәрәман, мьн нәкбжә, п'есире мьн вәкә те бьзанби чь
һәйә.

Қәрәман гава песире we вәкър бала хwә дае к'әлфәтә
Қәрәман гот:

— Һәйле мала мьн шәwьти. Иро се р'ожә әз к'әлфәтәкер'а
дъкьмә шәр'.

Әwe гот:— Wәки дьле мьн тб нәгъртайи, р'ожа ә'wльн мь-
не тә зә'и кьрайи.

У бь ви һ'әсави һәрда һәв станд. Қәрәман Қьр'але к'афьр
кьрә дәздае апе хwә у пашда вәгәр'йанә мала хwә. Апе Қәрәман
жер'а кьрә дәф у дә'wат.

20. АҺ'МӘД

АҺ'мәд мәрики чодар бу. Пәз дьк'ьр'и дьбьр шәһәре Шаме, пәз хәрщ дькьр. Р'оке жи пәзе хвә хәрщкьр, хөрщка хвә т'ьжә зер' кьр. Хөрща хвә да сәр мьле хвә һатә нава шәһәр. Һатә нава шәһәр, ль к'уча ньһер'и — пирәк р'уныштийә. Сәлам да пире, пире го:

— Ә'лек'ьм сәлам, — го. — АҺ'мәде мьни дәләл әва бу сәләк мьн қиза хвә дайә тә, тә чьр'а сәр мьнда наейи?

АҺ'мәд жи жер'а го, го:

— Пире, тә мьн чава нас дьки?

АҺ'мәд ль пире ма шаш. Пире гази қиза хвә кьр, го:

— Wәрә бьк'әвә бьн мьле АҺ'мәд, АҺ'мәд һлк'ьшинә палгоне.

АҺ'мәд гава ч'ә'в ль қизе к'әт, қиз нә һ'әванд дьләки, һ'әйште дьли һ'әванд. Қиза пире к'әтә бәр мьле АҺ'мәд, АҺ'мәд һлк'ьшанд палгоне. Дошәк жь АҺ'мәдр'а данин, һөрмәтәкә мақул АҺ'мәдр'а кьрын. Анин жер'а нан, әмәк. Нан у әмәке пире чава бу? Пире хвә дабу чекьрьне шор', АҺ'мәд гәләки бьрчи бу. Нане хвә т'ер хар, т'и бу. Ав жь пире хвәст.

Пире го: — Ава мә т'өнә.

Пире шәв чава бу ав жь АҺ'мәдр'а ани һат, дәрман кьрбу нава аве. АҺ'мәд шәв һ'ьшйар бу, wәки ав ль бәр сәре шийә. АҺ'мәд ав щи — war хар, бу гөр. Пире қиза хвәва леньһер'и гөр нава от'ахе к'әт. Пире гази қиза хвә кьр, го:

— Гөр к'әтийә нава от'аха мә.

Пире зор бу. Хөрща зер'е АҺ'мәд дарда бу. АҺ'мәд кьр, wәки хөрща зер'е хвә жорда бинә. Пире қиза хвәва данә дара. нәһьштын, дәри wәкьрын. ль wi хьстын, дәрхьстын. АҺ'мәд гава дәрк'әтә нава шәһәр. буйә гөр. куч'ке шәһәр данә пәй АҺ'мәд жь нава шәһәр дәрк'әт. к'әт нава ч'йа. Ль сәре ч'йа гәләки ма.

дöшөрмиш бу: „Чава бькьм, чава нөкьм, пире эв дөр сөре мьн кьр“.

Аһ'мэд чава бу? Ақле ви йе ви бу, йе мәрйа бу, ле хвә хвә бубу гөр. Аһ'мэд ида бәр бь мала хвә һат. Һат незики гөнде мала ви теда. Ньһа куч'ьке гөнд һаһельн, вәки бе незики гөнд бьвә. Аһ'мэд шәв һат сәр к'өлөке, хвә дь к'өлөка тәвледа авит. Бу ор'ә—ор'а дөвер. Дөвер гьшки қетанд. Малда дө бьре Аһ'мэд һәбун. Бьре ви һ'ьшйар дьвьн. Дьһһер'ьн дөнг жь тәвле те. Дина хвә дьдье гөрәк к'өтийә нава дәваре ван. Вә дьгәр'ьн мале, шура һлдьдьн. Йәк дьве:

— Бьра тө һәр'ә һөндөр', эз жи бәр дери бьсәкьньм.

Аһ'мэд дьһһер'ә. ақле ви йе мәрйанә, змане ви һагәр'ә. Бре ви дьдә шур, хвә дреж дьке, Аһ'мэд бәр бь дери тинә, сәр бре хвә дьнда дькә. Бре ви дьн шурәки давежә Аһ'мэд. Гава шур ледьхә, п'ост дьк'әвә әрде. Аһ'мэд тә'зи жь нава п'ост дәрте. Бре ви зйа дьвьн, дьсәкьньн. Аһ'мэд го:

— Бра, ль мьн нөхьн,— го.— эз бре вәмә.

Бра кьрьн қир'ин, хвә авитнә сәр дөст у п'ийа.

Аһ'мэд, бра, чь қәвьмийә сөре тә?

Го:— Ст'арәке жь мьнр'а биньн,— го.— эзе вәр'а бежьм.

Бре ви чун, к'ьнци анин һатын, ль Аһ'мэд кьрьн. Мала вана т'әмам бу шин, сәр Аһ'мэдда грийан. Аһ'мэд чь кә һатьбу сери, гот, қьсә кьр. Аһ'мэд дөшөрмиш бу: „Чава бькьм, чава нөкьм. Гәрә эз һ'әйфа хвә жь пире вөкьм“. Р'абу щар дьн зер' дөст хьстын, щар дьн арш—верш кьр. Вәхтәки дьреж к'әтә ор'е. Аһ'мэд бәре хвә щарәкә дьн да шәһәре Шаме. Пәзе хвә бьр чарсуйе фрот т'әмам. Диса хөрщә хвә т'ьжи зер' кьр, бәр бь пире щар дьн һат. Диса ль we к'учеда һат. Нһер'и пире диса р'уньштийә ль дәвса хвә. Аһ'мэд сәлам да пире. Пире сәлама ви вәгьрт, го:

— Ә'лекьм сәлам, хорте ләләл. Һь,— го.— наве тә чийә хорте дәләл?

Аһ'мэд го:— Наве мьн Ә'мәрә.

Әви наве хвә гөһаст, вәки пире нас нөкә. Пире гази қиза хвә кьр. Диса қиз жорда һат; к'әтә бьн мьле Аһ'мэд, Аһ'мэд һлк'ьшандьн палгоне. Диса дошәк жь вьр'а данин. Хөрщә ви жорда дарда кьр. Диса һөрмәтәкә ә'зиз ль дора ви кьрьн. Чун-һатын, ле Аһ'мэд дьле вида дьсөвьрә. ле қәвьмийә, әва щара

доданә. Анин диса харьн қәдандьн жь Аһ'мәдр'а. Пире диса бь хвә да чекьрьне. Аһ'мәд го:

— Пире го: ав һәйә,— го авәке жь мьнр'а бинә

Пире го:— Ә'мәр щан.— го,— ав т'өнә, эваре, —го,— ава мөйе һәвә.

У Аһ'мәд р'абу фреқәт р'аза, щие хвә ль т'әв қиза пире дани. Аһ'мәд шәв р'анәза, ле нһер'и пире ав ани, бәр сәре ви дани. Аһ'мәд шәв р'абу ава бәр сәре хвә бьр чу бәр сәре пире дани. Пире жи фреқәт р'абу ав һлда хар. Ле Аһ'мәд һ'шьяр бу. Дина хвә дайе. ле нһер'и пире ав хар, пире бу гөр, ль нава от'ахе к'әт. Аһ'мәд да шур, хвә дрежи пире кьр. Қиза пире кьрә қир'ин, го:

— Ә'мәр, бәхте тәдамә, ленәхә,— го.— дйа мьнә.

— А.— го,— мьн флан. беване тә у де, вә гәләки сәре хәлқе кьрийә.

Дәри вөкьрын, пире дәрхьстьн нава шәһәр. Куч'ке шәһәр р'адори пире к'әтын. пире ажотьн. Иди пире бу деләгбрак чу.

Аһ'мәд вәгәр'йа, һат, го:

— Мьн пире к'әта кьр.

Гава қизьке нһер'и. қизкәк дәләл. Аһ'мәд ль нава мала пире к'әт. Иди пире чьқа мәри хапандийә we форме, Аһ'мәд әв һәбуна пире т'опкьр. Т'әмам т'опкьр у чу базаре. Чу дө һәспед баш к'ьр'ин, дө зинед баш к'ьр'ин, анин. Әв қизкева сйар бун, һәрче әшийе хас т'әмам һлдан, зер'е хвә һлдан, зер'е ә'wльн жи. йе дьн жи. Ажотьн бәр бь мала хвә. Р'оке у дөда һат, һат сәре р'е. леньһер'и мәрики ч'уки we ль сәр р'е р'уньштийә. Аһ'мәд сәлам дайе. Шуре Аһ'мәди гьредаи бу. Әви мәри сәлам дайе. Сәлама Аһ'мәд вәгьрт, р'абу дьзгинйа һәспе Аһ'мәд гьрт:

— К'әрәмкә, әм һәр'ьн мале. тә меване мьни.

Қизьк дөшбөрмиш бу, го:

— Аһ'мәд мөчә. зйана мөйе дәсте ви һәвә.

Аһ'мәд жер'а го, го:

— Хорте қәнц.— го,— әз зә'ф р'азимә,— го,— изна мьн бьдә; әзе һәр'ьм.

Әви го:— Аһ'мәд.— го,— әз тә бәрнадьм,— го,— әз бәре ә'wльн п'аки һиви дькьм, вәрә мала мьн.

Ле қизьк занә, вәки һәр'ьн зйана ван we дәсте ви һәвә. Ле Аһ'мәд ньзанә, же жи натьрсә, го:

— П'аки мьн бәрдә, изна мьн бьдә, эз п'аки р'йа хwәр'а һәр'ьм.

Әви го:— Аһ'мәд, эз тә бәрнадьм.

Аһ'мәд ди бошә, го: „Әзе лехьм“. Хwә да сәр зәнгуье, шур жорда ани. Бу шьнгинйа шур шкәст. Әви Аһ'мәдр'а го:

— Тө һ'әнәка мьн дьки, тө қәрфе хwә мьн дьки?

Аһ'мәд щар дьн хwә да сәр зәнгийе, чомах жорда ани. Сәре чомак т'әв пола бу. Чомах жи шкәст, лехьстьнер'а әв жи шкәст. Әви һәма банзда сәр һәспе, Аһ'мәд һәв п'еч'а, бьрә мала хwә. Аһ'мәд ани һат ль диwana хwә дани, қизьк жи бьр чу кьр авайики башқә, лехьст һат. Шиша хwә кьр нава әгьр. Агьре хwә дада, дәрк'әт чу хwәр'а һьнәки бьгәр'ә. Аһ'мәд гәләки дөшөрмиш бу у бәр хwә к'әт, го: „Әв бәлакә чава бу һатә сәре мьн, го, — эз жь пире хьлаз бум, ижа һатьм к'әтмә ве бәлайе“. Дина хwә даье дәрики ч'уч'ьки ве ль дәра һане. Гава дәри вәкьр— қизәкә дәлал р'уньштиьә. Сәлам да қизе. Қизе сәлама ви вәгьрт, го:

— Хорте дәлал, тө чава к'әти дәсте ви к'әфьри? Го, — зани әва к'ийә?

Аһ'мәд го:— Әз ньзаньм.

Го:— Әва һәйә, әва Щанполатә. — го. — әви гәләки мәрйие минани тә анинә, һа мале wана же стәндьнә.

Аһ'мәд гәләки ль бәр қизе зари бу:

— Әз бәхте тәдамә, — го, — мьнр'а р'еке бьвинә.

Қиз дөшөрмиш бу, го:

— Т'ө р'йа эз тәр'а бьвиньм, нькарьм, — го, — ньһа шиша хwә кьрийә агьр, ве шише ве тә бькөжә.

Го:— Ле қиза қәнц, — го. — ле тө чь дьвежи?

Қизе го:— Ве тә ньһа баве бире, — го, — һәркә тө қари хорте дәлал, ве тә баве бире. щәндәке мәрйа зәфьн теда, хwә бькә бьн щәндәка. Ве ньһа шише бинә бе, гава шиш дахьст бире, — го. — тө дурва техә қир'ини, әве бежә: „Мьн кәшт, чу“. Йане на, тө р'йа һ'әфт р'ожа һәр'и, тө ньқари хьлазби, әве р'йа р'оке бе, ве тә бьгрә. Ида әwә, — го, — һәр'ә, ньһа ве бе. бьвинә, wәки тө ль щәм мьни ве мьн жи бькөжә, тә жи. Ве заньбә мьн гьли жь тәр'а кьрийә.

Аһ'мәд һежа заньбу, wәки әв мәри Щанполатә у найе кәштьн.

Щанполат һат мале, Аһ'мәд гьрт авитә бире. Аһ'мәд к'әт

бын щьнайаза. Готына қызьке щьнайаз т'ъжи ль сәр хвә кырып. Аһ'мәд ле ньһер'и қижини ль щьнайаза к'әт. Ле ньһер'и шиша Щанполатә. Һәла һе шиш нөгъһиштбу ви— кырэ қир'ини. Щанполат шиша хвә к'ышанд, го: „Wәллә мын көшт“.

Ле Аһ'мәд заньбу, wәки сламәт ма. Дө р'о к'әтыңә ор'е. Аһ'мәд ма биреда.

Әм биньн бен сәр қизка дәләл. Қизка дәләл го: „Чька һә-р'ым,— го,— чька Аһ'мәд һәйә. йан т'өңә?“. Щанполат ида wәхте ви р'азандьна вийә. Р'азайә. Һ'әфт судка Щанполат р'адьзе. һ'әфт судка һ'ышарә. Кәч'ык фьрәфәт ида чу сәр би-ре. чу гази кыр дәңгәки:

— Аһ'мәд!

Аһ'мәд го:— Һа!

Го:— Тө сахи?

Го:— Қиза қәнщ,— го,— бәле, әз сахьм.

Го:— Аһ'мәд,— го,— ида мәтърсә,— го, әзе тә хьлазкьм.

Аһ'мәд кәч'ыкева һәвр'а хәбәрдан. Аһ'мәд го:

— К'өлфәта мын жи һәйә,— го,— һәр'ә гази к'өлфәта мын-кә,— го,— тө к'өлфәта мынва wәрьн мын дәрхьн.

Һәрда қәwата хвә кырынә йәк, Аһ'мәд жь бире дәрхьстьн.

Го:

— Аһ'мәд иди мәтърсә,— го,— иди дьһия дьһия тәйә.

Аһ'мәд гәләки кәч'ык бәгәм кыр. го:

— Әм чава бькьм, қиза қәнщ,— го,— әм Щанполат бь-жәжьн?

Қизе гот:— Аһ'мәд щан,— го.— шуре тә найе көштыне. Щанполат.— го,— әw бь шуре ви те көштыне. Шуре ви ньһа дь к'упе қире у қәт'ранеданә,— го,— wәрә әм һәр'ын али һәв бькьн, әм бьк'шиньн,— го,— қәwата тә һәйә.

Аһ'мәд бьр чу сәр к'уп. Аһ'мәд шур бь қәwата хвә дә иди к'ышанд.

Қизе го:— Бьльв, әм һәр'ын сәр Щанполат.— го,— лехә, мәтърсә.— Го,— ле дөщар нәкә,— го,— дәрпәке лехә.— Го,— тә кө лехьст. we бьwә дөқәта.— го,— we р'авә р'уни,— го.— we бежә: „Дәрпәкә дьне жи лехә“. Тә кө лехьст, we щар дьн сах бьwә. Ле тө ленәхә, бе: „Qәйде мала мә йәк дәрпә“.

Аһ'мәд әw иди we форме Щанполат бәрбә щә'ньме дькә. Шабун дьк'әwә нава wана. Аһ'мәд қызьке бре хвә ч'укр'а йлдь-дә. Һәспәке қизькер'а бит'әр дькә. Чь әшийе Щанполат һәбу-

йә. хәлq халандийә, бса кьрийә, әw жи һлдьдә, қизьке жи бре хwәр'а сйар дькә. Аһ'мәд иди бәр бь мале дьчә, ог'ьр дьвьн, тен. Мьзгиние дьдьнә мала Аһ'мәд. Пешйа wiда тен. Бре wi ледьнһер'ьн Аһ'мәд we сламәт дө қиз жи хwәр'а анийә, йәк хwәр'а, йәк бре ч'укр'а. Бра дьвен:

— Аһ'мәд, бра чь һатә сәре тә?

Дьве:— Чь һатә сәре мьн, бьра бе сәре мьн, бьра нәйе сәре кәси.

Шабун дьк'әвә нава мале Аһ'мәд. Щинаре wi т'әмам тен ч'әвр'онайа wi. Дьшиньн дөфе тиньн. Тен ль сәр Аһ'мәд у бре wi дөфе дьхьн. Се р'ожа, чар р'ожа к'еф дькьн, дө'wата хwә дькьн. Әw чун мразе хwә шабьн, тә жи һәр'и мразе хwә шаби.

21. БРЕ ЧУК

Һәбу мәрик, сиунәһ көр'е ви һәбун, ле мәрик жи нав гонде ванда һәбу көр'е ви т'өнәбун.

Дәрбәке әв мәрьве көр'е ви т'өнәбун, әв дәрбәке һатә сәр к'бләка әви мәрие сиунәһ көр'е ви һәбун, гава ле ньһер'и мәрик ве бешикедайә, ишқа ви авитьбу нав мала ви. Диса әв мәри чу мала хвә. Сьве һатә ве мале, гот:

— Көр'е тә һәнһн. тә көр'әки бьдә мьн, әзе бәрамбәри ви зер'а бьк'шиньм бьдьмә тә, тә ви көр'е хвәйи бешикеда бьдә мьн.

Әви гот:— Бьравә.

Бәрамбәри ви зер' к'ъшанд даеда. Гәдә бьр. наве ви кьрә Мир Мьһ'е. Бьр чу, от'ахәк жер'а чекьр бь шуша, Мир Мьһ'е кьрә ве от'ахе, готә жьна хвә:

— Тә харьне жер'а чедьки, бьра һәстө теда т'өнәвә.

Әве гот:— Бьравә.— Әве ньзам дәрбәке чава кьр. дәрбәке харна ви бьр һәстөк теда һәбу.

Мир Мьһ'е гава харьне ле дьнһер'ә һәстөк теданә. Мир Мьһ'е хвәр'а пе ви һәстөйи дьлизә, паше дьгрә давежә. Әв һәстө дьчә шуша дьк'әвә. Гава ле дьнһер'ә тиренца таве дәрте, әв пе тиренце дьлизә, паше геж дьвә, дьк'әвә. Баве ви гава те, ле дьнһер'ә Мир Мьһ'е ве к'әтийә, гава ль шуша дьнһер'ә— шушәк шкәтсийә. Әв ве дәре дәсте хвә чока хвә дьхә, паше Мир Мьһ'е р'адькә.

Мир Мьһ'е дьвежә:— Тә өз чьма кьрьмә вьра?

Баве ви дьвежә:— Мьн тә к'ьр'ийи.

Мир Мьһ'е дьве:— Тә жь к'е к'ьр'имә?

Баве ви дьве: Мьн тә жь Иське хвәйе сиунәһ көр'а к'ьр'и-

йи, тō жи сәр ван буйи чъл кōр'и. Мьн готә баве тә: „Кōр'әки хвә бьдә мьн, әзе бьһайе ви зер'а бьк'шиньм бьдъмә тә“. Гот: „Бьравә“. Тō жи ви чахи ч'ук буйи, мьн бьһайе тә ви чахи зер' к'ьшанд да баве тә, тō хвәр'а анийи.

Мир Мьһ'е дышьрмиш дьвә, дьвежә баве хвә, дьве:

— Әв мәрве әз дамә тә ньһа вьрә?

Әв дьвежә:— Әре.

— Ньһа әв мәри к'ōйә?

Баве ви дьве:— Мала ви мәри вайә, дәра һанә.

Мир Мьһ'е дьве:— Әзе һәр'ьм.

Баве ви дьве:— Мьн тō к'ьр'ийи, те чава һәр'и?

Мир Мьһ'е дьве:— Һәркә тә ви чахи бьһайе мьн зер' дайә, әзе ньһа бьһайе хвә зер' бьк'шиньм бьдъмә тә.

Әв мәри дькә—накә хвә жь Мир Мьһ'е хьлаз накә. Әв мәрк дьве:

— Дә зер'а бинә, бьһайе хвә бьк'шинә бьдә мьн.

Мир Мьһ'е зер'а тинә, бьһайе хвә дьк'шинә, дьдә ви дьчә мала баве хвә.

Сал сала дьчә, мәһ мәһа дьчә. Дәрбәке Мир Мьһ'е бре хвә дьчьн дьгәр'ьн. Гава ле дьнһер'ә мәри т'ьжи сәр мәзәл бунә. Мир Мьһ'е дьвежә бьре хвә:

— Әв мәри чьма we дәре т'оп бунә?

Бре ви дьвежә:— Мәрик мьрийә.

Мир Мьһ'е дьве:— Мәри чьма дьмьрьн?

Бре ви дьвежә:— Ле чава?

Мир Мьһ'е у бре хвәва тенә мале, дьвежә:

— Әзе һәр'мә щики бса мьрьн те т'өнәвә.

Де у баве ви дьвежьн:

— Щи т'өнә, вәки мәри нәмьрә.

Мир Мьһ'е дьве:— На, әз меване вәйи иромә.

Сьве Мир Мьһ'е р'адьвә, хвәр'а щә'ники се салә хвәр'а зин дькә, хōрщька хвә давежә т'әркийа хвә у сйар дьвә, дō тә'жйа дьдә пәй хвә у дьчә.

Гәләки дьчә, дьгһижә мешәки. Гава ле дьнһер'ә се мәри ванә, нав мешәданә. Әв мәри дьвежә:

— Мир Мьһ'е, тō сәр ч'ә'ва һати, әм заньн бәр мьрьне дьр'әви, вәрә щәм мә, нәчә, әме ви меше һани тәр'ьки бьшәвь-тиньн, паше әме бьмьрьн.

Мир Мьһ'е дьве:— Әме диса бьмьрьн?

Әу мәри дьвежън:— Ши т'өнә мәри нәмьрә.

Мир Мьһ'е дьве:— На, әзе һәр'ъм.

Мир Мьһ'е дьчә, гәләки дьчә, р'асти тәйрәки те. Тәйр дь-
вежә:

— Мир Мьһ'е, тә сәр ч'ә'ва һати.

Мир Мьһ'е дьвежә:— Тә чава мьн нас дьки?

— Тә бәр мьрьне дьр'әви, вәрә, тә әва гәлие һана дитийә-
т'ъжи гарьсә, әзе хwәр'а у тәр'а р'оже дө һ'әва бавежъм. К'әнге-
әв гәли вала бу, паше әме бьмьрьн.

Мир Мьһ'е дьве:— Әме диса бьмьрьн?

Тәйр дьве:— Мәри т'өнә нәмьрә.

Мир Мьһ'е дьве:— На, әзе һәр'ъм щики өса, wәки мьрьн
ле т'өнәбә.

Мир Мьһ'е дьчә, гәләки дьчә, гава ле дьнһер'ә р'астәкә
мәзън вайә. Ле дьнһер'ә мәрики вайә, дө га we шәм wi дьч'ерә.
Гава әу мәри ле дьнһер'ә Мир Мьһ'е weда һат, әу мәри дьве:

— Мир Мьһ'е, тә сәр ч'ә'ва һати.

Мир Мьһ'е дьве:— Тә чава мьн нас дьки?

Әу мәри дьве:— Әз чьма ньзанъм, тә бәр мьрьне дьр'әви.
Тә әва бәста һана дитийә, әз р'оже хәтәке ле р'адькъм, тә жи
һати, әзе р'оже дө хәта р'акъм. Һ'әта әва бәста к'өта нәвә әм
намьрьн.

Мир Мьһ'е дьве:— Wәки әу к'өта бу, диса әме бьмьрьн?

Әу мәри дьве:— Ле чава?

Мир Мьһ'е дьве:— Wәки әме диса бьмьрьн, әзе һәр'ъм.

Мир Мьһ'е гәләки дьчә, п'ър' дьчә, һьндьк дьчә, хwә жь-
бахе щьнәтер'а дьгһинә. Ле дьнһер'ә хәзаләк бәр банз дьдә.
Мир Мьһ'е дәнг ль тә'жйа дькә. Әу у тә'жи р'ьк'ефи сәр дь-
кьн. әу хәзал дьчә дьк'әвә бахе щьнәте. Мир Мьһ'е һәспе хwә
бәр дери гьре дьдә у дьчә нав бахе щьнәте. We дәре һори тенә
пешие, дьвежън:

— Те к'өда һәр'и?

Мир Мьһ'е дьвежә:— Неч'ира мьн һатә вьра. Бьсәкьнын
әз һәр'ъм неч'ира хwә бинъм, әзе диса бем.

Тә өса навежи, әу хәзал хwәхwa һори бу. Мир Мьһ'е дьчә
гәләки нава бахе щьнәте дьгәр'ә, паше һори дьчьн Мир Мьһе-
р'а дьвежън, дьвен:

— Мир Мьһ'е, тә хwәр'а дьгәр'и, нәви дьчи сәр we дара
һана.

Мир Мьһ'е гәләки дьгәр'ә паше дьвежә: „Вана чьма готьн нәчә сәр we дарә, һьла әзе һьлк'шьм сәр we дарә“. Гава Мир Мьһ'е һьлдьк'шә сәр we дарә, готьна готья, шәһәре баве хвә дьвино. we дәрә дьгри. гәләки дьгри. Паше Мир Мьһ'е р'адьвә жь бахе щьнәте дәрдьк'әвә те дәрва. Гава ле дьнһер'ә, һәспе ви йса худаё. тә'жиә ви һьлкә—һьлка ванә. Мир Мьһ'е дьве:
— Әзе һәр'ьм.

Һори дьвежьн:— Мир Мьһ'е, милиона сал дәрбаз буйә, тәйе к'әда һәр'и?

Мир Мьһ'е дьве:-- На, әз дөһ һатьмә.

Һори гава ле дьнһер'ьн ә'вде сәрр'әшә, насәкьнә, һори дьчьн хөрщька ви т'ьжи сев дькьн, се һ'әва жи севе щьнәте дьдье.

Һори дьвейьне:— Гава мәри р'асти тә тен. севе хвә нәдейн.

Мир Мьһ'е дьве:— Бьравә.

Мир Мьһ'е дьчә, гәләки дьчә, п'ьр' дьчә, һьндьк дьчә, незик шотк'ар дьвә. Гава ле дьнһер'ә щотк'ар we әв бәст т'әмам шов кьрийә, щотк'ар буйә хали. һәстөе гайе ви ведәренә. һәр мач'а щот т'әне һәйә. Паше Мир Мьһ'е дьчә, п'ьр' дьчә, һьндьк дьчә незикайе тәйр дькә. Гава ле дьнһер'ә, тәйр we әв гәлйе т'ьжи we вала кьрийә, һьнәк т'әне бьн зьмане вида майә, әвqа-си р'ьһ'ө бәрда һәйә. Мир Мьһ'е дьве:

— Тә ди? Тә дьго вәрә щәм мьн, мьн дьго— на, әзе һәр'ьм щики йса. вәки мьрьн те т'өнәвә, тә дит гьлйе мьн һатә сери. Вәки әз ньһа щәм тә бума, ньһа әз жи, тә жи мьрьбун.

Тәйр дьве:— Мир Мьһ'е, вәрә мәчә, бь зорәки тә һати вьра. вәрә тә мәчә, милиона сал дәрбаз бунә.— Дькә—накә насәкьнә.

Мир Мьһ'е дьчә, һьндьк дьчә, п'ьр' дьчә, незикайе мешә дькә. Гава ле дьнһер'ә— дәвса мешә р'аст дуз буйә. We дәрә дәрбаз дьвә, дьчә, гәләки дьчә, незикайе шәһәре баве хвә дькә. Гава ле дьнһер'ә бах. бахчә we дәвса шәһәре баве ви шин бунә. Гава ле дьнһер'ә мәрики р'успи нав бахчәдайә. Дьчә ле пьрс дькә, дьве:

— Wә ви шәһәрида qә мала Иське чьл көр' нәбьһистийә?

Кале дьвежә:— Әз һ'әйште сали һәмә, әм һ'әфт бранә, мьн нав дәнге Иськ нә бьһистийә. Һәр'ә бре мьни мезьн дәра һанейә, һәр'ә ле пьрс бькә. дьвә әви бьһистьбә.

Мир Мьһ'е дьчә жь ви кали пьрс дькә, кале дьве:

— Сэд пенш салимэ, мьн нав дэнге Иське чьлкөр' нэбь-нистийэ.

Мир Мьһ'е вэдгэр'э диса бэрбь бахе щьнэте. Дьчэ, гэлэки дьчэ. Гава Мир Мьһ'е ле дьнһер'э мэрик пешийа ви дьчэ. Мир Мьһ'е дьлэзинэ, хвэ пер'а дьгһинэ. Эв мэри вэдгэр'э дьве:

— Сйаро, тө вэки тө дьһ'эвини, те севэке бьди мьн, бина сева щэм тэ те.

Мир Мьһ'е дькэ—накэ хвэ жь ви хьлаз накэ, дэрдьхэ севэке дьдэ ви, ле дэрбаз дьвэ дьчэ. Гава сэр хода дьнһер'э, дэ'фе сьпи к'этынэ сурэте ви. Мир Мьһ'е диса дьчэ, һьндьк дьчэ, п'эр' дьчэ, гава ле дьнһер'э жьнэкэ т'опал р'еда дьчэ. Мир Мьһ'е хвэ пер'а дьгһинэ. Гава дьчэ щэм we, эв жьньк дьвежэ, дьве:

— Хорто, бьди хатре хөде, те севэке бьди мьн, көр'е мьн нэхашэ, те севэке бьди мьн, эз бьдьмэ көр'е хвэ, вэки сах бьвэ.

Мир Мьһ'е дэрдьхэ севэке дьдеда. Эв мэри бэр Мир Мьһ'е онда дьвэ. Мир Мьһ'е пар'а дьнһер'э бу казина тэ'жйа ви, пар'а ма. Мир Мьһ'е дьве: „Эва чь бу, тэ'жйа мьн чьма пар'а ма? Гава Мир Мьһ'е сэр хвэда дьнһер'э, р'уйе ви сьпи бунэ, гөһе ви гьран бунэ. Гава сэр һэспе хвэда дьнһер'э, һэспе ви һэма дьве: „йэк, дөдө“. Диса Мир Мьһ'е гэлэки дьчэ хвэ бахе щьнетер'а дьгһинэ, мэрик диса пешийе дэрте, дьве:

— Апе кал, тө бьди хатре хөде, те севэке бьди мьн.

Мир Мьһ'е хвэ же хьлаз накэ. Гори дэрдьк'эвьн гази Мир Мьһ'е дькьн, дьвен:

— Мир Мьһ'е, сева хвэ нэдэ, һьндьк ма тө бьгһижи бахе щьнэте.

Мир Мьһ'е гөһа гран буйэ, тыштэки набһе. Мир Мьһ'е дьвежэ ви мэри, дьве:

— Эв чьма гази дькьн?

Эв мэри дьвежэ:— Эв жьн гази дькьн, дьвежьн һьндьк ма тө бьгһижи бахе щьнэте, эве севе бьдэ ви мэри.

Гава Мир Мьһ'е севе дэрдьхэ дьдэ ви мэри, эв сэр һэспе те харе. Гава гори ле дьнһер'ьн Мир Мьһ'е эв сев жи дайэ, гори жорда тен, мэзэлэки Мир Мьһ'ер'а дьк'ольн, Мир Мьһ'е һлдьдьн дькьнэ мэзэл у дьчьн.

22. ГАЕ ЗЕР'ИН

Һәбу т'өнәбу п'адшак һәбу. П'ър' чу, һндьк чу, к'өлфәта ви. ә'мре хвә да щмаә'те. Чәнд сала п'адша бе к'өлфәт ма. Щьмаә'-та п'адше ду ведәрер'а гәләки дөшөрмиш бу. Т'әмама һәвр'а готьн. вәзир вәк'иле вива, го:

— П'адшае мә бе мәнә к'өлфәта ви чуйә р'ә'мәте. гәрәке әм дөшөрмиш бьвьн. вәки сәрикьн.

Вәзир, вәк'иле п'адше, өса щьмаә'та п'адше һәрәма вида р'уньштьн п'адшер'а һлдан, готьн, го:

— П'адшаи саг'бә, исал чәнд сале тә к'өлфәта тә чуйә р'ә'мәте, тә қә дөшөрмиш нави бона зәваща хвә?

Щьмаә'те, вәзир—вәк'иле вива гәләки педа к'әтьн. П'адша гәләки дөшөрмиш бу, го:

— Вәллә щьмаә'т. һьзаньм әз жи чь бежьм?

Щьмаә'те го:— П'адшаи саг'бә, те чь бежи? Әм дьбежьн тә сәри бьби.

П'адша һлда щьмаә'тер'а го:

— Вә'де һун ви гли мьнр'а дьвежьн. гәрә қиза мьн мьнр'а бьхвәзьн.

Щьмаә'т гәләки хьлмиш бу, гәләки дөшөрмиш бу.

— Әв п'адшае мә чь дьвежә?— Өса, диса вәк'ил, вәзир, өса жи щьмаә'те го:

— Мә һәбьһист тә чь го?

П'адше го:— Готьна мьн иди әвә. ида һькарьм вәр'а бежьм. Дьбә әвә, һабә әвә.

Щьмаә'те щав да қиза п'адше, го:

— Хвәде мала тә авакьре, баве тә ишәв әва глийа готийә.

Қиза п'адше гәләки дөшөрмиш бу, го:

— Вәки баве мьн әва гьлийа готийә. гәрәке әз хвәр'а р'еке бьвиньм.

Гава қиза п'адше өса дөшөрмиш бу, щав гһиштә қиза вә-

зир жи. Наве һәрда жи Зине бу. Қиза вәзир һат щәм қиза п'адше, го:

— Зине, вә'де баве тә әва готийә, сьве жи баве мьне ви гьли мьнр'а бежә.

Әвана гьлие хвә кьрын йәк, го: „Р'астие жи өсанә. Һәрд Зина готын: „һәбуна баве мә гәләкә, вәрьн әм гаки зер'ин жь хвәр'а чекьн“.

Қиза п'адше щав да баве, го:

— Баво, вә'де тә ви гьли дьвежи, гәрәке гаки зер'ини арьле мьн чава дьбьр'ә чеки, вәки әв гьли жи бьвә.

П'адше щав шанд сәр Зине, го:

— Зине, чава арьле тә дьбьр'ә га жи чекә.

Зине вә'де әв щав стәнд, өса жи Зина вәзир, чун һостар'а хәбәрдан, го:

-- Гәрә гаки зер'ин мәр'а чеки. Тә қә бона һәқе хвә дөшөрмиш нәвә. Һәрге һәқе тә сәд зер'и һежайә, әме дөсьд зер'и бьдьнә тә. Чава дьле тә дьхвәзә, өса жи гае мәи зер'ин те чеки.

Һосте дәстпекьр, чекьр. Бь готьна ван, өса чекьрын, вәки идара се—чар сала һеди—һеди к'ьшандьн һөндөр'е геда. Нан, аве ван чь һәбу т'әмам к'ьшандьн кьрын зьке ге.

Р'өке һәрдө Зин ншкева бәтавәбун. Вәхтәке п'адша вәзирва, өса щьмаә'тева пе һ'ьсийн— нә Зина п'адше һәйә. нә Зина вәзир һәйә. Ньшкева өнда бун, чун.

П'адша жи к'әтә әйните, го:

— Вә'де қиза мьн әв шькле һан да бәр ч'ә'ве мьн, гәрә бәр ч'ә'ве мьн әва гае зер'ин нәминә.

П'адша гази т'әлалкьр, го:— Т'әлал.— го.— техә гази,— го,— бра щьмаә'т бе, ви гаи бәр ч'ә'ве мьн (нәминә), бьвьн бавен аве бра һәр'ә.

Т'әлал р'абу кьр гази щьмаә'те, го:

— П'адше кьрийә сәр мьн, гәрә ви гаи бьвьн һәр'ьн, р'ода бәрдьн.

Щьмаә'те р'абу әв га һәрге дәстава, һәрге бь к'ашана бьрын авитьн аве. П'ьр' чу, һьндьк чу, әв га дьчә т'охьме йәки дьн, хвәлийа йәки дьн.

Хөламе п'адше дәрәкә р'адьвьн дәвә—дәлиле хвә бәрдьдьн аве. Дәвәкә п'адше кор һәбуйә, жь дәва дьқәтә, дьчә бьнат'ара дәва, ч'ә'ве хвә һәма өса дьк'өтә аве, нә аве дьхвә, нә флан,

нэ беван. Чэнд р'ожа дэвэ ёса бе ав. бе флан. бе беван дьминэ. Дэвэ ёса дьвэ, дьвэ дарьк дэрзи.

П'адша р'оке р'адьвэ дьчэ нава дэвэ—дэлиле хвэ, бала хвэ дьде дэвэ—дэлиле хвэ, хёламар'а дьвежэ:

— Кёр'о, эва дэва чьр'а ёса к'ёта буйэ?

Хёлам щава п'адше дьдьн, дьве:

— П'адшаи сахбэ, эва панздэ, бист р'ожэ һ'але дэва тэ ве формейэ. Эм кё дэва бэри аве дьдьн, эв дэвэ жь дэва дур дь-к'эвэ һэма ёса ч'э'ве хвэ дьк'ётэ аве, аве нахвэ. Ньзам һ'эва-ле ве чийэ?

П'адша хёламар'а дьвежэ, дьве:

— Гэли хёлама, сьве вэ'де һун дэва бэрдьдьн аве, э'ламэ-ти бьдьн мьн.

Сьве вэ'де бэрдана дэва э'ламэти дьдьн п'адше. П'адша дурбина хвэ һлдьдэ те кё бала хвэ дьдэ аве дьнһер'э тыштэк нава аведа ве дьч'ьрусэ. П'адша э'ламэти дьдэ т'элал, дьве:

— Т'элал, щьмаэ'те техэ гази, е кё мэр'а ван һэйэ, е кё к'ёлынге ван һэйэ, бера ван һэйэ бра бен, аве һэр аликида бэрдьн чька чийэ аведа.

Щьмаэ'т те аве бьр'бьр'и дькэ. Вэхтэке леньһер'ин— чь бьнһер'ьн? Гаки зер'ин нава аведа. П'адше һлда бьр чу һэрэма хвэ. Дэ п'адша бу, нан у ава ви дьһатын сэр сьвра ви.

Эва һэрдё Зин дёшбормиш бун, го: „Һэла эм дэри вэкьн, чька эм ера хвэноэ, йан нэ ера хвэноэ“. Гава вана дэри вэкьр, ле ньһер'ин, вэки гае вана от'ахеда данийэ. Һэрдё Зина һэвр'а готьн:

— Эва нэ һэрэма баве мэйэ, вэки ёсанэ эм т'опраха дьне-даньн.

П'адша бь шэмдана хвэ, бь хвэрьна хвэ һ'ёсай, вэки гьли һэйэ. Чэнд шэва п'адша кьр—нэкьр нэбу тыштэки. Эварэке ани печ'йа хвэ бьр'и, т'ьжи хве кьр. Дэ п'адша бу, һ'эта сьве хэв нэк'этэ ч'э'ва. Вэхтэке п'адша леньһер'и, чь бьнһер'э? Дё қиз гае зер'ин дэрнэк'эты, дё һори дэрк'эты. Мэрьв һ'э-вас дькэ һэрдё қиза бьнһер'э. Һатын сэр т'эхтэ р'уныштын. Дэст нане хвэ кьрын, хвэрын. П'адше ншкева гёлийе һэрдё Зина пар'а гьрт. П'адше вана пьрси, го:

— Һун чь һ'ёсньн, чь щьсньн?

Го:— Эм жи бэни адэме форма тэноэ.

Әве шөве лынге п'адше һ'эта сьве әрд нәгьрт шабуна. П'адша сьве әламәти да дйа хвә, го:

— Дае, һ'эта ньһа тө нане мәрики тини, вьрва нане се мәрийа бини.

Дә дйа п'адше бу, дәрщ кьр гьли чь һәйә.

Го:— Wәде тө тейи жи, тө әламәтие дерихи. паше бейи бьк'әви һөндөр'.

Гәләки һәвр'а дан, стәндьн. Дә п'адшайә, сале щарәке гәрәке һәр'ә һ'әще. Wәде һ'әща п'адше бу ида. П'адше әламәти да дйа хвә, го:

— Дае, тө зани wәде һ'әща мьнә, әзе һәр'ьм һ'әще. Чьца нан, ав, хөрәк һәбу. ақа жи диса бини дайни сәр т'әхтә. Гөһе тә жи сәр гае мьн зер'инвә.

Бра хвәде ог'ьра п'адшер'авә. Wәде п'адша чу һ'әще, п'адша қизапа хвә стәндбу. Қизап же хәйди бу, чубу мала баве хвә. Гае зер'ин нәдитьбу. Қизапе жи хвә бьһистбу— мере we чуйә һ'әще, п'адша чуйә һ'әще. Қизәкә п'адше жь қизапе һәбу. Жьна п'адше қиза хвәр'а һлда го:

— Әм һәр'ьн гае баве тә зер'ин бьвиньн.

Әве қиза хвә кө һлда һат— һәрд Зин сәр т'әхтә р'уньштибун, нан дьхвәр'ьн. Бе әламәти һөндөр' к'әт'ьн. Һәрдө Зин р'әвин к'әт'ьн гае зер'ин. Зина өса хвә шашкьр'ьн фәлқәкә гөли бәр дерида һьшт'ьн. Жьна п'адше дора гае зер'ин чу һат, чу һат. Бала хвә даје, леньһер'и қиза п'адше һлда гот:

— Һәла тити—тити.

Де һлда қизер'а го:

— Әре лаво, гае баве тә титийә.

Wәхтәне бала хвә дае, леньһер'и фәлқәкә гөли дерида дарда буйә. Йәк жьна п'адше, йәк һәрдө Зина зорәке фәлқа гөлийа хвә жь дәсте қизапа п'адше дәрхьст'ьн. Дә жьна п'адше бу, һ'өкөме we һәбу. Р'абу һ'өкөм кьр, го:

— Гәрә һун ви гайи дәрхьн дәрва, бра гөнди—гөндити бра дара бинә, сәргина бинә, к'урә сәр ви гае зер'ин дадьн, бьшәвьтинә, т'әк бәр ч'ә'ве мьн нәминә.

Шәһәре п'адшеда пирәкә фелдар зор һәбу. Wәде пире әв гьли бьһист, заньбу, wәки гьли һәйә. Пире р'абу бәри гьшка хвә гиһандә гае зер'ин, го:

— Лаво, хвә мькөр' wәр'ьн. Әвә we ге бьвьн һәр'ьн, бьшәвьтиньн.

Вә'де пире әв гъли гот. һәрдө Зинава ә'йан бу. Әвана дөшөрмиш бун, го: „Пире р'аст дьве, әм дәрән бәлки пире мә хьлазкә“. Өса жи пире һәрдө Зине бьрын мала хвә.

Гае зер'ин жи бьрын к'урә сәр дадан. Т'әмам һ'әлйа. Щьмаә'те һәрәке һьнә зер' хвәр'а р'еванд, бьр чу.

Әм бен сәр п'адше. П'адша ида вә'де ви у һ'әще к'өтабу, ида вәгәр'ийа шәһәре хвә. Ә'ламәти данә п'адше, го:

— Гае тәйи зер'ин жьна тә да шәвтандьне.

П'адша гәләки бәр хвә к'әт. Шәв. р'о дөшөрмиш дьбу, хәв нәдык'әтә ч'ә'ва.

Ә'мре хвәде ве сале жи дәбара п'адше т'өнәбу, вәки мале хвә хвәйкьра. Гази т'әлал кьр, го:

— Көр'о т'әлал.— го.— техә гази, вәки исал дәбара п'адше т'өнә. нькарә мале хвә хвәйкә. Щьмаә'т чь дькарә бе хвәйкә, һәр кәс анәгори қәвата хвә.

Щьмаә'та п'адше р'аһишт. Һәрге тыштәк бьрын п'адшер'а хвәйкьн, әм бен сәр пире. Пире жи ә'ламәти да п'адше, го:

Тыштәки бьдә мьн әз жи хвәйкьм.

П'адше го:— Һ'әйран, пире чь мьр'а хвәйкә?

Йәк п'адше, йәк пире, к'өтасие п'адше го:

— Һ'әйран, һәспәки бьдьнә пире бра бьвә. Хвәйдыкә бра хвәйкә, хвәй накә бра бьһәре п'осте ве бина бьдә мьн.

Өса жи пире һәспе п'адше бьр чу. Хвәдеда бу, һәрдө Зине бь гөл у сосьна хвәйкьрын. Вә'де ав сахрида кьрын сәр бжуйар'а дәрбаз дьбу, сәр бжуйар'а кьрын сәр сахрийар'а дьбу. Бь к'өтасие һәрдө Зина өса хвәйкьрын— форма севәкә сор.

Аг'левә һат. П'адша т'әлалр'а го:

— Т'әлал, лаво, щьмаә'те техә гази, к'е мале п'адше хвәйкьрийә бра биньн,

Щмаә'те т'әмам т'опкьрын анин т'әслими п'адше кьрын. Жь ве щмаә'та п'адше т'әне пире т'әслим нәкьр. П'адше го:

— Һ'әйран, гәли хөлам—хөламк'ара, ща сәр пиреда һәр'ын. Һәрге көштигә п'осте ве биньн, һәрге сахә ве биньн.

Вә'де хөлам чун пирер'а готьн, пире щава ван да, го:

— П'адшер'а бежьн бра нәһ—дәһ хорте ва сәр хвә к'өльн-га. мәр'а һлдьн бен. пашйа тәвгле бьқәлешьн, дәрхьн бьвьн. На, дәрийар'а дәрнаә.

Әв хөлам чун п'адшер'а готьн, го:

Һ'ал—һ'к'йате пире ве форме.

П'адше го:— Пире хвәдеда бьвинә,— го,— хун жи чәнд мәриа һлдьн һәр'ьн,— го,— чька һ'але пире чағанә.

Ле бәри ви гьли, һәрдө Зина һәсп ширәт кьрьн, го:

— Вә'де п'адша ч'ә'в тә к'әвә,— го,— бона һ'әвасе ве тә сйарбә, ве щрида бьдә тә. (Дә щие щьрида п'адше һәбуйә), тә орт'а щьридеда бьмәр'ьхә, иди р'абуна тә т'өнәбә. Вә'де жьна п'адше һат. қиза п'адше һат, т'әвайи ве бен, әве льнге хвә тә-хә, ве бе: „Хвәйе хвә ит'бартьро“, тә р'авә иди чь тини сәре ван, бинә сәре ван, бьһ'әр'ьминә. Иди щие дьн бьмәр'ьхә. Щьмаә'та п'адше т'әмам һат, һат— тә р'анәви. Зар'—ч'укава һат, тә р'анәви. П'адше бежә: „К'и ма, к'и нәма?“, щмаә'те бе-жә қизе пире маиә. П'адша жи ве һ'өкөм бькә сәр пире: „Қизе хвә бинә“. Әм кә һатьн, паше р'авә.

Хөлам чун бь тәвьр у бера тәвлә пар'а һлшандьн. Вә'де бала хвә кә данә һәспе, иди һ'әм—һ'ьше ван чун. һәсп дәст-к'ешкьрьн. дәрхьстьн дәрва. Өса жи һ'әм—һ'ьше п'адше чу бь хвәйкьрьна пире. П'адша жи өса һ'әваса ви пер'а һат, хөлам-хөламк'ара п'адшер'а зинкьр. П'адша ле сйар бу, да щьрида. Бирдә һәсп мәр'ьхи. Дьнйа гьһиште кьр—нәкьр р'анәбу. Аг'рие жьна п'адше, қиза п'адше һатьн, го:

— Тә хвәйе хвә ит'бартьро, р'авә.

Вә'де әве өса го, һәсп р'абу бе мәнә, т'әрс авитә сәр сь-фәте жьне жи. қизе жи. Щар дьн мәр'ьхи. Щьмаә'т гьшта ч'ә'-ве һәв ньһер'и, го:

— Әви һәспи чь кьр?

П'адша щар дьн дөшөрмиш бу, го:

— Гәло қәт щьмаә'та мьн ида кәс нәмайә, вәки һәспе р'а-кә?

Щав дан п'адше. го:

— Қизе пире манә.

П'адше хөламе хвә шандьн щәм пире, го: „Бра қизе хвә бьшинә, бра һәспа мьн р'акьн шп'ийа“.

Вә'де әвдәр пирер'а готьн, пире го:

— Қөрба, әв дәве баве кәси нак'әвә. Қизе мьн һәла—һәла ниньн. һәр'ьн п'адшер'а бежьн бра бәр щьрида хвә хали—халичә р'ахә һ'әта бәр дәре мьн. һежар қизе мьне бен.

Вә'де пире өса го, хөлам чун п'адшер'а готьн. П'адше ви чахи дәрщ кьр иди гьли чь һәйә. Дә п'адша бу, р'абу, хали—халиче ви чьр'а т'өнәбун, жь щьриде р'ахьстьн һ'әта бәр дәре

пире. Паше қизе пире хвә хели кърън, һәрдө Зина сәр хали— халичеда һатън. Гъһиштън һәспе, һәсп р'акърън.

П'адша паше дөшөрмиш бу. „Оһо, вәки йсанә, әв һәрдө Зин щәм пиренә“. П'адше щав да пире, го:

— К'аре қизе хвә бькә, әзе бем бьвьм.

Пире щав да п'адше, го:

— П'адшаи сахвә, қизе мьн һәлә—һәлә нинън. Бра бәр дәре хвә хали—халича р'ахә, һ'әта бәр дәре мьн. К'еләке р'е т'әмам техә баг'е әмиш, дач'ькинә. Бь һ'әфт дәфа, һ'әфт зөр'на, бь кар'йола, бь файтон, сйаре виали—виали дәсте хвә бавен р'әза. Р'әз бьхөн һ'әтани бәр дәре мьн. Паше we қизе мьн бь вьн.

П'адша бу, чьр'а дәсте п'адшеда т'өнәбу? Wә'дәки кьнда әw чь гьлие пире гот, қөдандьн. Чу дәрғьстие хвә ани. Һ'әфт р'ожа, һ'әфт шәва дәф у зөр'нә лехьстън.

Әw чун мразе хвә шабун, һун һәр'ьн мразе хвә шабын.

Мразе тә жи мал у зар'е тә бьвә. Зә'ф көр'хатие хвә р'а- зимә.

23. МИРЗЭМЭ'МУД У БРЕ WI

Баг'е п'адше царэке дьчын эмише wi биньн, гава дьнһер'ын баг'е р'эґә р'ут. Р'ожэке һәрсе көр'е wi дьвежын: „Wәрьн эм һәр'ын нава баг'е хwә, чька һ'але баг'е мә чийә, wәки сале царэке даре мә р'ут дьвьн?“

Әw һәрсек ледьдын дьчын, хwә дьтэлинын. Гава дьнһер'ын п'әлә ә'wр дәрк'әт леда һат. Чахе кө тинә дөве хwә бавежә бег', бре ч'ук гөлле давежә ле дьдә, хуна wi дьр'ежә. Әw дьднә пәй р'еч'а wi, ле дьдын дьчын, гава ле дьнһер'ын чу к'әтә қөле. әw дьчнә сәр дәре қөле. Әw дьшөрмиш дьбьн: „Ле эм чава бькьн,— әw дьвежын,— wәрьн тек'әвьнә қөле“ дьвежын бре мазьн:

— Тө тек'әве.

Бре мазьн жи дьвежә:— Һун тек'әвье.

Бре ч'ук наве wi Мирзэмә муд бу, дьвежә:

— Һун мьн текне, ле һьма һ'әта кө мьн нәгот шьрите бәрдын, к'әнге кө әз гьһиштьмә әрде паше мьн бәрдын.

Һәрд бра тиньн Мирзэмә'муд дькьне. әw дьчә дьгһижә бьни.

— Мьн бәрдын, иди әз гьһиштьмә бьни.

Гава әw кө дьчә бьни, дьнһер'ә қөләкә мазьн, сәри һәйә, бьни т'өнә. Мирзэмә'муд дьве: „Хwәде, әз чава бькьм, әз к'ода һәр'ым?“ Иали, йали дьчә те, гава дьнһер'ә дәрики вайә. Әw дьчә дәри вәдькә, гава дьнһер'ә қизәкә тедайә, кәч'ьк дьвежә:

— Ә'вде хwәде, тө к'ода һатийи?

Мирзэмә'муд дьвежә:— Һазьр бьвине.

— Wәхта дөве р'авә we тө бькөжә.

Мирзэмә'муд у кәч'ьк йа хwә дькьнә йәк. Мирзэмә'муд дьве:

— Ле эм чава бькьн?

Кәч'ьк дьвежә:— Һәрке кө тө мерәки қочаг'би вайә р'азайә, шуре wi вайә. бәр серидайә, һәрке тө ани, тәйе бькөжи;

йане тә нани, әвә һ'шйарбә we тә бькбжә. ле һьма пе тыште дьне нае кбштъне.

Мирзәмә'муд дадьдә дьчә бәр сәре ви. шур нәрмка дь-к'ьшинә, тинә. Мирзәмә'муд дьчә щәм кәч'ьке, кәч'ьк дьвежә:

— Тә шур ани, йане на?

Мирзәмә'муд дьвежә:— Мьн шур ани.

— Ле вәхте тб дькбжи, әвә бежә: „Дәрбәкә дьне жи“, нә-ви-нәви дәрбәкә дьне жи ле дьди, бежә: „Қәйде мала мә йәк дәрпә“.

Мирзәмә'муд ле дадьдә дьчә дөв дьхә, дькбжә. Дөв дьве-жә:

— Дәрпәкә дьне жи.

Мирзәмә'муд дьвежә:— Қәйде мала мә йәк дәрпә.

— Ах, хвәде стбйе we бышкенә тәр'а готийә.

Мирзәмә'муд ледьдә те щәм кәч'ьке, кәч'ьк дьвежә:

— Тә кбшт?

Мирзәмә'муд дьвежә:— Мьн кбшт.

Кәч'ьк дьвежә:— Дб хушке мьнә дьне жи һәнә.

Мирзәмә'муд у кәч'ьк дьчьн һ'әрд кәч'ка жи тиньн. Мирзә-мә'муд дьвежә:

— Wәрьн әм һәр'ьн.

Әвана жи дьвежьн:— Бәрабә.— К'аре хвә дькьн, ледьдьн дьчьн бәр дөве к'бләке. Мирзәмә'муд дьвежә:

— Брано, шрите дахьн.

Әв шрите дадьхьн. Qиза мәзьн дәрдьхә, дьвежә:

— Әва бре мәзьнр'а.

Йа орт'е дәрдьхә, Мирзәмә'муд дьвежә:

— Әва йе орт'ер'а.

Мирзәмә'муд у йа ч'ук дьминә һбндөр', кәч'ьк дьвежә:

— Мирзәмә'муд, тб пешйе дәрк'әвә.

Мирзәмә'муд дьвежә:— Әз дәрк'әвьм, тб жи һбндөр'да бь-мини, нә намуса мьр'а жи шәрмә.

Кәч'ьк дьвежә:— Гбне тә стбйе тә.— Кәч'ьк дьвежә,— әзе һәр'ьм, тбйе бьмини һбндөр'да. Wәхтәки дб бәрәне дәрк'ә-вьн, йәки қәр, йәки қәрқаш, we бса һәвхьн, йе қәре қәрқаш бьвә, йе қәрқаше қәр бьвә. Нәви, нәви банздьди сәр йе қәр, тб банздә сәр йе қәрқаш, тбйе дәрк'әви дьнйа р'оньк.

шьрите дадьхьн. Кәч'ьк шьрите нава хвә гьре дьдә дәр-дьхьн. Мирзәмә'муд дьвежә:

— Бра, эвайа жи йа мьнә.

Һ'әрд бра һәв дышешьрын, дьвежын: „Әм көр'е п'адшенә, вәки әм Мирзәмә'муд дәрхын, we бьвә нав у дәнге Мирзәмә'муд. Wәрә чахе дәрк'әтыне әм к'ере бавежнә шьрите, бьбьр'ын. бьра бьвә нав у дәнге мә“.

Тиньн шьрите дадьхын, Мирзәмә'муд шьрите давежә нава хвә, жела һьлдьк'шиньн. тиньн ниве р'е. к'ере давежьнә шьрите дьбьр'ын. Мирзәмә'муд һөндөр'да дьминә. әве дьне дьчын.

Гава п'адша ч'ә'в педьк'әвә көр'е wi һатьн, се қиз жи хвә-р'а анин. п'адша пешйеда дьчә. Гава дьнһер'ә Мирзәмә'муд нә навдайә, п'адша жь көр'е хвә дьпьрсә:

— К'ане Мирзәмә'муд?

— Дев Мирзәмә'муд көштиә.

Мирзәмә'муд әв чәнд сала һөндөр'е қөледа дьминә. Р'о-жәке Мирзәмә'муд дьнһер'ә дө бәран дәрк'әтын. йәки қәр, йәки қәрқаш. Мирзәмә'муд гава ль ван бәрана ньһер'и, йса ләв-хьстьн, жь хөдане йе қәр қәрқаш бу, йе қәрқаш жи хөдане қәр бу. Мирзәмә'муд шашкьр, банзда сәр йе қәр. Мирзәмә'муд һ'әфт тәвәке дьне жи бьне ә'рдеда чу. Гава Мирзәмә'муд һәвраз нь-һер'и гот: „Һәйле малшәвьти, әз ль к'едәремә?“.

Мирзәмә'муд леда чу, п'ьр' чу, һндьк чу, гава ньһер'и щөтк'арәки вайә, Мирзәмә'муд гот:

— Сәлам.

Щотк'ари гот:— Тө сәр сәра. һәрдө ч'ә'ва.

Мирзәмә'муд гот:— Щотк'ари, әва ә'рда йе к'ейә?

Щотк'ари гот:— Ә'рде п'адшейә.

Мирзәмә'муд гот:— Ле шәһәре wi к'едәрейә?

Гот:— Һайайә, чьма тө навини?

Мирзәмә'муд ледьдә дьчә нава шәһәр, дьчә р'асти пирәке-те. Мирзәмә'муд дьве:

— Пире. тө мевана хвәй наки?

Пире дьве:— Меван, меване хвәденә. чьма хвәй накьм? Чь мала мьнда һәбу, әме wi жи т'әв һәв бөхөн.

Мирзәмә'муд ледьдә дьчә мала пире. Мирзәмә'муд п'әра дьдә пире. Пире нан у харне хвә у Мирзәмә'мудр'а ани. һәрә-ке дәстә орхан у дошәк ани.

Сьвә р'он дьвә. Гава Мирзәмә'муд дьнһер'ә we қизәк у ә'рәбанә нан т'ьжи кьрьнә. Мирзәмә'муд дьвежә пире:

— We ve кәч'ьке у ә'рәбана нан we к'ода бьвьн?

Пире готә Мирзәмә'муд:— We бьвн бьднә зийе, зйаки сәр канийа мадайә. Әм һ'әвтеки шарәке қизәке у ә'рәбанә нан дьднә. әw һ'әта we қизе у ә'рәбана нан дөхwә, һәрәке мә һьнә ав тинә.

Мирзәмә'муд әw жи дьчә сәр ә'рәбане сйар дьвә. Кәч'ьке готә Мирзәмә'муд:

— Хwәде мьн стәндийә, тә чьма тейи гөне тә тек'әвә стөйе мьн?

Мирзәмә'муд готә кәч'ьке:— Чьма р'өһ'е мьн йе тә четърә? Әwana дьчнә канйе, зйа тинә дөве хwә давежә кәч'ьке, wәки бөхwә. Мирзәмә'муд шур бәр хwә дьк'шинә сәре зйе дьхә у қәт—қәти дькә, датинә сәр һәв. Кәч'ьк сәр ә'рәбане пәйа дьвә, дәсте хwә хуне дьхә пышта Мирзәмә'муд дьхә.

Кәч'ьк дьр'әвә те щәм баве хwә, кәч'ьк дьвежә баве хwә:

— Wәллә зйа көштьн.

Баве we пер'а дькә шәр'.

— Тә чьма һатийи? Wәхта зйае бе we шәһәре мә хьрав бькә.

Жьн у зар'е шәһәр тен һәwарйе дадьхьн:

— Wәллә зйа көштьн.

П'адша дьве:— К'е көштийә бьра бе мьразе хwә бьхwәзә.

Әw дьве: „әзьм“, әw дьве: „әзьм“, қиза п'адше дьве:

— Әwi әw зйа көштийә, әз wi нас дькьм.

Ғази т'әмама дькьн тиньн, қиза п'адше дьве:

— Баво, әвана ниньн.

Дьве:— К'и ма, к'и нәмайә?

Дьвежьн:— Wәллә меване пире майә.

Ғази wi дькьн тиньн. Қиза п'адше дьве:

— Wәллә әвайайә, wәки зйа көштийә.— Кәч'ьк дьвежә баве хwә.— wәки тә бawәр наки, аһ вайә, wәки нишана мьн жи лейә.— Сәр пышта Мирзәмә'муд һлдьдә, wәки пышта Мирзәмә'муд нишан һәйә.

П'адша Ғази Мирзәмә'муд дькә.

— Чawа қиза мьн тә хьлаз кьрийә. қиза мьн тә һ'әлалбә, иди мьразе тә чь дьхазә бежә әзе бьдьмә тә.

Мирзәмә'муд дьве:— Қиза тә дйа мьнә, хушка мьнә. Мразе мьн жи әwә, wәки тә мьн дәрхи дьнйа р'оньк.

П'адша дьве Мирзәмә'муд:— Мешәки вайә, тәйрәки wьра-

йә, сале шарәке нек дькә, шущък мәзын дьвә, зйаки врайә әв те ван шущыка дьбхвә, тә һәр'ә бәр к'ока дарә хвә бьтәлине, чарйе те we шущыка бөхвә, һәрке тә кошт, тәйре бежә: „К'е мразе мьн кьр, — тәйре бежә. — бәр дәсте хвәде ад у қрарбә, мразе ви чь дьгәр'ә бьхвәзә, әз жи мразе ви бьқәдиньм“.

Мирзәмә'муд ледьдә дьчә, хвә дьтәлине, гава дьһер'ә зйа һат, wәки шущыка бөхвә, Мирзәмә'муд зйа хьст кошт.

Тәйр дькә гази: — К'е мразе мьн кьр, бәр дәсте хвәде ад у қрарбә, чь дьхвәзә әзе мразе ви бьқәдиньм.

Мирзәмә'муд дьве: — Әзым.

Тәйр дьве: — Бьхазә мразе хвә.

Мирзәмә'муд дьве: — Мразе мьн әвә, wәки тә мьн дәрхи дьһия р'оньк.

Тәйр дьве: — Ах, ах мьрьне жи, әви зайи әв шущыке мьн бьхара, т'әк тә бса нәгота, ле һьма мьн бәр дәсте хвәде қрар кьрийә. — Тәйр дьве, — Мирзәмә'муд, тә һәр'ә чьл даве пез у чьл һ'из шәрәве бинә, әзе тә дәрхьм дьһия р'оньк.

Мирзәмә'муд дьзвьр'ә те щәм п'адше. П'адша дьве:

— Мирзәмә'муд, тә чава кьр?

Мирзәмә'муд дьве: — П'адша, wәллә мьн зйа кошт, тәйр жи готә мьн: „һәр'ә чьл даве пез, чьл һ'из шәрәв бинә“.

П'адша дьве: — Wәки әвә, әв һидькә. — П'адша тинә чьл дави, чьл һ'из шәрәв дьдә Мирзәмә'муд.

Мирзәмә'муд дьчә щәм тәйр. Тәйр дьве Мирзәмә'муд:

— Тә wәрә сәр сәтйе мьн сиарбә, чахе кә мьн дәве хвә жәвкьр, гәрәке даwәке у һ'изә шәрәв бәри дәве мьнди.

Мирзәмә'муд дьве: — Бьравә. — Мирзәмә'муд сйар дьвә. Чахе кә әв дәве хвә жәв дькә, Мирзәмә'муд даwәке у һ'изә шәрәв дькә дәве ви.

Дьминә даwәк, wәки дәрк'әвә дьһия р'оньк. Тәйр дәве хвә жәв дькә Мирзәмә'муд тинә, wәки даве бәвежә дәве тәйр, дау дәсте Мирзәмә'муд дьк'әвә. Мирзәмә'муд тинә к'ере давежә һета хвә же дькә, давежә дәве тәйр. Тәйр занә, wәки һета Мирзәмә'мудә, тәйр бьн зьмане хвәда дьгрә.

Тәйр Мирзәмә'муд дәрдьхә дьһия р'оньк датиңә, тәйр гава ле дьһер'ә Мирзәмә'муд дөкблә. Тәйр дьве:

— Мирзәмә'муд, чьма дөкбәли, мьр'а р'аст бежә?

Мирзэмә'муд дьве:— Wөллө чь тә вәшерьм, чь хwәда вә-
шерьм, даwәк мабу, wәки тә мьн дәрхи дьнйа р'оньк, даw дәсте
мьн к'әт. мьн ани hat һета хwә жекьр да тә.

Тәйр дьве:— Мирзэмә'муд. һьла вьрда wәрә.

Мирзэмә'муд те щәм тәйр. әw гоште һета Мирзэмә'муд
дәрдьхә, льнге Мирзэмә'муд дьхә, диса нола бәре һета Мирзә-
мә'муд хwәш дьвә. дьчә.

Мирзэмә'муд бәре хwә дьдә шәһәре баве хwә, Мирзэмә'муд
дьчә мала хwә, баве wi жер'а һ'әфт р'ожа. һ'әфт шәва дәфе дь-
хә. дьчә.

24. ОЗМАН

Р'ожәке п'адша қиза хвәва у вәзирва дәртен сәйранге. Дьчын п'әр'е бажар, дьнер'ә, мәрвәк we бәр дара хөрма вәлә-зиайә. Һәрке ба хөрма хьст, хөрәмә тек'әвә дөвә ви, we бөхвә, һәрке нәк'әтә дөвә ви, өса we бьрчи бьминә. П'адша гот вәзир:

— Әва чьр'а өса буйә?

Вәзире ви гот:— П'адша хвәшбә, тьр'алә, хәбат пе навә.

Қиза п'адше гот:— На, әв бежайә, ләма өса буйә.

П'адше гот:— Ай форқа—форқ, һәрке әз дьгһижьм сәр т'әхте хвә, әзе тә бьвьм щәм ви, бьра тә жи өса бьви.

П'адша чу сәр т'әхте хвә. Гази чәнд ә'гита кьр, гот:

— Қиза мьн бьвә бьдә әв мәрйе бәр дара хөрма.

Дйа кәч'ьке гьрйа.

— Һәй һәвар, һәй мәдәт', һун чьма өса дькьн?

П'адше гот:— На, қиза мьнә, әз дьвезьм бьвьн.

Кәч'ьк бьрын данә тр'ал у вәгәр'йан һатьн щәм п'адше.

Кәч'ьке готә тр'ал:— Қәт чи тә һәйә?

Сәләханә готә:— Әзьм, һ'олкәкә мьн.

Кәч'ьке гот:— Вәрә әм һәр'ьн һ'олка тә, әзе тә бьстиньм.

Тр'ал гот:— Һ'әйран чи мьн, чи тә? Тә қиза п'адшани, әз хөламьм.

Кәч'ьке гот:— Әзе тә бьстиньм.

Һәйнәсәр кәч'ьк гәдә станд. Кәч'ьке готә тр'ал:

— Наве тә чийә?

Әви щав да, гот:— Наве мьн Озманә.

Го:— Озман щан, дә тә һәр'ә нава бажар, пыштоқ'ешие бькә, бәлки чәнд капека қазанщ дьки.

Озман чу нава бажар, вәки бьхәбьтә. Дит базьрганәк we хөлама дьгәр'ә. Озман гот:

— Тә мьн нагри хөлам?

Гот:— Әзе тә бьгрьм хөлам.

— Дә бежә һәде тә чийә?

Озман гот:— Һәде мьн зер'әкә.

Базьрган гот:— Һан тәр'а зер'е тә.

Әви ва щав да, го:

— Мәһәр'ын, әзе бежым к'өлфәта хwә у әм һәр'ын.

Әвана чун щәм жьна Озман, зер' гьртын дан жьна Озман у лехьстын чун базьргане хwә хәлиткын. Әвана чун.

П'ър' чун, һндык чун, чун щики һешьрин, wәки дәва авдын.

Базьрган гот:— Озман, әм чава бькын? Бирәк вьра һәйә, к'и дьк'әве сах дәрнайе.

Озман гот:— Wәрә мьн даһелә бире, әз аве дөвар'а дәрхьм.

Базьрган гот:— На, тә сах нькари жь бире дәрк'әви.— Базьрган гот,— әзе хуна тә зер'а бьдъм, паше тек'әвә бире.

Озман гот:— Бьрабә.

Озман шуре хwә кьн гьреда у к'әтә бире. Озман ава дәва гьшк һлч'ни. Дәвә авдан, дәва ава хwә гьшк һлдан. Озман кьр дәрк'әвә, ньһер'и ә'рәбәки р'әши лев дәқанди Озманр'а дәрк'әт. Әви, Озман шәр' кьрын. Озман лехьст әw кәшт. Озман гот базьрган:

— Wәрә мьн дәрхә.

Базьрган әw дәрхьстә дәрва, гот:

— Озман, әw чь бу?

Озман гот:— Һ'ал, һ'ьк'йат әвбу. (Чьк мә жоре гот).

Озман у базьрган чун, диса щики һешьрин.

Базьрган гот:— Озман, һәрке әм ве р'е һәр'ын, әме мәһәке бьғһижьн бажар, базьргане хwә хәлит' кьн. Ле һәрәке әм we р'е һәр'ын, әме дә р'әжа бьғһижьн бажер. Ле к'е we р'е чуйә, сах нәзьвьр'ийә.

Озман гот:— Әме ве р'йа дә р'әж һәр'ын. Чь дьқәwьмә, бьра бьқәwьмә.

Базьрган ә'щева Озман бәр ч'ә'ве хwә дитьбу, дькарбу бьгота: „на“.

Озман да сәр р'е чун. Чун щики һешьрин. Бу шәв. Базьрган р'әза. Озман шуре хwә кьн гьреда, чу—һат. Бу нишәв. Озман дит йәки минани ч'йа weда те. Озман пешйеда чу. Әви, Озман шәр'кьрын. Озман әw кәшт, минани ч'йаки лодкьр.

Сьве базьрган р'әбу, ньһер'и ә'щевәкә р'әшә гьран. Әви на-ве Озман дани Озман аг'а. Әвана чун нава бажер. Әшйәйе хwә фротын. Озман чу нав қарсуйе, дит we дә п'ьшик дәсте йәки-даньн. Хwәйе п'ьшика гази дькә, дьвежә:

— К'и бьк'ьр'ә п'ошманә, к'и нәк'ьр'ә п'ошманә.

Озман әw п'ышикана к'ър'ин у hat щәм базьрган. Изна хwә-же хwәст, пышта хwә дайе у hat. Әwi п'ышике хwә кьрбу мешокәки. Hat мала ахе хөламе һөвале wi, аха wанар'а нан ани. Озман аг'а дит һәр мәрвәк дайә чомахәки, сәр wанар'а сәкьнин. Озман аг'а гот:

— Аг'а, тө хwәшби, әвана чьр'а сәкьнинә сәр мәр'а?

Аг'а гот:— Бьсә әм нан бьхөн, тө бьвинә чь we бьқәwьмә.

Әвана нан харьн, дитьн һәма вьрда, weда мышк hatьн, дора т'әхтә гьртьн. Озман аг'а һәрд п'ышик жь мешок дәрхьстьн., бәри wан мышкадан. П'ышика мышк қьт—қол кьрьн. Аг'а гот:

Озман аг'а, әзә бәранбәри тә зер'а бьдьм, һәрд п'ышика бьдә мьн.

П'ышик һ'әта we чахе т'өнәбун, we чахе пешда hatьн.

Озман гот:— Бьравә.— Әwi зер'е хwә стәнд, п'ышик да wана.

Озман лехьст hatә мала хwә, готә жьна хwә:

— Мьн һақа зер' анин.

Жьна wi гот:— Һәр'ә шәм п'адше, бежә: „Т'ера ч'әрмәки га әрдә бьдә мьн, әзе хwәр'а авайи чекьм“.

Әw чу щәм п'адше. П'адше әрд да wi. Әw hat готә жьна хwә:

— Мьн стәнд.

Жьна wi ч'әрме га минани т'ела дөһел кьр, дәстпекьр чапа wан дөһела ханман чекә. Әwe остар'а гот:

— Гәрәке тө минани ханмане п'адше чеки.

Оста минани ханмане п'адше чекьр. Жьна Озман аг'а гот:

— Һәр'ә гази баве мьнкә, бе: „Тө wәзире хwә т'әглифе мьньн.“

Әw чу гази wана кьр. П'адше у wәзир hatьн бәр дәре Озман аг'а. п'адше готә wәзир:

— Wәзир, әва ханмане мьньн?

Wәзир гот:— Һәла wәрә әм һәр'ьн, чька чь же дәрте .

Әвана чун һьндөр'. Озман аг'а нан ани да бәр wана. Wана нан харьн. Озман аг'а гот:

— П'адша хwәшбә, әз зә'ве тәмә, әва жи қиза тәйә.

Әвана һәв шабун, һ'әфт р'ожа дәф, зөр'не хьстьн, бун мәрвә һәв.

25. ПӘШКО

Һәбу т'өнәбу мерькәк, жьна ши. Көр'әки ши жи һәбу, наве
ши Пәшко. Баве Пәшко р'оке дьчә зәвйа хвә бьдру. П'ала дьг-
рә у дьчын зәвийа хвә бьдрун. Әвана зәвйе дьдрун, дьвә вә'де
таште, таштийа ши найе. Гәләки дьсәкьнын, таште найе. Баве
Пәшко дьвежә Пәшко.

— Һәла һәр'ә чька дйа тә чьр'а нанийә?

Пәшко дьвежә:— Әз начьм.

Баве ши дькә у накә Пәшко начә. Баве Пәшко к'ера хвә ль
Пәшко вәрдькә. Пәшко к'ера баве хвә һлтинә у дьчә мала хвә.
Пәшко дьчә дьвежә:

— Һне, һан к'ера баве мьн, баве мьн дьгот. бьра гайе мә
шәржекә у мәр'а бьра гошт чекә, таште бинә.

Дйа Пәшко дьвежә:— Лаво, әм әв гайә, әме чава шәрже-
кьн?

Пәшко дьвежә:— Дә чи мьр'анә, баве мьн өса дьгот.

Дйа Пәшко гази чәнд мәрйа дькә, дьве:

— Вәрә әзе гайе мә шәржекьм.

Әвана га шәржедькьн. Тәндуре дадьдын, гошт чедькьн.

Баве Пәшко дьнер'ә бу нивро, таште нәһат. Баве Пәшко
дьвежә п'ала:

— Һун бьхәбьтын, әзе һәр'әм мал, чька чьр'а таште нанин?

Баве Пәшко те дьнер'ә. вәки мала ван тәндур даданә, қьл-
пә—қьлла гоштә. Баве Пәшко жьна хвәр'а дьвежә:

— Әва чь гоштә?

Жьна ши дьвежә:— Нә тә готьбу: „Бьра га шәржекә“.

Мерьк дьвежә:— К'е гот?

Жьна ши дьвежә:— Нә тә к'ера хвә дабу Пәшко? Пәшко
гот: „Баве мьн готийә бьра га шәржекә“.

Баве Пәшко шәлт'ә агьр һлдьдә Пәшко вәрдькә. Пәшко

агър һлдьдә у бәрбь зэвйе дьчә. Дьчә щәм п'ала, п'алар'а дь-
вежә:

— Оса әскәр һат, бе һ'әд, бе һ'әсав. Баве мьн гот: „Бьра
зэвйе бышәвтьиньн у бьра бен“.

Әwana зэвйе дышәвтьиньн тенә мал. Баве Пәшко дьвежә:

— Һун чьр'а һатьн?

П'алә дьвежьн:— Нә тә готьбу, „бьра зэвйе бышәвтьиньн“.
Мә зэви шәвътанд, әм һатьн.

Дьве:— К'е гот?

П'алә дьвен:— Нә тә агър дабу Пәшко?

Баве Пәшко Пәшко жь мал дәрдьхә. Пәшко дьчә нава на-
хьре, әхтеки ван һәбуйә, әв әхте хвә һлтинә те бәр дәре хвә.
дье:

— Ыне. әзе һәр'ым.

Дйа ви дьвежә:— Һәр'ә, охьра тә охьра р'увйе р'әшбә.

Пәшко дьчә, п'әр' дьчә, һндьк дьчә, дьчә дьгһижә к'оч'к
сәрәке. Дьһер'ә. вәки жьнәк бәр дәри сәкьнийә, һьм дьчә
һөндөр', һьм жи те дәрва. Пәшко дьчә дьвежә:

— Мевана хвәй наки?

Жьньк дьвежә:— Әзе хвәйкьм, ле гәрәке тө бәр дериви,
вәки сйарәк веда те тө мьр'а бежи.

Пәшко дьвежә:— Бьрабә.— Пәшко дьвежә,— әз әхте хвә
бьвьм к'ө гьредьм?

Дьве:— Бьвә тәвледа гьредә.

Әw дьвә тәвледа гьредьдә у дьзвьр'ә те мал. Дьнер'ә, вә-
ки жьньк у йаре хвә малданьн, ле әв сйар we бе мере жьньк-
кейә. Жьньк Пәшкор'а дьвежә:

— Тө һәр'ә ч'ә'вньһер'ибә, әв сйар һат, тө мьр'а бежә.

Пәшко дьчә дьнер'ә, вәки сйарәк веда те. Әw начә навежә
жьньке. Сйар те бәр дери. Пәшко дьчә жьнькер'а дьвежә:

— Әw сйар һат бәр дери пәйабу.

Жьньк дьвежә:— Ле тә чьма мьр'а нәгот?— Жьньк дьве-
жә,— ле әз ви йаре хвә чава бькьм?

Пәшко дьвежә:— Бинә әзе бьвьм, техмә қәлахе.

Дьве:— Дә бьвә.

Пәшко йаре жьньке бьр кьрә қәлахе. Мере жьньке һатә
мал. Пәшко чу го:

—Хати, һәспе мьн т'ийә.

Жьньке гот:— Һан, аве бьвә бьде.

Пәшко гот:— Нә һәспе мьн ава сар нахә.

Жьньке гот:— Һан ве ава к'әл бьвә.

Әви ав р'ьнд к'әланд, бьр к'әләка қәлахер'а бәри сәр мерк-
да. Мерьк шәвьти, Жьньк һат ә'щевәкә р'әшә гьран, жьньке
гот:

— Пәшко, тә чьр'а өса кьр?

Пәшко гот:— Һәр'ә нава гөнд хийара мьр'а бинә.

Жьньк чу хийар жер'а ани. Пәшко мерьк дани сәр һәспе,
пе вәрьс гьреда, хийар тузикьр да дәсте мерьк. Гәма һәспе
гьрт, бьр бәри сәр т'еха йәки да у хвә жи чу пыш лоде хвә вә-
шарт. Хвәйе лоде һат, хвәйе т'ег'е һат ньһер'и. вәки йәки
һәспе хвә бәри сәр т'ег'а ви дайә. Әви гот:

— Көр'о, тә чьр'а һәспе хвә бәри сәр т'ехе дайә?

Әви дәнге хвә нәкьр.

Хвәйе т'ег'е кәвьрәк да сәре мерьк. Мерьк к'әт. Пәшко
пыш лоде дәрк'әт, гьрйа. гот:

— Тә чьма бьре мьн көшт?

Әви гот:— Вәрә әз хуна бре тә чь бьдьм?

Пәшко гот:— Хуна бре мьн чьл га, баре ван т'ьжи гәнъм.
дө һәсп зин бусаткьри у дәстә ч'әк бона мьн.

Әви хуна ви чьл га у дө һәсп, дәстә ч'әк гьрт дайе. Пәш-
ко әв гьшк бьрә мала хвә. баве хвәр'а гот:

— Тө чьма дьхәйди? Ан тәр'а һ'әта р'әжа мьрьне бөхә.

Баве ви пе шабу, һәв һатьн.

К'әтабу.

26. СЭРЪАТИИА Һ'ЭСО

Һ'эсо хөламе мала Малхас буйә. Һ'эсо һ'эфт сала дьвә хөламе мала Малхас. Малхас һөҫе вийи һ'эфт сала дьде. Һ'эсо р'адьбә кавр'е һөҫе хвә һлдьдә дьвә шьһәрәки мина шөһәрә Гөмрийе бьфрөшә. Һ'эсо кавр'е хвә һлдьдә дьбә шьһәр, р'асти шьһудки те. Щьһу дина хвә дьде кб әв хамә, р'адьбә гази Һ'эсо дькә, дьбә мала хвә. Р'адьбә ван кавр'е Һ'эсо т'ьмам же дьстинә дәвсе зер'е қөлп дьдә Һ'эсо. Дә Һ'эсоии хам буйә, тыштәки фә'м накә. Ван зер'а һлтинә дькә һьндөр'е һөвана хвә, ле дьдә те нава шьһәр. Һ'ь хвәр'а авайики к'ьре дькә; те-да р'удьне.

Әм бенә сәр п'адшайе шьһәр.

Р'ожәки п'адша у жьна хвә, қиза хвә дәрдьк'өвьн сәр авайе хвә у сөйраминиш дьбьн. Әв дина хвә дьдьне, мьшәк пышти ль пыште we соҫаҫер'а дьчә. Һьшкева мьле п'алане мьшәк дь-қәтә, пышти ль пыште дьк'өвә. П'адша қиза хвә, жьна хвә дина хвә дьдьне, әв мьшәк зә'ф стөхар буйә. К'е те дьчә, кәс пышти-е ви надә пыште. Қиза п'адша дьбежә:

— Сәре жьна ви көр'бә, гөнәк'ар жьна вийә, вәки мьле п'алане ви бьдрута чьр'а иро we стөхарбйа.

П'адша жи дьбежә:— Әв гөнәк'арә, вәки хөха мьле п'алане хвә ченәкьриә.

П'адша у қиза хвә қьр'ка һәв дьгрьн. П'адша дьбежә қиза хвә:

— Һьһа готьна тә чийә, мал жьн дькьн, йане мер?

Қиза ви щаба ви да, гот:

— Мал, мала жьнанә, жьн мале дькьн, мер чь заньн? Мер диواره дәрванә. Мал, мала жьнанә.

П'адша қиза хвәр'а сонд дөхвә, дьбежә:

— Әзе тә бьдьм мәрвьәки к'әсив, дә тө һәр'ә вир'а мале бьвә.

Қизык р'адьбә дьчә нава хәзна баве хwә, дō кәвре қимәти нава п'ор'е хwәда гьре дьдә. Әw занә, баве we чь, дьбелә, дькә.

Р'ожәки п'адша гази дō салдате хwә дькә, жь ванр'а дь бежә:

— Қиза мьн бьбьн бьдьн йәки йәса, қә тыштәки ви т'өнәбә, нане зьке ви дәстнәк'әвә.

Әw салдат р'адьбьн қиза п'адше дьбьн, р'асти й'әсо тен, қизке дьднә й'әсо. й'әсо р'адьбә жь ванр'а дьбежә:

— й'әйран, әва чь мьр'анә, әз нахwәзьм.

Қизьке стōкра й'әсода дьһельн дьчьн. Гава қизык дьчә жоре, й'әсо дьр'әвә те жере. йәса чәнд р'ожа дәрбаз дькьн.

Р'ожәке қизык ле дьпьрсә:

— й'әсо, қә чи тә һәйә?

Дьбе:— Ханьм, wәлә чәнд кавр'е мьн һәбунә, мьн фротийә, дайә зер', we һәзана мьда. Қә мь дәсте хwә нәдайе. Гава қизык жорда тинә, дьнер'ә әw зер' тьмам қәлпьн. Дьбе:

— й'әсо, гьди к'е әw зер' данә тә? Тō мала ви нас дьки?

й'әсо дьбе:— йәре әз нас дькьм.

Қизык зу—зу р'адьбә, к'ьнще хwә ль хwә дькә у полате баве хwә дьдә сәр мьле хwә, дьчә дьк'әвә кар'ете, й'әсо дьдә к'еләка хwә, дьчә бәр дәре щьһу.

Зьраве щьһу дьқәтә, чоке щьһу дьләрьзьн, дьбе: „Әwә қиза п'адше һат, we мьн малва бьшәwтинә“. Қизык гази щьһу дькә у ч'ер' дьке, дьбе:

— К'афьре кōр'е к'афьра, исафа тә чава исафә, wәки тә мале ви бәләнгази ле стәндийә, ле зер'е қәлл дайе?

Щьһу р'адьбә дәwса зер'әки, се зер'а дьде.

Қизык wәдьгәр'ә те кәвьрәки хwәйи қимәти дәрдьхә у дьбә һур дькә. Р'адьбә й'әсо дьшинә щәм п'адше, дьбежә:

— йәр'ә бежә, щики бьдә мьн, әз хwәр'а авайа авакьм.

й'әсо дьчә щәм п'адше. П'адша р'адьбә чәнд мәрьва дьшинә, дьбе:

— йәр'ьн п'әр'е шьһәр щи бьдьн ви мәрьви, бьра хwәр'а текә авайн.

Әw дьчьн щи дьдьн й'әсо. йьньк р'адьбә дәй ль ханмана дькә. Ханмана че дькә, авайики йәса чедькә, һьма форма авайе баве хwә, һәла қәтәки жь авайе баве хwә зедәтър. К'ьнще баш й'әсо дькә. й'әсо датинә к'еләка хwә, сьбе һ'әта эваре пер'а к'ьшьк дьлизә. йәса баш й'әсо һини к'ьшька дькә, й'әсо һәла

жь ви р'ьндтър дьлизэ.

Р'ожэке р'адьбэ си зер'и дькэ щеба Һ'эсо, Һ'эсо дьшинэ эв щийе харна п'адше һазыр дькын (аспежхане). Дьбежэ Һ'эсо, дьбе:

— Тö һәр'э, к'е дәри тэ вэкър. зер'эки бьде, к'е сапоке тэ бехэ, зер'эки бьде у һ'эч'е зер'е майин жи, ванр'а к'ышьк бьлизэ бьдэ дэр, вэрэ.— Дьбе.— гава наве тэ дьпърсын. бе наве мьн Һ'эсо бэг бэглэр.

Һ'эсо өса жи дькэ, чь зер'е дьбэ, дьдэ дэр у те.

Оизык щара дьн жи дьса шест зер'и дькэ щева ви дьшинэ. дьбе:

— Дьса бьдэ дэр. вэрэ.

Гава Һ'эсо дьчэ, гышк тенэ пешье, йэк соли ви дехэ, йэк дәри пешье вэдькэ. Һ'эсо ван зер'а жи дьдэ дэр, те.

Р'ожа дьн жьньк бист зер'и дькэ щева Һ'эсо, дьбе:

— Гэрэке тö иро ван зер'е хвэ жи бьби у һақаси жи зедэ бини.

Һ'эсо дьчэ р'удьне, сьбе һ'эта эваре ванр'а дьлизэ. Ван зер'а гышка жь ван дьбэ. Эв хвэ бир дькын, нане п'адше дэрэнги дьхьн. У паше Һ'эсо дьчэ, эв харна п'адше дьбьн.

П'адша сьбэтэре дьшинэ пэй ван, дьбе:

— Мьр'а бежьн чька вэ чьма харна мьн дэрэнги эхьст?

Эв дьбежьн:— Вэлэ һ'ал, һ'эвале мэ мэрвьэки һа бу. Һа э'вьл зер' мэр'а данэ дэр у паше һа һат жь мэ бьр.

П'адше гот:— Вэки өсанэ, гава сьбе те. һун биньн бал мьн.

Жьньк Һ'эсо сэрвахт дькэ у жер'а дьбежэ:

— Те иро һәр'и п'адшайе гази тэкэ, ве жь тэр'а. бежэ. „Тö р'ьнд зани к'ышьк бьлизит?“. Бе, „Бэле, п'адшайи хашьбь, эз р'ьнд заньм бьлизьм“. Ве тэр'а бьлизэ, шэрте шандьлхаз, гава тэ бьбэ эв бьхвэзэ чь сэрэ тэ бькэ, ве бькэ. Гава тö же дьбьн, тö жи шуре ви же бьстинэ.

Һ'эсо сьбэтэре р'адьбэ дьчэ аспежхане. Дö мэрвь тең гази дькьне. дьбен:

— Вэрэ, п'адша гази тэ дькэ.

Һ'эсо р'адьбэ дьчэ. Эв, п'адша өса жөбөр дьдьн у һэвр'а к'ышьк дьлизьн. Һ'эсо нава сьһ'этэки жь п'адше дьбэ. П'адша дьбе:

— Дэ шэрте хвэ бьхазэ.

Эв дьбе:— Гэрэке тö шуре хвэ бьди мьн.

Дә қырара ван жь һәвр'а һәбуйә, п'адша дькарә нәдә?

Һ'әсо р'адьбә дьчә мала хwә. Р'ожтыра майин дьчә диса әw, п'адша дьлизьн. Һ'әсо диса жь п'адше дьбә, дьбе:

— Гәрәке тә һәсп у зине хwә жи бьди мьн.— Һ'әсо вана жи дьбә дьчә дина хwә дьде қиза п'адше (жьна ви) р'азайә. Р'адьбә дьчә хwәр'а п'әр'е қизькеда мьжул дьбә, дина хwә дьде тыштәки гьре к'әтә бәр дәсте ви. Гава вәдькә, ле дьнер'ә өса дьч'урьсә, мәрвь һ'әмк'арә ле бьнер'ә. Һ'әсо кәвьр дьбә бәр п'әнщәре ле дьн'ер'ә кәвьр жь дәсте ви дьпәкә. К'еләка авайи ч'әмәк һәбуйә, кәвьр дьпәкә нава ч'әм у һьнда дьбә. Һ'әсо р'адьбә дадьк'әвә жере, дьбе: „Мала мьн хьравбә, әз к'ө, тыште һа к'ө? Ханьме р'абә сәре мьн жекә“. Һ'әсо дьчә һьндөр'е падвале диса к'ьнщә хwәйи майин ани хөкьр, кәлаве хwә хөкьр у йала диса бәр бь мала Малхас дьчә. Дьчә мала Малхас, диса дарә хwә һлтинә дьчә бәр пез.

Гава ханьм р'адьбә, дьнер'ә Һ'әсо т'өнә, к'ьнщә хwәйи баш эхьстьнә. Дьчә падвале дьнер'ә диса к'ьнщә хwәйи бәрә хwәкьрийә у чуйә.

Қиза п'адше р'адьбә к'ьнщә баве хwә хwәдькә у дьчә чәнд салдата дьдә сәр хwә у дьк'әвә карете дьчә бәр бь мала Малхас. Гава дьчә незикн мала Малхас дьбә, һәвар, һәвара ван, дьбежьн:

-- П'адша һат, we чька мала Малхас хәзакә, бькөжә, йане ицатәки сәре ван бькә.

Қиза п'адше дьчә мала Малхас пәйа дьбә. Лә'зәке һәвр'а хәбәрдьдьн, қизьк дьбе:

— Зу we сьһ'әте һәр'ьн газн Һ'әсокьн.

Һа—һанка дьчьн Һ'әсо тиньн. Дьсәкьнә һ'әта нивро, қиза п'адше дьбежә:

— Гәрәке һун аве гәрмкьн.

Мала Малхас аве жер'а гәрм дькьн. Кәсә начә аве ленакә. Вьрда, веда шәр' дькьн, қыр'ка һәв дьгрьн, дьбежьн: „К'е һәр'ә, к'е нәчә, гәрәке бука бьч'ук һәр'ә“. Бук дьгри. Зоре дышиньн аве қиза п'адшекә. Бук дьчә. Гава п'адша те к'ьнщә хwә бехә, бука Малхас дина хwә дьде, wәки қизә, дьле we ша дьбә. Аве қиза п'адше дькә. Қиза п'адше дьбежә:

— Қә гьли некә, һ'әта әз дьчьм.— Қиза п'адше аве ль хwәдькә, р'адьбә те, Һ'әсо һлдьдә у хатре хwә жь ван дьхазә

у дьчэ.

Н'эсо дьбэ дышинэ н'ьмаме, н'ьмамиш дькэ, диса ван к'ьн-
ше көвн же дышқьтинэ, дьбэ дышәwtинэ, дьбе: „Бьра әw к'ьнш
бәр ч'ә'ве wи нәминэ, бьра т'әwқе хwә жь мала Малхас бьдәти-
нэ“. К'ьнше т'әзә ледькэ у сьбәтьре диса дышинэ диwana баве
хwә у жер'а дьбежә:

— Гава п'адша тә дьпърсә, дьбе: „Тө к'ө буйи?“, бе: „Әз
бек'әф бум“. У диса пер'а к'ьшьк бьлизә. Wәки тә же бьр. бе:
„П'адша, тө у wәзир у wәк'ил, синоте хwәва иро т'әглифе мь-
ньн“.

Н'эсо р'адьбә дьчә диwana п'адше. Әw п'адша сьлав у к'ь-
лава нәз дькьн. диса дәстпедькьн к'ьшьк дьлизьн. Н'эсо жь
п'адше дьбә у п'адшер'а дьбежә:

— П'адшайи хашбә, иро тө у синоте хwәва иро т'әглифе
мьньн.

П'адша дьтърсә, дьбе:

— Чька Н'эсо бәг у бәглар мә дьбә бькөжә у чь сәре мә
бькө?

Нә бь дьләки хаш р'адьбә, дьдьн пәй Н'эсо дьчьн. Гава дь-
чьн бәр авайе Н'эсо, дина хwә дьдье мина авайе п'адше. П'ад-
ша wәзир дөдър'ьнщинэ, дьбе:

— Wәзир. малхьраб. әва диса авайе мьнә?

Wәзир дьбе:— Малхьраб, кәр'бә, әве тьште һа дькә. әw
дә'wa п'адшатие дькә.

Гава қәт—қәт һлдьк'шьн, һьма форма авайе п'адше, һәр
нәсә дьчьн р'удьнен.

Қизьк р'адьбә, к'ьнше мера хwә дькә у бәр дәсте ван дьчә:
те. Гава т'әбах. стәгана тинэ, т'ьмам йе зер'. Дә п'адша дө. сс
парйа көл бь зьки дөхwә у пашда вөдьк'ьшә. У һнәки хәбәр
дьдьн, паше қизьк бәр п'есире хwә вөдькә, хwә даве п'есира ба-
ве хwә, дьбежә:

— П'адша, әва әз қиза тә, әва жи заве тә. Wәхте тә мьр'а
сонд хар, әз аним дамә йәки к'әсиб, әва т'ьмам дәм у дзге
мьн.

Сәрһатийа хwә т'ьмам баве хwәр'а дьбежә. Баве we һежа
һ'әфт р'өж, һ'әфт шәва жер'а дькә дөф у дә'wat.

Һун һәр'ьн мьразе хwә шабьн, бьра. әw жи һәр'ьн мьразе
хwә шабьн.

Н'өта бу чу.

27. Б'ӘФТ АН'МӘД

Жъ бажаре Стәмболе Ан'мәд, баве хө у дйа хвә бун.

Щарәке сьбе зу р'абу жъ баве хвәр'а гот:

— Баво. мьн хәвн дитийә.

Баве ви жер'а гот:

— Бежә.

Жъ баве хвәр'а гот:

— Ч'ә'ве тө дәрә, әз навежъм.

Ижа ви һ'әсави чу щәм гәлә мәрьва, шава ви нәдит. Ан'мәд р'аст чу бал п'адша, жъ п'адшер'а гот:

— П'адша, мьн хәвн дитийә.

П'адша гот:— Бежә.

Жъ п'адшер'а жи гот:

— Ч'ә'ве тө дәрә, әз навежъм.

Чахе әви өса гот, хуна п'адше т'әвиһәв бу, жъ хөламе хвәр'а гот:

— Әви быгрън, бавенә зиндане.

Хөлам готъна п'адше т'әхсир нәкърън, әвана Ан'мәд бърън авитънә зиндане. Вәхте вана Ан'мәд бърън, қиза п'адше Ан'мәд дит ве хөлам дьвън бькьн зиндане. Ви чахи қиза п'адше п'алә гьртън, жъ ванр'а гот:

— Гәрәке һун ханмане мьн һ'әта зиндане нәқәвкьн.

Ви чахи п'ала дәстбъ хәбата хвә кьрън, нава һ'әфтекида һазьр кьрън.

Қиза п'адше Ан'мәд ани бал хвә. Ан'мәд жер'а гот:

— Мьн хәвн дитийә.

Қиза п'адше гот:— Йаб хер.

Ан'мәд гот:— Хәвнеда һив сәр мьләки мьн бу, р'о сәр мьләки мьн бу.— Ан'мәд жъ қиза п'адшер'а гот.— тө жъ баве хвә ақьльтри.

Вәхтәки вана өса дәрбаз кьрън.

Щарэки шаһе Иране чар шэрта дышинэ сэр п'адше.

Йэк—се щэ'ние формэки. йэк жи се қизе формэки, йэк жи— шиша һ'эсьни мэрт'ала полар'а дэрбазкэ, йе дьне— морикэ һ'эфт алйа хар, һ'эфт алйа р'аст.

П'адша гэлэки дөшөрмиш бу, нэ эви дькарьбу, нэ жи щэ-маэ'та ви дькарьбун шава ван шэрта бьдана. Гэлэки дөшөр-миш бу. Чьқа гртийе ви һэбун т'ьмам бэрдан, кэсэки жи нька-рьбун шава ван бьдана.

Щарэки қиза п'адше һатэ бал баве хвэ. жер'а гот:

— Баво, нэ тэ йэк гьртийэ авитийэ зиндане, дьвэк эв бь-карьбэ.

Вэки эви жи нькарьбйа we қиза п'адше пешва бьбьрана.

П'адше готэ бэрдэстйе хвэ, го:

— Һэр'ьн эви гьрти бэрдьн биньн вьра.

Хэлам чун сэр дэве зиндане кьрнэ газы, Аһ'мэд шава ван да. Жь Аһ'мэдр'а готьн:

— Вэрэ, эм тэ дэрхьн.

Эви гот:— Һун нькарьн мьн дэрхьн, һэр'ьн зьнцира би-ньн мьн дэриньн.

Хэлама Аһ'мэд дэрхьстьн бьрьн диwana п'адше. П'адше эв шандэ һ'ьмаме, эв лэ'зэке шунда һат. П'адше жер'а гот:

— Аһ'мэд, шаһе Иране чар шэрт шандьнэ сэр мьн, эз нь-заньм чава бькьм.

Аһ'мэд жь п'адшер'а гот:

— Эв чь шэртьн?

П'адше һэчар жи нишани Аһ'мэд кьр.

Аһ'мэд гот:— Эз дькарьм.

К'ефа п'адше хаш бу. Аһ'мэд һэрсе қиз анин. Wана сэр ч'э'ве хвэ шуштьн. Аһ'мэд хорт навда наскьр. Иа һэрсе щэ'н-йа жи— щэ'ни т'ер кьрьн бэрдан сэр аве. Щэ'ния нивзини да пешйе. йа бьрйан да ду we, йа ширэ жи да ду ван. Һ'эрсе щэ'-ни жи да башқэкьрьн. Шиша һ'эсьни жи мэрт'ала полар'а дэр-баз кьр. Иа морйе жи тинэ мурьстайгэки дьгрэ, т'ел льнге му-р'ьстангева гьредьде морйар'а дэрбаз дькэ у хэбэр шаһе Ира-не дьзвьр'инэ. П'адше қиза хвэ да Аһ'мэд.

Wэхтэки сэкьни. Шаһе Иране щавэк диса шанд п'адшер'а гот:

— П'адша, мьһ'ина тэ фэ'лэ, һэспе мьн wep'а дькэ һ'ир'э--һ'ир'.

Аһ'мәд гот:— Әw шәр' мә дьхазьн.

Аһ'мәд бәр бь бажаре Иране чу. Чу р'асти мәрики һат. Дина хwә даһе ашәк дьхәбьтә, аре ви аши т'әмам дөхә, һәла дьве-жә: „Әз бьрчимә“.

Аһ'мәд гот:— Әва чь ә'щевә?

Әви жи Аһ'мәдр'а гот:

— Ә'щев әw ә'щевә. Аһ'мәде зә'ве п'адше шиша һ'әсьни мәрт'ала полар'а дәрбаз кьрйә.

Әви гот:— Аһ'мәд эзьм.

Әви жи гот:— Әз жи Аһ'мәдьм.

Һәрд бунә бра, чун р'асти йәки дьне һатьн. Дина хwә дае. мәрвьәки дәве хwә даһә бәр ч'әмәки дөхә, һәла һе дьве: „Әз т'имә“.

Аһ'мәд гот:— Әва чь ә'щевә?

Әви гот:— Ә'щев әw ә'щевә. Аһ'мәд зә'ве п'адше шиша һ'әсьни мәрт'ала полар'а дәрбаз кьрйә.

Әw жи бу бре ван. Чун р'асти йәки дьне һатьн. Дина хwә дане, we сәре хwә данийә сәр һ'әwзәки, дькә гази: „Һай—һо, сира щә'нәме дьк'өтьн дәнг те мьн“.

Аһ'мәд гот:— Әва чь ә'щевә?

Әви гот:— Ә'щев әw ә'щевә, Аһ'мәде зә'ве п'адше шиша һ'әсьн мәрт'ала полар'а дәрбаз кьрйә.

Әw жи ведәре бу бре ван. Т'әвайи чун р'асти йәки дьне һатьн, дина хwә дане, һ'әфт бәрәше аша ньге хөва гьредабу к'ергушкәки дьгрә, йәки бәрдьдә.

Аһ'мәд гот:— Әва чь ә'щевә?

Әви жи гот:— Ә'щев әw ә'щевә. Аһ'мәд зә'ве п'адше шиша һ'әсьни мәрт'ала полар'а дәрбаз кьрйә.

Аһ'мәд гот:— Эзьм.

Әw жи бу бре ван, т'әв чун. Чун р'асти мәрвьәки дьне һатьн. Дина хwә дане, we хөр'а сәр пьште вәлэзийә, тира хwә давежә неч'ире дькөжә. Тира ви у неч'ира ви т'әв тен бәр сәре ви дьк'әвьн.

Аһ'мәд гот:— Әва чь ә'щевә?

Әви гот:— Ә'щев әw ә'щевә. Аһ'мәде зә'ве п'адше тира һ'әсьни мәрт'ала полар'а дәрбаз кьрйә.

— Аһ'мәд эзьм.

Әw жи бу бре ван у чун р'асти йәки дьне һатьн. Дина хwә

дане блуре дьхэ, кэвэр дьр'эдьсын, мэри дьр'эдьсын. Эв жи р'эдьсин.

Ан'мэд гот:— Эва чь э'щевэ?

Эви гот:— Э'щев эв э'щевэ, Ан'мэд зэ'ве п'адше тира н'эсын мэрт'ала полар'а дэрбаз кьрйэ.

Наве н'эр н'эфта жи Ан'мэд бу, н'эр н'эфта хэвр'а готын:

— Чьда к'элбе бажаре Иране р'асти мэ тен, эм, гэрэ бькө-жьн.

Оса жи чьда к'элб р'асти ван хатын, эвана кöштын.

Щав чу шаһр'а. Шаһ хатэ пешйа ван, жь ванр'а гот:

— Иаб хер, вэ к'элб бажаре мында нэништ.

Ан'мэд гот:— Эз щарэке бажаре Стэмболе шьван бум, гөр к'этэ нав пэзе, мын, мын кьрэ н'оща—н'ощэ, сөйе вьра нэһатын хэвара мын.

Ви чахи шаһ лева хвэ гэст, го: „Эв хатынэ сэр мын шэр“.
П'адша эв бьрын мала хвэ, чу бал мэлла, к'оч'эка ньһер'и, эвана жер'а гот:

— Эвэ зорьн, тө нькари ван.

Шаһ хат, готэ бэрдэстийе хвэда, го:

— Вэрэ һэрэке мэ һекэке бькьн бьн дошэка хвэ, чахе мэ нан хар, эме һека бьн хвэ дэрхьн, бежьн: „Ай, мэ һек кьр, ле вэ чь кьр?“.

Ви чахи һэвале Ан'мэд, эви дэнг дьбһист, жь һэвале хвэ-р'а гот:

— Шаһ у бэрдэстийе хвэва һека ве бькьнэ бьн хвэ, вэхте эм нан бьхөн, ве дэрхьн.

Ан'мэд гот:— Чахе эв һека бьн хвэ дэрхьн, эм жи һэр'ын сэр ьстөе ван сйар бьн, эме бежьн: „Һун мришкьн, эм дикьн“.

Оса жи нан хат, вана нан харьн. Шаһ у бэрдэстийе хвэва һэрэки һекэк бьн хвэ дэрхьстын, кьрнэ цьвэ—цьв, готын:

— Ай, мэ һек кьр, ле вэ чь кьр?

Ан'мэд һэвале хвэва чун һэр йэки сэр ьстөе йэки сйар бун, готын:

— Һун мришкьн, эм дикьн.

Шаһ у бэрдэстийе хвэва сор бун.

Р'окэ дьне жи шаһ гот:

— Вэрэ, эм шэрт бьгрьн, чька мэрйе мэ к'ижан зэ'ф нан дөхвэ.

Оса жи брынци чекьрын, анин. Һэвале Ан'мэд хар, н'этани:

дәһ ситыла хар, һыла һе дьго: „Эз бърчимә“. Оса жи шәрте
Аһ'мәд ван к'әт.

Р'оке жи шаһ авайики пола чекьрьбу, гази вана кьр, бьрә
һьндөр'е ши авайи, жь ванар'а гот:

— Һун р'унен, эзе һәр'ым к'ышыка биньм, әм бьлизьн.

Чава әв дәрк'әт дәри сәр вана һатә дадане. Әши ав бәрда
сәр ши авайи. Әве ав зә'ф дьхар дөвә хвә да бәр аве, чьра дь-
һат әши дьхар.

Шаһ һат го:— Һьһа әвана гөвәр бунә, эз һәр'ым дөргә вә-
кьм.

Вөхе әши дөргә вөкьр, дина хвә дае, гьшк сахьн. Жер'а
готьн:

— Мала тә авабә, әм т'ина мьрьн, тә чьр'а ав мәр'а нани.

Әш әщевмайи ма, гот:

— Бра, һун чь дьвежьн? Ахьр сьвөда ав сәр вөда те, һун
дьвежьн: „Әм т'инә?“

Оса әв жи дәрбаз бу.

Р'ожәкә дьне шаһ гот:

— Вөрьн әм шөрт бьгрьн, чька бөрдөстие мьн зу дьчә
к'аг'өзе бал п'адше Мьсьре тинә, йан һөвалә тә?

Аһ'мәд гот:— Бьравә.

Бөрдөстие шаһ у һөвалә Аһ'мәд чун. Һөвалә Аһ'мәд чу к'а-
г'әз ани, ниве р'е һөвалә Аһ'мәд р'аза. Һәлә бөрдөстие шаһ нә-
гьһиштьбу ниве р'е. Һөвалә Аһ'мәд дөнг бьһист, го:

— Бра, бөрдөстие шаһ хвә бре мәр'а гиһанд, әве к'аг'әз
бинә.

Йе неч'ирван гот:— Бра, һун қә нөтьрсьн.

Әши тир ани, тир чу бәр сәре бре ван к'әт. Бре ван р'абу
бре хвә наскьр, к'аг'әз у тир һьлда һатә бал шаһ у Аһ'мәд.
Бөрдөстие шаһ һ'әта дө р'ожа әглә бу. Шөрте Аһ'мәд диса шаһ
к'әт. Шаһ нькарьбу ч'арә ле бькьра.

Щарәке жи шаһ готә бөрдөстие хвә, гот:

— Вөрьн әме дөвса бьрьнщ әме һөвир технә лөнгәрие бь-
дьн бөр Аһ'мәд.

Йе дөнг бьһист, вана чь готьбу дөнг һатьбу ши. Әши жи
һөвалә хвәр'а гст. Һөвалә вани блурван гот:

— Бра эзе оса бькьм, лөнгәри һәр'ә бөр шаһ.

Вөхте нан һатә бөр вана. Аһ'мәд гот:

— Һ'әта бре мө мәр'а блуре нөхә, әм нан нахөн.

Шаһ гот:— Дә бьра лехә.

Бре Аһ'мәд блуре хьст, ләнгәрия бәр Аһ'мәд чу бәр шаһ..
Шаһ дьр'әҗьси, ләнгәри дьр'әҗьси. Вәхте сәкьни ләнгәрия бәр
Аһ'мәд чу бәр шаһ, вәхте шаһ әшҗ лоҗ ани ләнгәрие, лоҗ ле-
хьст, дәсте ви к'әтә нав һәвир. Шаһ сор бу.

Р'оке жи шаһ готә Аһ'мәд, го:

— Вәре әм һәр'ьн неч'ире.

Ви чахи шаһ позе һәспе Аһ'мәд жекьрьбу, Аһ'мәд жи дела
һәспа ви жекьрьбу. Чунә неч'ире. Шаһ готә Аһ'мәд, го:

— Һәспе тә чь дьк'әнә?

Аһ'мәд щава ви да, гот:

— Һәспе мьн дела мьһ'ина тә дьк'әнә.

Бса шаһ диса сьл бу, вәгәр'йан, чунә мал. Шаһ готә Аһ'мәд-
го:

— Вәре әм һәр'ьн дәве бә'ре, чька бәрдәстие мьн мьн
һ'ьз дькьн, йане һәвале тә?

Аһ'мәд у һәвале хвәва һәвдә ширәт кьрын у чунә бәр бә'
ре. Шаһ готә Аһ'мәд, го:

— Бьра һәвале тә у бәрдәстие мьн хвә бавенә аве.

Аһ'мәд гот:— Бьравә.

Шаһ готә бәрдәстие хвә, го:

— Хвә бавежә бә'ре.

Әви хвә авитә бә'ре, хәньқи.

Аһ'мәд жи готә һәвале хвә, һәвале Аһ'мәд банздан, чунә
бәр дәве бә'ре сәкьнин. Аһ'мәд гот:

— Хвә бавен бә'ре.

Ван гот:— Әм һ'әта вьра тә һ'ьздькьн, вьра шунда жи хвә
һ'ьз дькьн.

Шаһ сьл бу, пашда вәгәр'йа чу мала хвә. Аһ'мәдр'а гот:

— Әз нькарьм тә. Шәр'е мьн вәр'а т'өнә.

Шаһ Аһ'мәд п'ешк'еш кьр у һәвале вива дестура вана да.
Әв чун.

Аһ'мәд у бәрдәстие хвәва т'әвайи чунә Стәмболе. Аһ'мәд
баве хвә жи ани бал хвә. Т'әзә дә'вата хвә жи кьр. Бса жи
к'әта бу.

28. Һ'ӘФТ БРА У ХУШКА WAN

Р'оке һәр һ'әфт бра тен дьвежын де у баве хwә, дьвен:

— Әме жь wә щьһебын.

Һәр һ'әфт бра де у баве хwә щьһе бун, чун т'әркәсәрали дьне бун.

Сал сала чу. Р'оке Ханьме һат готә де у баве хwә, гот:

— Әзе жь wә щьһебым, һәр'ым щәм һәр һ'әфт бре хwә.

Де у баве Ханьме бәр Ханьме гәр'ян, готын Ханьме:

— Лаво. тә зйар'и. тә һе тыштәки фә'м наки, тәе һәр'и к'ө?

Ханьме гот:— На. нәбуйә әзе һәр'ым.

Ле де у баве Ханьме дитын. wәки ч'арә Ханьме набә. анин жер'а к'әрәкә һ'әр'и чекьрын, Ханьм сйаркьрын, готын:

— Нәви тә дьвежи чош, we к'әра тә бып'ышьрә.

Ханьм сйарбу, чу, гот:— Дә-дә-дә.— Чу р'асти каләки һат. Ньһер'и. wәки шужьна кале к'әтийә бын зьнар, дькә зьнгә— зьнг. Кале һатә пешйа Ханьме, гот:

— Хушке, чька wәрә шужьна мын к'әтийә бын ви зьнари. ч'ә'ве мын набинын, wәрә ле быгәр'ә, бьвинә бьдә мын.

Ханьме бир кьр, гот:— Чош.

К'әра Ханьме п'ышьри. Ханьм ле гәр'яа, нәгәр'яа, әве шужьна ви нәдит, һедика да сәре р'е һатә мала хwә.

Де у баве Ханьме дитын. wәки Ханьм диса вәгәр'яа һатә мал. Де у баве Ханьме жер'а готын:

— Ханьм. тә чьма һати?

Гот:— Һ'ал—һ'әвал әвә.

Әван Ханьмер'а шәр' кьрын, гот:

— Мын жь тәр'а нәгот. wәки нәбежи чош we бып'ышьрә. бежә дә-дә-дә.

Де у баве Ханьме диса анин к'әрәк жер'а чекьрын. Ханьм ле сйар бу, да сәре р'е чу, диса р'асти ви кали һат. Әw кал диса һатә пешйа Ханьме, го:

— Хушка мьн, чька вәр шужьна мьн к'этийә бьн ви зьна-ри, эз дькьм накьм, ч'э'ве мьн навинә.

Ханьме гот:— Дә быщә'мә к'әри мьр'дар'.

Ханьм чу р'асти бәрхванәки хат, гот:

— Бранго, тә ньзани р'е к'өр'а дьчә Чине?

Әви бәрхвани гот:— Тә һәр'ә жора һане шьванәк һәйә, әве р'е нишани тәдә.

Ханьме гот:— Дә—дә—дә.— Чу р'асти әви шьвани хат, готә шьван.

— Бранго, тә ньзани к'өр'а дьчә Чине?

Гот:— К'әрәмкә пәйабә, һьнә нан у шир бөхә, әзе р'е нишани тәдьм.

Ханьм һедика к'әра хвә пәйабу. Шьван ани жь Ханьмер'а се—чар ми дотьн, готә Ханьме:

— Хушке, наве тә хер?

Әве гот:— Наве мьн Ханьмә.

— Ханьм, тә бьбахшинә, нан щәм мьн т'өнә.

Ханьме ани дәре т'орпе хвә вәкьр, дө к'атә у се нан же дәрхьст, ани әве у шьванва пе шир хвәрьн. Ханьм к'әра хвә сйарбу. Шьван жер'а гот:

— Хушка Ханьм, тә әви ч'йәе һана дьвини?

Ханьме гот:— Әре.

Шьван гот:— А һәма хвә ви ч'йайи бьгрә, һәр'ә.

Ханьме гот:— Дә—дә—дә—дә.— Чу р'асти ви ч'йайи хат.

Ньһер'и, вәки ве дуки зьрав жора һана дьк'шә. Ханьм фькьри. гот.— Вәллә әзе һәма хвә ль ви дуйе һана бьгрьм һәр'ьм.

Ханьм чу, чу хвә гинандә әви дуйи. Ньһер'и т'әне маләкә ве ду ле дьк'шә. Ханьм чу бәр дәре әве малке пәйабу, гот:

— Чош.

К'әра ве п'ышьри. Ханьм чу һөндөр', мале ньһер'и, вәки бре ве ч'ук сәре хвә кьрийә тәндуре хвәлийе дәрдьхә.

Бре ве ньһер'и бина хәрибока те, әви сәре хвә жь тәндуре дәрхьст, ньһер'и, вәки кәч'кәк ве нава мале сәкьнийә, бре ве гот:

— Хушке, тә к'ийи?

Әве сальх да, гот:

— Тә мьн нас наки? Нә эз хушка тәмә.

Паше бре ве сәрда куз бу, гьрйа. Әв, хушка хвә һатьнә, р'уйе һәв. Ханьме ида нәһьшт, вәки бре ве тәндуре дадә. Ха-

ньме ани хвэли жь тэндуре дэрхьст, тэндур дада. Бре we гот:

— Хушке, wэрэ эзе тэ техьм ве қот'ие һ'эта һэр шэш бре тэ жь неч'ире тен.

Бре we ани Ханьм кьрэ қот'ие, wэкэ сәһ'этәке сәкьни, ньһер'и, wәки тә'жйе wана пешйе һатьнә мале у ду тә'жйар'а һэр шэш бра жи һатьнә мале. Ньһер'ин, wәки тэндур дышөхөлә, һэр шэш бра гот бре хwә ч'ук, wәки „бина хәрибока те“.

Бре wана жер'а гот:

— Чьма һун ньзаньн, wәки нә гөнд дора мә һәнә, нә жи мал.

Wана гот:— На, гәрәке тө р'аст жь мәр'а бежи, чька к'и һатийә мала мә?

Бре wан жер'а нәгот, гот:

— Һане к'ълите, һәр'э дәре қот'ийа һана wэкә, мын жь wәр'а к'атәк лехьстийә, биньн бөхөн.

Бәдърхан дәре қот'ие wәкьр, ньһер'и қизәк нинә, ләмп'әкә шөхөландийә һөндөр'е қот'иеда. Ханьм жь қот'ие дәрк'әт, һатә орт'а мале сәкьни. Бре wанайи ч'ук готә Бәдърхан, гот:

— Тө хушка хwә нас наки, нә әw Ханьмә?

Паше Ханьме у һэр шэш бре хwә һатьнә дәст р'уе һәв. Бре Ханьме чунә гөнде Әло. Әwана жь Ханьмер'а к'арбар к'ьр'ин, ани данә Ханьме, гот:

— Хушке, һан жь тәр'а ван к'арбара хwәр'а бьвә сәр от'ахе педакә. Ле һәма п'ышикәки мә һәйә, әwe бе щәм тә к'арбара жь тә бьдзә, we бьвә дайнә ант'ехе, теда бьмизә, ант'ехе we весә. Нә гөнд незики мәнә, нә жи мал щәм мә һәнә.

Ханьме гот:— Чьма әз зйар'ьм, wәки п'ышик бе жь мын к'арбаре бьдзә.

Һәр һ'әфт бре Ханьме чунә неч'ира хwә. Ханьм чу сәр от'ахе р'унышт, хwәр'а к'арбаре хwә педакьр. Ханьме ньһер'и, wәки п'ышика wан һатә к'еләка we р'унышт. Ханьме т'ө фькар ль п'ышике нәкьр, wәки п'ышике к'арбара бьдзә, бьвә дайнә сәр ант'ехе теда бьмизә. Әwe хwәр'а к'арбаре хwә педа дькьр. П'ышик һедика ләпе хwә авитә к'арбарәке, к'арбар бьр чу дани сәр ант'ехе, ант'ехеда мист. Щарәкә дьне диса һатә щәм Ханьме р'унышт. Ханьме ньһер'и, wәки р'о һатийә нивро, гот: „Ла мын сәркөр'е, ле нә wәхте тәндуранә, we бре мыне һаһака бен. тэндур жи данәдайә“. Ханьм чу тәндуре дадә, шиш ль ант'ехе хьст, ант'еха чь? Нә ант'ех һәйә, нә жи агьр. Ханьм

гэлэк гьрйа, гот:— „Бре мьн жь мьр'а готьн, ле нэк'этэ фькра мьн, вэки п'ышике бьвэ“. Ханьм чу сэр от'ахе сэкьни, ленһер'и, вэки дуки зьрав ве жора һана дьк'шэ. Ханьме хвэ ви дуйи гьрт, чу. Ле ньһер'и ве се жьн р'уньштьнэ бэр к'ура агьр к'ьнща дьшон. Ханьме гот ван һәрсе жьна, гот:

— Хушке, чькане һ'эвэ агьр бьднэ мьн.

Жьнэке һәрд һэвале хвәр'а гот:

— Дэ зу бькьн, һәла дөв пе һ'ышйар нәбуйә, ве жьйьке бөхвэ.

Һәр йэке ани һьнэ агьр данэ Ханьме, дә'ну, савун, дузанэк, хөе дан. Жь Ханьмер'а готьн:

— Чахе дөв незьки тэ дькэ, тэ ван йэко—йэко бавенжэ.

Ханьме эван тыште жьнька дабуье у агре хвэ һлда чу. Гэлэки чу, дөв р'абу, ч'э'ве хвэ мьзда, кьрә мьр'ә—мьр', готә һәрсе жьнька, гот:

— Бина хәривока те.

Ван гот:— К'ане, нэ гөнд щәм мө һэйә, нэ жи мал.

Дөв ньһер'и ве дуки зьрав жора һана дьк'шэ. Дөв чу хвэ Ханьмер'а гиһанд, гот:

— Қиза қәнц, мәр'әв, әз һатьм.

Ханьме дә'н авит, бу көвьр—көч'ьк. Һ'эта дөв навр'а дәрк'әт, Ханьм әп'ещә ә'рд чу. Щарәкә дьне дьса дөв хвэ Ханьмер'а гиһанд, гот:

— Қиза қәнц, мәр'әвә, әз һатьм.

Ханьме савун авит, бу һ'эсаве бузе, шьмшат. Дөв сәр дьшмьти, нькарьбу бьчуйа. Әв һ'эта чаләп'йа дәрк'әт, Ханьм дьса гэлэки чу. Дөв дьса хвэ жь Ханьмер'а гиһанд, ижар Ханьме дузан, хөе т'әвһәв авит. Дузан льнге дөв к'әт бьр'и, хөе жи к'әтә льнге ви, әв р'уньшт. Һ'эта льнге хвәда к'әт, Ханьме хвэ жь малер'а гиһанд. Ханьме һәр һ'әфт дәре пола жи дада агьр дан бәр тәндуре, Дөв һатә бәр дери гот:

— Қиза қәнц, т'ьлйа хвэ дәрхә, әзе бьмьжьм, әзе һәр'ьм.

Ханьме т'ьлйа хвэ жь қәлыштәка дерир'а дәрхьст. Дөв мет. Ханьм орт'а ван дәрйада к'әт. Дөв чу. Һ'эта Ханьм һатә сәр һ'ыше хвэ бу эвар. Әве чу тәндур дада, жь бре хвәр'а нан чекьр. Әве ньһер'и ве тә'жи—т'уле бре ве һатьнә мал. Ханьме гот:

— Вәллә һаһака бре мь жи һатьнә.

Әуе ньһер'и бре ве жи һатънә мал. Әвана р'уныштън. Бре орт'е жь бре хвәи дьһер'а гот:

— Дьвә хушка мә бәр де у баве хвә дьк'әвә, әу бса р'әнг к'әтийә.

Бре мәзын гот:— Хушке, һәрке тө бира мале дьки, вәрә эзе тө бьвьмә мал.

Ханьме гот:— Wәки эз бира мале дькьм, эз чьма һатьмә?

Ханьме бре хвәр'а нан ани кьре, да вана, вана нан хвәр'ын.

Сьвә сафибу. Диса бре Ханьме чун неч'ире. Һатә wә'де ве, диса Ханьме чу һәр һ'әфт дәри дада. ле ньһер'и дөу иди газир кьр, гот:

— Qиза қәнщ, т'ьлйа хвә дәрхә, эзе һәр'ьм.

Ханьме т'ьлйа хвә дәрхьст. Әви мет. Ханьм ведәре к'әт. Лә'эки Ханьм һат сәр хвә, лехьст чу тәндур дада, ньһер'и ве бре ве һатън мал.

Бре ве ле ньһер'и, диса хушка хвәр'а гот:

— Wәрә р'аст жь мәр'а бежә, чька әу чийә сәре тө қәшь мийә?

Ханьме гот:— Һ'ал—һ'әвал әвә, wәллә дөу һа сәре мьн кьрийә.

Бре ве ч'ук хвәр'а балт'ә туж кьр, гот:

— Эзе тек'әвьмә боч'ке, хвә вәшерьм һ'әта дөу те.

Бу wәхт, иди дөу бе, Ханьме чу дәри дадан. Бре ве ле ньһер'и ве дөу һатә бәр дери, гот:

— Qиза қәнщ, т'ьлйа хвә дәрхә, эз һәр'ьм.

Әуе т'ьлийа хвә дәрхьст. Дөу мет. Кәч'ьк шьра к'әт. Бре Ханьме зу—зука дәри вәкьр, балт'әк ль дөу хьст, дөу гот:

— Щарәкә дьне жи лехә.

Әви гот:— На һ'әйран. шәр'е мала мә йәк дәрпә.

Әви готә Ханьме, гот:— Тө жь мәр'а хвәр'ьне че дьки, нәви ава бәр дери тини, әме бьвьнә хәзалок.

Ханьме гот:— Чьма эз зийар'ьм, wәки ава бәр дери биньм.

Ханьме ани жь бре хвәр'а шорбә чекьр. Шорба ве к'әл чу, бир кьр чу ава бәр дери ани, кьрә гьраре. Бу wәхт иди бре ве бен. Ани тәндур сар кьр, нан лехьст. Әуе ньһер'и бре ве неч'ире һатън. Ани нан жь бре хвәр'а кьре. Бре ве нан хвәр'ын, бу эвар әвана р'азан.

Чахе сьвэ сафибу, бу вәхте неч'ира бре Ханьме. Ханьм р'абун гот: „Чьма бре мьн про өса дәрәнг р'абун, һәрр'о жи р'адьбун дьчун неч'ире“.

Ханьм чу сәр бре хвә вәда, әвә ле ньһер'и һәр һ'әфт бре Ханьме жи бунә хәзалок. Ханьм р'унышт өса гьрйа, лап Ханьм һ'ыш к'әт. Әвә р'абун хәзалокә хвә бьр бьч'еринә. Әвә лень-һер'и, вәки сйарәки мадул we һат, һатә щәм Ханьме, гот:

— Әв чь хәзалокьн?

Ханьме гот:— Һ'ал—һ'әвалә мьн у бре мьн әв.

Әви мерки готә Ханьме, го:

— Төе чь бьди мьн, вәки әз һәр һ'әфт бре тә жи р'акьм?

Ханьме гот:— Тө чь бьхази әзе бьдьмә тә.

Мерьк жь Ханьмер а гот:— Һәрке төе мьн бьстини, әзе һәр һ'әфт бре тә жи р'акьм.

Ханьме гот:— Бьрабә.

Мерьк готә Ханьме, гот:— Һәр'ә пыш ви ч'йайе һана. дө дум шьве шиланә ведәрәнә, һәр'ә бинә.

Ханьм чу, әв һәрд цумә шьва ани да мерьк. Мерьк готә Ханьме:

— Әзе бре тәхьм, we техә қижини, нәви тө дьки қар'ини, әв р'анабьн.

Чахе мерьк шьвәк ль бре Ханьмейи ч'ук хьст, әви кьрә қижини, Ханьме жи кьр қижин. Әв диса бу хәзалок. Ле йе дьне хьст Ханьме нәкьрә қижини. Әван һәр шәш сах бун, ма бре ч'ук.

Мерьк жьна хвә т'әркйа хвә кьр, әв жьна хвә чунә мале. Wәкә дәһ, донздә р'ожа сәкьни. Ханьм у жьна мерьк бәре чунә сәр бире к'ьнща бьшон. Әв жьна ви бәре әвә Ханьм авитә бире. Мерьк жи сәр хани буйә. Ле дьнһер'ә, вәки сәр аве т'оп бунә. Мерьк дьчә дьнһер'ә жьна ви к'әтийә бире. Әв жи т'ьре жьна ви бәрейә, әви дәрнәхьст. Ле жьньке анибу к'ьнще Ханьме хвәкьрьбу. Әви т'ьре әв Ханьмә, әв жьньк чунә мале.

Дө, се р'ожа сәкьни. Әвә қәстика хвә нәхвәш авит. Мерә we һат гот:

— Ханьм, тө қәт чавани?

Әвә гот:— Әз диса өсаньм,— гот мере хвә гот,— жь мь-р'а хәзалокә шәржекә.

Мерьк гот:— Жьньк, нә бре тәйә, әзе чава шәржекьм?

Гот:— На, гэрэке тō шэржеки.

Мерьк ле ньһер'и, wәки әw хэзалок р'оже йәк нан дьвә давежә бире, те мал. Мерьк тинә хэзалоке шэржекә. Хэзалок дьвежә:

Хушканоке,

К'ере бышо һ'әсьнок,

Мьн шэржекә бәранок.

Паше мерьк педьһ'әсә, wәки жьна шийә т'әзә к'әтийә бире. Дьчә жьна хwә т'әзә бире дәрдьхә, те әwe жьнка хwә бәре дькөжә, сәр хwә у Ханьме һ'әфт р'ож, һ'әфт шәва дә'wате дькә.

29. Ч'ИР'ОКА ЛЭЛЭ У МЭЛЭКСИНЭМЕ

П'адшайе Баһаре әвләд—т'әвләде ши т'өнәбу. П'адшайе Баһаре зә'ф дышөрмиш дьбу. Һәв ньһер'и дәврешәк һатә һөн-дөр'е диwana ши. П'адше ши нишан даие. Дәвреш р'унышт. Дәвреш готә п'адше. гот:

— П'адша, тә чьма һа дышөрмиш дьби?

П'адше готә дәвреш:

— Әзе сьве бьмьрм. әвләдәки мьн т'өнә дәвса мьн р'уни.

Дәвреш гот:— П'адша, һане ве севе, кәрики тә бьхвә, кәрики бьдә сьлт'ана хвә, қалке we жи бьдә мьһ'ина хвә.— У дәвреш ньшкева бәр онда бу.

П'адше сев бьр кәрик да сьлт'ана хвә, кәрик жи әви хар. Ле дәвреш жер'а готьбу: „һәрке көр' дьбә, йане қиз дьбә. нәви—нәви нав ле дьки. ле вәхте чардә сал, чардә сәһ'әт, чардә дәрә т'әмам бу, әзе бем бьбьм“.

Дәвреш чу дәрк'әтә вәлате п'адшайе Қәндәһаре. Севәк жи да п'адшае Қәндәһаре, вир'а жи өса гот у бәр онда бу.

Чәнд мәһ дәрбаз бун. Жьна п'адше Баһаре жи һ'әмлә дәрк'әт; жьна п'адше Қәндәһаре жи һ'әмлә дәрк'әт.

Вәхтәке п'адше Баһаре кьрә сәр хөлама, гот:

— Һәспа зинкьн, әме һәр'нә р'ав неч'ире.

У өса жи п'адше Қәндәһаре we р'өже һатнә р'ав неч'ире. We р'өже һәрдө п'адша р'асти һәв һатьн. Ведәре вана чадьр лехьстьн, р'уныштьн хәвәрдан. П'адшае Қәндәһаре дьвежә п'адшае Баһаре:

— Һәрке сьлт'ана тә р'әза, көр' ани, йан қиз ани. әзе қиза хвә, бьдьмә көр'е тә. йане йа тә қиз бу. йа мьн көр' бу, тә қиза хвә бьдә көр'е мьн.

Ведәре һәрдө п'адша қол дьдьнә һәв, қол жь һәв дьстиньн у һәр п'адшак бәрбь вәлате хвә дьчә.

Сал сала дьчэ, мөһ мөһа дьчэ, жьна п'адше Баһаре р'адьзе көр' тинэ, жьна п'адше Фэндөһаре р'адьзе қиз тинэ.

Wөхтөкө көр'е п'адшае Баһаре ида мэзын дьбө. Р'ожөкө ди-
вана п'адше дьвежьнэ п'адше:

— Бьра падша навэки көр'е хвөкө, көр'е тэ нэ йе шьвана-
нэ, нэ йе гавананэ. әв көрө' п'адшанэ, лазьмэ тэ навэки көр'е
хвөки.

П'адша дькө, накө хвө жь шьмаә'та дора хвө хьлаз накө.
Тиньн, вөки нав ль көр' бькьн. Һәв дьнһер'ьн дөвреш һатэ
һөндөр'е диwane. Дөвреш дьвежө:

— Һа, п'адша, тэ п'ошман буйи? Чьма сәр созе хвө насө-
кьни?

We дөре дөвреш нав ль көр'ьк дькө, наве көр'ьк датиньн
Ләлә.

Дөвреш дьчэ наве қиза п'адшайе Фэндөһаре жи датинэ Мө-
ләксинәм.

Wөхтөкө сал сала дьчэ, мөһ мөһа дьчэ, вөзире п'адше дь-
шөрмиш дьбө. дьвежө: „Әз чава бькьм, вөки р'әке сөре п'адше
зькьм, бөлки әз дьвьмэ п'адша, жьна ви жи хвөр'а биньм“.

Сөкьни һ'эта чөндөки. Wөзире п'адше ани һ'әвшә хвөдә
бир данэ к'олане, халичө сәр хьст у чу щәм п'адше гот:

— П'адша, иро тэ меване мьни, гөрөкө тэ бейи мала мьн.

П'адша гот:— Бәрәбө.

Wөзир чу фәйтон кар'ет ани, әв у п'адшева к'әтьне. чун
бәр дөре вөзир пәйабун. Wөзир гот:

— П'адша, к'әрәмкө бьдө пешйе.

П'адша да пешйе, вөзир да пәй. чун. К'әтьнэ һ'әвшө. Wөх-
те п'адша льнге хвө да сәр халиче бу гьминья ви к'әтэ бире.
Wөзир сәр п'адше т'ьжи хвөли кьр. П'адша теда ма.

Чөнд сөһ'эта шунда вөзир р'әбу, чу мала п'адше. готэ сьл-
т'ана п'адше.

— К'әне п'адша?

Сьлт'әне готө:— Нә һөжа тэ п'адша бьрө мала хвө?

Wөзир гот:— Мьн п'адша бьрө мала хвө, һ'әвөки сөкьни,
диса п'адша зьвьр'и һат.

Гәр'йан, нөгәр'йан п'адша нөдитьн у чөндөк к'әтэ we ор'е.
Р'ожөкө вөзир һатэ щәм сьлт'ана п'адше, гот:

— Гөрөкө тэ мьн бьстини, әз жи бьвьмэ п'адша.

Сьлт'әне кьр. нөкьр хвө ле хьлаз нөкьр. Сьлт'әне гот:

— Wэзир, чэндэки мьн сэбьр бькэ, эзе тэ бьстиньм.

Шэвэке бьн шэвер'а жьна п'адше сьарбу, к'ор'е хвэ жи авитэ т'эркиа хвэ у жь ши шэһэри дэрк'этын, чун дэрк'этын шэһэре п'адшае Qэндэһаре. Чэндэки ведере ма. P'ожэке жьна п'адшае Qэндэһаре жь жьна п'адше Баһарер'а гот:

— Qэ һ'але бре мьн чийэ?

Жьна п'адше Баһаре гот:— Нэ бре тэ мьрийэ.

Жьна п'адше Qэндэһаре гот:— Wэки осанэ тэ һати сэр мьнда р'унейи?— Бэрдаие, жь мала хвэ дэрхьст.

Жьна п'адшае Баһаре к'ор'е хвэр'а чун нава шэһэр. P'асти мацулэки һатын. Эви мацули жер'а гот:

— Wэрэ бьвэ хушка мьн, эз бьвьм бре тэ.

Wедере эw һ'эрд бун хушк бре һэв, чунэ мала ши мацули. Чэндэки сэкьни, жьна п'адше жер'а гот:

— Лэлэ бьвэ бьдэ бэр хвандьне.

Эви мацули Лэлэ бьрэ щэм дэрсдар, гот:

— Гэрэке тэ Лэлэ бьди бэр хвандьне, ле гэрэке Лэлэ к'елэка Мэлэксинэме р'уни, wэки р'ьнд һин бьвэ.

Дэрсдар гот:— Бэрэбэ.— Лэлэ да к'елэка Мэлэксинэме.

Эвана дэст бь хвандьне кьрын. Чэндэки дьле Мэлэксинэме у Лэлэ к'этэ һэв.

P'ожэке дэрсдар дэрса һ'эрда даие гот:

— Ёун р'ьнд һин бьвьн, һ'эта эз тем.

Wехта дэрсдар чу. Лэлэ у Мэлэксинэм к'этынэ к'эф у һ'энака. Ё'эрд жи хэвр а чун. Дэрсдар гава һат, бала хвэ даие, wэки Мэлэксинэм у Лэлэ к'этынэ хэве. Дэрсдар qемиши ван нэбу, гот: „Wэки эз ньшкева дэйн бькьм we бьтьрсьн“. Дэрсдар һэрэки кьрэ к'өхтэ—к'өхт, Мэлэксинэм у Лэлэ һ'шьяр бун. һанһака дэри wэкьрын, дэст бь дэрсе хвэ кьрын. Дэрсдар һатэ һөндөр' дэрсе wана же пьрси. К'ахэзэк һьвиси да Мэлэксинэме гот:

— We к'ахэзе бьдэ баве хвэ.

Мэлэксинэме эw к'ахэз да баве хвэ. Сэкьни сьве. Мэлэксинэме чэлте хвэ һьлда. wэки һэр'э мэк'т'эбе. Баве we жер'а гот:

— Мэлэксинэм, тэ ида начи мэк'т'эбе, дэрсдаре тэ к'ахэзде һьвисийэ, wэки ида к'ахэз т'өнэ, wэки Мэлэксинэм пе һинбэ.

Мэлэксинэм зэ'ф бэрхвэ к'эт, wэки дэсте we жь Лэлэ qэтия.

Чэндэк к'этэ орт'е, ле ньһер'и, wэки Мэлэксинэм һайе дэрс-

хане, Ләлә р'абу дэзмаләк да бәр ч'э'ве хвә, гази мьшагәки кьр, гот:

— Wәки тә р'оже дәһ зер'а дьхази. эзе панзда бьдъм тә, т'әк дәсте мьн быгрә. мьн нава шәһәр бьгәр'инә.

Әви мьшаги дәсте Ләлә гьрт нава шәһәр гәр'анд. Ләлә чу р'асти Мәләксинәме һат. Мәләксинәме гот:

— Ләлә, тә сәва мьн хвә кор кьрийә?

We дәре Ләлә ч'э'ве хвә вәкьр, изна мьшаг да, мьшаг чу. Ләлә гот:— Мәләксинәм, әм чава бькьн?

Мәләксинәме гот:— К'аре хвә бькә, мьн бьр'әвинә.— Ле паше гот.— Ләлә, гәрәке тә гөр'а мьн дәрнәейи.

Ләлә гот:— Бәрабә.— У зваре Ләлә Мәләксинәм һьлда чу.

Жь ви шәһәри дәрк'әтьн. Чун, п'ьр' чун, һьндьк чун, дәрк'әтьн щики хали. Гава бала хвә дане, wәки к'оч'кәкә вайә, дуки зьрав же һлдьк'шә. Ләлә гот:

— Мәләксинәм, wәрә әм дагәр'ьнә ве к'оч'ке, әме һьнә ав бьхөн, дәрбазбьн.

Мәләксинәме гот:— Wәрә, тә йа мьн дьки әм данәгәр'ьн.

Мәләксинәме кьр, нәкьр Ләлә нькарбу. Әw һ'әрдь ажотьн чун бәр дәре we к'оч'ке, ав хвәстьн. Пирәкә we к'оч'кедабу. Әw дйа чьл һ'әләвбашибу. Әwe ав да Ләлә у Мәләксинәме. Wана ав вәхар. Әwe пире кьр, нәкьр әw һ'әрдь пәйа нәбун. Ләлә у Мәләксинәме ажотьн чун.

Пире р'абу п'ор'е хвә сәр ч'э'ве хвәда ани, чу сәр р'йа көр'е хвә сәкьни. Гава көр'е we һатьн, пире готә көр'е хвә:

— Нә һунбьн, нә наве wә. Ёежа дә каре хәзала һатьн вьра дәрбаз бун.

Wedere wан чьл һ'әләвбашиа данә пәй Ләлә у Мәләксинәме.

Ләлә у Мәләксинәме гава бала хвә дане, бьр'ә сйар пәй wана к'әтьна. Ләлә готә Мәләксинәме го:

— Мәләксинәм, эзе шәр'кьм, тә пар'а тир кәвана бьдә мьн.

Ләлә шәр'кьр, сиунәһ һ'әлавбаши көшт, йек ма. Әви жи хвә нава щьнйазада вәшарт. Ләлә у Мәләксинәме әw һәсп данә пешийа хвә, ажотьн.

Чун, п'ьр' чун, һьндьк чун, бала хвә дане, wәки мәрики хвә сәре р'е вәшартийә. Әви мәри Ләләр'а гот:

— Ёәрче дьки дьр'йа хадедабә, мьн бавежә т'әркйа хвә.

Ләлә гот:— Ёәр'ә һәспе һана сйарбә.

Әw мәри ль һәспәни сйарбу, чун к'әтьнә нава шьһәрәки.

Тө нөвежи, әв мәри бре сиунәһ һ'әләвбашйанә. Әви мәри Лә-
ләр'а гот:

— Мьн бькә хөламе хвә.

Ләлә гот:— Бәрабә.

Әвана ханәк гьртьн, әв һәспе хвә кьрьне, әв жи к'әтьнә
ханики. Чәндәки сәкьни Ләлә хөламе хвәр'а гот:

— Һәр'ә кар'ете бинә, әм һәр'ьн һ'ьмаме.

Хөлам чу кар'ет ани, әв һәрдө к'әтьнә кар'ете. чун дәрк'ә-
тьнә һ'ьмаме. Ләлә к'ьнще хвә әхьст, к'әтә һ'ьмаме. Әви бре
сиунәһ һ'әләвбашйа соранйа Ләлә һлда у Ләлә да бәр соранйа
у к'ьнще Ләлә хвәкьр чу щәм Мәләксинәме, гот:

— Дә р'абә, мьн һ'әйфа сиунәһ бре хвә һлда. Мьн Ләлә
көшт, әзе тә жи бьвьм хвәр'а.

Мәләксинәме ньһер'и бошә, р'абу әве у бре сиунәһ һ'әләв-
башйа бәре хвә данә к'оч'ка һ'әләвбашйа. Мәләксинәме гот:

— Һ'әләвбаши, һәми әз һатьмә жь тәр'а, һәла вәрә әз бь-
ньһер'ьм чька тө чава нишане дьхи?

— Дә ижа тө бьсәкьнә, әз бәвежме.

Һ'әләвбаши сәкьни. Мәләксинәме гава р'аст кьр, навитә ни-
шане, авит кәвч'ка дьле һ'әләвбаши хьст, һ'әләвбаши көшт.
К'ьнще Ләлә хвәкьр, пашда вәгәр'йа, һатә һ'ьмама Ләлә теда.
Әве Ләлә дәрхьст, бьр щәм дохтра, гот:

— Ләлә сахкьн, һун чь бьхазьн, әзе бьдьм.

Дохтра гот:— Бәрабә, әме Ләлә сахкьн.

Чәнд мәһада Ләлә сахбу, һатә мала хвә. Ләлә гот:

— Мәләксинәм, әме жь ви шәһәри дәрк'әвьн.

Ләлә у Мәләксинәм р'абун, сйарбун, жь ви шәһәри дәрк'ә-
тьн, чун дәрк'әтьн п'әр'е шәһәрәки. Ләлә гот:

— Мәләксинәм, тө ведәре бьсәкьнә, әзе һәр'ьм нава шәһәр
Мәләксинәме гот:— Ләлә, тө вәрә йа мьн бькә, тө нәчә,
әзе һәр'ьм.

Ләлә гот:— Чава, тө жьн, әз мер. Әз бьсәкьньм тө һәр'и?
жь мәр'а һьнә хөрәк биньм, әме бьхөн у р'ек'әвьн.

Мәләксинәме гот:— Дә тө дьчи жи вәрә.

Әве ани қуч'кәк дани. Гава һ'әләвбаши авитә нишане, тира
ви алики чу, нишан алие дьне ма. Мәләксинәме готә һ'әләв-
баши:

Ви шәһәрида пирәкә сердар һәбу. Пире чу сәр р'йа Ләлә
сәкьни. Гава Ләлә һатә нава шәһәр, пире чу пешйе гот:

— Ләлә, эз қорба, к'әрәмкә әм һәр'ын мале. Тә Мәләксинәм чьме хвәр'а нани, нә эз хатйа тәмә?

Ләлә бала хвә дае, вәки әва мәрйа насә. Ләлә да пәй пире, чунә мала пире. Пире дәри гьрт, дарәк гьртә хвә, готә Ләлә.

— Төе мьн бьстни, йане на? Вәки тө мьн нәстини, эзе тә бькөжьм.

Кьр, нәкьр Ләлә әв нәстәнд. Ани һат Ләлә стунева гьреда, т'ер к'өта у п'остәки хьнзира авитә сәр.

Мәләксинәме бала хвә дайе, вәки Ләлә нәһат, Мәләксинәм дәстә к'ьнице мера хвәкьр, к'әтә нава шәһәр. Чу бәр к'оч'ка қиза п'адшайе ви шәһәрива дәрбазбу. Қиза п'адше һәв заньбу әв мерә. Һәве we қизе жи Щәвахьр бу. Щәвахьр жорда һатә пешйа Мәләксинәме. гот:

— Тө иро меване мьни.

Мәләксинәм пәйабу. Щәвахьр к'әтә мьле Мәләксинәме, һьлк'шандә палконе. Һ'әтани эваре к'әт'нә хәвәрдане. Эваре Щәвахьре щйе хвә у йе Мәләксинәме т'әвиһәв дани. Вәхте к'әт'нә ши, Мәләксинәме готә Щәвахьре:

— Әз қизьм, һ'ал, һ'әвалә мере мьн һа.

Щәвахьре гот:— Вәки эз Ләлә бьд'мә дит'нә, Ләләйе мьн бьстинә, йане на?

We дәре һәрдө р'абун чунә щәм п'адше, гот'нә п'адше:

— Изна мә бьдә әме бьк'әвьнә мала обиске бькьн.

П'адше изна вана да. Ван һ'әрда р'абун к'әт'нә нава шәһәр, гәр'йан, нәгәр'йан Ләлә нәдит'н. Гот'н:

— К'и ма, к'и нәма?

Го:— Мала пире ма:

Һ'әрдө чунә мала пире, ньһер'ин Ләлә we стунева гьредайә. п'остәки хьнзира сәрә. Мәләксинәме гот:

— Ләлә.

Ләлә гот:— Чийә?

Мәләксинәме гот:— Нә мьн тәр'а гот, нәчә.

Ләлә гот:— Дә қәзийайә.

Wedәре Мәләксинәме, Ләлә у Щәвахьре пире көшт'н у һа-т'нә хан—мане Щәвахьре.

Чәнд р'ож дәрбазбун. Р'ожәк Мәләксинәм алийе мьле Ләлә-йи р'астбу. Щәвахьр алийе мьле Ләләйи ч'әпе бу, хвә п'әнцә-рер'а даһиштбун. Һәв бала хвә дане, Ләлә бьр'н. Бу қижина Мәләксинәме у Щәвахьре. We р'оже чардә сал, чардә р'ож

чардә сәһ'әт т'әмам бу, у Ләлә бьрһн. Мәләксинәме у Щәһаһьре ньһер'ин бошә. р'абун чун щәм п'адше. готьнә п'адше.

— Изна мә бьдә, әме херәтханәке п'әр'е шәһәр бьднә вәкьрһне, бәләки әм Ләлә дьвиньн.

Вана дәстпекьр херәтханә чекьр, һ'әрче мәрьве бәләнгаз т'әмам һатьне. Ле Мәләксинәме у Щәһаһьре чьқа эварбу дьһатьнә щәм ван мәрийа. Ван мәрийа р'ожа бьчуна һ'әта we р'оже сәрһатийа хвә жь Мәләксинәмер'а у Щәһаһьрер'а дькьрһн.

Р'ожәке йәки бәләнгаз у көр'е хвәва р'абун. вәки бенә херәтхане. Һатьн дәрк'әтһн сәр канике р'о һ'әта чу ава. Гәдә гәтә баве хвә:

— Вәрә әм ишәв сәр ве кание бьсәкьнһн һ'әта сьве, әме сьве һәр'һн.

Дарәк сәр we кание һәбу. Һ'әрдө р'абун сәре дарә р'уньштһн. Баве гәдә р'әза, ле гәдә һ'ьшйарбу. Гәдә вәхтәке бала хвә даие, бу ширқинийа бә'ре дө мәри же дәрк'әтһн, һатьн бәр we дарә. Гези кьрһн, хали—халичә р'ахьстһн, паше бу ширқинийа бә'ре. Йәки сйаре һәспе боз бьр'ә щьмаә'т пәй һатьн бәр дарә. Ахьрйеда йәки истьлөк дәрда һат. бьнйа гьшка р'уньшт. Щьмаә'те хәвәрдан. Паше сйаре һәспе боз звьр'и сәр ви мәри гот:

— Ләлә, гьлийә хвә у Мәләксинәме у Щәһаһьре мәр'а бькә.

Ләлә дәстпекьр йәко—йәко жер'а гот у щьмаә'т бу ширқинийа вана бәлабун.

Сәкьнһ һ'әта сьве. Гәдә у баве хвәва чунә херәтхане. Сәкьнһ һ'әтәви эваре. Эваре Мәләксинәм у Щәһаһьр р'абун чунә щәм гәдә у бав. Жер'а готьн:

— Тә чь бьһистийә мьр'а бежә.

Мәрьк гот:— Мьн тыштә нәбьһистийә.

Көр'ьк гот:— Мьн шәве дьне тыштә дитийә, әзе бежьм.

Әви чава дитьбу жь Мәләксинәме у Щәһаһьрер'а гот. Щәһаһьре у Мәләксинәме жер'а готьн:

— Вәки р'астбә, әме ве херәтхане т'әслими тәкьн.

Сәкьнһ р'ожа дьне. Мәләксинәм у гәдә чун бәр we дарә. Гәдә звьр'и һат. Мәләксинәм р'абу сәре дарә. Чава гәдә дитьбу. Мәләксинәме бала хвә даие, диса йса бу. Әве Ләлә наскьр. Вәхте щьмаә'т чу. Мәләксинәме пар'а Ләлә гьрт. Ләлә ба-

ла хвә даие эва Мәләксинәм. Ләлә гот:

— Мьн бәрде, wәки мә бьһ'әсә. we мьн бавежә щики өса, wәки һ'әта һ'әтайе тә мьн нәвини.— Ләлә го,— Мәләксинәм, р'ожәкә дьне тә wәрә вьра. Wәхта әм р'абун, wәрә бежә сйаре һәспе боз. беже: „Гәрәке тә ишәв бейи херәтхана мьн“. Wәхте чунә херәтхане тә дькари изна мьн же бьхwәзә, бәлки мьн дест дәрдьхи.— У Ләлә к'әтә бә'ре, Мәләксинәм жи һатә херәтхане.

Сәкьни һ'әта шәва дьне. Мәләксинәм р'абун чу щәм we канйе. Диса щьмаә'т һатә бәр канйе, хәвәрдан. Мәләксинәме хwә авитә сәр дәстп'е сйаре һәспе боз, готе:

— Гәрәке тә бейи херәтхана мьн.

Wi чахи сйаре һәспе боз, Ләлә у щьмаә'та хwәва р'абун һатьнә херәтхане р'уньштьн. Гәләки хәвәрдан. Мәләксинәме у Щәwahьре хwә авитнә сәр льнге сйаре һәспе боз, готьн:

— Гәрәке тә изна Ләлә бьди.

Сйаре һәспе боз ньһер'и бошә, әви Ләлә бахшанд.

Щәwahьре у Мәләксинәме, әw у щьмаә'та хwәва р'абун чун.

Ида к'әта дьвә.

30. Ч'ИР'ОКА ТИРЭМЭ'Р

Һәбу т'өнәбу мәрик у жьнәк һәбу. Мер у жьньк нә әүләде ван һәбунә, т'әүләт һәбу, тыштәки ван т'өнәбу.

Сал сала чу, мән мәнә, жьнька тә һ'әмлә дәрк'әт. Нән мән, нән сән'әте we т'әмам бу, әв р'аза, тирәмә'рәк ани. Бәри һынге калә гәләки жьна хвә дьтърсйа, чьмки жьна ви зә'ф вәрьми бу, мерке тә дьгот: „Щаньм, әва бәла хвәде стандийә, вәхте шаһьлтйа хвәда зар'о нә дани, ле т'әзә тинә“. Мерке тә гәләк дөшөрмиш дьбә дәрһәқа жьна хвәда. Әв дьбинә бошә, дьле ви тамыш набә щәм жьна хвә, дәрте дәрә малә. Лә зәки дьсәкьнә, те малә дьвәжә: „Әз һәр'ьм, ньна жьна мын мьрийә“, чьмки әв гәләки вәрьмибу. Әвә тә те мал, ле дьһәр'ә жьна ви сәхә. Әв гәләки ша дьвә, дьвәжә:

— Кәч'е, шыкьр тә ижар хьлаз буйи.

Жьнка тә гот:— Әв хьлазбун р'әш—һ'әшбә, сала пира әз р'азамә, мын тирәмә'рәк анийә.

Мерке тә гот:— Ә'вда хвәде, тә қә бәр хвә нәк'әвә, әв жи һа хвәдейә.— Мерке тә гот,— дә вәрә әм бавежьн.

Ле жьнькә нәһьшт, гот:

— Чьма, we чь зьрарә бьдә мә? Бьгрә бавежә п'әлтькә.

Әвә тә т'әв п'еч'ан, авитьно п'әлтькә.

Калә жи гәләки к'әсив бу, қәт тыштәки ви т'өнәбу. Әв һәр сал дьчу бәр пәзе п'адше. Дьбьрә зозана дьч'еранд, жер'а һасьләт дьданә һәв, пайизе дани дьда п'адше.

Чәнд сал дәрбазбун, калә әди кал бьбу, нькарбу бьчә бәр пәзе п'адше. Саләк у чәнд сал дәрбазбун. Сьвәкә калә р'абу ле ньһәр'и we дәнгәк те. Калә пеш хьвәва вәдьгәр'ә, дина хвә дьде we әв тирәмә'рә әви авитийә п'әлтькә, we сәр поча хвә сәкьнийә, гот:

— Баво.

Бавә ви гот:— Чийә?

Гот:— Баво, сьве һәр'ә пәзе п'адше бинә, әзе быч'ериньм, әм к'әсивьн, тō дәстәнги.

Баве гот:— Ло, әз хере тә нәвиньм, те чава һәр'и бәр пез. Те пәзе п'адше гышки қыр' бьки, әзе сьве щава п'адше чь бьдъм?

Әви гот:— Баво, тәр'а дьвежьм тō һәр'ә бинә, чь шōхōле тәйә?

Кале һатә мале гот:

— Wәй кәч'е, мьн ви чахи гот: „Әзе бавежьм“, тә нәһишт. дә wәрә сәрwәхт бькә, дьвежә: „һәр'ә пәзе п'адше бинә, әз хwәй бькьм“.

Әфендъм, кале we сьвәтыре нәчу. ма р'ожа дьне. Кале р'абу чу бәр дери, диса тирәмә'р кьрә гази, гот:

— Баво.

Баве гот:— Чийә?

— Нә мьн гот: „Һәр'ә пәзе п'адше бинә, әз һәр'ьмә бәр“.

Баве гот:— Ло баво хере тә нәвинә, п'адша пез дьдә мьн? Әва чәнд салә әз нәчумә бәр.

Го:— Баво.

Го:— Чийә?

Го:— Р'а әла иман әла, тō сьве нәчуйи әзе ḡса тәхьм, wәки дәрзийа мьн пышта пиле тәр'а бьдә дәр.

Баве гот:— Әз хере тә нәвиньм, дә әзе сьве һәр'ьм.

Әwe тә һатә мал, диса чәнд дар данә жьна хwә, гот:

— Мьн гот: „Әзе бавежьм“, тә нәдьһишт. ижар дьвежә: „Тō сьве нәчуйи, әзе тә бькōжьм“.

Әwe тә сьве р'абу чу щәм п'адше, һиви кьр, П'адше пәз дае. Әwe тә пәз ани бәр дери, гот:

— Дә р'абә, баво хере тә нәвинә.

Әви гот:— Баво, тō wәрә ише тә пе нәк'әтнйә.

Кале дьләки бьрин һатә мале у диса чәнд чомақ данә жьна хwә, гот:

— Мьн пәз анипә, we ишәв бьвә. К'е занә к'ōда бавежә у гышки қыр'кә.

Хōләсә we шәве кале қәт хәва ви нәһат, р'анәза һ'әтани сьве. Сьве кале дәрк'әтә дәрва, дина хwә дае, леньһер'и пәз ḡса т'ер кьрийә, тō қәй дьвежи, һ'әтани сьве нава мерг у чаирада гәр'андийә. Кале wedере зә'ф ша бу. ḡса, wәкә чәнд мәһа, ḡса ч'еранд. Паше пәзе хwә һлда бьрә зозана, ле диса кале тьрсия, гот:

— Э'вда хвәде, һ'этани в'ра бу, дьб'р дьч'еранд, гәло ча-
ва дьк'р. пәз эваре дьһатә мале. Хенжь we жи п'адше бист
п'ут пәнир. си п'ут р'ун, пенци п'ут һ'ри мьн дьхвәзә хәрще
пәзе хвә. Ле әве чава һлдә дайнә. пәнир у р'уне майин быгрә,
we ведәре чава быгрә у ф'рақ у кеване у йа майин к'ө бинә?

Оса кале зә'ф дөшөрмиш дьвә we дәрһәқеда, гав у сәһ'әт
хәва wi найе, сәбра wi нә дьһат?

Әw сал дәрбаз бу. Пайизе пез тинә. Сьвәке кале р'адьвә,
чь дина хвә бьде, дьһер'ә we пәз өса буйә гошт қәльшийә, у
дәр мале дайә мөхәл. Кьрә гази, гот:

— Баво, баво, вәрә ван һасьләта бьк'шинә у бьвә һәқйата
п'адше бьде.

Әфәндьм, кале р'абу һасьләта п'адше бьр да п'адше. Гава
дани бәр п'адше, п'адше гава сәр зәхире ньһер'и, дина хвә да-
йе ә'щевәкә р'әшә. Әw дьшөрмиш бу, дьле хвәда гот:— „Ща-
ньм, һөбә. т'өнөбә, әва ә'щевәкә. әва нә һасьләта дәсте калейә“.

Кале зьв'р'и һатә мала хвә у гәләк шабу, Хөләсә, чәнд
сала өса кале пәз ани хвәй кьр.

Р'ожәке кале чу ньһер'и дәнгәк те. Диса пыш хвәда зьв'р'и:
ле ньһер'и тирәмә'р гот:

— Баво.

Баве гот:— Чийә?

Әwi гот:— Баво, сьве мьр'а һәр'ә хвәзгиниә қиза п'адше.

Баве гот:— Лаво, әз хере тә нөвиньм. Тө әв тирәмә'ре һа-
на, төе чава қиза п'адше бьстини?

Әфәндьм, тирәмә'р гот:

— Баво.

— Чийә?

— Тө сьве дьчи, һәр'ә, йане начи, баво, р'а әла. иман әла.
әзе тә бькөжьм.

Әфәндьм, кале диса сьве бь дьләки көл р'абу чу, сәр т'әхте
п'адше у зәнгьле т'әхте хвәзгинийа к'ьшанд. П'адше дө қәваз
шандьн, ле ньһер'ин. һатьн готьн:

— П'адша, әw кале шьване тәйә.

Әфәндьм, кале чу һ'әфт йера т'әмәнә бу, йера һ'әйшта чу
һ'ьзура п'адше, гот:

— П'адшайи хвәшбә, әз һатьмә щәм тә, вәки тө қиза хвә
бьди көр'е мьн. Әва һ'әфт-һ'әйшт салә чубу Гөрщстане хвән-

дъне. Хвэндъна хвэ һлдайэ, һивйа мьн тейэ, wэки қиза хвэ бьди кӧр'е мьн.

Эфэндъм. п'адше гот:

— Эзе бьдъм, ле қәләне қиза мьн гьранэ.— Эфэндъм,— әwi гот,— эз тә дьхазъм тӧ нава һ'әфт р'ожада авайики чапа йе мьн чеки. чар—чарнькар бахчәбә һ'әтани бе дәр палата мьн. Оса гьшк канибә, чарнькар фишьқәбә у каретбә ане авта-набилбә у паше эзе қиза хвэ бьдъмә кӧр'е тә.

Эфэндъм. кале р'абу һатә мала хвэ. хвэ дөвәр'йа авитә сәр тәндуре.

Диса кӧр'е wi гази кьре, гот:

— Баво. тӧ чуйи, п'адше чь гот?

Баве гот:— Кӧл ль тә, мьн дьгот — эз начъм, тә дьгот— һәр'ә. П'адше гот: „Эз тә дьхазъм тӧ нава һ'әфт— 'һәйштада авайики минани йе мьн чеки. чь кӧ лазъмә теда чеки. Тәр'а һ'әфт р'ож wәдә, ане эфэндъм сойләмәз“.

Тирәмә'р гот:— Тӧ һәр'ә р'азе, әw ише мьнә.

Эфэндъм, сьве. ане бәрбанге кале р'абу дәре дөвра, эфэндъм. кале фьр'йа к'әт. Дина хвэ дае, к'оч'к—сәракә мөзьн у шушә. ләмпуч'кә у бь гьликива һәр тьшт. Ле кале р'е нас нәкьр у гази пирә жьна хвэ кьр. Жьна wi р'абу гот:

— Кале, һәла р'абә чь әщевә?

Эфэндъм. жьна wi жи әщевмайи ма һ'әтани сьве. Сьве р'абун, дина хвэ дане, к'оч'ьк сәра гьшк һазьрә у һ'әтани дәр мала п'адше гьшк чекьрийә, чава п'адше хвәстийә.

Тирәмә'р гот:— Баво.

Баве гот:— Чийә?

— Дә һәр'ә бука хвэ бинә.

Эфэндъм, сьве кале к'әтә карете чу бәр палата п'адше. Эфэндъм, бука хвэ сйар кьр, ани пәйна кьр.

Эфэндъм, we р'оже диса кале қә р'анәза тьрса п'адше.

Эваре кале р'аза у бука wi т'әне ма от'ахеда. Эфэндъм, һьнәк сәкьни. ле ньһер'и тирәмә'рәк сәкьни сәр почә хвә, гот:

— Қиза п'адше.

Қизьке гот:— Чийә?

Гот:— Эз тирәмә'рьм, тә қәбулә?

Эфэндъм. әwi се щара гот. Қиза п'адше гот:

— Мьн қәбулә.

Эфэндъм, бу ширқина тирәмә'р, хортәк же дәрнәк'әт, һ'ө-

сьлщэмалэк же дэрк'эт. Эфэндьм, хвэр'а дэрбаз кьрын, һ'отани сьве.

Сьве баве ви зу һатэ бэр п'әнцэре. Дина хвэ даёе, вэки тирэм'эр буйё хортэки һ'осьлщэмалэки. Т'эзэдэ баве ви ле ба-
вэркьр.

У ёса чэнд мөһ дэрбаз бу. Р'оке хушка қиза п'адше һатэ дитьна хушка хвэ у чэнд р'ожа щэм ма у салых. сульх хушка хвэ кьр. ане һьлда. Хушке ле пьрскьр:

— Мьн бьһистийё мере тэ льбасданэ, мьр'а бежэ, эме льбасе ви бышэвтиньн, бьра қэт т'эрка тэ нэке. Эз заньм зуба, дэрэнгбэ we һэр'э, бэлки тэ у ви шэр'кьр, эве һэр'э.

Эфэндьм эве жер'а тог:

— Хушке, чь тэ вэшерьм, чь хвэде вэшерьм, льбасе мера-
данэ, льбасе ви бьн ви кэвриданэ у эв ньһа чуйё гэр'е ане не-
ч'ире.

Эван ании льбас бьн кэвьр дэрхьстьн, кьрынэ бьхерйе шэ-
вьтандьн. Вэхте шэвьтандьне мер һатэ сэр к'өлэке гот:

— Қиза п'адше, к'энге тэ солэкэ һ'эсьни у гопалэки пола қэтанд, ане машанд, те паше мьн бьвини. Вэлате мьн һьнд-
танэ.

Эфэндьм, кале сьве р'адьвэ диса эвэ к'охе вийи кэвьнкокэ у қиза п'адшейё у нэ көр'е вийё.

Сьве қиза п'адше р'абу готе:

— Баве кал.

Гот:— Чийё?

— Эз заньм һ'эдае көр'е тэ дэст мьнэ, мьн льбасе ви шэ-
вьтанд, эв һатэ сэр к'өлэке мьр'а гот: „К'энге тэ солэкэ һ'эсь-
ни у гопалэки пола машанд, паше те мьн бьвини“ у ёса лехьст
чу.

Эфэндьм, қиза п'адше сьве р'абу, да сэр р'е чу бэр бь вэ-
лате мере хвэ, наве мере we Мирзэм'эмуд бу. Эв қизка тэ гэ-
лэк гэр'йа, ч'йа у банйа у вэлата. Гэлэки чу у незики вэлатэки,
бэр бэ'рэке р'уньшт, гьрйа. Зэ'ф гьрйа у соле we у гопале we
жи қэтиа бун. Эва тэ гэлэк дөшөрмиш бу, ле ньһер'и дэве бэ'ре
зьярэк һэв қэльши, хортэк ле дэрк'эт, һ'осьлщэмалэк дэрк'эт.
Һат—һат незики қиза п'адше бу. Қиза п'адше нас кьр, эва
Мирзэм'эмудэ у эве хвэ авитэ сэр дэст у п'йе ви.

Эфэндьм, Мирзэм'эмуд дит бошэ, вэки ёса бьвэ пира һ'эб-
һ'эбоке we жьна ви бөхвэ, чьмки эв бэр дэсте һ'эбһ'эбоке

дхэбты. Эве тэ дит бошэ, хукрэ жьна хвэ, крэ севэке, крэ
щева хвэ у чу мал. Ав пирькер'а бър. Эфэндьм, пирьке гот:

— Мирзэмэ'муд, дэ дэрхэ чька эв чийэ щэм тэ. бина бэ-
ниадэма тэ те иро?

Мирзэмэ'муд гот:— Тö вэрэ қрар бькэ, эз жер'а тыштэки
навежьм, эзе нишани тэ бькьм.

Эва тэ қрар кр у паше Мирзэмэ'муд бърэ сьвдэре ху-
кр крэ жьнэке. ани мале. Эва тэ ма щэм пире, ле Мирзэмэ'-
муд дьчу дьгэр'ийа.

Эфэндьм, р'ожэке пире мэнэ жьньке гьртьн. Р'оке жьньк
шандэ қөт'йке. We қөт'йеда се щуцьк һэбун. Эве дэре қөт'йе
вэкр щуцьк р'эвийан у эв гэлэки we дэре гэлэки гьрйа. Мир-
зэмэ'муд вева дэрк'эт, дэсте хвэ һэвхьстьн щуцьк к'этьне.
гот:

— Дэ бьвэ.

Оса жи царэке ап'ьнщэк да дэсте we, гот:

— Бьвэ, öса бьгрыйи, вэки ле һесра ви сьпи бьки бини.

У öса эв һ'этани эваре гьрйа, тыштэ нэкр. Ле ньһер'и ди-
са Мирзэмэ'муд һат, дэсте хвэ һэвхьст. кр сьпи у да дэсте
we ани, ани да дэсте жьна хвэ, ани щэм пире.

Оса Мирзэмэ'муд дит бошэ, эви жьна хвэ һьлда леда чу.

Пире мэрэв шандьн пэй, йане пэйхьстьн. Мирзэмэ'муд дит
пэй к'этьнэ, эв бу ав, жьна хвэ крэ қут. Эв гэр'йан нэдитьн.
һатьнэ щэм пире, готьн:

— Эв ав бун.

Го:— Һун дькарьн һьнэ we аве мьр'а биньн?

Эве тэ һатьн бунэ аш у бунэ бостанчи.

У öса диса һатьнэ щэм пире, пире гот:

— Һэр'ьн. һьнэк ви эмише бостан биньн.

Һ'этани эв һатьн, диса гöһаст. У пире хвэ жи пэй к'эт.
нькарбу бьгьрта. У эв хьлаз бун, чунэ мала хвэ.

К'öтабу.

Эва һ'к'йат'а ва жи хьлаз дьбэ.

Ви чахи пирка һ'эбһ'эбок мэрйа дьшинэ пэй вана (ане мэр-
рйа пэй Мирзэмэ'муд у жьна ви дьхэ). Эв тен р'асти бостанэ-
ки тен. чьмки Мирзэмэ'муд вана дьвинэ, жьна хвэ дькэ эмиш
у хө жи дьвэ хайе бостан. Эв мерке пирьк дьшинэ пэй Мирзэ-
мэ'муд, те р'асти бостан те, дьве бостанчи:

— Тэ қэ вьра мерек, жьнэк нэдитийэ?

Әуе тә дьве:— Қашын жи һәйә, зәвәш жи һәйә.

Щарәкә дьне дьвежә:— Әз мерьк тә дьпърсьм.

Әуе тә диса дьвежә:— Зәрдәлә жи һәйә у һөрме жи һәйә.

Хәләсә диса дьвеже. әуе тә диса дьвежә:

— Сев жи һәнә у зәрдәлә жи һәнә.

Хәләсә әуе тә дьчә щәм пире, пире р'әмьлдар буйә. зань-
буйә, дьвежә:

— Нә әш бостанчи хөвәрбу, тә һәма мьр'а севәк банйа.

Әуе тә те дьнер'ә т'әнә. Буйә ашәки. Дьвежә ашван:

— Тә қәт мәри нәдितьнә?

Әуе тә дьвежә, ане Мирзәмә'муде тә дьвежә:

— Щәһә жи дьһерә у гәнъм жи дьһерә.

Диса ле дьпърсә. дьвежә:— Һур жи дьһерә, гьр жи дьһерә.

У өса дькә, накә сәрәдәрийе же дәрнахә у өса дьчә диса щәм
пире, өса дьвежә. Пире дьвинә бошә, р'адьвә хөвәр те. Мирзә-
мә'муд дьвинә we пире хөвәр һат. Мирзәмә'муде тә дьвә һәс-
пәки у жьна хвә дькә мьхәки бьн сола хвәда дьк'өтә. Пира
тә те навинә. п'ор' у п'ошман дьчә.

Әуе тә өса тенә мразе хвә шадьвьн. чава бәре диса өса
дәрбаз дькьн.

31. ҺӘТӘМИ ТӘЙР У ҚӘСАВИ ЩӨМӘРД

Қәсави Щөмәрд гәләки һәспе хwә һ'ыз дькър. Р'оке жьна
ви же пьрси:

— Тө зә'ф мьн һ'ыз дьки, йан һәспе хwә?

— Р'астә,— го.— эз тә һ'ыз дькьм, ле һәспе хwә жь тә
зедә һ'ыз дькьм.

Жьне жер'а гот:— Wәки өсанә, һәспе хwә жи, мьн жи быши-
нә базаре, чька к'ижан мә зә'ф бһа дькә.

Қәсави Щөмәрд қайил бу гьлйе wer'а. Р'ожәке һәспе хwә
да хөламе хwә шанд базаре. Хөламе хwәр'а го:

— Чь дьдьн һәспе мьн нәфроши. Бьнһер' чьқаси дьдьеда.

Хөлам һәсп бър чу базаре. Мьштәрие һәспе ви гәлә һәбун.
Һәспе ви зә'ф баш бу. Қимәте гран гот— нәдстандьн. Аг'риеда
хортәк һат ле бу мьштәри. Әви чь қимәт го, әви хорти һәсп
стәнд. Хөлам п'ошман бу, го:

— Әз һәспе хwә надьм.

Хорт силәк лехьст, го:

— Базарә, мьн к'ър'ийә.— Һәсп һлда чу.

Һат гһишт. Қәсави Щөмәрд же пьрси, го:

— К'а һәспе мьн?

Өса жер'а сальх да, wәки хортәки стәнд, бһе зедә да: „П'ә-
ре мьн жмарт да мьн. эз п'ошман бум, аг'риеда әви силәк мьн
хьст, го: „Базарә, мьн к'ър'ийә“, бър.

Қәсави Щөмәрд дөшөрмиш бу, го:

— Һәмик һәспе мьн бьрьн,— го.— све жьна мьн бьвә һә-
р'ә базаре, ле,— го.— көр'о, нәфроши, мина һәспе нәки. Чь
қимәти да тә— жьна мьн шунда бинә wәрә.

Хөламе Қәсави Щөмәрд жьна вийа бър базаре. Диса хор-
те әв һәсп стәндьбу, р'аст һат. Хөлам қимәте бльнд чьқа гот,
әвийа қимәт да, чьмки жьньк зә'ф бәдәw бу. Аг'риеда к'әт би-

ре. вәки нәфршә. Әви хорти п'әре ви данеда, жьньк һлда бър.
Һат гһишт. Қәсави Щомәрд же пьрси, го:

— К'ане жьна мьн?

— Вәллә, хорте һәспе тә стәнд, әви жи жьна тә к'ьр'и.
Мьн чьқа го: „Әз надьм“, щьмаә'т жи сәр мә бу, илац нәбу.
Силәк жи мьн хьст, жьна тә һлда бър чу.

Қәсави Щомәрд р'абу жьна хвә, һәспе хвә гәр'яа, чька к'е
бьр'яә. Пьрси. салх жер'а дан, вәки „Көр'е Һәтәми Тәйр жь
на тә к'р'ийә“.

Қәсави Щомәрд чу бу меване Һәтәми Тәйр. Ле Һәтәми Тәйр
һьзанбу, вәки әв Қәсави Щомәрдә. Һәтәми Тәйр нан һазьркьр,
ани бәр. Қәсави Щомәрд нане ви нәхар.

Гот:— Тә чьма нане мьн нахви? — Го, — тә дәйндари, дәй-
не тә бьдъм, хундари — хуна тә бьдъм, т'әк нане хвә бьхвә.

Қәсави Щомәрд го:— Хер.— го, — әз һ'әвшице тыштәки ни-
ньм:— Қәсави Щомәрд Һәтәми Тәйрр'а гот.— әз бона глики
һатьмә. Һәрге те қәдре мьн бьгри, әзе бьхәм, хер кә на— әз
нане тә нахәм.

Һәтәми Тәйр қрар кьр. го:

— Тә бона чь һатьби әз созе тә бьқәдиньм, ле нан бьхвә.

Қәсави Щомәрд нане хвә хар у Һәтәми Тәйрр'а гот:

— Хөламе мьн жьна мьн анийә базаре фротийә. Әз сәва
жьна хвә һатьмә, гәрәке тә жьна мьн бьди мьн.

Һәтәми Тәйр көр'е хвәр'а го:

— Жьна ви щамери бьде бра бьвә, һәр'ә.

Көр'е ви го:— Мьн кьр'яә базар, әз надьм.

Һәтәми Тәйр кьр—нәкьр көр'е ви жьна Қәсави Щомәрд
нәдае. Р'абу дьзива көр'е хвә көшт. жьна Қәсави Щомәрд дае-
да. Әви ани һат.

Қәсави Щомәрд гәләки дөшөрмиш бу. вәки: „Әви көр'е
хвә көшт сәва жьна мьн. Щарәке бьк'әта т'ор'а мьн, әз бьн
қәнщийа ви дәрк'әтама“.

Вәхт гәләки дәрбаз бу. Һәтәми Тәйр гәләки дәвләти бу,
хвәйе кәри сур'яа бу. Вәхтәке тәйрок бари. селәв р'абу кәре пә-
зе ви гь бър. Чәндәки дьн диса ав р'абу, кәре дәваре ви жи
бър. Мал тыштәк доре нәма. Зә'ф к'әсив у бәләнгаз бу. Һур—
муре мала хвә чь кә һәбу фрот щинара. П'әрә дәйн дькьр пе
идаре хвә дькьр. Срока п'әра т'әмам дьбу, дәйндара дьһат
дәйне хвә же дьхвәст. Тышт т'әнәбу бьфрота дәйне хәлсе бьда.

Һынге исанет дьһат фротане. Хвәйе дәйна мьле жьна ви гьртън, бьрн базаре бьфрошьн, дәйне хвә же һьлдын.

Жьна Һәтәми Тәйр анин базаре. Қәсави Щомәрд р'аст һат. Әвийа нас кьр, вәки әв жьна Һәтәми Тәйрә. К'ьр'и, ани һат мала хвә, хвәй кьр чава хушка ви.

Пеләк сәкьни. Дәйндара диса һат дәйне хвә жь Һәтәми Тәйр хвәст. Дә гәләки дәйндар бу. Тышт т'өнәбу дәйне ван бьдеда. Мьле Һәтәми Тәйр жи гьртън анин базаре фротън. Қәсави Щомәрд р'асти ви жи һат, нас кьр Һәтәми Тәйрә, ле Һәтәми Тәйр нас нәдькьр әв к'ийә. Қәсави Щомәрд әв жи к'ьр'и ани мала хвә. Дьк'анәк башқә вәкьр, кьр бәр дьк'ане, го:

— Әз, тә бре һәвн. Әз бәр дьк'анәкемә, тә жи бәр йа дьн.

Һәтәми Тәйр жер'а го:

— Әз дравк'ьр'е тәмә, әз карьм хамтйа тә бькьм. Чь ләзмә мьн дьки бәр дьк'ане?

Қәсави Щомәрд го:— Әз қемиши тә накьм, тә гәрә бәр дьк'анеби.

Ле вәхта Қәсави Щомәрд жьна ви к'ьр'ибу анибу, авайики башқә дабуеда. Хвәр'а теда бу. Көр'е хвә ч'уч'ькр'а готьбу: „Әва мәт'а тәйә. Тә эвара дьчи т'әв мәт'а хвә р'адьзейи“. Оса жи арш—верша мала хвә т'әмам дабу дәсте ве к'өлфәте. Қәсави Щомәрд һ'әтани Һәтәми Тәйр нәһата, нан нәдьхар бе ви-йа, т'әвайи дьхарьн. Вәхтәке Қәсави Щомәрд Һәтәми Тәйр'а гот:

— Хушкәкә мьн һәйә, әзе бьдьм тә, тә бьзәвщиньм.

Го:— Бра, чь ләзмә зәваща мьн? Тә әз к'ьр'имә.

Қәсави Щомәрд го:— На, вәхта жьна мьн һәйә, гәрә жьна тә жи һәбә.

Қәсави Щомәрд мьле Һәтәми Тәйр гьрт, бьр чу ве конде, к'ижанеда жьна ви теданә. Қәсави Щомәрд го:

— Һәтәми Тәйр, әва жьна тәйә, п'ешк'еши тә.

Һәтәми Тәйр гәләки дөшбөрмиш бу, вәки әви чьқа қәнщикә р'ьнд жер'а кьрийә. Қәсави Щомәрд жер'а го:

— Мьн жьна тә к'ьр'ийә, һ'әтани ньһа дйа мьнә, хушка мьнә.

Ле көр'әки Һәтәми Тәйри ч'ук һәбу, жьньке хвәр'а анибу. Әв жи дабу мәк'т'әбе, дьханд.

Вәхтәке сәкьни. Һәтәми Тәйр у Қәсави Щомәрд хвәр'а т'әв гәләки хәбәр дьдан. Шәв гәләки ван чу. Қәсави Щомәрд

Һәтәми Тәйрр'а го:

— К'әрәмкә һәр'ә хwәр'а р'ьһ'әтбә.

Һат эваре ханйе хwә. Дина хwә дае йәк щийе жьна вида-
нә. Һәтәми Тәйр дөшөрмиш бу, го: „Гәло әв к'ийә к'әтийә п'аш-
ла жьна мьн“. Әви нзәнбу, wәкй кәр'е Qәсави Щомәрдә. Чьм-
ки әw һин бубу чава мәт'а ви т'әв р'адьза. Һәтәми Тәйр шу-
ре хwә к'ьшанд сәре гәдә жекьр. Бу қир'инийа жьна ви, го:

— Һәтәми Тәйр, тә чь кьр? Әва кәр'е Qәсави Щомәрдә,
зува һинбуйә т'әв мьн р'адьзе. Әз мәт'а вимә.

Һәтәми Тәйр го:— Мьн чь заньбу, wәки әw кәр'е Qәсави
Щомәрдә?

Гәләки дөшөрмиш бу, го: „Qәсави Щомәрд һьм әм к'ьр'инә,
һьм әз зәwьщандьм, жьна мьн т'әслими мьн кьрийә. Сәр we
qәнцийа вийада мьн кәр'е ви жи көшт“. Һәтәми Тәйр жьна
хwәр'а го:

— Ә'вда хwәда, све гәрәке әз кәр'е хwәйи ч'ук бәр ч'ә'ве
Qәсави Щомәрд бькөжьм бәр кәр'е вива, бәлки дьле мьн һьнә-
ки р'әһ'әтбә.

Сwәтьре р'абу Һәтәми Тәйр Qәсави Щомәрддр'а го, го:

— Мәсәлә аһа буйә, мьн кәр'е тә көштиә.

Qәсави Щомәрд к'әни го:

— Бра, тә сәр хирәте көштиә. Тә чь занбу кәр'е мьнә? —
Qәсави Щомәрд го, — тә кәр'е мьн т'ө бәр ч'ә'ве мьн нәкөш-
тийә?

Һәтәми Тәйр го:— Qәт нәбуйә, гәрә әз жи кәр'е хwә бь-
көжьм. Әз жи бе кәр', тә жи бе кәр'.

Qәсави Щомәрд го:— Тә кәр'е мьн бәр ч'ә'ве мьн нәкөшти-
йә, тә кәр'е хwә бьдә мьн, әз жи пеш ч'ә'ве тәва нәкөжьм, бей
тә бькөжьм. Wәки әз щәм тә бькөжьм — кәр'е тәйә, щәгәра тә-
йә, дьле тәйе бешә.

Qәсави Щомәрд мьле кәр'е Һәтәми Тәйр гьрт бьр кьр кон-
дәкә. башqә.

Эп'ещә wәхт сәкьни. Кәр'е Һәтәми Тәйр хwәндьна хwә һьл-
да у мәзьн бу. Qәсави Щомәрд бей Һәтәми Тәйр кәр'е ви зәwь-
щанд.

Эп'ещә wәхт чу. Һәтәми Тәйр бәр дьк'ане бу, wәхта мал
дьчу зозана. Һәтәми Тәйр ч'ә'в мел к'әт, кәри сурйа к'әт, ахин
к'ьшанд, го: „Мәле мьн жи һәбу, дәwләта мьн жи һәбу. Ньһа

эз бемалым“.

Qасави Щомэрд бьһист. P'оке сэкьни Qасави Щомэрд Һэтэми Тэйр'а гот:

— Бра, зани эз тэйе т'эв щьһебьн.

Һэтэми Тэйр го:— Бра, чи мьн щэм тэ һэйэ? Тэ эз к'ьр'имэ, эме чь щьһебьн?

Qасави Щомэрд го:— На, эм бре һэвьн, чь кё һэбуна мьн һэйэ, гэрэ эз нивикьм. Ниви мьн— ниве тэ.

Qасави Щомэрд бейи Һэтэми Тэйр щав да хьнамийе хwэ: „К'аре бука мьн бькьн, эз флан р'оже бука хwэ сйар дькьм“.

Һэтэми Тэйр һаж пе нинэ кёр'е, wi саг'э, Qасави Щомэрд зэwьщандийэ.

Qасави Щомэрд Һэтэми Тэйр жь һэв щьһе бун. Чь п'ара wийа бу даеда у дьзива жи мэрйе хwэ шандьн, бука хwэ сйар кьр бен. Эw Һэтэми Тэйр жьна хwэва к'аре хwэ кьрьн. Qасави Щомэрд бре хwэр'а гот, го:

— Бра, тё иди һэр'э диса ера хwэ, тё һини мал у дэwлэте буйи, хwэр'а мал бьк'ьр'э, нав дэwлэта хwэдабэ.

Сйар бу, р'ек'этьн. Һэтэми Тэйр дина хwэ дае дэнге дэф у зёр'не те, дэ'wатэ. Һэтэми Тэйр Qасави Щомэрд'а го:

— Бра, эw чь дэфэ, чь зёр'нэйэ, чь дэ'wатэ?

Qасави Щомэрд жь Һэтэми Тэйр'а го:

— Бра, дэ'wата кёр'е тэйэ, бука тэйэ.

Һатьн незики wan бу, Һэтэми Тэйр ньһер'и— р'аст кёр'е wийэ зэwьщандийэ. Һэтэми Тэйр шуре хwэ к'ьшанд Qасави Щомэрдхэ, бькөжэ.

Qасави Щомэрд го:— Бра, чьма,— го.— тё дьхази мьн бькөжи?

Го:— Тэ қэнци гэлэ мьнр'а кьрийэ,— эз нькарьм бьн қэнщия тэ дэрэм, гэрэ эз тэ бькөжьм, wэки бьн қэнщия тэ дэрэм.

Qасави Щомэрд го:— Бра, на,— го,— қэнци йа тэйэ, нэ йа мьнэ. Пешие тэ қэнци мьнр'а кьрийэ.

Һэтэми Тэйр жер'а го:— Мьн чь қэнци тэр'а кьрийэ?

Го:— Тэ эw қэнци мьнр'а кьр,— го.— жьна мьн кёр'е тэ к'ьр'ибу, кёр'е тэ жьна мьн нэда, тэ кёр'е хwэ көшт, жьна мьн да мьн.

А һынге Һэтэми Тэйр го:— Wэки бсанэ һьники дьле мьн р'эһ'эт бу, wэки эw жьна тэ буйэ.

Изна хwэ жь һэв хwэстьн, һэр йэк р'йа хwэ чу.

32. ЖЬНЕ ЧЬ КЬР

Қиза п'адше дәсте вәзирда бу. Р'ожәке әв у мере хвә дькьн хәбәрдан, дьве:

— Мери, әзе дәк'әке сәре тә чекьм.

Дьве: — Тө жьни, дәк'а жьна we чьбә? — Қәрфе хвә жьна хвә дькә.

Қиза п'адше р'адьвә дьчә щәм қази, дьве:

— Қази, — дьве, — мере мьн гәләки мьнда к'әтийә, тө кари шөхөләки орт'а мьн у мере мьн чекә.

Қази го: — Бәрабә, — го, — һәр'ә п'ала быгрә, бра жь мала тә өрде бьк'ольн һ'әта те дәрте мала мьн.

Қиза п'адшейә, ә'мьр кьр, мәри анин һатьн, к'олан һ'әта мала қази, ләқәм чекьр. Қази све чу нава гөнд чәнд мәри т'әглиф кьр, го:

— Һун эваре гәрә мала мьн һазьрбьн, әз қиза хвә дьдьм мер. — Вәзирр'а жи гот.

Вәзир эваре һат жьна хвәр'а гот, го:

— Жьне, қази иро т'әглиф кьрийә, әм гәрә һәр'ьн к'еф бькьн.

Леньһер'и мәрик һат, го:

— Вәзир, қази қази тә дькә.

Әв р'абу р'е к'әт. Жьнкь р'абу чарсуйе авит сәре хвә, we қөлькер'а бәри ви чу мала қази.

Мәхөлқәт т'ьжә мала қази буйә. Вәзир дьве: „Щаньм әва жьна мьнә, нола жьна мьн, к'ьнще we, р'ечуина we. Әва қази қази нинә, әва жьна мьнә“. Әве тә ич'ке нахвә, дөшөрмиш дьбә, дьве: „Әва һан жьна мьнә. Чава жьна хвә бьдьмә мер?“.

Қази дьве: — Вәзир, — дьве, — хәлқ к'еф дькә, тө дөшөрмиш дьби, — дьбе, — тө чьма нахви дөшөрмиш дьби?

Дьбе: — Қази хвәшбә, сәре мьн дешә әз нькарьм ич'ке бь-

хѳм.— Дьбе,— гэрэ тѳ изна мьн бьди, эз р'абьм. Сэре мьн дешэ.

Дьве:— Вэзир, вэхта дьвейи: „Сэре мьн дешэ“, тэр'а изна, р'авэ хэр'э мала хвэ.

Эв р'адьбэ р'едьк'эвэ. Жьньк зу чаршэве даве сэре хвэ, we қѳлкер'а дьчэ мала хвэ, к'ьнице хвэ дехэ, дьк'эвэ нава щие хвэ. Ледьнхер'э мэрики дэри хьст. Шэхэрэ, дэ дьве:

— Эв к'ийэ?

Мере we дьве:— Эзьм, дэри вэкэ.

Һатэ мал. Жьна ви нава щийада, дѳшѳрмиш дьбэ.

Дьве:— Вэзир, тѳ иро гэлэки дѳшѳрмиш дьви,— дьве,— чьма?

Дьве:— Қизе,— дьве,— сэре мьн дешэ.

Дьве:— Тьштэ навэ, вэхта тѳ чуйи ич'кэ харийэ, сэре тэ дешэ.— Дьве,— қэ мала қази қэ чь һэбу, вэ чава кьр?

Го:— Қизе, қази шанд— эз чум.— го.— дэ'вата қиза ви бу. Қиза ви һэма нона тэ бу.

— Э,— дьве,— Вэзир,— дьве,— қэ мэри нона мэрйа т'ѳнэне? Қиза ви нона мьн буйэ, чь һэйэ вьра?

Р'адьвэ к'ьнице хвэ дехэ р'адьзе. Дьсэкьнэ све. Све зу мэри те бэр дэре Вэзир, вэки диса хэр'э дэ'вате.

Р'адьбэ дьчэ мала қази. Эв дьчэ. Вэхта мере we дьчэ, р'а-дьвэ сэр балконе дар чедькэ чаршэве даве сэр. Бэри һьнге жи дьве мере хвэ:

— Тѳ хэр'э, эзе балконеда бьсэкьным һивийа тэбьм.

Эви тэ к'ьнице хвэ хвэдькэ, бэри ви we қѳлкер'а дьчэ ведэре. Вэзир дьчэ р'удьни. Жьна ви щаркэ дьн ведэре дьчэ у те. О дэ'ватэ, к'эфэ, эшқэ. Қиза қази we сйаркьн, бьвьн. О эв жи қэст бэр мере хвэ дьчэ. те.

Вэзир дьве: „Эва жьна мьнэ we сйаркьн, хвэде мала мьн кавьлкэ, we чавабэ?. Р'адьвэ бэр дери балкона хвэ бьнхер'э.

Дьве: „Щаньм, жьна мьн we балконеийэ, чаршэв жи серийэ“. Щаркэ дьн те һѳндѳр', дьве: „Эва жьна мьнэ һ'эйран“.

К'этын бьн мьле буке, эв жи к'этэ мьле we бьрьн, сйар кьрьн.

Эве тэ дѳшѳрмиш дьвэ. дьве: „Вэлэ жьна мьн балконеийэ“, дьчэ бэр бь балконе. Чу дэсте хвэ дае, ди дар к'этэ э'рде. Жьн т'ѳнэ.

Ай фэне жьна, жьне чь кьр?

33. МЪРЬНА Т'ӘРЗИ

Дө пәйа р'адьвн хвәр'а р'еда дьчн. Чун сәр р'е, йәки кал жи һатә гьһиштә вана. Һәв к'әтн чун һәрсек. Тә'ри к'әтә ә'р-де. Бу шәв. Хвәр'а чун. Нава мешәки тәһан һәрсек. го:

— Әме ве шәва дреж чава бькн? — Го, — вәки әм р'азен гөре мә бьхөн. — Го, — әме хәбәрдн, хвәр'а һ'ьк'йата бежн, — го, — вәки сәв мә те.

Йәки шаһьл го, — йәки дн жи го. Сьре һат сәр е кал, вәки әв жи бежә. Е кал го:

— Әз нъзаньм бежьм.

Гәлә лава ле кьрн. го:

— Әз нъзаньм бежьм.

Го: — Вәки тә нъзани бежи, — го, — әме све сре р'еда тә сйарбьн. Әм шаһьл, тә әхтийар, әм чаванә занн, тә нъзани?

Свә ле сафи бу, р'абун р'е к'әтн, го:

— Баве кал, мә қрар кьрйә гәрә әм тә сйарбьн.

Әв һәрде тә сьре сйар дьвн. Әв пәйа бу, е дн сйар бу, әв пәйа бу, е дн сйар бу. Чун незики шәһәр кьрн. Әм бенә сәр-қиза п'адше.

Қиза п'адше. нивро бу, аюшка хвәр'а р'е днһәр'и. Ленһәр'и се пәйа ве веда тен. Йәки әхтийар һәма өса сйар дьбн, йәк пәйа дьвә е дн сйар дьвә. Қиза п'адше дьле ве т'ә'мул нәкьр, го: „Әв шаһьлн, е дн әхтийар“. Гази қәвазәки хвәкьр, го:

— Һәр'н әв һәрсе пәйа бинн.

Чун анин һатн һәрама қиза п'адше. Қиза п'адше щи нишан кьр, го:

— Р'унин.

Һәрсек жи р'уньштн.

Го: — Баве кал, — го, — әван шаһьла чьма өса бь сре тә сйар дьбн?

Баве кал кэр' бу, дэнге хвэ нэкър. Готэ щаһъл, го:

— Гэли щаһъла, һун щаһълън, эв чьма әви әхтийар сйар дьбун?

Щаһъл го:— Әхтийари бьдә эз хәбәрдым.

Го:— Жь тәр'а әхтийарә, хәбәрдә.

Дә әв зәф һерс бубу, бона ведерә го:

— Қиза п'адше.— го,— әм һерсек р'е к'әтън,— го.— шәв к'әтә сәр мә.— Го,— әм һатън к'әтън нава мешәки,— го.— әм дьтърсийан, гәләки дөшөрмиш бун, мә го: „Вәрә әм хвәр'а ч'ир'ока бежън, һ'әта свә мә те“.— Го,— қиза п'адше, мә хвәр'а ч'ир'ок готън,— го.— сре һатә сәр баве кал. Мә го: „Баве кал, тә жи мәр'а йәке бежә“.— Го,— мә кър—нэкър мәр'а нәгот. Ләма жи һерса мә р'абу, мә ад кър, го: „Әме све тә сйар бьн“.

Қиза п'адше звър'и сәр баве кал, го:

— Баве кал қә тышт сәре тә нәһатъбу, вәки ван щаһълар'а тә бьгота. қә тә тышт нъзанбу?— Зәф ле һерс бу, го,— баве кал,— го.— бьсәкьн. әзе ижа сәрһатийа хвә бежъм.— Го,— баве кал, эз қиза п'адшебум.— го.— эз р'абум жь хвәр'а гәлә п'әрче хас стәнд, ани һат. Го,— мьн гази т'әрзи кър. Т'әрзи һатә щәм мьн,— го.— мьн го: „Т'әрзи әви п'әрчәи бьви ве форме, ве форме мьнр'а к'ьнща бьдруйи“.— Го,— т'әрзи к'ьнще мьн һьлдан,— го,— мьн го: „Әзе ақа п'әрә бьдым тә, готъна мьн мьнр'а бьдруйи“. Ле мьн го: „Флан р'оже тә к'ьнще мьн бини бейи“. К'ьнще мьн бьр чу, флан р'оже т'әрзи к'ьнще мьн друйи ве ани һат. Калер'а жи дьве,— тә дьбһейи эз чь дьвежъм?

Дьве:— Әре.

— Т'әрзи к'ьнще мьн ани һат. Баве кал, эз р'абум бәр нәйньке, к'ьнще хвә хвәкъръм. Ле т'әрзи жи сәр истоле р'уһьштиә, һатийә, вәки һәқе ви бьдыме. Мьн к'ьнще хвә хвәкър, эз бәр нәйньке ләв звър'им чька к'ьнще мьн мьн те? Мьн к'ьнще хвә бәгәм кър. Баве кал, эз звър'им сәр т'әрзи, мьн го: „Т'әрзи к'ьнще мьн р'ндьн, әзе һәқе тә дьле тә бьдым тә“. Эз т'әрзи дьдым хәбәрдане. вәки һәқе ви бьдыме, эз дьнһер'ьм дэнге хвә накә. Баве кал, эз чум мьн дәсте хвә да. һ'әжанд, го: „Т'әрзи әзе һәқе тә бьдым тә“. Баве кал, т'әрзи мьр. г'өнә. Эз қиза п'адше, т'әрзиә мьн һатийә т'әне һ'ъзура мьн, әзе чь щави бьдым, баве мьн бе. дйа мьн бе, ахьр т'әрзи мьр... Эз р'а-

бум, мьн ани дани сэр пола, мьн тыштэк авит сэр. Эз дэрк'этым дэрва бина мьн дэре. Баве кал, қә тә нькарбу сэрһатик жь ванр'а быгота? Шаһьлбун, тә сһар бун. Гәләки дөшөрмиш бум, гәләки чум һатъм, мьн ньзанбу чава бькьра. Эз р'абум, мьн чаршәва хвә сәре хвә вәркьр, эз р'абум чумә нава шәһер чька чь бькьм? Эз к'уче звьр'им. мәрик р'асти мьн һат. Әв мәри жи насе баве мьн бу. Дзикава ани дәрхьст һәрәма хвә. Мьн һ'әвалә хвә жер'а гот: „Ньһа эз чава бькьм?“. Әви го: „Хвә кәр'кә“. — Го, — мьн ани к'әлмә зер' данә вийа. — го, — мьн го: — „Тө кари ве хәта һана дури мьнхи. — го. әм чава бькьн?. Го: — „Тө қә нәтърсә, әзе бәталкьм“, — го, — лә баве кал, тә қә нькарьбу сэрһатик быгота? Бу эвар. Эваре әв мерьк диса һат, һат вәки бьвә к'өтакә. Ани һатьн дә мешок бу, йашик бу, чьк бу ани кьре да пышта хвә, бьр чу. П'есира мьн хлазкьр, бьр чу. Мөг'даре дө һ'әфтйа, се һ'әфтйа. дәрбаз бу эз архайин бум. Р'ожәке әв мәри кә щәндәк бьрийә вәшартийә, дери вәкьр һатә мал. „Хорто, чь дә'ви тө һати?“. Го: „Вәллә, қиза п'адше, тө зани чьма һатъмә? Вәллә иро мьн хөмбар листийә п'әрә жь мьн чунә. Тө п'әра бьди эз бьвьн хөмбәра хвә“. Дә мә'нә дьгрә. Чу, мьн п'әрә дане чу. Баве кал, чу шәва дьне диса һат. Эз ледьнһер'ым мә'на мьн дьгрә. — Го. — го: „Қиза п'адше, ишәв щи т'өнә эз р'азем, әзе хвәр'а бем ве сьвдәре р'азем“. Теда мамә, баве кал. — Го. — мьн п'аласәк дае, го: „Дә сәр ви т'әхтән р'азе“. — Го, — әв р'аза, эз жи от'ахә хвәда р'азам. — Го, — вәхтәкә шәве мьн леньһер'и ве сәр мьнр'а сәкьни, дәсте хвә дьдә льнге мьн. — Го, — мьн го: „Хорто, дьвә тә р'е шашкьрийә?“. — Го, — лә баве кал тә нькарьбу сэрһатик жь ванр'а быгота? Го: „Әре, қиза п'адше, мьн щие хвә шаш кьрийә“. — Го. — го, мьн щи нишан дае, го: „Һә р'ә щие тә ведәрейә“. — Го. — шәва дьне диса бса бу, баве кал. Шәва дьн жи сәр мьнр'а сәкьни, го: „Қиза п'адше, р'авә р'унә әме хәбәрдьн“. — Го, баве кал, эз р'абум, р'уныштъм, әв жи к'еләка мьн р'унышт. Нькарьм бежьм к'еләка мьн р'унәни. — Го, — әви һлда готә мьн, го, го: „Қиза п'адше, әм чьл мәринә, чьл мерьн, сәрк'аре мә һәйә. Әм шәве дьне р'уныштьнә, хәбәр данә, гьшка готьнә: „Йаре мә һәнә, әм һа дәрбаз дькьн“. Мьн жи го: „Қиза п'адше жи дьлк'әтйа мьнә“. Мәзне мә готийә:

„Дә һәр'ә дәрғистйа хвә р'ожәке бинә вәрә, вәки әм тә баһар кьн“. Дә әз жи нәһерьм хәбәрдым, баве кал. Мьн го: „Хорто, вәки тә готийә: „Ҷиза п'адше дьлк'әтийа мьнә“, һәр'ә беже све эваре эзе дьлк'әтийа хвә биньм һун бьвиньн“. Ле баве кал, әз ве шөве хвәр'а дөшөрмиш бум. Мьн чь кьр? Әз све р'абум бьт'өлгәк жә'р ани, арақ ани, п'әрвәдә кьр, вәки эваре бьвьм һәр'ьм. Эваре хорт һат, һат го: „Ҷиза п'адше, те бейи?“. Мьн го: „Әре, эзе бем“. Мьн р'абу чаршәв һлда, истәкан һлда, к'аре хвә кьр, вәки һәр'ә тайтуше (һөвал) йаре хвә бьвинә. Чун. Ле баве кал, әз хвә хвәй дькьм, әз дьхвәзьм йа хвә бькьм. Баве кал, әм чун дәри вәкьр — чьл мәри щерге р'уныхтинә. Гьшк бәр мьн р'абун. Ҷиза п'адшемә, нас кьрын. Бәр мьн р'абун, щи нишан кьрын, әз р'уныхтьм. Ле баве кал, әһе әз бьрьмә, шабуна вәрьмийә, һәй ша дьбә. Әм р'уныхтьн. Мьн го: „Бинә бог'чә вәкә“. Истоле датиных, бог'чә вәдькьн. Дә харьне т'ьжи сәр т'әхтә дькьн, дә Ҷиза п'адше чь т'өнәйә? Баве кал ле тә қә һькарьбу сәрһатик ва ван шаһьлар'а бьгота? Әз р'абум шп'ийа, бәр ван иштоп һлда дани сәр истоле. Мьн готә ви чьл мәри, мьн го: „Һун һөвал, һөвале мьных. Гәрә һун әшқә мә һәр йәк истәканәк вәхвә, паше әһе хәбәрдын“. Һәр йәкир'а мьн т'ьжә кьр, да дест. Ле әз өса чумә, қә кәси әм нәдитьнә. Әм т'әнәнә. — Го, — мьн го: „Һун һәвр'а дөа' бькьн, һәвр'а бьхөн. Паше әһе һ'әта све һәвр'а к'ефкьн. Һәр йәке вәлгәр'андьн. Дә әшқа мьнә. Баве кал, вәхта харьн, дәст хвә бун қсил, к'әтьн. Баве кал әз вәдәре т'әнә мам. Әзе чаһа вәгәр'ьм һьзаньм? Әз дәрк'әтьм к'уче. Дә әз Ҷиза п'адше к'уча бьгәр'ьм. Р'е шаш кьр. Йәк р'асти мьн һат, жьн бу, го: „Ҷиза п'адше, тә жь к'ө тейи?“. Мьң мәнә гьрт. го: „Әз һ'ьмаме тем, мьн р'е шаш кьрийә“. Әһе мәрийе десте мьн гьрт ани от'аһа мьн. А әз өса жи хьлаз бум. Ле тә қә һькарьбу сәрһатик ван шаһьлар'а бьгота? Әһа чәнд қөр'ьш тәр'а, йәк тәр'а. Ле баве кал, тьшт нәдмә тә. Дә һәр'ьн хвәде ог'ра вәр'абә.

34. СОРЕ Ч'Э'ВНЕШИН У ДӨ БРА

Нэбу т'өнэбу дө бра нэбун. Браки дин бу. йе дьне нэ дин бу, эвана бэлэнгаз бун. Бре ақыл чу готэ бре хвэйи дин, го:

— Тө малдабэ, эзе нэр'мэ бажар мэр'а бьхэбьтм.

Бре ви чу бажар, дина хвэ даие мэрик хат, гот:

— Тө нави хөламе мьн?

Гот:— Чьма навьм, эзе бьбьмэ хөламе тэ.

Наве ви мэр'ви Соре ч'э'внешин бу. Бре ақыл у Соре ч'э'внешин чуиэ мала Соре ч'э'внешин. Сьвэтьре Соре ч'э'внешин гот:

— Гэрэке тө сьве нэр'и щотки,— готе,— эзе тэ'жийа хвэ тэр'а бышиньм, тэ'жийа мьн к'едэре дьк'эвэ, ведэре жи щоткэ.

Бре щот, га, тэ'жи һлда чу. Дина хвэ даие тэ'жи чу сэр кэвьра бса к'эт. Бре дина хвэ даие, вэки щоткэ ве щоте бьшке. Бь һ'алэки эви щоте хвэ авите о щоте ви шкэст.

Эви Соре ч'э'внешин қрарэк хвэр'а гредабун, вэки щоте Соре ч'э'внешин бьшке „эзе золэ ч'эрм пышта тэ бьк'шиньм. Ле, вэки сэд р'оже тэ т'эмам бун, эзе п'эре хэбата тэ бьдьмэ тэ. Ле, вэки тө һ'эта сэд р'ожи нэсэкьни, эзе печ'э ч'эрм пышта тэ бьк'ьшиньм“. У эв сьвэтьре чу, щоте ви шкэст, готэ Соре ч'э'внешин, гот:

— Эзе нэр'ьм, эз нькарьм бьхэбьтм.

Соре ч'э'внешин гот:— Тө нахэбьти?

Гэдэ готе:— Эзе чь бьхэбьтм, вэки нэргав дьчьмэ нава кэвьра.

Соре ч'э'внешин готе, гот:— Ле мэ қәвл нэвр'а гредайэ? Вэки тө нэхэбьти гэрэке эз золэк ч'эрм пышта тэ бьк'шиньм.— У Соре ч'э'внешин золэ ч'эрм пышта ви к'ьшанд, гот:— Дө нэр'э.

Эве тэ да сэр р'е, хатэ бал бре хвэ. Бре ви дина хвэ даие

вәки золә ч'әрм пышта ви р'акьрьнә, бре дин готә бре хвәйн ақьл:

— К'е золә ч'әрм пышта тә р'акьрийә?

Әви готә бре хвәйн дин, вәки „Соре ч'ә'внешин золә ч'әрм пышта мьн р'акьрийә“.

Бре ви готс:— Сәва чь золә ч'әрм пышта тә р'акьрийә?

Бре ви готе: Сәва we йәке, мьнр'а гот: „Тө мьр'а нави хөлам?“. Мьн готе: „Әзе бьвьмә хөлам, әз чьма навьмә хөлам?“ У әм чунә мала ви. Сьветьре гот, вәки „Тө сәд р'ожа мьр'а бьхәбьти, әзе һәңе тә бьдьмә тә,— гот,— вәки тө сәд р'ожа нәхәбьти, әзе золә ч'әрм пышта тә р'акьм“. Мьр'а гот: „Гәрәке тө сьбе һәр'и щот“. Мьн гот: „Бьрабә“ у мьр'а гот: „Тә'жйа мьн дьчә к'едәре дьк'әвә, ведәре щоткә“. Мьн гот: „Бьрабә“. Сьбәтьре мьн тә'жи һлда әм чун, вәки щоткьм. Мьн дина хвә даје, вәки тә'жи чу сәр кәвьра у хьшьра вәләзийа. Мьн щоте хвә авите, щоте мьн орт'еда шкәст у әз һатьм мале. Әви золә ч'әрм пышта мьн р'акьр у әз һатьм.

Бре дин готә бре ақьл гот:

— Дә тө вьра бьсәкьнә әзе һәр'ьм.

Бре дин чу бажар. Дина хвә даје, вәки диса Соре ч'ә'внешин we һат, гот:

— Тө мьр'а нави хөлам?

Гот:— Әзе бьвьмә хөлам, чьма навьмә хөлам?— У әвана чун мала Соре ч'ә'внешин.

Соре ч'ә'внешин чава бре вьр'а готьбу, өса жи вьр'а гот.

Ле Соре ч'ә'внешин гот:— Тә'жйа мьн к'едәре дьк'әвә, ведәре жи щоткә.

Бре дин гот:— Бьрабә, әзе һәр'мә щот.

Го:— Бьрабә.

Әwe тә тә'жи һлда у чу щот. Дина хвә даје, вәки тә'жи чу сәр кәвьрәки к'әт. Диноје тә дөшөрмиш бу, го: „Вәки әз ведәре щоткьм, we щоте мьн бышке“. Диное тә да кәвьрәки да нәwңа тә'жйе. Тә'жи ведәре кьрә кастини, чу сәр әрде нәрм у чайра р'ьнд к'әт. Диное тә жи ведәре щоте хвә авите у щоткьр. Дино дина хвә даје нане ви нәһат. Паше диса щоткьр. Вәхтәке дина хвә даје, we қиза Соре ч'ә'внешин нане ви ани, гот:

— Баве мьн готийә: „Нә дәре дизка мьн вәкә, нә жи сәре нане мә кәри нәкә“.

Дино дөшөрмиш бу, гот: „Нә эзе дәре диза ви вәкм. нә жи сәре нане ви кәркм. Ле эзе к'идәре т'ер бхөм шәрм-нәкм? Диное тә ани быне дизьке шкенанд у ор'а нан жи кәркьр, т'ер хар у ани дизькеда п'исбу у шөхөле хвә қизькер'а кьр, го:

— Дә һәр'ә.

Қизьке чу готә баве хвә, вәки „Ише ва анийә сәре мьн“.

Диное тә эваре чу мале. Соре ч'ә'внешин готе:

— Дино, һәр'ә альф зә'фи бькә бәр га, өса альф бьдейи, вәки стөре га теда өндабә.

Диное тә чу һәрд гае хвә шәржекьр у стөре ван кьрә афьр', т'ьжи ка кьрә сәр стөре вана, өса кьр, вәки стөре вана тер'а дөхенә. Чу готә Соре ч'ә'внешин, гот:

— Вәрә бьнер'ә мьн чьқа ка кьрийә афьр'е га, өса кьрийә вәки стөре ван анцах теда дөхеньн.

Соре ч'ә'внешин һат, дина хвә даие, вәки әви га шәрже кьрийә, гот:

— Дино, тә чьма га шәрже кьрийә?

Дино готе:— Ле тә гот: „Һәр'ә өса техә афьр'е вана, вәки стөре ван теда өнда бә“, мьн жи өса кьр.

Соре ч'ә'внешин чу готә жьна хвә, гот:

— Қизе, р'абә һәч'и р'уне мә һәйә, мәр'а текә харьн, әм ниве шәведа һәр'ьн шәһәрәки дьне. Т'аба мә дәсте динода т'ө-нә.— Дьзика дьготә жьна хвә, дьго,— өса бькә вәки дино мә нәһ'әсә.

Ле дино һ'ьшйар бу, қәстика әви ч'ә'ве хвә гьртьбу.

Жьна Соре ч'ә'внешин р'абу к'аре хвә кьрьн, вәки һәр'нә бажарәки дьн. Әве тә чунә дәрва, диное тә р'абу дарәк кьрә нав щие хвә у хөха жи чу к'әтә мешоке Соре ч'ә'внешин.

Соре ч'ә'внешин готә жьна хвә:

— Дә зу бькә әм һәр'ьн һәла дино һ'ьшйар нәбуйә.

Соре ч'ә'внешин р'абу мешок да пышта хвә, гот жьне:

— Әв чьқа гьранә.

Жьна ви готе:— Чь р'уне мә һәбу мьн т'әмам кьре.

Чунә ниве р'е, һ'аша, миза дино һөндөр'е мешокда һат. Әви мешокда мист. Мерьк готә жьна хвә, гот:

— Жьне, тә чьма һақа р'ун кьрийә, т'әмам һ'әлйа у р'ьжйа.

Жьна ви гот:— Чава бькм, тә готийә һақа р'ун теке.

Соре ч'ә'внешин готе, го:

Хѳ мь тэр'а нѳго һаѳа р'ун теке, вѳки ѳса бьвѳ бьр'ѳжѳ.
ѳвана чунѳ бѳр гѳндѳки. Дина хвѳ даѳе, вѳки сѳ һатьнѳ
вана. Сорѳ ч'ѳ'внѳшин гот:

— Хазла дино жи вьрабуѳа, ха һун нѳдьһатьнѳ мѳ, we нав
вѳ к'ѳта, һунѳ йѳкѳ—йѳкѳ бьр'ѳвѳяна.

Дино гот:— Хало, мьн бѳрдѳ. ѳз вьрамѳ.

Сорѳ ч'ѳ'внѳшин ѳѳдум к'ѳт, гѳ:

— Дино вьрайѳ, ахьрки we мьн бькѳжѳ.—

Чунѳ бажер. Динос гѳ печ'ѳ ч'ѳрм пышта ви к'ьшанд, сѳре
ви п'ѳч'а, гѳ:

— Дѳ һѳр'ѳ. тѳ чава сѳре бре мьн кьр. ѳса жи мьн сѳре тѳ
кьр.— У вѳгѳр'ѳа һатѳ бал бре хвѳ.

Чь мѳ жоре гот т'ѳмам бре хвѳр'а йѳкѳ—йѳкѳ гот. Бре ви
зѳ'ф шабу. ѳви ани бре хвѳ зѳвьщанд, жьнѳк жер'а ани. Дѳ'
вата ви кьрьн у пашѳ жи дѳ'вата хвѳ кьр.

Бре дин готѳ бре аѳьл:

— ѳзе тѳ щьһѳ бьм.

Бре аѳьл готѳ:— Бра, чьма мьн щьһѳ дьви? ѳмѳ т'ѳвнѳв-
бьн.

Бре дин гѳ:— На. мьн тѳ зѳвьщанди жи, пашѳ ѳзе һѳр'ьм.

Бре дин чу дина хвѳ даѳе шьванѳк вайѳ, гѳ шьван:

— Бѳрѳк'ѳтѳѳ.

Шьван готѳ:— Сѳр ч'ѳ'ва, сѳр сѳра.

Гѳ:— Шьван, we чьбѳ ѳзе жи бѳм бьвьмѳ һѳвалѳ тѳ, тѳѳ
чьѳа бѳрх бьди мьн?

Шьван гот:— ѳзе пенщ бѳрха бьдьм.

Гѳ:— Бьрабѳ.

Чѳнд сала чу бѳр пѳз. Салѳке жьна ви р'аза кѳр'ѳк ани.
Навѳ кѳр'ѳ хвѳ кьрѳ Аһ'мѳд. Кѳр'ѳ ви мѳзын бу. Дино кѳр'ѳ
хвѳ шандѳ бѳр пѳз, готѳ кѳр'ѳ хвѳ гѳ:

— Лавѳ, чѳнд сала һѳр'ѳ бѳр пѳз, ѳѳлнѳ хвѳ һазьркѳ, ѳз тѳ
бьзѳвьщиньм.

Дино р'абу р'ѳжѳкѳ кѳр'ѳ хвѳ зѳвьщанд, жер'а жьнѳк ани.
У weва жи к'ѳта дьвѳ ѳва ч'ир'ѳка.

35. ХУШК

П'адшак һәбу, чу т'әркәснарәти дьне бу. П'ьр' чу, һндьк чу, чу р'асти бажарәки һат. Ле нһер'и, вәки ч'ьра маләке дөшхөлә. Хвә we ч'ьре гьрт . Ле нһер'и, вәки се қиз теда р'уньштьнә. Ван қиза һәвр'а хәвәрдьдан. Йа мәзын дьгот:

— Вәки п'адша мьн бьхазә, әзе хали—халиче өса чекьм, вәки һәр диwane п'адшеда бе гьликьрьне.

Йа орт'ә дьгот:

— Вәки п'адша мьн бьхвәзә, әзе наз—нә'мәте өса чекьм, вәки һәр диwana п'адшеда бе гьликьрьне.

Йа бьч'ук дьгот:

— Вәки п'адша мьн бьхвәзә, әзе көр', қизәки гөланч'к-зер'ин биньм.

П'адша бьһист, вөгәр'йа чу. Вәхтәки сәкьни, п'адше к'аре хвә кьр. хөлам, хөзмәк'ар у вәзире хвәва р'абун чунә хазги-һе һәрсе қиза. Һәрсек жи хвәр'а хаст, аһин һатьн. Вәхтәки сәкьни, п'адше гот:

— Жьна мьнә мәзын һа дьгот: „Вәки п'адша мьн бьхвәзә, әзе хали—халичәе өса чекьм, вәки һәр диwane п'адшеда бе готьне“.

Вәхтәки сәкьни, чу бал жьна хвәда, гот:

— Тә флан вәхте дьгот: „П'адша мьн бьхвәзә, әзе хали—халичәе өса чекьм, вәки һәр диwane п'адшеда бе гьликьрьне“.

Гот:— Вәки мьн әв дәрәв нәкьра, тә жи әз нәдьхвәстьм. Вәхтәки сәкьни, чу бал йа орт'е гот:

— Нә тә флан вәхте дьгот: „Вәки п'адша мьн бьхвәзә, әзе наз—нә'мәте өса чекьм, вәки һәр диwane п'адшеда бе гьликьрьне“.

Гот:— Вәки мьн әв дәрәв нәкьра, тә жи әз нәдьхвәстьм. Вәхтәки сәкьни, п'адша чу бал йа бьч'ук, гот:

— Wәки тә wәхтәки һа дьгот: „П’адша мьн бьхwәзә, әзе кәр’, қизәки гөланч’кзер’ин биньм“.

Гот, wәки:— Мьн гөман һәйә, әзе кәр’, қизәки гөланч’ькзер’ин биньм.

Wәхтәки сәкьни, жьна ви к’әт бәр wәльдандьне. Готә хушка хwә:

— Һәр’ьн мьнр’а пирькәки биньн.

Хушке we готьн:

— Эди мә ә’йб—а’ре һәв һлданә, һәр’ә сәр к’өләке, зар’о бә, әме зар’е тә бьгрьн.

Хушка wана чу сәр к’өләке. Һәрд хушке we пире шандьн, гот:

— Һәр’ә делка флан мале т’әльқийә, дө щәwьрке са бинә wәрә.

Пире чу, щәwьрке са анин һатьн.

Wәхта хушка wана сәр к’өләке зар’о бу, әw зар’е we кьрьнә қөт’ие, дө щәwьрке са авитьнә бәр жьньке, бьрьн бәр дери гьредан, чомәқәк данинә к’еләке, к’е һәр’ә һөндөр’ йәк чомәқ лехә, к’е дәре йәк чомәқ лехә.

Бьра әw бьсәкьньн, әм биньн бенә сәр зар’а.

Һәрд зар’ қөт’иева данә пире, гот:

— Бьвә, бавежә ч’ем.

Wәхтәки сәкьни. Каләк һәбу. Ле ньһер’и, wәки қөт’ик шиһа ашда те. Қөт’и аве дәрхьст, бьр чу мала хwә. Дәри wәкьр ле ньһер’и, wәки кәр’, қизәки гөланьч’кзер’ин. Wәхтәки сәкьни. Наве гәдә дани Мирзә Мә’муд у наве қизьке дани Гөлизәр. Wәхтәки сәкьни, кәле гот:

— Мирзә Мә’муд, Гөлизәр, әзе бьмрьм.

Һәма һе хәбәр дәве wанда, кәле мьр. Мирзә Мә’муд у Гөлизәр сәрда гьрийан. Һ’ьш, ақьле wана чу, һәқа гьрийан. Ле ньһер’и, wәки дө қьжьк һәв дьхьн, йәке йәк көшт. Қьжка маин йа көшти ани, қум wәда, қьжьк ч’ә’л кьр. Мирзә Мә’муд у Гөлизәре дина хwә дане, wәки қьжьке қьжька майин ч’ә’л кьр. Әwана жи ани һат кәле кьрьнә ч’ә’л.

Wәхтәки сәкьни. П’еше Мирзә Мә’муд чь бу? П’еше ви жи һәрғав неч’ир бу. Неч’ира хwә дькьр, дани дьһат. Әwi, хушка хwә пе ә’бура хwә дькьрьн.

Р’ожа майин диса Мирзә Мә’муд чу р’авнеч’ире, ле п’адша жи хөлам—хөзмәк’аре хwәва р’абун чунә р’авнеч’ире. Хәзаләк

бэр п'адше р'абу. П'адша да сэр, вьра на һа дэра һана, вьра на һа дэра һана. Мирзэ Мэ'муд дадае, неч'ира ви бэр гьрт, бьр чу.

П'адша сушьли бу. Хёлам хёзмэк'аре хвэва вэгэр'йан чун. Эваре диwana п'адше т'ьжэ бун. п'адшаи мьр'узкьри бу. Хё лам—хёзмэк'аре ви готьн:

— Һа бьдэ йаб хер, тё чьма һа мьр'узкьрийи?

П'адше гот:— Эве неч'ира мьн бэр мьн гьрт, мьн һэw за- ньбу нав дьле мьн к'этийэ. Ле жьне ви жи бьнп'йа диwane р'у- ньштибун, р'абун чун готьнэ пире:

— Тэ эw һэрд зар' чава кьрьнэ? Ле эw зар' дэрк'этьнэ.

Чэнд к'исэ п'эрэ данэ пире, пире леда чу. Пире чу ле нь- һер'и, wэки Гёлизэр малданэ. Ле Гёлизэре мэрьв нэдитьбун, нёһьшт уймиши weвэ. Вьрда—weда Гёлизэр уймиши хвэ кьр, готе:

— Wэки эваре Мирзэ Мэ'муд те, бежеда бьра һэр'э тэр'а Зэрдёхёбаре бинэ. Зэрдёхёбар жи қизэкэ нонани тэйэ, һала тэ р'ьндтьрэ, тэ бэдэwтьрэ. Ле тё т'эне вьрада чава тэйамиш дьби? Wэки Зэрдёхёбар бе бал тэ. бина тэйе дэре.

Пире вэдьгэр'э дьчэ. Эваре Мирзэ Мэ'муд жь неч'ире вэ- дьгэр'э те мал. Дина хвэ дае, wэки һ'але Гёлизэре т'өнэ, готе:

— Гёлизэр, иро чьма wa мэ'дэкьрийи?

Гёлизэре готэ бре хвэ:

— Һэргэ те һэр'и Зэрдёхёбаре бини. бинэ, найни эзе хвэ бькёжьм.

Мирзэ Мэ'муд дина хвэ дае, хушка ви һаһ'эwэ. Р'абу гөр'а хушка хвэ кьр, ниве неч'ира хвэ кьрэ һэбуна хвэ, дем хатьре хушка хвэ хаст, р'абу да сэр р'е чу.

П'ьр' чу, һьндьк чу, чу р'асти калёки һат. Сёлам да кале- Кале сёлам вэгьрт, гот:

— Һа, Мирзэ Мэ'муд, те к'ёда һэр'и?

Гот:— Эзе һэр'ьм Зэрдёхёбаре биньм.

Кале готеда, гот:

— Тё бэр бае Гёлизэре к'эти?

Мирзэ Мэ'муд готеда:

— Тё чава зани эз Мирзэ Мэ'мудьм?

Гот:— Эз заньм, тё бэр бае Гёлизэре к'эти, те һэр'и бь- би кэвьр.

Гот:— Ле чавабэ, бьвэ—нэвэ эзе һэр'ьм.

Го:— Мирзэ Мә'муд те һәр'и бьви кэвэр.

Гот:— Эз бьвьмэ кэвэр жи, эзе һәр'ым.

Кале гот:— Wэхта тō дьчи, былбьл машьде қизанэ, те бьви кэвэр. Ле wэхта тō дьчи, пирэк нава мешәда те, дар, қырш—қала гьшк бор дышкенэ. Тō һәр'э хwэ р'ьнд бәр дарәке вәшерә. Wэхта әw те, ч'ьч'ьке weйи р'асте сәр мьле ч'әпейә, ле ч'ьч'ьке ч'әпе сәр мьле р'астейә. Wэхта те дәрбаз дьвә, тō пар'а банздә сәр пышта we, дәве хwэ текә ч'ьч'ьке weйи р'асте, сәр мьле ч'әпейә. Әwe тәр'а бежә.

Мирзэ Мә'муд дәм хатъра кале дьхазә, р'адьвә дьдә сәр р'е дьчә. П'ър' дьчә, һндьк дьчә, р'асти мешәки те. Хwэ нава мешәда вәдышерә. Ле ньһер'и, wәки пирэк weда те. Дина хwэ дае. қырч'ә—қырч'а даранә, дышкенә weда те, һат ле дәрбаз бу. Мирзэ Мә'муд хwэ авитә сәр пыште, дәве хwэ кьрә ч'ьч'ьке weйи р'асте сәр мьле ч'әпейә, гот:

— Эз көр'е тәйи we дьне, we дьнемә.

Го:— Тō қөрбана wi би, тō ширәт кьри. һәр'ә.

Р'абу да сәр р'е, чу дина хwэ дае, wәки һ'әзара бунә кэвэр-көч'ьк. Кьрә гази го:

— Былбьл.

Гот:— Көл.

Һ'әта чока бу кэвэр.

Го:— Былбьл.

Гот:— Көл.

Һ'әта қәфәсе бу кэвэр.

Го:— Былбьл.

Т'ьмам бу кэвэр. Гөланч'ька зер'ин бе лехьст һ'әжанд.

Әм биньнә сәр Гөлизәре. Гөлизәре дина хwэ дае Мирзэ Мә'муд нәһат. Һа иро бе, һа сьве бе. Дина хwэ дае. нәһат. Р'абу да сәр р'е, р'абу чу. П'ър' чу, һндьк чу, чу р'асти кале һат. Сәлам да кале. Кале сәләма we вагьрт.

Кале гот:— Гөлизәр, те һәр'и, һ'әзара бунә кэвэр, һәр'ә, бәле пе бәне пышта хwэ бре хwэ р'ьнд гьредә. Тō бежи: „Былбьл“, әwe бежә: „Щан“. We зьмини бык'әвә wi мөхөлдәти. Те бежи: „Былбьл“, әwe диса бе: „Щан“. Т'ьмам зьминйе бык'әве we быһ'әжьн. Те щара сьсйа бежи: „Былбьл“, әwe бе: „Щан“. Гьшке р'абьн бьр'әвьн, we һәр'ьн һ'әта дьнйа хwәшбә. Гәрәке тō р'ьнд бре хwэ бьгри, һ'әтани те сәр хwә. Те wi чахи бре хwә бини бейи.

Гöлизэре р'абу да сэр р'е, чу. П'эр' чу, һндык чу, чу гьһиштэ
тэ бре хвэ. Дина хвэ дае, һ'эзара бунэ кэвэр. Гöлизэре бре
хвэ дит, ле ньһер'и голаньч'ка зер'ин ба ледьхэ, дьһ'эжинэ.
Һнэки сэрда гьр'яа. Бөне хвэ вэкр, р'ьнд қэфэса бре хвэ гь-
реда, кьрэ газы. го:

— Бьлбьл.

Го:— Щан.

Змини к'этэ ви мөхөлқәти, гьшк һ'эжйан.

Го:— Бьлбьл.

Го:— Щан.

Т'эмам змини к'эте һ'эжйан.

Щара сьсйа го:

— Бьлбьл.

Го:— Щан.

Т'эмам р'абун, р'эвин. Мирзэ Мэ'муд хвэ дәсте Гöлизэре
хьст. Гöлизэре э'шк гьрт, гот:

— Мирзэ Мэ'муд щан, эз хушка тэмэ.

Вьрда—веда анцах һатэ сэр ақыле хвэ. Чунэ щэм бьлбьл
у Зэрдөхөбаре. Зэрдөхөбаре гот:

— Wэки әм р'яа р'ожәке һәр'ьн, дйа мьне нава дө дэқада
хвэ бьгһинэ мө.

Гот:— Ле әм чава бькьн?

Гот:— Әм сабуна сәре мьн, шэ у к'упьке авева һьлдьн бь-
вьн.

Р'абун к'упьк. сабун у шәе сәре we һлдан. данэ сэр р'е чун.

Пире вана һ'ьсйа, да пәй вана, гот:

— Һа—Һа пе һатьно. һуне к'өда хлазбьн?

Гот:— Сабуне бавежә.

Сабун авитьн, бу ч'йаки шьмшьмток. Пире пева һьлдьк'шә
сери, щарәкә дьне дьшьмьтә те жере. Пире дәрдәки көл дәрдь-
к'әвә сери, гот:

— Һа—Һа пе һатьно, ижар һуне к'өда хлазбьн?

Әвана әп'ещә р'яа хвэ қөданди. Пире хвэ р'анезикайи ван
кьр. Әвана шә авитьн. Бу дьр'инэ өса, пире к'этэ наве. К'ьн-
ще пире гьшк дьр'яава р'абун. Пире дәрдәки көл нава мешә
дәрк'әт, пар'а пәй вана к'әт, гот:

-- Һа—Һа пе һатьно, ижа һуне к'өда хьлазбьн?

Хвә р'анезикайи вана кър. К'упке аве авитын, бу бә'р. Әв
вали ма, әв жи вали ман. Ньзам пире к'әтә бә'ре, ньзам жи
вали ма.

Ле Мирзә Мә'муд, Гөлизәр, былбъл у Зәрдөхөбар һатъи
р'асти кале һатъи. Кале жи ве дәре бу хортәки чардә сали, сәр-
һатийа вана жь ванар'а гьликър.

Ижар чун дйа хвә жь ви һ'али азакъръи. Баве ван ани
дә'вата кәр'е хвә т'әви Зәрдөхөбаре у қиза хвә т'әви хорте
сәре р'е кър.

Әв чун мразе хвә шабун, һун жи һәр'ъи мразе хвә шабъи.

36. ХВӘИЕ ЗЕР'А У ШЬВАН

Зер'е йәки гәлә һәбун. Нькарбу пе зер'а зйар'е хвә хвәй-кьра, хвә хвәйкьра, башәр нәдькьр, зер' ньзанбу бьхара. Свә р'адьвә дьчә маләкә щинара, дьбинә зйар'е ван бь сольн, хвә р'а р'ьнд дьжин, дьве: „Щаньм, әв чава дькьн? Зер'е мьн һә нә әз нькарьм“. Герса ви р'адьбә. Дьбә қот'әки дьк'олә, қот'и-ки чедькә бона зер'е хвә техе. Дьчә банке зер'е хвә тинә, зер'е хвә т'әмам дькә we қот'ие, дери жи к'ип дькә. Герса р'адьбә қот'йа зер'а һлдьдә у дьчә. Дьчә р'асти авәке те, дьве: „Wәки һәкарьм бьхөм — нә хәрщкьм“. Ёлдьдә қот'ие давежә нава аве у те мала хвә. Дьчә те дөшөрмиш дьбә, дьбе: „Wәхта, — дьбе, — мьн башәр нәдькьр әз бьхөм, дә бра һәр'ә“.

Wәхтәки п'ошман дьбә, дьбе: „Мьн чьма р'ода бәрда, бра мала мьнда буна“. П'ошман бу, пәй зер'а к'әт. Дьчә бәр we аве. Э, зер'ә к'өнә? Чунә дә. Чарьх лынгда һ'ышк дьбә, тәрк лева дьк'әвә о дьгри, о дьвежә һ'але хвәда. Р'адьвә р'әх аве дьк'әвә, дьбе: „Һ'әта дьнйа шенә, әзе һәр'ьм“.

Әм бенә сәр шьванәки. Шьванәк һәбуйә. Те пәзе хвә сәр we аве дьдә мәхәл. Р'удьни нан бьхвә, ледьнһәр'ә һәма бса қот'ик сәр аве к'әтийә те. Р'адьбә нане хвә, шире хвә щидә дь-һелә бәр бь қот'ие дьчә. Ав к'ур буйә. Ёй шьвдара хвә дьхә, һәй ани, һәй пер'а чу, һәй ани. Гәләки пер'а чарчьрмиш бу, ани. Дәрхьст леньһәр'и — гранә. Тинә те щәм нане хвә, р'удьни нав пезда. Р'удьни, дьбе: „Әве гран гөләйә, һ'әсьнә, чийә чь нинә?“. Р'адьбә к'ера хвә жь щева хвә дәрдьхә, дә һәргә к'ер-буйә, һәргә хәнщәл буйә, дәри вәдькә, ледьнһәр'ә гьшк зер'. Хвәде да шьвин, да. Хвәр'а шадьбә, нане хвә дьхвә, шире хвә дьхвә, қот'ийа хвә датинә бьнч'әнга хвә, шнеле хвә сәр-да тинә, пәзе хвә дажо бәр бь мал дьчә. Эваре пәзе хвә тинә мал. Р'удьни гази жьна хвә дькә, дьбе жьне:

— Вэрэ,— дьбе,— хвәде да мә.— Дьбе жыне,— эва зе р'ын, мьн ч'әмда дитийә, аннийә.

Хвәр'а пе шадьбьн. щарәкә дьн дәргилк датинын. Ыльдьдьн, дьбьн: „Һәла we чавабә“.

Дьве:— Жьне, вэрә иди нәчъм бәр пез, хвәде дайә мә.

— Меро, навә, гэрә исал һәр'и бәр пәзе хвә, һәде хвә т'әмамки.

Әве шьвантйа хвә бькә, әм бенә сәр хвәйе зер'а.

Әв хвәр'а р'әх аве к'әтийә те. Шьван диса пәзе хвә дьвә сәр аве, дьдә мәхәл. Ледьнһер'ә йәки бәлангаз we жорда те, к'әт нав пәзе wi. Те щәм wi р'удьни. Дьве: „Әва мәрйа бьрчийә“. Р'адьвә т'асә шир дьдошә тинә. Нане хвә жи жь һәвана хвә дәрдьхә, дьбе:

— Нан бьхвә, тә бьрчийи, р'ешийи.

Нане хвә дьхвә, хлаз дькә. Дә жь хвәр'а һәрдә сәр аве р'унышти хәбәр дьдьн. Дьбе:

— Фәқир, тә чьма к'әти ве р'оже, те к'ода һәр'и?

Дьве:— Тә мәрики шьвант, әзе глийе хвә тәр'а бьжъм.

Дьве:— Бежә.

Дьве:— Шьван,— дьвс,— зер'е мьн гәлә һәбун, һ'але мьн гәлә хвәшбу,— дьве.— мьн нькарбу зйар'е хвә солбькьра, бьхара, там чекьра. Мьн нькарбу башәркьра. Һерса мьн р'абу, мьн ани һатә ве аведа бәрда.

Шьван дьве: „Әв, әв хайе зер'айә“. лева хвә дьгәзә.

— Ә,— го.— фқарә, тә зер' р'ода бәрданә, те к'ә бьбини зер'а?

Р'адьбә р'е дьк'әвә, вәки һәр'ә. Һ'әвәки дьчә. Әве тә дөшөрмеш дьбә, гөне wi пе те, р'адьбә пәй дьк'әвә, гази дьке, дьве:

— Тә һа бәлангаз буйи, чарьх льнге тәда һ'ышк буйә, тәе к'ода һәр'и? Вэрә ишәв мала мьн, све к'ода дьчи, һәр'ә.

Ани мала хвә, щи нишанкьр, го:

— Жьне, щики вир'а дайнә, бра бәр тәндуре хвәр'а р'уни.

Гази жьна хвә дькә, дьвә тәвлә, хәвлә дькә, дьве:

— Жьне хвәйе зер'а әвә.

Дьве:— Меро, тә чава зани?

Дьве:— Һатийә мьнр'а кьрийә гли, әвә дә?

Мере хвәр'а дькә шәр', дьве:

— Тә чьма ани, we бьзанбә.

Мере we дьве:— Жьне, ньзанэ, гөнэ бу, мын анийэ мевани, we све хэр'э.— Дьве,— жьне, гөнэйэ,— дьве,— зани эме ча-
wa бькыи?— Дьве,— тө р'авэ шэв хэвире хwэ бькэ. Wэхта тэ
хэвире хwэ кыр, тө дө бок'оне мэзын лехэ, дө зер'е мы бькэ на-
эв бок'онэки, wэки р'эсде шийэ, йэк жи бе зер'. Эме бьднэ
бэр, чька к'ижан кэр дькэ. Хэрге кэ р'эсде мы бу, we йе зер'а
кэркэ, эме зер'а биньн, хэргэ нэ р'эсде мы бу жи, эм надьне зе-
р'а.

Эw мерьк wedэре р'адьзе. Све р'адьвэ.

Дьве:— Р'авэ тэ'ште бөхwэ паше хэр'э.

Мерьк бок'оне бе зер' кэр дькэ, дөхwэ. Шьван тинэ чэнд
зер'а дьдэ мерьк, гөне мы пе те, вэр'едькэ. Жьна хwэр'а дьве-
жэ:

— Эw р'эсде мэйэ, хwэде дайэ мэ.

37. Ч'ИР'ОКА ЭТ'ЭМИ ТЭЙР У ҚӘСАБИ ЩОМЭРД

Қәсаби Щомәрд гәләки дәвләти бу. Әвләд—т'әвләде Қәсаби Щомәрд т'өнәбу. Қәсаби Щомәрд чьқа р'ожә we дәһ пәзе хвә шәржекә, бь к'әсива бәла бькә һ'әтани эваре, эваре дьчә мала хвә. Қәсаби Щомәрд шәвәке хәвн дьвинә, wәки мәрвьәки мадул һатә бәр дәрә қәсабхана ви, наве ви жи Эт'әми Тәйрә. Съве шәбәқе Қәсаби Щомәрд дәһ пәзе хвә дьдә шәржекьрьне, дьк'шинә қәсабхана хвә у диса к'әсив—к'усива бәла дькә һ'әтани нивро. Нивро шунда Қәсаби Щомәрд дьһер'ә мәрвьәки сәлам дае. Қәсаби Щомәрд дьһер'ә әһински әв мәрве хәвнәда дитийә һәма әв мәрвьә. Қәсаби Щомәрд гот:

— Сәр ч'ә'ве мьн у баве мьһр'а һати Эт'әми Тәйр, дә к'әрәмкә әм һәр'нә мал.

Гава Қәсаби Щомәрд наве ви һлдьдә Эт'әми Тәйр дьле хвәда дьвежә: „Әви чава наве мьн заньбу“.

Қәсаби Щомәрд р'адьвә дәрә қәсабхана хвә дадьдә у дьч'нә мале. Дьч'н п'йе оде р'удьни, нан тиньн, нан дөхөн, нан һлдьд'н. Эт'әми Тәйр дәһ р'ожа мала Қәсаби Щомәрд дьминә. Жь дәһ р'ожа шунда Эт'әми Тәйр дьвежә:

— Изна мьн бьдә әз һәр'ьм мала хвә.

Қәсаби Щомәрд дьвежә:

— Ле бра хьзмәт?

Эт'әми Тәйр гот:

--- Бра, һьма мьн нав дәнге тә сәкьр у һатьмә щәм тә.

— Ә. бра, тө сәр ч'ә'ве мьн у сәр ч'ә'ве баве мьн һати. Һ'әтани съве сәбьр бькә, съве шәбәқе гази хвәде бькә һәр'ә.

Қәсаби Щомәрд съве шәбәқе р'адьбә, һәспәки зин бусат дькә, хөрщә зер' т'әргийа һәспева гьредьдә, бре хвә сйар дькә, чәнд сйара дьдә сәр бре хвә, дьвежә хөламе хвә:

— Бьв'н. wәлате мә дәрх'н у wәр'н.

Әwana Эт'әми Тәйр дьв'н жь wәлате хвә дәрдьх'н у вәдь' гәр'ьн тен.

Эт'эми Тэйр б'ра хэр'э мала хвэ, эм биньнэ сэр Қэсаби Щомэрд.

Қэсаби Щомэрд дуса б' дэст хэвата хвэ дькэ. Хэвата, ви чийэ? Хэвата ви жи чава к'о мэ гот, сьве зу р'адьвэ, дэһ пэзе хвэ шэржедькэ. һ'этани эваре к'эсив—к'усива бэла дькэ, эваре те мала хвэ. П'еше ви жи эв бу.

Р'ожэке к'олфэта Қэсаби Щомэрд вэфат дьвэ. Қэсаби Щомэрд ле дьһер'э к'о к'олфэте э'сыл т'онэ, вэки бинэ, р'адьвэ ч'л сйари дьдэ пэй хвэ дьчэ мала Эт'эми Тэйр.

Эвана п'эр' дьч'н, һ'ндьк дьч'н, дьгһижьнэ мала Эт'эми Тэйр. Дьч'н бэр дэре Эт'эми Тэйр жь х'олам—х'вэмэтк'аре ви п'рсин гот'н:

— Эт'эми Тэйр малэ?

— На вэлэ, Эт'эми Тэйр чуйэ зозане.

Жь ведэре Қэсаби Щомэрд б' сйаре хвэва чунэ зозана Эт'эми Тэйр у бэр дэре ви пэйа бун. Эт'эми Тэйр гава к'о ле һ'һер'н эва бре ви Қэсаби Щомэрдэ, жь ведэре дькэ қир'ин у хвэ давежьнэ сэр һэвд'о у һэв пач' дьк'н. Қэсаби Щомэрд б' мэрве хвэва һ'эфт р'ожа мала Эт'эми Тэйрда дьминьн. Ви һ'эфт р'ожи жи баран дьбари. Р'ожа һ'эйшта, гава к'о Қэсаби Щомэрд дэрте дэрва ле дьһер'э, чь бьһер'э? Ыма ве т'опе қ'от'ьни донда дьк'н у дьд'нэ б'н сит'ла. Ведэре Қэсаби Щомэрд лева хвэ дьгэзэ. Қэсаби Щомэрд ле дьһер'э қизэке щаһ'л ве нан дьпежэ. Ве дэре дьле хвэда дьвежэ: „Эва қиза Эт'эми Тэйрэ, һ'заньм надэ мьн?“. Сьвэтьре дьвежэ сйарэки хвэ, дьве:

— Эва һана қиза Эт'эми Тэйрэ, һ'заньм надэ мьн?

Нывро дьвежэ Эт'эми Тэйр.

— Бра изна мэ бьдэ, эм һэр'ьн.

Х'оламе Қэсаби Щомэрд дьвежэ Эт'эми Тэйр.

— Бре тэ готийэ, к'о „К'олфэта мьн чуйэ р'э'мэте, б'ра қиза хвэ бьдэ мьн“.

Эт'эми Тэйр дьвежэ:— Ёун һ'этани сэх'этэке сэб'р бьк'н, эзе к'аре вэ бьк'м, һэр'ьн.

Х'оламе Қэсаби Щомэрд дьчэ дьвежэ:

— Вэллэ мьн готе, эви готэ мьн: „Сэх'этэке сэб'р бьк'н, эзе к'аре вэ бьк'м, һэр'ьн“.

Сэх'этэки дьне шунда Эт'эми Тэйр к'аре вана дькэ, тинэ жьна хвэ дьхэмьлине, тинэ сйар дькэ ванр'а датинэ. Эвана

хатре хwэ жь Эт'эми Тэйр дьхwэзын, дьчын. П'эр' у һындьк дьчын, һэргэ р'ожэке, һэргэ дө р'ожа дьчын щики пэйа дьвын. Ведэре нан дьхөн, паши нан жьньк дьчэ сэр аве. Ле мэрик жь ван сйара қарэwьли дькэ, ле дьнһер'э we чу сэр аве, мэмке хwэ дэрхьст ав р'эшанде. Эw мэри дьчэ щэм жьньке, дьвежэ:

— Р'аст бежэ, тэ чь кыр?

Эw жи р'аст дьвежэ. дьве:

— Һ'эйран. wэллэ эз к'өлфэта Эт'эми Тэйрм.

Гава кö эw öса дьвежэ, эw жь we дәре банз дьдэ щэм Qэса-ви Щомэрд.

— Qэсаби Щомэрд. мала тэ хравбэ, ле тэ дьгот эw қиза Эт'эми Тэйрэ, ле тэ нэдьгот к'өлфэта Эт'эми Тэйрэ.

Ведэре Qэсаби Щомэрд гази жьньке дькэ. дьвежэ:

— Дйа мын, хушка мын, қиза мын. Тö сэр дошэка П'ехэм-бэр дйа мыни у хушка мыни.— Ведэре тинэ жьньке сйар дькэ, дьдэ хöламе хwэ, дьве.— бьвын, бежнэ Эт'эми Тэйр бьра бьбахшинэ, wэллэ мын ньзанбу дйа мынэ, хушка мынэ.

Хöламе Qэсаби Щомэрд дьвэ мала Эт'эми Тэйр, чава ахе готьбйе, эwi öса готэ Эт'эми Тэйр у wэгэр'йа һатэ гьһиштэ wана у һатьнэ wэлате хwэ.

Нака эм биньнэ сэр Эт'эми Тэйр. Эт'эми Тэйр сал—сала дьчэ, мөһ—мөһа дьчэ, wөхтэки дьк'эwэ тэнгасйе. Р'ожэке дьвежэ к'өлфэта хwэ:

— Жьньк, р'авэ эм ишэв к'аре хwэ бькьн һэр'ьнэ мала Qэсаби Щомэрд

Жьна wi дьвежэ:— Тö зани.

Дö көр'е ван жи һэнэ. Эт'эми Тэйр р'адьвэ ниве шэве дө һэспа тинэ. йэк эw сйар дьвэ. йэк жи эw у көр'эки wi, көр'е хwэ дьне жи давежэ т'эркийа жьна хwэ у гази хwэде дькьн, бэре хwэ дьдьнэ мала Qэсаби Щомэрд. П'эр' дьчын, һындьк дьчын, дьчын дьгһижьнэ мала Qэсаби Щомэрд. Һэргэ салэке. йане дө сала мала Qэсабе Щомэрд дьминьн. Һэрдö көр'е Эт'эми Тэйр қэт наенэ мале, шэв у р'о щэм дэwэчие Qэсаби Щомэрд дьминьн, қэт нэ дьһатьнэ мале.

Р'ожэке Qэсаби Щомэрд дьвежэ Эт'эми Тэйр.

— Эт'эми Тэйр, ч'э'ве мын бьр'ежэ, зани дәве пешьн көр'эки тэ хьстийэ. кöштиэ.

Эт'эм дьве:— Бьра тö сах би, бра.

Чэнд р'ожа we орт'е дэрбаз дьвэ. Ижар щава көр'е дьн же-

р'а тинэ, wәки „Дәва көр'е тә көштиһә“.

Диса дьвежә:— Бьра щане тә сах бә.— Ле һәма нәвежә к'өлфәта хwә.

Р'ожәке Эт'әм у к'өлфәта хwәва тене от'ахәкеда жь хwәр'а хәбәр дьдһн. Жьна Эт'әм ле дьһнер'ә, Эт'әм мә'дәкьрийә, дьвежә:

— Эт'әм, тө чьма мә'дәкьрийи?

Эт'әм гот:— Qәт, чьма мә'дәкьримә?

Жьна wi гот:— На, мьр'а бежә.

Эт'әм р'аст к'өлфәта хwәр'а дьвежә, wәки „Лок'е“ пешьһ һәрдө көр'е мә көштиһә.

Жьна wi дьвежә:— Тыштәк навә, мала тә ава. һәла туи хорт у әз жи қизьм. чь шайша дьк'шини.

Нака әм биньнә сәр Qәсаби Щомәрд. Qәсаби Щомәрд тинә һәрдө көр'е Эт'әми Тәйр дькә конәки у дьвә дури бажаре хwә ледьхә. Дө қизе Qәсаби Щомәрд жи һәнә. Qәсаби Щомәрд бе Эт'әми Тәйр тинә қизе хwә дьхәмьлиһә у сйар дькә. Чәнд сйара дьдә сәр, дьвежә.

— Көр'о. һун вьра һәр'һн. әме вьра бен. һун өса бькьһ. әм, һун тәвайи бәр дәре кон пәйабьһ.

Бьра әwana һәр'һн, әм биньнә сәр Qәсаби Щомәрд. Qәсаби Щомәрд дьвсжә Эт'әм у к'өлфәта wi:

— Wәрьһ әм һәр'һн һьнәки хwәр'а бьгәр'һн.

Эт'әми Тәйр у жьна хwәва у Qәсаби Щомәрд р'адьвьһ дьчьнә сәрһамьһе. Дьчьһ ле дьһнер'һн чәнд мәрйа дө қиз аһинә бәр дәре конәки пәйа кьрьһ. Әwana жи р'авнезикайе ль wan дькьһ. Гава әwana дьчьнә незик ле дьһнер'һн дө хорт жь һөн-дөр' дөрк'әтьһ. Гава кө Эт'әм у жьна хwәва ч'ә'в пе к'әтьһ, ле һьһнер'һн әва көр'е wана. Эт'әми Тәйр жь wedәре да шур, чу дьрежи Qәсаби Щомәрд кьр. Qәсаби Щомәрд гот:

— Эт'әм, тө чь дьки?

— Әзе тә бькөжьм. бона we йәке, әз бьһ қәнщйа тә дәр-һаем.

Qәсаби Щомәрд тинә дә'wата көр'е Эт'әм у қиза хwә дькә.

Qәсаби Щомәрд р'адьвә к'аре Эт'әм дькә, чь мала wiда һәйә wi тышти жи Эт'әмр'а дадьгрә. Р'ожәке Эт'әм р'адьвә мала хwә бар дькә у көр'е хwә у буке хwә һлдьдә дьчә wәлате хwә, диса дьвә ахае wәлате хwә.

Әw чун мьрәзе хwә шабун, һун жи чун мьрәзе хwә шабун.

38. Ч'ИР'ОКА Э'РЭБА ЗЭНГИ

П'адшак һөбу, көр'әки ми, наве көр'е ми Шаисмаил бу. Шаисмаил хвәр'а неч'ир дькьр, п'еше ми шөв, р'ож неч'ир бу. Әви р'ожәке хөламе хвәр'а гот:

— Әме иро бәр бь ч'йәе Сор һәр'ын.

Әвана бәр бь ч'йәе Сор чун. Шаисмаил ле ньһер'и кәринә, гар'аньн ван дәра дьч'ерьн. Готә хөламе хвә:

— Һәр'ә бьһер'ә чька әв чь кәри, гар'аньн ван дәра?

Хөламе ми чу, бьһист, һат Шаисмаилр'а гот:

— Әв бьре мире Э'рәбанә һатийә.

Шаисмаил пер'а—пер'а гот:

— Бьзвьр'ын.

Әвана зьвьр'ин һатьн. Сьвөтьре Шаисмаил кьрә сәр хөламе хвә. гот:

— Р'авьн, әме бәр бь ми ч'йәе Сор һәр'ын.

Әвана бәр бь ч'йәе Сор чун. Ажотьн нава эле, пьрсин:

— П'адше вә ль к'бйә?

Әвана дуз чун мала п'адше. П'адше ә'зәт қөльх ванр'а кьр. Шаисмаил изна хвә жь п'адше хвәст, р'абу сйар бун. Шаисмаил дит қизәк бәрр'а дәрбаз бу. Дьләки на, һ'әзар дьли һ'әбанд, қизьке жи әв һ'әбанд. Шаисмаил чу, кьрә сәр баве хвә, вәки баве ми һәр'ә қиза бьре мире Э'рәба жер'а бьхвәзә.

Баве ми р'абу, сйар бу, әв у вәзире хвәва чун хазгинйе қиза бьре мире Э'рәба. Қиза мире Э'рәба Шаисмаилр'а хастьн. П'адше изна хвә жь бьре мире Э'рәба хаст, сйар бун һатьн.

Чөнд р'оже дьне шунда Шаисмаил готә хөламе хвә, гот:

— Вөрьн, әм иро һәр'ын т'әсәлийа хәзуре мьнкьн.

Хөлама пер'а—пер'а һәсп к'ьшандьн, р'абун сйар бун, бөре хвә данә эла бьре мире Э'рәба, чун. Гава кө дәрк'әтьн сәре ч'йе, ньһер'ин.. мале чь, һ'әле чь? Шаисмаил ажот дәвса вәрге вана. Ле ньһер'и к'әг'әзәк бьн қуч'ькданә. Һьлда, ле ньһе-

р'и дэргист'яа ви к'аг'эзеда ньвисийэ: „Бьре баве мьн эз дь-
хвэст'ьм к'ор'е хвэр'а, баве мьн жи эз нэдаме. Баве мьн р'абу
чэнд мал данэ сэр хвэ hatə ч'и'ае Сор һевьранд. Баве мьн
щарэкэ дьне п'ошман буйя. we мьн бьдэ к'ор'е бьре хвэ. Чьл
р'ож тэр'а молэт. т'о һати, һати. Нэһати, э'севани нэ мьн т'о
дити, нэ жи тэ эз дитьмэ“.

Эла мире э'рэба донздэ һ'эзар малэ. Шаисмаил х'оламе
хвэ зьвьр'анд хвэхвэ п'эй қачаха дэргист'яа хвэ к'эт. Шаис-
маил п'эр' чу, һьндьк чу, кэс ньзанэ. Чу ле ньһер'и щики хь-
р'и—хали, к'очкэкэ шьрэ. Виали, вали ньһер'и дэри т'онэ.
Э'р'не Шаисмаил р'абу г'орзэк к'оч'ке хьст, алики к'оч'ке ани
харе. Қизэк ле дэрк'эт, һ'ос'олщэмалэк ле дэрк'эт, кьрэ қижин.
хвэ авитэ п'есира Шаисмаил. гот:

— Эз қиз бум. Эла мире э'рэба эз дьхаст'ьм. Бьре мьн эз
нэдаме. һ'эфт бьре мьн һэбун, бьраки мьн к'оштынэ, манэ шэш
һ'эв.

Хушке р'е нишан да. Шаисмаил ажот чу, ле ньһер'и шэш
һ'эв алики р'уныштынэ нане нивро д'ох'он. К'омэк жи алики
р'уныштынэ нане хвэ д'ох'он. Ван шэш мэр'яа мэр'ик шанд. гот:

— Т'о т'ае к'ейи?

Шаисмаил гот:— Эз т'ае қэлсамэ.

Вана фьравина хвэ харьн, р'абун шэр' кьрын. Шаисмаил
ле ньһер'и эла мире э'рэба зор да ван шэш һ'эва. Шаисмаил
к'этэ нава эла мире э'рэба, оса кьр. йе сах эв бу мала хвэ
нэһатьбу. Эфьндьм сойлэм, эфэнд'ие хвэр'а бежьм. т'эмам қьр'
кьрын, зьвьр'и чу щэм һэр шэш бьре кэч'ьке. Наве кэч'ьке
Г'олп'эри бу. һэр шэш бьра у Шаисмаил чун. Ван һэр шэш бь-
ра бьраки хвэ шандьн: „Бра мале т'эмьзкэ. һ'эта эм тен“. Бь-
ре ван чу, зьвьр'и һат. бьре хвэр'а дьзива гот:

— Эве форқа—форқ бэдэнэкэ к'оч'ьке һьлшандийэ.

Шаисмаил ле ньһер'и вана кьрэ п'ьстэ—п'ьст, Шаисмаил
гот:

— Һэрке тыштэк дьле wəда һэйя ашкэла бежьн.

Эван гот:— Wəллэ хушкэкэ мэ һэйя, к'ор'е мире э'рэба
һатэ хазгини мэ нэдае. Эм һ'эфт бьра бун. Эвана һатьн сэр мэ
шер', бьраки мэ жи к'оштын. Иро жи хушка мэ к'елэкэкэ к'оч'ь-
ке һьлшандийэ.

Шаисмаил го:— Wəллэ мьн хвэ һьлшандийэ. Хушка wə
дэwса хушка мьнэ. Эз һат'ьм мьн ньһер'и ва к'оч'ькэ, ле дэре

we т'өнө. Әр'не мын р'абун, мын гөрзөк авите к'елөкөкө к'оч'ь-ке һылшанд.

Шаисмаил we шөвө ведәре ма. Сьвәтьре р'абу изна хвә жь вана хаст, чу. Ле ньһер'и каник р'асти ши һат, нане хвә дәрхьст. хар. Һәспе хвә тәшьланд, қап'уте хвә к'ышандә сәр сәре хвә, р'аза.

Әр'әба Зәнги сәре хвә п'әнцәрер'а дәрхьстьбу, ле дьһһер'и. Хөламеки хвәр'а гот:

— Көр'о, һәр'ын ши мәрийе һана сәр кание р'акьн. биньһ вәр'н.

Хөламе ши чун, п'һ'инәк ледан, Шаисмаил һ'ыһар бу. Хөлам жер'а гот:

— Тә қәт нав дәнге Әр'әба Зәнги нәбһистийә тә һати ван дера?

Шаисмаил гот:— Қөрба, тә нанәки хвә быда мын; паше көлөк бык'өта дьле мын.

Хөлам жер'а гот:

— Зу быдә пешйа мын. Әр'әба Зәнги тә дьхазә.

Шаисмаил һәспе сйар бу, чу бәр дәре Әр'әба Зәнги. Әр'әба Зәнги дәрк'өт. Әвө у Шаисмаилва шәр' кьрын. йәки—йәки алт'нәкьр. Эваре Әр'әба Зәнги Шаисмаил бьр мала хвә. Эвар—эвар Шаисмаил дьһатә һ'әсаве чава меван. ле р'өже вана шәр'е хвә дькьрын. Сьвәтьре Әр'әба Зәнги Шаисмаилр'а гот:

— Вәрә әм гөлаш быгр'н, һ'әйване бьн мөда гөнәнә.

Әвана сәр һәспа пәйа бун у дәстә бьмбарәкйа һатьнә һөв. Дәсте Шаисмаил чава бун к'әтә ч'ьч'ке Әр'әба Зәнги. Шаисмаил әв әрде хьст. Ле вана қьрар кьрьбун, вәки к'и к'е әрдехә, сәре һөвдө лехьн. Шаисмаил әв әрдер'а к'аш кьр, бьр бәр шу-ре хвә.

Әр'әба Зәнги гот:— Шаисмаил, бьсәкьнә, әз бәр п'есире хвә вәкьм паше сәре мын лехә. Әр'әба Зәнги бәр п'есире хвә вөкьр, Шаисмаил ле ньһер'и. вәки Әр'әба Зәнги қизә, го:

— Вәй ль мын малхьрави. Иро се р'өже мынә әз көвнә жьһнәкер'а шәр' дькьм, әзе чава қиза мире әр'әба—жь нав донз-дә һ'әзар мали дәрхьм биньһ?

Әр'әба Зәнги гот:— Тә қөрбана ч'ьч'ке мын бйайи, на. мыне сәре тә хьста. Ле мын сонд харийә, к'ижан дәст сәр дәсте мьр'абә, әзе шйа бьстиньһ.

Сьвәтьре Шаисмаил р'абу, әв у Әр'әба Зәнгива бәре хвә

данә эла мире ә'рәба, чун. Ә'рәба Зәнги диса бь к'ынце мерава чу. Эваре даг'ли нава эла мире ә'рәба бун. Ньһер'ин нава шәһәрда дәфә, зөрнәйә. к'әф дькьн. Ә'рәба Зәнги у Шаисмаилва чун бәр дәрә маләкә. Леньһер'ин пирәк дәрк'әт, қолап—қолап щыг'ара хвә дьхә, готьн:

— Дйа пир мевана хвәй наки?

Пирә гази холама кьр, гот:

— Көр'о, көр'о, һәспа бьк'шиньн.

Холам һәсп к'ьшандьн. Ә'рәба Зәнги жь пире пьрси, гот:

— Дйа пир, әв чь дәф зөр'нәйә шәһәре вәда ле дьк'әвә?

Пирә гот:— Бьре мире ә'рәба қизәкә ви һәйә. Мире ә'рәба чу қиза ви көр'ә хвәр'а бьхвәзә. Әви жи қиза хвә нәдае. Һәрдә жь һәв хәйидин. Бьре мире ә'рәба р'абу чәнд мал данә сәр хвә, чу. Мәһәкә дәда сәкьни леда һат, гот: „Мьн қиза хвә дайә мер“. Һатә ведәре, р'абу қиза хвә да көр'ә бьре хвә. Ньһә дә'вата ванә. Қизькә жи финщана жә'ре у к'ера чьртьмә дайә дәсте хвә, сәкьнийә дьвежә: „К'и һ'әта чьл р'ожи сәр мьда бе, әзе хвәхьм, хвә бьк'ожьм“.

Шаисмаил гот:— Дйа пир, тә сөр'ар'а чавани?

Пирә гот:— Сола хвәр'а бежә.

Шаисмаил гот:— Дйа пир, зә'ва әз бь хвәмә. Һан тәр'а ван зер'а һәр'ә нав шәһәр, һьнә севе бьжарә бинә.

Пирә чу нав шәһәр һьнә сев анин. Шаисмаил севәк қәльшанд, гьстила хвә кьрә нав, да пире. Бьр чу щәм Гөлизәре дәрғистийа Шаисмаил.

Пирә готә щарйа we:

— Һьлдьн, һьлдьн, әзе һәр'ьм әви һәдаи бьдьме бем.

Гөлизәре гот:— Әз пира т'овәдарьм.

Пирә дәри вәкьр, сьин авитә щәм we. Бу шьнгинйа гьстиле жь нав дәрк'әт. Гөлизәре гьстиле ньһер'и, ньһер'и әва гьстила Шаисмаил, гот:

— Пире, һа—һа, хвәйе гьстиле.

Пирә гот:— Хвәйи мала мьнә, гьли, готьне тә чьнә, әз һәр'ьм жер'а бежьм.

Гөлизәре гот:— Әзе сьве һәр'ьм нава хас бахчә, һәркә мераникә ви һәйә, бьра бе мь бьвә, һәркә нькарә, бьра бьзвьр'ә һәр'ә. Ә'севани нә мьн әв дитийә, нә әви әз дитьмә.

Пирә чу Шаисмаилр'а гот:

— We сьве һәр'ә нава хас бахчә. Гот: „Һәркә мераникә ви

һәйә, ыра бе мьн бьвә, һәрке нькарә ыра бьзвьр'ә һәр'ә. Ә'севани нә мьн әв дитийә, нә жи әви әз дитьмә“.

Сьве шәбәҗе Шаисмаил у Ә'рәба Зәнги сйар бун, чун нава Хас бахчә, Гөлизәр һьлдан, чун. Эла мире ә'рәба пе һ'әсйа. Әскәр т'оп кьрын. данә пөй.

Ә'рәба Зәнги гот:— Шаисмаил, тә һәр'ә хвәр'а чадьреда р'уни.

Ә'рәба Зәнги ль эла мире ә'рәба звьр'и, өса кьр йе сах әв бу, мала хвә нә һатьбу. Сьвөтьре әвана сйар бун. чунә к'оч'ка мире ә'рәба. Чь теда һәбу т'оп кьрын, бьрын. Ведәре жи дәрк'әтьн. чун хушка һәр шөш ыра жи һьлдан хвәр'а бьрын. Навә хушка ван Гөлл'әри бу. Гөлл'әри р'әмьлдар бу. Ма қо-нахәк, вәки әвана бьгһижьн мала баве Шаисмаил. Цав данә ч'адше, готьн:

— Көр'е тә һат, хвәр'а дө жьн у хөламәк ани.

П'адше р'абу тәйрәк жер'а п'әрвөдә кьр, шанд, гот: „Ыра Шаисмаил бьдә дөсте хвә пе бьшөвьтә, бөлки әз жьна ви хвәр'а тиньм“. П'адше тәйр да дөсте хөламәки хвә, шанд. Хөлам тәйр бьр.

Гөлл'әрие р'әмла хвә ньһер'и, готә Ә'рәба Зәнги:

— Баве Шаисмаил ве иро тәйрәки жәреда п'әрвөдәкә бьшинә, вәки Шаисмаил бьдә дөсте хвә бьшөвьтә.

Хөламәки тәйр ани. Ә'рәба Зәнги пешйеда чу. Хөлам гот:

— Баве Шаисмаил әва тәйра шанд, гот: „Ыра Шаисмаил бьдә дөсте хвә, бина ви пе дәре, һ'әта әм дьгһижьне“.

Ә'рәба Зәнги гьһиште сәре тәйр пөканд. Хөлам п'ор'— п'ошман звьр'и һатә щәм п'адше. П'адше ижа һәспәк жер'а п'әрвөдә кьр, да дөсте хөламәки шанд.

Гөлл'әрийе диса р'әмла хвә дани, гот:

— Ве ижар һәспәки бьшинә.

Ә'рәба Зәнги чу пешйа хөлам. Хөлам гот:

— Баве Шаисмаил әв һәспа шандийә, вәки Шаисмаил ле сйарбә бе малә.

Ә'рәба Зәнги гьһиште сәре һәспе жи лехьст пөканд.

Гөлл'әрие р'әмла хвә ньһер'и, гот:

— Баве тәе иро гази тәкә. П'ышкәкә мьн жи һәйә, тә дьчи ве дәре, ве нан бьдьн бәр тә. Тә бәре ә'вльн парйе хвә те-дакә бьдә п'ышике. Һәрке п'ышике хар, пе һ'ышк бу, тә нәхвә, һәрке һ'ышк нәбу, тә нане хвә бөхвә.

Баве Шаисмаил гази кьре бър мала хвә. Шаисмаил п'ышик хвәр'а бър. Әвана нан анин дани бәр Шаисмаил. Шаисмаил бәре ә'wлын да п'ышике. П'ышик пе һ'ышк бу. Шаисмаил ида нәхар. Нан һьлдан. П'адше жер'а гот:

— Тө пе чь тейи р'ае?

Шаисмаил гот:— Баво, чи тө пе к'әтийә?

Баве ви гот:— На, лаво, дьвежи, бежә. Навежи эзе сәре тә лехьм.

Гот:— Баво, әз пе зьнцире к'отане темә р'ае.

Чун зьнцир анин, сәри һ'әта бьни п'ечан. П'адше гот:

— Шаисмаил, хвә бьһ'әжинә.

Шаисмаил хвә һ'әжанд. Бу вьр'ә—вьр'а зьнцира, һәрәке аликида чу. Баве ви гот:

— Лаво, мәри баве хвә дьхапинә?

Шаисмаил гот:— Әз пе жике кәвана темә р'ае.

Жике кәвана анин, һәрдө печ'ие ви мәзын һәва гьредан. Баве ви гот:

— Шаисмаил, һәла печ'ие хвә бьһ'әжинә.

Шаисмаил печ'ие хвә һ'әжандьн, хуне бәр печ'ие вьр'а авитьн. П'адше гот:

— Щәлат, сәре Шаисмаил лехьн.

Щьмаә'та ви жер'а гот:

— Һ'әйфа Шаисмаил, һәрдө ч'ә'ве ви дәрхьн, бьвьн нав мешәкида бәрдьн.

Һәрдө ч'ә'ве Шаисмаил дәрхьстьн. Ч'ә'ве р'асте кьрнә щева ч'әпе. йе ч'әпе кьрн щева р'асте. Бьрн нава мешәкида бәрдан. П'адша хөламәки хвә шанд, гот:

— Һәр'ә жьна Шаисмаил бинә.

Хөлам чу щәм Ә'рәба Зәнги, гот:

— П'адше готийә бьра жьна Шаисмаил бьшинә.

Ә'рәба Зәнги гьништә хөлам. дьранәки ви к'ьшанд, ә'ниьеда к'өта, гот:

— Һәр'ә бежә п'адше чьма мала ви хьрав буйә, дәһ—донздә жьна бьшинә бен бьвьн?

Хөламе п'адше чу п'адшер'а гот:

— Хөламе ви готийә: „Чьма мала ви хьрав буйә, вәки дәһ—донздә жьна бьшинә бука хвә бьвә“.

П'адше гот:— Әре вәллә, хөлам жь мьн арьльтьрә.— Р'а-бу си—чьл жьн шандьн, вәки жьна Шаисмаил биньн. Ә'рәба

Зэнги эв жын т'эмам щэм хвэ һыштын. Изна ван нэда
вэгэр'ын. П'адша шәрмеда ма.

Эм биньн сәр Шаисмаил. Эварәке щотә кәвотк сәре дарә
йәке—йәкер'а гот:

— Эм чава бькын ч'э'ве ви сах бьвн?

Иа дьне щав да, гот:

— Эме бьфьр'ын, дө п'әр'ке хвэ бавежын. Бьра р'авә һәр'ә
сәр канийе, ч'э'ве ви ч'әпе щева р'астеданә, йе р'асте— щева
ч'әпеданә, ч'э'ве хвэ техә аве нәрм бькә, ч'э'ве хвэ техә дәв-
се, п'әр'е мә ч'э'ве хвәхә, we сахбын. Һәрке р'азайә бьра һә-
р'ә хәвна ви, һәркә һ'ышйәрбә.—бьра гәһдарбә.

Эвана фьр'ин, чун. Шаисмаил виали—виали дәсте хвэ
п'әланд, п'әр' дитын. Чу сәр канийе, ч'э'ве хвэ нәрм кьрын. Ша
буна ч'э'ве ч'әпе кьрә йе р'асте, ч'э'ве р'асте кьрә ч'э'ве ч'әпе.
Ч'э'ве ви сах бун. Щаркә дьн чу шәһәре баве хвә. Чу бу кәр'е
йәкй кал. Хөламе п'адше эваре һат, гот кале:

— Сьве тө дьчи шер', сьве сьрйа тәйә.

Шаисмаил готә кале:

— Бежә кәр'әки мьн һәйә, бьра кәр'е мьн һәр'ә.

Сьве Шаисмаил чу шәр'е Ә'рәба Зэнги. Шаисмаил Ә'рәба
Зэнги нас дькә, ле Ә'рәба Зэнги ви нас накә. Гава кә пышта
ви дьк'әвә Ә'рәба Зэнги, Ә'рәба Зэнги дьвежә: „Әва Шаисмаи-
лә“. Ле гава бәре ви дьк'әве ч'э'ве ви шашын. Ә'рәба Зэнги нас
накә. Шаисмаил хвә пе да наскьрне.

Сьвәтьре Шаисмаил эв дил гьрт, ани щэм п'адше. Шаис-
маил щарәкә дьне эв бәрда. Дәргистийа Шаисмаил Гөлизәре
кьре газы:

— П'адше бьгрын, һ'әта эз тем.

Гөлизәр һат, дәсте хвә һәв хьст, п'адша кьрә р'уви, вәзир
кьрә гөр. Шаисмаил к'ьвш кьрын п'адша.

39. ШЬВАНЕ ШИРЬ'ЭЛАЛ

П'адшаи зэ'фи кал бу, вэхте мьрьна шийа бу. Эви гази кёр'е хвэйи мэзын кьр. готе:

— Лаво, вэхта мьн т'эмам буйэ, эзе бьмрьм. Тё, готи сэр т'эхте мьн р'унейи, п'адшатие бьки. Ле бьре хвэйи орт'е жи бькэ вэзире хвэ, ле бьре хвэйи ч'ук— Мирзэ Мэ'мудр'а жи кэврэки қимэти һэйэ, бьднеда.

Кёр'е ви гот:

— Баво, ле кэвре қимэти к'ойё, вэки эз кэвр бьдьм Мирзэ Мэ'муд?

П'адше гот:

— Ве от'аха ч'укданэ.

Ле ви чахи Мирзэ Мэ'муд жи нав бажерда зар'ар'а к'ап дьлист.

Баве ван р'оке к'эт мьр. Шав данэ кёр'е шийи ч'ук, вэки „баве тэ мьр, вэрэ сэр щьнйазе баве хвэ“. Эви дэст бь хёма-ре нэк'шанд, нэһатэ сэр щьнйазе баве хвэ.

Бре мэзын сэр т'эхте баве хвэ р'уньшт, бу п'адша. Ле йе орт'е жи кьрэ вэзире хвэ. Ле Мирзэ Мэ'муд жи нава зар'а хвэр'а к'ап дьлист.

Вэхтэке Мирзэ Мэ'муд р'абу һатэ диwana баве хвэ. Мирзэ Мэ'муд дина хвэ даеда, вэки баве ви мьрийэ, бьре шийи мэзын сэр т'эхт р'уньштиё, бьре ви дьне жи буйэ вэзире ви. Мирзэ Мэ'муд готэ бьре хвэ, гот:

— Бьра, тэ р'уньшти дэвса баве мьн сэр т'эхте п'адшатиё, бре мьн дьне жи кьрийэ вэзире хвэ, ле п'ара мьн т'ё-пэйэ?

П'адше гот:

— Мирзэ Мэ'муд, п'ара тэ жи һэйэ, эзе р'авьм ньһа бьдь-мэ тэ.

Мирзэ Мэ'муд дьса чу нава зар'а к'ап лист. Эваре һатэ

диwana п'адше, дина хwә даеда, wәки п'адша р'азайә, чу нава р'уйе wiда к'ълитәк һәбу, нава р'уйе п'адше дәрхьст. бьрә дөре we от'аха кō кәвре қимәти тедабу, вәкьр чу һөндөр'. Әwi кәвре қимәти дәрхьст кьрә п'ашла хwә у чу. Дәри диса дада, к'ълит бьрә нава р'уйе бре хwәда дарда кьр. Наше п'адша р'абу. Диwana wiда wәзир, wәк'иле wi р'уныштинә. Дина хwә даеда Мирзә Мә'муд һатә диwane у гот:

— П'адша, дө р'авә п'ара мьн бьдә.

П'адше гот wәзире хwә. гот:

— Дә р'авә әм һәр'ьн п'ара бре хwә бьдье.— У һәрсек чун.

П'адше дөре от'ахе вәкьр. Чун һөндөр'е от'ахе, дина хwә дане, wәки кәвре чь. һ'але чь? Чь баве wана готийә. Әса нинә.

Мирзә Мә'муд гот:

— Ве сәһ'әте кәвре мьни қимәти тиньн. биньн, йане найньн— эзе сәре wә вьрада жекьм.

П'адше готә Мирзә Мә'муд:

— Чьма һерса хwә тини? Баве мә wәхта мьр мәр'а гот. wәки we от'ахеда кәвре қимәти һәйә, гәрәке бьдье Мирзә Мә'муд. Ньна жи кәвре қимәти т'ьнә, әм чава бькьн?

Мирзә Мә'муд гот:

— Һәргә һун п'ара мьн надьнә мьн, wәр'ьн әм һәр'нә щәм қазийе п'адше, чька қазийе п'адше мәр'а чь дьвежьн?

Бре мәзьн гот:

— Бьравә, әм һәр'нә щәм қазийе п'адше.

Әwana чун һәр'ьн щәм қазийе п'адше. Р'ева р'асти щики һатьн у сәкьнин. Бре мәзьн гот:

— Гәли бра, дөвәк вьра ч'ерйайә.

Бре орт'е жи гот:

— Р'асти жи Әсанә, дөвә вьра ч'ерйайә. Ч'ә'вәки we кор буйә, йәк жи сах. Алие ч'ә'ве сах р'ьнд ч'ерйайә, ле алие ч'ә'ве кор һндьк ч'ерйайә.

Мирзә Мә'муд жи гот:

— Алики баре we р'унә. йәк һнгьвә.

Һәw ньһер'ин жьнька хwәйа дөве wanp'а дәрк'әт. Жьньке готә wана:

— Wә дөве мьн ль һәв п'арөвәкьрийә. К'а дөва мьн бьдье мьн.

Әwana гот:

— Эм һажә дөва тә т'өнәнһн. Дөва тә вьра ч'ерйабу, мә ләма заньбу, вәки дөвәк вьрайә. Һәгәр баһар наһи, әм дьчьнә щәм қазийе п'адше, тә жи мәр'а вәрә әм һәр'һн щәм қазийе п'адше.

Жьһньк жи һанр'а бу һөвал, чу щәм қази. Ле р'ева бре мө-зын жь бьре хвәр'а гот:

— Брано, гава қази һан тинә бәр мә, һ'әта әз нөчьмә сәр һан р'унәнем, һун гәрәке нөчьнә сәр харьне.

Һәрдө бра гот:

— Бьрабә.

Ле вөлатәки дьнеда жи п'адшак у шьване һи һөбун. Қизәкә п'адше жи һөбу. Дьле шьвин к'әтьбу қиза п'адше. Шөвөке шьвин пөзе хвә бәрда у бьрә ч'ерә. Әһи һане хвә һөбрьбу хвәр'а. Қәст, вәки қиза п'адше һи һане һи бьвә у шьвин чь дьхвөст бькьра. Дйа кәч'ьке гази кәч'ьке кьр гөтеда, гот:

— Гәрәке тә һане шьван бьви.

Ле қизьке готә дйа хвә, гот:

— Дае, һә әз бука вәзире баве хвәмә, әзе чаһа һане шьвин бьвьм, һә шөрмә?

Паше кәч'ьке һане шьвин бьр. Шьван дйа хвә даеда, вөки қиза ахе һи һане һи аһи. Әһи көлаве хвә дани, гьһиштә қизьке, қизьк гьрт. Әһана вөдөре гәлә хөвөрдан, ле қизьке паше гот:

— Қьрарбә, вөхта дө'вата мьһ кьрһн, әз шөва ә'вльһ һачьмә щәм дөргистийе хвә, бөмә щәм тә.— У шьван бәрда, кәч'ьк чу мал.

Вөхтәки шунда бу дө'вата көр'е вәзир у қиза п'адше. Дө'ват к'өта бу. Эваре көр'е вәзир һат һәр'ә һәрәма хвә. Кәч'ьке гот:

— Әз адкьримә, гәрәке ада хвә биньмә сөри, паше сөре хвә тәр'а бькьмә йәк.— Чь һатьбу сөре қизьке жь дөргьстийе хвәр'а гот у әһ дөргистийе хвә р'абун һәр'һә щәм шьван. Дөргистие һе бьһйа пөзда сәкьһи, ле кәч'ьк чу щәм шьвин. Шьван гава кәч'ьк дит, әһи һьзанбу, бира һи чубу, гот:

— П'әри һаньм, чьма тә һати вьра?

Әһе гот:— Нае бира тә, вөхта бәр көлевда мьһ чь гот?

Паше к'әтә бира шьвин у шьван гот:

— Вәки тә сәр созе хвә һати, һәр'ә тә дйа мьһи, мьһи шьре сьһи бөдәһа тә метийә.

Кэч'ык вэгэр'йа һат шунда.

Әм ижар бенә сәр қази у вана. Қази гот:

— Һун һатһнә чь?

Жьньке гот:— Әвана дэва мьн р'ева п'арэвөкьрьнә, нәдә-
нә мьн. Әз һатһмә, вәки тә ише мьн у вана бьһер'и.

Қази готә вана:

— Wә чьма дэва we п'арэвөкьрийә?

Әван гот:— Һ'әйран, дэвә ведәре ч'ерйабу, мә жи хвәр'а
сәр нета we гот. Мә дэва we нәбьрийә.

Қази изна жьньке да. жьньк чу. Паше жь ван ььрси, гот,
го:

— Һун һатһнә чь?

Чь һатһбу сәре ван, ван йәко—йәко қазир'а шровөкьрьн.
Нан һатә диwana қази. Һәрсе бра нәчунә сәр нане қази. Қази:
гот:

— Һун чьма наенә сәр нане мьн?

Бре мэзын гот:

— Нане тә саваре хера мьрьанә.

Ле бре орт'е гот:

— Гоште сәр жи, гоште куч'ыканә.

Мирзә Мә'муд гот:

— Wәллә қазие п'адше жи дола мьртванә.

Қази гази хблама кьр, гот:

— Ви нани һлдьн.— У хблама нан һлда.

Қази чу мала хвә, шуре хвә һлда, чу дора дйа хвә, гот:

— Дае. бежә чька чь гьли ванр'а һөбу, вәки әвана нә нан
хвәрьн, әва гльа жи готьн.

Дйа ви гот:

— Лаво, вәхта баве тә мьр, мә әв дә'на һлда, вәки пе хе-
ра ви бьдьн. өса ма. мә нәдә. Әва дә'не хера мьрьанә. Диса
щарәке микә мә у делькәкә мә һөбун. Мийа мә за, делька мә
т'эльқи. Мийе дө бәрх анин. Wәхтәке шунда ми мьр, мә бәрх
автһнә бәр дельке. Әва жи гоште са. Р'аст чь тә вәшерьм, чь
хвәде. һ'әфт мьртва ажотә бәр дәре мә. Зоре һатһнә щәм мьн.
Тә жи дола мьртвани.

Қази чу щәм ван у гот:

— Гәли лавька бьсәньн, әзе жь вәр'а сәрһатике бежьм у
wә вәр'екьм.

Қази дәст пекър дәрһәқа шьвин у қизеда йәк—йәк жь ван-
р'а шьровәкър. Бре мазьн гот:

— Шире шьвин ле һ'әлал бә.

Бре орт'е гот:

— Шире көр'е вәзир ле һ'әлал бә, вәки жьна хвә бър те-
кърә п'ашла шьвин.

Ле Мирзә Мә'муд гот:

— Мьн һа—һа шьван'кьро, әз бума мьне кәч'ьк банйа сәр-
созе нәһәқйе.

Қази гот:— Р'авьн, кәвьре қимәти п'ашла виданә, дәрхьн-

У п'ашла Мирзә Мә'муд дәрхьстьн.

40. БЭХТ У АҚЫЛ

Го. вәхтәки п'адшак һәбу. Баве ви мьр. го, вәзире баве ви бу вәзире п'адша— вәзире кәр'. Вәхтәке сәкни п'адша готә вәзире хвә, го:

— Вәрә әм һьнәки һәр'ьн сәйрамише, дәве бә'ре хвәр'а бьгәр'ьн. Чун дәве бә'ре гәр'ьан. һьнәки п'адша а'щыз бу. Готә вәзире хвә, го:

— Әз а'щыз бумә, чока хвә дайнә, әз сәре хвә дайнәм сәр чока тә, қаське һесабым. П'адша сәре хвә дани сәр чока вәзир. Вәзир вәхтәки дена хвә даје йәк бәр сәкни. Готә вәзир, го:

— Тө бәхт дьхази. йане ақьл?

Го:— Әз һәрда жи дьхвәзым.

— На, го, һәрд тәр'а нак'әвә, һәрда йәке бьхвәзә. Дөшөр-миш бу, го: „щаньм һәрге ақьле мьн һәбә, бәхте чь бькә?“.

Го:— Әз ақьл дьхвәзым.

Го:— Дә we чум һәр'ьм, тө ақьле хвә бькә. Әw к'әния. галистока стөе хвә дәрхьст, вәки бавежә бьгрә, галисток к'әтә стөе п'адша. Әw бәр ч'ә'ва өндабу. П'адша банзда сәр хвә, галисток стөе виданә.

Го:— На вәзир. тә чь кьр?

Го:— Чу.— Ә, бежә п'адше, бе һ'әсавәки һа һәбуйә, п'адша дьвәк қәбул нәкә. бавар нәкә.

Го:— Дә р'авә әм һәр'ьн. П'адша һат сәр т'әхте хвә р'у-ньшт.

— Щәлат.

Щәлат сәкни.

Го:— Гәрә һун сәре вәзир ледьн.

Щьмаә'т сәкни, го:— П'адша саг'бә, го, сәр чийә, бона чийә. әм бьзаньбьн к'а бона чийә, чь храви кьрийә?

Го:— Н'ал, һ'әвалә мьн һабуйә.

Вана һылда готе, го: — Вәзир, го, ахър тө вәзире баве п'адша буйи, тыште һа тө нәкрийә. тө чь кър?

Го: — Чу.

Щьмаә'т сәкьи, го: — Эва мәрйе һане, го, вәзире баве тәбу, го. тыштәки храв, го, мә дәсте ви нәди. го. вәхта иро эва дара кьрийә. го. әв мәрйкә тәе дардаки, қрара хвәде, тәе дардаки, го. бьхәньқини, го, мәрвьекә we һәр'ә. wәки кә бсанә, го, эва пештьри қәләме, хвәндьне, го. тыштәки нькарә бькә, һәма ви. нәфара ак'соркә, бра һәр'ә.

Ак'сор кър шандә нава дәвләтәкә майин. Эве тө бра ак'сорәбә.

Вәхтәки, һылбәт се — чар сала ма, әви п'адшаи хвәр'а вәзирәк гьрт. П'адшаки дьне һатә сәр ви п'адшаи шәр', Цав дан:

— Гәрә әз тө тенә шәр'.

П'адша, вәзир, wәк'иле хвә шевьри, щьмаә'та хвә шевьри: „Һун чь дьвежн. ви шәр'е һане. әм пешйе чь бькьн“?

— Го: — Әме чь бькьн, һатийә, гьһиштиә сәр р'е. текә шәр'.

— Бра щан, го. wәки тө вәзире мьн ә'wьл буйаи. го, we те дәрхьста, мәйе бьзанбйа. әме чь бькьн, го, һун чьма, го. нь заньн?

Йәки һылда го: — П'адша саг'бә, го, тө дьхwази әз һәр'ьм, әви вәзире тө, го, әз щие ви заньм, го. һәр'ьм биньм wәрьм.

— Әре wәллә, го, әз дьхwәзьм, к'аг'әзәк даеда. Әв мәрйә әв к'аг'әз бьр чу да дәсте ви вәзире.

Вәзир һылда готә жьна хвә, го:

— Һат.

Жьне го:

— Хвәде мала тө хравкә, го, һ'әта нһа мә чь дьго, тө дьго „чу“. нһа жи тө дьвөжи: „һат“, к'и һат?

Р'абу әв вәзир һылда, ани һат, һатә щие хвә. П'адша готәда. го:

— Вәзир. һ'әсавәки һа һәйә.

Әви ақьле хвә, демәк тәһәрәке кър, әв п'адша сәр ви п'адшаи. демәк, да р'акьрьне, р'азикьрьне, һлбәт чь ширәт кър, чь хәвәрда, чь соз даеда, бәлакьрын, шәр' нәбу.

П'адша һлда го:

— Вәзир. го, ахър жь бона чь бу, го тө һа кър? Иро жи әз заньм жь тө ақьлтър, баштьр кәс т'әнә.

Го:— П'адша саг'бә, го. h'ал. h'әwале мьн һабу, го, wәхта
го, тә һа сәр чока мьн р'азаи. әwi мәрии һа готә мьн: „Тә
бәхт дьхази, йан ақьл?“ Го, мь го, әз һәрда жи дьхwәзьм. Әwi
го „На, һәрда на. йәке“. Го, мь го, әз ақьл дьхwәзьм. Го, „Ақьл,
дә әз we чум“. Го мьн галистока хwә кьр бавежьмә wi быгьрм,
го, к'әтә стәе тә. Го, тә го. „тәе мьн бьхәньқини“. Тә сәр we-
дәре тә мьн һати хәзәве. Го wәхта бәхте мьн һат, го, wi чахи,
го, тә мьн һати р'ә'ме. Ле го, wәхта мьн ақьле хwә кьр, го,
әз хравбум.

41. КӨР'Е Т'ОР'ЧИ У МӘ'СИ

Щарәке йәки т'ор'чи һәбу. Р'ожәке әв көр'е хвә дьчн һ'әтани сәр эваре т'ор'а хвә давежә бә'ре, тьшт нак'әвә т'ор'а вида. Сәр эваре дена хвә дьде мә'си к'әтийә т'ор'а ви. Wәхта дәрдьхә, дена хвә дьде, әв мә'си нызани чь щәләби бәдәвә. Дьвежә көр'е хвә, дьве:

— Лаво, — дьве, — һан дәве т'ор'е быгрә, әзе һәр'мә дәра һане ведро ав биньм, ава т'әмиз канйе биньм. әм тенә навда бьвн, һәр'ьн п'адшар'а, бьвн бал бәрдә һ'әвзе хвә, сах бә, бәлки р'ьсқәки дьдә мө, әм ишәв пе идара хвә дькьн. Әме ви мә'си бьвн бьфрошн қимәте ви ве чьбә?

Көр'е ви ведәре т'ор'е дьгрә, т'ор'чие тә ведроа хвә һьлдьдә дьчә аве.

Әв мә'си гәдәр'а зар те, дьве:

— Хорте дәлал, — дьве, — мь бәрдә, әз һәр'ьм.

Дьве: — Әз чава тә бәрдьм? — дьве, — т'ор' дайә дәсте мьн. һерса баве мьн һатийә, демәк иро сьведа мә'си нәк'әтийә т'ор'а вида. We wәрә мь бькөжә, чава тә бәрдьм?

— Хорте дәлал, — дьве, — әзе кери тә бем. Э, һуне жь мьн чь бькьн? Һәгәр тә бона сонда хвә, бона гьлйе хвә дьвежи, дәре т'ор'е быгрә, бьне т'ор'е дө т'ела бьқәтинә, әз дәрк'әвьм һәрт'ьм, әзе кери тә бем.

Әв wәхта гәдәр'а өса дьбежә, гәдә дьве: „Щаньм, wәллә әзе бәрдьм“. Оса т'ор'е дьқәтинә, мә'си дьк'әвә бә'ре. Гәдә тә дәре т'ор'е гьртийә, баве тә худане сәр'а авитийә те, дьве:

— Т'ор'е һьлк'ьшинә.

— Тә чьма мә'си бәрдайә?

— Баво. дәре т'ор'е дәст мьда буйә, мь бәрнәдайә.

Гэдэ дьгри бэр бь мале дьчэ. Т'ор'чие тэ бьра диса: т'ор'а: хвэ бавежэ аве, гэдэ дьчэ дьвежэ дйа хвэ, дьве:

— Дайе, ве сонде, ве аде,— дьве,— эз насэньм.

— Лаво бона чь?

Дьве:— Г'ал—h'эвале баве мьн эвэ, эзе сэре хвэ һьлдьм, т'эркэсэри дьне бьм.

Дькэ—накэ гэдэ насэнэ. Жьньк дьчэ малэкэ щинара т'асэ ар дьстинэ, тинэ жер'а дькэ дө нан, се нана, дьдеда, дьве:

— Лаво, тө насэни, насэни, һэр'э, ле,— дьве,— т'эмба мьн, вэйсэта мьн тэ эвэ, һэр'э, һэгэр р'ешик р'асти тэ һатийэ, тө буйи һэвал, тэ дена хвэ дайе, хвэ чарха хвэда эглэкэ, эв р'еши нивийа тэ сэкьнийэ, һэвалтие ви бькэ, вэхта нивйа тэ нэсэкьни, һэвалтие пе нэкэ. Вэки һэвале тэ бу һэвале тэ, һун чун щики р'уныштын, вэ нане хвэ хар, һэгэр кэре зэ'ф дайэ дэсте тэ, кэре һьндьк дайэ дэсте хвэ, һэвалтие ви бькэ, һэгэр кэре зэ'ф дайэ дэсте хвэ, е һьндьк дайэ дэсте тэ, һэвалтие пе нэкэ, вэсйэта мь тэр'а, го, дэ һэр'э, хвэде шөхөле тэр'абэ.

Гэдэ да р'йа хвэ чу. Зэ'ф чу, һьндьк чу, дена хвэ дайе, дө һ'эв, се һ'эве щаньл һатын гьништынэ гэдэ.

— Тэр'а охьрбэ.

— Охьра хере.

— Те к'ода һэр'и?

— Эзе һэр'ьмэ шөһөре Р'эwane, хвэр'а һэр'ьм һ'эмбалие бькьм, хвэр'а һэр'ьм бьхэвьтьм.

— Вэллэ эме жи һэр'ьн. Эм һэвале һэвьн. Эре вэллэ һэвал—һэвал, вэрэ эм т'эв һэр'ьн.

— Гэдэ қөдөрөки чу, эв готьна дйа ви к'этэ бире, хвэ чархе хвэда эглэ кьр, дена хвэ дайе, эв хэвэр дьдын, хвэр'а дэрбаз бун, қэ гөһ нэданэ гэдэ. Го: „Вэллэ, эва һэвалтие мьн накьн“. Қөдөрөке чу, дена хвэ дайе, р'е дьвэ дө р'йа. Йэк we р'йа майин һатэ сэр р'йа ви. Йэки кал.Сэлэм да кале.

— Апо,— го,— төе к'ода һэр'и?

— Ле,— го,— эзе һэр'мэ шөһөре Р'эwane, һэр'ьм хвэр'а ахқатие бькьм, мэрики кальм.

— Вэллэ, апо,— го,— эз жи дьхвэзьм хвэр'а һэр'ьм, бьвьмэ һ'эмбал, хвэр'а бьхэвьтьм.

— Эре лаво, вэрэ эм т'эв һэр'ьн.

Гэништэ кале, эв кале т'эв чун. Готьна дйа ви к'этэ бире, хвэ чарха хвэда эглэ кьр. Дена хвэ дайе кале сэр сэкьни.

— Апо, го.— тө мэрики мэзьи,— го, тө хеди—хеди хэр'э эзе ва быгънижымэ тэ.

— Э,— го.— лаво, чьма эз сйарьм. тө пэйайи? Го,— чарха хвэ гьредэ.— го,— вэрэ эм т'эв хэр'ын.

Чу, авэк к'этэ пешие.

— Лаво,— го,— эм сэр ве аве р'унин, пари нан бьхон.

— Эре апо,— го,— эм р'унин.

Сэр ве аве р'уньштън. нане хвэ дерхьштън, кале кэре мэзын да дэсте ви. кэре быч'ук да дэсте хвэ.

— Апо,— го,— тө мэрики мэзьи, эви нане нан бьхвэ. эз шаһьльм, эв кэре нане кем бра мьр'абэ.

На, лаво. эз калым, анцах ви кэри хлазкым.— го,— тө бьхвэ.

„Вэллэ,— го.— е нэвалтие мьн бькэ— эвэ“.

Чу, го:

— Р'ав. эме хэр'нэ нава шөһэр. Эме хвэр'а п'ьр'ти от'ах бьгрън, к'ьре бьдън, хвэр'а теда бьминьн, эзе ахкатие бькым, тө жи хвэр'а һ'эмалие бькэ, хвэр'а бьхэвтэ, эме щики бьминьн. хвэр'а хвэ хайкьн.

Эв һэрдö öса ведэре ман. Бла кале тэ калтие бькэ. бла эв хорте тэ жи шаһьльтие хвэр'а бькэ. Ыгэр щһал р'оже тинэ манатэки. кале тинэ дөһ маната. Гэлэк п'эре хвэ данэ һэвдö, һнэки һ'але вана хвэш бу. Ча нола көр' бав, öса һэвр'а дэрбаз дькьн. Гөгө, го:

— Лаво,— го,— вэрэ.— го,— эзе хэр'ым қиза п'адше тэр'а бьхвэзъм.

— Баво.— го,— хвэде малка тэ авако. эз мэрики һ'эмал,— го,— ахк'ат,— го,— қиза п'адше,— го,— чь кери мь те?

— На, вэллэ, эзе хэр'мэ хазгини.

Қиза п'адше жи бь һ'эзара чунэ. сэре һ'эмйа леданэ. кэла щэндэка майэ, щэндэкэк сэри веда гьртън. кэла сэрйа майэ, сэрик вьра гьртън.

Кале чу сэр т'эхте хазгинйа қизе, льнге хвэ т'эхте хазгинйа да. П'адша эрсэвьле хвэ шанд, го:

— Бьнһер'ын к'а эв к'ийэ сэр т'эхте хазгинйа?

Чу һат, го:

— П'адша сахбэ,— го,— йэки кали ахк'атэ,— го.— эве ахк'ати дьгэр'э— эвэ.

Го:— Ыэр'э газике бра бе.

— Кале,— го.— тō чьма хати сэр т'эхте хазгиня?

— П'адша сахбә,— го,— эз хатъмә бона көр'е хвә.

— Кале,— го,— һәгәр тō дәйнлари, эз дәйне тә бьдъм, әгәр хунлари— хуна тә бьдъм, һәгәр бьрчийи эз нан бьдъмә тә.

— На. һ'әwщә мьн тыштәки т'әнә, дә'wa ведәре дькьм, wәки тō қиза хвә бьди көр'е мьн.

— Баш. бьдъм, бьдъм, ле тō гөнәи, бьнер' эзе сәре көр'е тә лехьм һа.

— Әре. п'адша сахбә, көр'е мьн щава хвә нәда— сәре ви ледә.

П'адша готә, го:

— Бра көр'е тә wәрә һәр'ә һәрама қиза мьн, қиза мьн пер'а хәвәрдайә,— го.— эзе бьдъме,— го,— wәхта пер'а хәвәр нәдайә,— го,— эзе сәре ви ледъм.

— Әре.

Чу готә көр'е хвә, го:

— Лавә,— го,— р'авә һәр'ә һәрама қиза п'адше, қиза п'адша,— го. т'әне от'ахәкеданә.— го,— дәри wәкә һәр'ә һөн дөр', го,— сәламе бьде, хwәхwa сәлама хвә wәгрә. Го:— Щида р'уне.— го.— қавә һәйә, финщана қавә бьхwә, щг'әрәкә хwә бьк'шинә, р'авә бежә щолане, бе „щолан. нә мь мә'рифәт тә ди, нә жи хайа тә дит“. К'ане чь дьвежә?

Әw хорте тә өса чу. Сәлам да, хwәхwa сәләма хвә wәгьрт. Әw жи һәмьн дō әрсәwьл шандийә бәр дери, гөһе хвә бьдьнә сәр. Финщана қавә хвә хар, щг'әрәкә хвә к'шанд, әви льнге хвә солада п'екьр, го:

— Щолан,— го.— нә мә'рифәт мь тә дит. нә хайа тә дит.

Щолане готә, го:

— Хорте дәләл.— го,— к'әрәмкә,— го,— сәрһатикә мьн һәйә тәр'а бежъм.

ЩИда р'ушьт, го:

— Хорте дәләл.— го.— wәхтәке.— го,— жьна wәзир, жьна қази, жьна гавен шарйа ван бу, т'әв һәрсе чунә нав бахе wәзири т'ор'кьрида, хwәр'а чун сәйрамишбьн. Нава ви бахида дьләк—щәwаһрәк к'әтә иешйа wана. Ишқа we һәйә. Р'әвин, һәрсек бьр'әwьн, бьгһижне. Һәрде дьн гран бун нәгһижтне. Жьна гаван бәри һ'әмуя гәһиште, дьл һьлда. Дәст авитне.

Әwe го:— Мьнр'а.

Әуе го:— Мьнр'а.

Әуе го:— Мьнр'а.

Го:— Щаньм. бьхельн.— го,— к'ижан мә,— го,— әт'ла
гран сәре мере хвә кьрийә,— го.— бра әу дьл бьгнижә.

Жьна гавен го:

— Wәки бсанә,— го,— мь һлдайә, бәре дора мьнә.

Жьна гавен чь кьр? Мере we гаванә. Готә мере хвә, го:

— Ә'вде хвәде.— го.— әзе һәр'ым.— го,— щоте фланкәсе
же бьхвәзъм,— го,— иро һәр'ә зәвинга мә р'акә.

Щот ле хвәст, Мере we чу зәви р'акьр. Мә'си һатьн. Әуе
п'ешә мә'си станд, дәрк'әт чу, нане мере хвә бьр чу, чу. Нане
мере хвә дани, мере we га бәрда.

Го:

— Бәрнәдә.

Го:— Га бәрнәдә,— го.— гае хәлқенә. тә ани һатийә,—
го,— әзе мач'а щот бькьм, сәрики дөда бажом, тө р'уни нане
хвә бьхвә.

Әу р'унышт нане хвә хар. әуе мә'си һлда, бса п'ешә хвә
мач'а щот гртийә, дәве хәтеда дәвежә дьчә һ'әтани сери. Ща-
рәкә дьн зьвьр'и һат. мерьк р'абу мач'а щот гьрт. әу р'әх к'әт,
готә мере хвә, го:

— Ә'вде хвәде, мә'си бәр щоте мә дәрдык'әвьн?

— Иа, кәч'е, к'ане?

Әу занә чьқа мә'си авитийә. Бәрәв дькә, бәрәв дькә п'ешә
хвә.

Го: Ә'вда хвәде,— го,— вәрә әм сәрики дьн жи вәгәр'ьн.—
го.— бәлки дәрдык'әвә.

Го:— На, ә'вде хвәде,— го,— хвәде дьдә— бра хәт ниве
бьдә,— го,— надә бра қә нәдә.

— Ә,— го.— ә'вда хвәде,— го,— бьвә һәр'ә мьр'а баве-
жә сәр һьнә савар. әз эваре вәрьм ббхөм.

— Ә.— го.— бра бә, вәллә.

Мә'сие хвә һлда дәрк'әт чу, чу мал. Мерке тә эваре ша—
ша дьчә. „Жьна мьн савар чекә, мә'сийа бавежә сәр савар. әзе
мә'сийа ббхөм“. Жьньке чь кьр? Т'аса дәу дө нанавә ани һатә
пешйе. Гаван һеди—һеди лә нһер'и, дена хвә даје тышт т'ьнә.
Готә жьньке, го:

— Ә'вда хвәде, ахьр нә,— го,— мә'си тә ани, к'а мә'си?
Тә го „Әзе чекьм“.

— Көр'о,— го,— мә'сие чь?

— Ча? Го:— Мә'си бәр хәта щот дәрк'этын.

— Көр'о,— го,— тө дин буйи, һар буйи, р'йа хвәде к'әти? Нава халие,— го,— мә'си дәрк'эвын? Мә'си.— го,— авада һәйә, мә'си нав халие дәрк'эвын?

Йәкә жьньке. йәкә мерьк, мерьк жьньк к'өта. Бу һәвар— һәвара жьньке. Дерива дәрк'эт р'әви.

— Бьднә хатре хвәде.— го,— вәрьн мере мьн дин буйә,— го.— мьн дьк'өтә.

Һатьн.

— Көр'о, чийә. чь бә'сә?

Го:— Һа дьвежә,— го.— мә'си бәр хәта щот дәрк'этынә, тә анийә һатийә. чьма тә нәпә'тийә?

Хәлде дена хвә даие: „Чава мә'си нав халие дәрк'эвын? Р'асти жи әва дин буйә“. Анин һатьн стунева гредан.

Го:— Стуне гредьн,— го, we мь бькөжә ишәв.

Стуне гьредьдьн, әвана пышта хвә дане чун. Мерке тә дьшөрмиш бу. „Р'асти жи,— го,— мә'си нав халиеда чьма һәбьн?“

Го:— Әвда хвәда.— го, —вәрә мьн бәрдә.

Бәрда. Һлда нане хвә хар. Ма сьве. Сьве диса чу щоте йәки же хвәст. Р'аст чу щот. Эваре һат. Жьньке савар чекьр, мә'си авитә бьн саваре, сәре мә'сия к'еләка болмева дәрхьст. Әw һат, дәст ч'ә'ве хвә шушт. һат вәрә сәр нен. Әре, дена хвә даие. ч'ә'в сәре мә'сия к'өт. пашда р'әви.

Го:— Тө чьма дьр'әви?

Го:— Әwe эз ле тьрсйамә әвын.

— Э,— го.— әвде хвәде, мьн готийә дьле ч'уч'ьк, вәллә про һатийә нава гөнд, мь к'ьр'ийә анийә һатийә.

Көл мала жьне к'әвә. Әре.

Нане хвә хар чу.

Го:— Вәллә мь сәре мерьк wa хапанд.

Жьна вәзир го:

— Сьве дора мьнә.

Әре. Жьна вәзир чь кьр? Йәки дургар дит, го:

— Әзе зер'әки бьдмә тә, тө вәрә нава бахе мәйи т'ор'кьрида синге ве даре—сьпьнгдаре өса сандохе те дәрхи, дәре we қалке we дәрхи, вәки к'эвш нәкә, бьди наве. Тө өса бь-

к'эви теда. Эзе мере хвэ биньмэ нав бахе т'ор'кьри, эз чь дь-
вежымэ тэ, тэ өса бькэ.

Ани нат өса чекьр, кьрэ дареда. Чу готэ мере хвэ. го:

— Э'вде хвэде.— го,— вэрэ к'ефа ве жьне өса дьхвэзэ,—
го.— қасэке эм һэр'ьнэ нава бахе т'ор'кьри хвэр'а бьгэр'ьн.

— Эре вэллэ, —го.— эм һэр'ьн.

Чун гэр'йан. бэр we даре сэкьнин. Жьньке го:

— Эва дара,— го,— дара мэ чьқа бльндэ. Гэло.— го,—
мэри дькарьнэ һэр'нэ сери?

— Э,— го,— э'вда хвэде, чьма нькарьн,— го,— ч'ьде we-
ва һлк'ьшым һэр'мэ сери.

— Э,— го.— к'ане һлк'ьшэ, к'ане тэ дькари?

Мерьк һлк'ьшйа чу сэре даре. жьньке дэре даре вэкьр, ме-
рьк те дэрк'эт, жьна ви шабу. Эва жорда нькарэ ахьр сэр сери
вэрэ, гэрэ пашоп'е жорда вэрэ. Пашоп'е һатэ э'рде, һа—һа
пэйа бу, жьна хвэр'а да ч'ер'а. Жьньке го:

— Э'вде хвэде. дэре бахе мэйи т'ор'кьри,— го.— к'элит-
кьри,— го.— к'элит бал мьнэ, мэ вэкьр. Кэс т'өнэйэ. Го,—
дэве дарева дэ һ'эв хойаньн. Бьһелэ эз һлк'ьшымэ сэре даре.

Жьньк жи һлк'ьшйа, қэдэрэки чу сэре даре, готэ мере хвэ:

— Һа, һа тэ һато, ле эв жьна фланкэсе чьма бал тэйэ?

Жьньк жорда пэйабу һат.

Го:— Э'вда хвэде,— го,— һьлбэт дарева дэ һ'эв тэна
хйа.

Жьньке щава вана да, го:

— Вэллэ мьн жи,— го,— эва қэфэта һане ани сэре мере
хвэ.

Жьна қази гот:

— Эре. дора мьнэ.

Жьна қази чу йэки дэлак' дит, готэ дэлак'да:

— Ви зер'е һане.— го,— тэр'а.— го.— тэ вэрэ бежэ қа-
зи,— го.— бежэ бе „Мэ'ра мьн бьдэ бьр'ин“. Ведэре мь чь
кьрийэ, чь анийэ сэри ви, гэрэ тэ мере мьн һлди беи һэр'и
бал ви. Эве дэлак' ширэт кьр.

Дэлак'е тэ эваре һат. Қази р'уньштийэ. истэкана чай сэре,
щг'ара ви чекьри сэр т'эхтэйэ дьк'шинэ. Сэлам да қази. Сэ-
лама ви вэгьрт.

Го:— Эз һатьмэ бал тэ,— го,— эз зэвьщимэ, го,— гэрэ тэ
мэ'ра мьн бьбьр'и.

Го:— К'эрэмкә р'уни,— го,— эзе чайа хвә бьхөм, щг'ара хвә бьк'шиньм,— го,— эзе бьбьр'ьм.

Жьньке бәр хвәва дәрмана нәһ'шье авитә нав чай. Вәхта әв сәр хвәда кьр, нәһ'ьш к'әт. Т'әмьз, дәлал р'абу сәр р'уе қази (нә қази р'уе хвә дьһелә) сәр р'уе қази т'әмьз көр'кьр. гьрт к'ьнще гьнщьр'йе, ахк'ата қази кьр, қази һлда нава шәһәр бьр авитә к еләкеда, пышта хвә дае дәрк'әт һат.

Қазие тә вәхтәкә шәве сәрма бе бьтәвьзә, әв дәрмане нәһ'шье бәрдеда бәрдә, вәрә сәр һ'әмде хвә, дена хвә бьде, стәйрьк әзмана буйә лән, нава ве хенеда авитьнә. К'ьнще хвә, сәре хвә, р'уе хвә нһер'и, го: „Щаньм,— го,— әв чь ә'щевә һатә сәре мьн, әв чийә?“ Р'адьвә сьве, әди нькарә вәрә нава шәһәре һане, мәри дьвинә һьм шәрма хвә, һьм жи ньзани чь к'ари, чь һ'әсави һатийә сәре ви. Те сәре к'уч'е, сәре шәһәр, щик һәйә шорбе ле чедькьн, шорбе ле дьфрощьн. Те ведәре бал шорбәчи, дьве:

— Қөрба, хәват тә лазьм навә, әз вьра бәр дәсте тә бьхәвьтьм.

Дьве:— Вәллә лазьм дьвә, вәки тә һәр'и шорбе чеки, хәват һәйә. Әре вәллә дьви шорбәчи.

Әве тә бәр дәсте шорбәчи дьхәвьтә һ'әтани мәһа ви т'әмам дьвә, сәр р'уе ви те нола бәре, һәмин ви һ'алида шорба ви че дькә, әв шорбә дьфрощә, ә'бура ви әв шорбәйә.

Жьна ви пе дьһ'әсә, әре сәр р'уе ви һатийә, һатийә бал шорбәчи дьхәвьтә. Жьна ви диса әви дәлаки һлдьдә тинә дати-нә щики хәвлә. К'ьнща т'әмьз хвәдькә, һ'ьлбә хатунә, дьчә ведәре, щие шорбәчи р'удьне, дьвежә:

— Мьр'а аманә шорбә биньн.

Амана шорбә дьдә бәр. Ёьлдьдә дьдә бәр вида дьве:

— Тә бөхвә, аманәкә дьн мьр'а бинә.

— Щаньм.— дьве,— әз сәр шорбемә, шорбе чедькьм Бөхвә әз чьма нькарьм?

— На, на гәрә тә әве шорбе бөхви, аманәкә дьн мьр'а бини.

Әв дьчә амана дьн бинә, әв дьгрә дәрмане давежә нава шорбе. Әв диса ведәре нәһ'ьш дьк'әвә. Әве һлдьдә дьдә пышта дәлак', һлдьдә дьвә датинә щие ви. Дьвә дьчә һ'ьмамиш дькә, к'ьнще ви ледькә, щг'ара ви— сәре пьг'аре дьхә ниви дьк'ьшинә. ниви датинә, истәгана ви датинә сәр т'әхте ви. Әви

дәрмани дьдә бәр позе ви, wәки банздә сәр хwә. Позе хwә мьз дьдә. Мерьк wedәре сәкьнийә.

— Э'вде хwәде,— дьве,— эва мерька сәкьнийә.

— Чава.— го,— эв чийә?

— Чь свәйә,— го,— дьһеньжи, мала тә авабә,— го,— мерьк сәкьнийә. һивийа тәйә,— го.— ахьр һатийә,— го,— мә'ра ви бьбьр'и.

Дьве:— Щаньм. эз һ'аләки һа, р'ожәкә һадабум.

— Тә чь дьвежи? Ижа хwәде мала тә храв нәкьри, һ'ьлбә хәwnә тә дитийә.

Дьве:— Хәwnа қази дьвежьн, хәwnа қази эвә. Эвана дьвен:

— Хорте дәлал, эва к'ижанер'а дьк'әвә.

Дьве:— Wәки кә мәрьв р'асти хәвәрдә — жьна гавинр'а дьк'әвә.

Щоланг дьвежә:— Жьна wәзирр'а дьк'әвә.

Қиза п'адше льнге щоланге дьхә, дьве:

— Жьна гавен кьрийә р'ожәк. Жьна wәзир кьрийә чар сә һ'әт. Жьна қази кьрийә мәнәк чьл шәв. Жьна қазир'а дьк'әвә.

Дьве:— Дә wәки өсанә, һ'әлалйа хwәде, тә жи мьр'а дьк'әви. Р'адьвә пышта хwә дьде. дәрдьк'әвә дьчә.

Эва әрсәwьле ви дьчьн дьвежьнә п'адше, дьвен:

— Хwәде мала тә авака, ле ишәв қиза тә зманәки өса дәрхьстьбу, сәрһатикә өса дьго. зәндә сәре мә дьк'әт.

— Һәй навә?

— Әре wәллә.

Диса сьве ахк'ате тә дьчә сәр т'әхте хазгинйа. Льнге хwә т'әхт дьхә.

— Көр'о,— дьве,— дәрк'әвә әв к'ийә?

Дьве:— Диса ахк'атә һатийә.

Дьве:— Газикьне бра бе.

— Ахк'ат. тә гөнәйи. дәст wedәре бьк'шинә, әзе сәре тә ледьм.

— На.— дьве,— п'адша сахбә, гәрә тә қиза хwә бьди көр'е мьда.

Дьве:— Дә һәр'ә бежә көр'е хwә, бра һәр'ә. Қиза мьн пер'а хәвәрдайә —әзе бьдьмеда.

Те дьвежә көр'е хwәр'а. дьве:

— Лаво. һәгәр шәве дьне тә чуйи тә сәлам да, сәламе бьдә, хwәхwә сәләма хwә вәргә. Әгәр тә шәве дьне истәгәнәк қа-

вә хар— ишәв дōда бьхвә. Тә цыг'арәк к'ьшанд— ишәв дōда бьк'шинә. Р'авә лынге хвә солахә— п'екә бежә „Шәмдан, нә мьн мә'рифәт тә дит, нә хайа тә дит“. К'ане чь дьвежә?

Әва өса ви к'ари дьчә, ви к'ари дōхвә. Вәхта р'адьвә дәр к'әвә, шәмдан дьвежә, дьве:

— Хорте дәлал,— дьве,— к'әрәмкә р'уни,— дьве,— тә р'а сәрһатике бежьм.

Щида р'удьни.

Дьве:— Хорте дәлал.— дьве.— вәхтәке се бьра һәбун-Қизапәкә ван һәбу, дьле һәрсе бра жи к'әтьбу we қизапә.

Әви дьго:— Мьр'а.

Әви дьго:— Мьр'а.

Әви дьго:— Мьр'а.

Қизапә дена хвә даје сәр we дәре we һәв бькōжьн, готә кōр'апә хвә, го:

— Кōр'ап,— го,— к'ижани вә мә'рифәтәкә п'ак ани һат, к'ижани мә'рифәт бу, п'ак бу, әзе ви бьстиньн.— го, чьма сәр гōнә һәв дьгрьн.

Һәрсек р'абун т'әркәсәри дьне бун, дәрк'әтьн чунә шәһзәрәки. Һәрдō бра— йәк чу стәйрнасие һинбу, йәк жи чу дохтрие һинбу. Бре вани бьч'ук жи һәма өса хвәр'а чу гәр'йа, р'ожәке хәвьти, йәке нәхәвьти, п'әре хәвата ви жи чь бун, гь да тәйрькәки, тәйрькәк стәнд. Һ'әгани вәхта вана т'әмам бу, һатьнә сәр һәвдō.

— Фланкәс,— го.— вәрә иди әм бәрбь мала хвә һәр'ьн.

Го, әви го:— Мьн хандийә, хандьна хвә т'әмам кьрийә— бумә дохтьр.

Әви жи го:— Мь хандийә стәйранси,— го.— т'әмам. нас дькьм.

Го:— Кōр'о, тә чь кьрийә?

Го:— Мь әва тәйрька хвәр'а стәндийә.

— Ә,— го,— мала тә храв нәвә, дә р'авә,— го.— әм бьдьнә р'йа хвә һәр'ьн.

Данә р'йа хвә, готьна готйа. ви чахи нә машинә һәбунә, нә жи авто һәбунә, гәрәке п'ие хвә вәрьн. Дьвә р'йа дәһ—донздә р'ожа. Қонахәке һатьн. готьнә һәвдō, готьнә бре стәйрнас, го:

— Щарке стәйрка қизапа мә бьнер'ә к'а чаванә?

Әви стәйрке ньһер'и, го:

Wəllə стэйрка қизапа мə,— го.— һəма р'етьнə— бь-
р'ежə.

Әви дохтыр го:

— Әз чава бькьм,— го,— wəки кə незик бума, wəllə мьне
дэрман бьдае. дэрман бькьра, дьбу тышт пе нəһата.

Әwe хайе тэйре го:

— К'а дэрман бинə,— го.— чекə,— го,— п'эр'е тэйрке
мыда бьдру,— го,— бышинə.

— Wəйле.— го,— хали сəре тə буйи,— го,— тэйрə;—
го.— бəрдьн,— го,— тэйре бьфьр'ə. тэйре чь бькə?

Һəвдə шевьрин, го:

— Дə wəрə əм əса бькьн.

Әви дохтыр се дəст дэрман нвиси, кьрə к'аг'əзеда, п'эр'е
ви тэйрькива дьрут, тэйрьк бəрда. Дə тэйрə дькарə нава сəһ'ə-
теда дьне бьхəмлинə.

Щьмаə'т р'уньштийə сəр қизьке, wəки қизьк бəр мьрьне-
йə— бьмьрə. Тə ди тэйр жорда— к'əлөк бу, һəгəр п'əнцирə
бу, теда чу—һат, ль сəр қизькə дани. Әвана го:

Щаньм, əва тэйре һане,— го.— тэйрька бəрдайə чава
бу,— го,— əва к'əтə вьра. чьма һат?

Һьнəкə гьрт, го:

— Бьгрьн гəнəйə. Һьнəк зйар'—мар' пе шабун. дена хwə
дане тыштəк нав қəте wiда бьрийə гредайə. Вəкьрьн, дена хwə
дане wa сəр нвисийə: „Əва дэрманə, бьдьнеда. Флан дэрмани
бьдьне. флан дэрмани паше бьдьне, флан дэрмани паше бьдь-
неда“. Əw һəрсе дэрмана дане. Ə'мре хwəде қизьк һат сəр һ'əм-
де хwə. Әвана һ'əтани дəһ—донздə р'əжə һатьн. Қизьк эп'ещə
жь нəхашийа хwə қəнщ бу, əвана һатьн.

— Хорте дəлал, əв һəрсек хорте һане, əw қизьк,— го,—
к'ижанир'а дьк'əвə?

Хорт го:— Wəllə,— го,— дохтырр'а дьк'əвə.

Шəмдан го:— Стэйрнасер'а дьк'əвə.

Қизьк го:— Чьма,— го.— стэйрнасер'а дьк'əвə.— го,—
wəки кə стэйрнас р'астə стейр нас кьрийə, дохтыр жи.— го,—
дэрмане ви һəйə,— го,— һ'əтани дəһ—донздə р'əжə, wəки бь-
гəнижə щава қизькə—қизькə бьмьра. Го,— хайе тэйрр'а дь-
к'əвə. Хайе тэйр нава сəһ'əтеда, тэйр анийə һатийə əw дэрман
гиһəндийə қизькə, қизьк қəнщ буйə.

Гэдэ чу мала хwэ. Эрсэwьле п'адше чун готнэ п'адшер'а,
го:

— Хwэде мала тэ аваке,— го,— қиза тэ ишэв сэрхатика
бса го,— го,— we сэрхатйа сэре тэ хаш те.

Баве гэдэ готэ гэдэ, го:

— Чава бу?

Го:— Баво.— го.— чава бэ,— го.— бьдэ хатыре хwэде.—
го,— һэргэ дьле тэ һэйэ тэ мын бьди кóштын.— го,— wэрэ ве
дэре wэгэр'э,— го,— чь эз хэвътимэ эw жи тэр'а.

— На қорба,— го,— эзе қиза п'адше тэр'а бьхwэзм.
Го.— шэвкэ дьн жи,— го,— һэр'э,— го,— эзе һэр'мэ сэр т'эх-
те хазгинийа.

Диса чу сэр т'эхте хазгинийа, льнге хwэ т'эхтэ да.

— Көр'о.— го,— дэрк'эwэ к'ийэ?

Го:— Ахк'атэ.

Го:— Бежын бра wэрэ.

— Ахк'ат,— го.— тэ чь дьхази, тэ гөнэйи,— го.— эзе кó-
р'е тэ бькóжым.

Го:— На. п'адша сахбэ,— го.— гэрэке тэ қиза хwэ бьди
кóр'е мын.

— Дэ һэр'э,— го,— бра кóр'е тэ ишэв жи һэр'э. Һэгэр қиза
мын пер'а хэwэр дайэ— эзе бьдьме.

Кале готэ кóр'е хwэ, го:

— Лаво, тэ ишэв дьчи, шэве дьне тэ дó финцан қавэ ха-
рийэ— ишэв сьсийа бóхwэ. Тэ шэве дьн хwэр'а дó цьг'арэ к'ь-
шандийэ — ишэв жи сьсийа бьк'ьшинэ. Р'авэ льнге соли хwэхэ,
бежэ щоланге: „Нэ мь мэр'ифэт тэ дит. нэ хайа тэ дит“. We бе-
жэ тэр'а: „Хорте дэлал, к'эрэмкэ р'уне, гэр'а сэрхатике бежым“.

Эва бса к'ари дьчэ. р'адьwэ дэрк'эwэ. щоланг дьвежэ, дьве:

— Хорте дэлал, wэхтэки һэбу се мэри, хwэр'а чунэ хэ-
вате. Һэрсе мэри— йэк дургэр бу, йэк дба'қэбул бу, йэк жи
т'эрзи бу. Һэрсе чун хwэр'а шөһэрэки хэвътин һ'этани wэхте
wana т'эмам бу. Һэрсек р'абун данэ сэр р'е һатын. Дэ эw wэх-
тэ— п'ие хwэ тен, нэ wi чахи машинэ бйэ, нэ автобйэ. п'ие хwэ
тен. Шэв һатынэ нава мешэки тари к'этьнэ сэрда, го:

— Фланкэс, ишэв нава ви мешэида хьр'и— хали дьми-
нын,— го,— гэрэ эм һьшйарне хwэ бькьн, гөр һэйэ, һ'ьрч' һэ-
йэ, қачах һэнэ, мьқатне хwэ бькьн. Эм тенэ сьре, һэр йэке мэ

дõ сәһ'әта — се сәһ'әта һ'ыһйар бьминә, һ'әтани сьвә мә р'он дьвә.

Һәрсека ведәре шевра хвә кьр. Дургәр го:

— Дора мьнә.— го.— эзе һ'ыһйар бьминьм се сәһ'әта,— го,— эзе р'азем, йәки дьн р'авә.

Дургәр һ'ыһйар ма. хвәр'а агьре хвә дада, го:— „Эзе мьжульйа хвә чь бькьм? Хәва мьн нәе. Р'абу дарәк ани һат, һащәте хвә дәрхьст, әв дар т'әмьз õса т'әр'ашт, чекьр ча шькле мәрйа. Нола мәрйа дани ведәре сәкьни. Вәхта ви т'әмам бу, тотә т'әрзи, го:

— Т'әрзи,— го,— р'авә.— го хәва мьн те. Се сәһ'әте мьн т'әмам бунә, тõ жи р'авә се сәһ'әта бьсәнә.

Õса жи т'әрзи р'абу сәкьни. Т'әрзи ч'ә'ве хвә мьзда. дена хвә дайе қәрәт'у пешбәри ви сәкьнийә чава мәрики тә'зи. Бәре фькар ле кьр, паше дõшõрмиш бу, го: „Щаньм,— го,— әва дьвә дургәр чекьрьбә“. Пашда чу һат. Вәхта гаве хвә гьрт щида к'әт. дена хвә дайе, го: „Әре, дургәрә, чекьрийә. нола шькле мәрйа чекьрийә данийә. Го,— вәллә хвәде башә“. Әв жи һәма дәрзиа хвә дәрхьст, бәлге дара ани һат друг, го: „Эзе дәстә к'ьниц бәлге дара бьдрум. лекьм, мьжульйа хвә бькьм, һ'әтани се сәһ'әте мь т'әмам дьвә“. Әв жи кари демәк дәстә к'ьниц ани һа лекьр. Се сәһ'әте ви т'әмам бу, дәйн дõа' қәбул кьр, го:

— Р'авә,— го.— се сәһ'әте мьн т'әмам буйә.— го,— р'авә һ'ыһйар бә тõ жи се сәһ'әта бьсәнә һ'әтани сьвә мә р'он дьбә.

Дõа' қәбул р'абу сәкьни. Ч'ә'ве хвә мьз да, дена хвә дайе. қәрәт'уйе к'õлфәтәке ве пешбәри ви сәкьнийә: „Щаньм.— го,— әве шәве чь к'õлфәтә“. Бәре фькар кьр, паше банзда чу. Вәхта дәсте хвә дае щида к'әт. Дена хвә дайс— әва дарә. „Вәллә,— го.— әва дургәр чекьрийә, әва к'ьнице һан жи т'әрзи ле кьрийә. Вәллә әзе жи гази хвәде кьм, дõа' бькьм, бәлки дьвә бәни адәм“. Дани бәр хвә, әви жи дõа' лекьр. һ'әтани сьвә ле р'он бу— бу қизәкә õса, мәри һ'әмәк'арә дена хвә бьде. Р'абу ведәре сәкьни.

Го, әви го:— Мьр'а.

Әви го:— Мьр'а.

Әви го:— Мьр'а.

— Хорте дәләл, —го,— к'ер'а дьк'әвә?

Шоланге го:— Дургэрр'а дьк'эвэ.

Qизьке р'абу п'ьнинэк щоланге да, го:

— Дургэр.— го.— дара чекьрийэ—мьжулуйа хвэ пе кьрийэ,— го,— т'эрзи р'абуйэ дэстэ к'ьнц дьруйэ, лекьрийэ. Го.— дба' қэбулр'а дьк'эвэ. Wэки дба'е ви қэбул нэбуйа, қизьк нэбуйа бэндэ,— го,— we чьма дьнийае бьк'эта. Го.— дба' қэбулр'а дьк'эвэ.

— Э,— го,— бсанэ.— го,— тō жи мьр'а дьк'эви.

Р'абу лынге хвэ сола да, дэрк'эт чу. Баве ви готе, го:

— Лаво чанэ?

Го:— Wөллэ һ'ал—һ'әвал эвэ.

Эрсөвьле п'адша жи чун готьнэ п'адша, го:

— Щаньм.— го,— қиза тә, го,— зманэки бса дэрхьсти-йэ,— го,— бавар бьки, әw сәрһати әw дьвежә һәр хвәде бьзанбә.

Дә сьве диса чу сәр т'эхте хазгинийа, лынге хвэ т'эхте хазгинийа да.

Го:— Газикьне бра бе.

Газикьрьне чу.

Го:— Кале.

Го:— Чийэ?

Го:— Эз тэр'а дьвежьм, гәрәке әве от'аха тō теда дьмини һ'этани бәр мала мьн хали—халичә р'ахьстьн, сесьд сйар сйарьн, һәр сйарәке демәк формәкебә. К'ьнцә вана, һәспе вана формәкебә. Һәспе дәстәки бозбә. к'ьнцә вана сьпибә. Һәспе дәстәки к'өметбә, к'ьнцә вана форма ванбә. Сесьд сйар гәрә бьләизьн. Бәр дәрә тә халичә wәрнә р'ахьстьн һ'этани бәр дәрә мьн. Оса жи баг'—баг'чә һәбьн, wәки кō сйар бьләизьн, тō-бука хвә сйарки.

Һьлда готә баве:

— Бьди хатре хвәде,— го,— әре.— го.— әве к'ө бе, әве к'идәрә бьвә? Һазьр.— го.— тō дьхази мь бьди кōштьн.

Го:— Лаво, р'азе һ'этани сьве, әзе бьнһер'ьм бәлки хвәде тыштәки бькә.

Сьве wөхта р'абу, дена хвә даје һ'әфт дәст дәф у зөр'нә те ледане. Сесьд сйар дьр'әқьсьн, бәр бь мала п'адше чун. Қиза п'адше сйар кьрьн анин пәйа кьрьн. Навда бу шайи, к'еф, әшқ. Жер'а базьрган данин, чь лазьм бу, қиза п'адше бу, жер'а данин. Бьр чу бәр мала хвә пәйакьр.

Һылда готә көр'е хвә, го:

— Лаво, мәр'а лазьмә әм бәр бь щие хвә һәр'ын.

— Әре баво,— го,— гәрә әм һәр'ын.

Р'абун дөвә—дәлиле хвә, базьргане хвә р'е хьстьн. Бла бәр бь ера хвә һәр'ын. Һатын дәрк'әтьнә we ере. Оса жи соз дайә гәдә: „ Тө незики қизьке нәви һ'әтани әм дьчнә ера хвә“. Дәрк'әтьнә we дөр'йане. Һәрдө гәһишьтнә һөвдө. We дөр'йане готә гәдә, го:

— Әм базьргане хвә дайньн.

Базьргане хвә данин. Готә гәдә, го:

— Әм вьра гәһишьтнә һөвдө, мә чь анийә, чь зер' буйә, чь зив буйә, әва базьргане п'адше чь мәр'а данийә,— го,— т'әмам гәрә брати һөвдө щөда бькьн. Ниви мьн, ниви тә. Т'әмам һөв щөда кьрьн. Башқә кьр, дани. Ма қизьк. Го:

— Қизьк майә. Бьһелә.— го.— әзе шурәки орт'ехьм, кәрики мьн, кәрәки тә.

Го:— Баво.— го,— апо. хвәде мала тә авакә,— го,— те көштьн. Го,— чьма төе бькөжи? Ан.— го,— бьла мьр'абә. ан тәр'абә.

— На,— го,— гәрә әз бькөжьм.

Wәхта шур анинә сәрә қизьке, мәрәк нав п'ор'е қизьке пәкйа к'әтә әрде. Леда әв мәр' көшт, го:

— Лаво,— го,— сера we қизьке,— го,— әв мәр' бу.

Қизьке ванр'а хөвәрда. Щарәкә дьн готә гәдә го, го:

— Базьрган жи. қизьк жи тә һ'әлалбә. Го.— тө зани әз к'емә? Әв мә'сие, вәки бә'реда тә әз бәрдам, әв мә'симә.

Әв чун гәһишьтнә мьразе хвә, һун жи бьгәһижнә мьразе хвә.

42. МЭРИЕ АҚЫЛСЫВЫК

Щарәки мәрик һәбу. Т'ө вәхта нәдькари ә'бура хвә бькә. Зар'е ви, нәфәре ви һәбун. Нәдькари ә'бура хвә бькә, р'абун го: „Вәллә әзе қәста фәләке бькьм һәр'ьм, к'а жь мьр'а чь дьвежә“. Әва мәрия дәрк'әт чу. Чу дена хвә даје зангәк к'әтә сәр р'яа ви. Ве зангеда гөрәки һьм корә, һьм жи пирә.

Го:— Төе к'ода һәр'и?

Го:— Әзе һәр'мә бал фәләке.

— Көр'е мьн.— го,— қә нәчә бал фәләке, төе чава һәр'и?

— Әзе һәр'ьм,— го.

— Дә вәхта,— го,— тө дьчи, бежеда, бе: „Флан зангеда гөрәки кор һәбу, һьм жи мәзынбу. Готийә қә р'ьсқе мьн т'ьнә“. Мьр'а чь дьвежә?

Жь ви дәрбаз бу чу. Дена хвә даје пирәк к'әтә сәр р'яа ви. Пире готе, го:

— Қөрба, төе к'ода һәр'и?

Го:— Әзе һәр'мә бал фәләке.

— Һәгәр,— го.— тө дьчи бал фәләке бежә фәләкеда: әз чава бькьм? Әз дькьмә дө ч'еләка. ч'еләкәк дьминә. Ахрия мьне чавабә?

Жь ве дәрбаз бу чу. Дена хвә даједа, мәрик ве зәвйа хвә ав дьдә, зәвийа ви буйә мешә сәкьнийә. Оса буйә к'еләнди на-чә мешә, ле зәвийа хвә ав дьдә.

— Хорте дәләл,— го.— төе к'ода һәр'и?

Го:— Әзе һәр'мә бал фәләке.

— Фланкәс.— го.— кәс нәчуйә бал фәләке. Шөхөлә, һәгәр тө чуйи бежә фәләкеда, әз ве зәвийа хвә һа ав дьдьм, әмәк ле дьхьм. Вәхта дьдьрум львәк гәньм те т'ьнә— т'әмам п'учә. К'а мьр'а чь дьвежә.

Жь ви дәрбазбу чу. Дена хвә даеда мәрик ве сәр кәвьрәки р'уньштиийә ә'бабәти хвәде дькә. Бәр чоке ви кәвьр к'ор буйә.

— Qörba, төе к'ода һәр'и?

Го:— Эзе һәр'мә бал фәләке.

Го:— Дьчи бал фәләке, сал донздә мән эз һа ә'бабәти хвә-де дькым, к'а мьр'а бьльрсә щие мьн щьнәтеда һәйә, к'идәрә?"

Жь ви дәрбаз бу чу. Денә хвә даеда һ'әрами сәр р'енә, қа-чах сәр р'енә, чьл—пенщи һ'әрами сәр р'е сәкьнинә. Һатьнә-пешие. Денә хвә данеда тыштәки ви т'ьнәйә.

— Qörba,— го,— төе к'ода һәр'и?

Го:— Эзе һәр'мә бал фәләке.

Го:— Төе һәр'и чь?

Го:— Эзе һәр'ьм,— го.— р'ьсқе мьн т'ьнә, к'ане р'ьсқәки надә мьнда?

— Qörba,— го,— т'ө кәс нәчуйә,— го.— шөхөлә, дьвә т'ө һәр'и, бежеда һа сәре р'йа дьгрьн. әм хәлқе дькөжьн. т'алана-тиньн, гөне ә'вда дькьнә стөе хвәва. Бра бьнер'ә щие мә щә'н-меда жи һәйә. йан т'өнә?

Әв дәрбаз бу чу. Чу дәрк'әтә бал фәләке.

— Һа, т'ө чь дьвежи?

Го:— Эз чь дьвежьм. Го,— эз һәқас дьхәвтьм, чар'ьмиш дьвьм,— го,— сал донздә мән р'ьсқе мьн т'ьнәйә. Т'ө чь мьр'а чь дьвежи? Р'ьсқәки бьдә мьн.

Го:— Р'ьсқе тә һәйә һәгәр ақьле тә һәбә, р'ьсқе тә зә'фа-Әве тә зьвьр'и гөте, го:

— Эз һатьмә бал гөр, гөр һа готийә мьда.

Го:— Бежә гөр: „К'ижан мәрне беақьл р'асти ви һат. әв хөре вийә, бра бөхвә“.

Го:— Эз һатьмә бал жьнка шир.— го,— жьньке һа готийә мьн.

Го:— Бежә жьньке. бра д'әа' бькә, қә ч'еләке щинаре we т'өнәйә, бра д'әа' бькә— ч'еләкәкә щинаре we һәбә, йа we жи темә д'әа.

Го:— Һәр'ә бал хайе зәвийе.— го.— бежеда, бе, зәвийа ви к'упә зер' навданә, бра ви к'упе зер' қуч'әкә навданә, к'упе зер' р'а қуч'еданә, бра әви к'упе зер'а дәрхә. Әв жәнга зер'анә да-вежә зәвийа ви, бра әви к'упе зер'а дәрхә, зәвийа ви жи һе-р'ьнд һешинбә.

Го:— Д'әақәбул готийә.

Го:— Бежә д'әақәбул, бе вәхтек әв бал хвә щьнәте дьха-зә, щьнәт вир'а нак'әвә. Щие ви щә'нәмәйә.

Го:— Ы'эравийа һа готийэ.

Го:— Бежэ һ'эравийа, сьве we базьрганэки гран we р'асте, вана бе. Бра эви базьргани бышелинн. Баре вана, лал, дөр', щəwahpрат, зер' у зивэ р'ьсге ванэ. Вана готийэ: „Щие мэ к'а щə'нэмеда һэйэ, т'ьнэ?“. Щие вана,— го.— щьнэтэ.

... Эве тэ зьвьр'и һат, һат р'асте һ'эравийа һат. Ы'эравийа го:
— Мэр'а чь го?

Го:— Wəллэ һа готийэ.

Го:— Дэ wəки кə өсанэ, вьра бьсэнэ, һ'этани к'а р'астэ базьрган те, нае?

Һэгэр сəһ'этэки дəда weдэре бал һ'эравийа ма. Дена хwэ дае базьрганэки гран һат. Эвана чунэ пешья ви базьргани, шеландьн, баре вана— ал, дөр', щəwahpрат же стəндьн, ледан, го:

— Qəрба,— го,— ниви мэ, ниви тэ.

Го:— На, эз нахазьм.

Го:— Дə п'ар мэр'а, п'арək тэр'а.

Го:— Эз нахазьм.

Го:— Се п'ар мэр'а, п'арək тэр'а.

Го:— Эз нахазьм.

Го:— Дэ тыштэки хwэр'а бьвэ.

Го:— Нахазьм.

Р'абу дэрк'эт чу.

Дəа'qəбул. Дəа'qəбул го:—

— Мьр'а чь готийэ?

Го:— Готийэ, wəхта бал хwэ щьнэте дьхазэ, щьнэт wir'а нак'эвэ. We һэр'э щə'нэме.

Эви иди р'абу, п'аласе хwэ һьлда, дэрк'эт чу. Чу дэрк'этэ бал пире. Пире го:

— Эз qəрбана тэмэ.— го,— тэ чу дит?

Го:— Эре wəллэ мь дит.

Го:— Чь го?

Го:— Готийэ бьла бьхазэ, гази хwэдекэ, ч'елəка щинара we qə т'ьнэ, ч'елəкəкə we һəбэ. Ыа we жи темэ дəда.

— На, на,— го.— хwэде мьн qəрбана тəkэ,— го.— эз нахазьм ч'елəкəкə we һəбэ, бра һəма йа мьн жи йək бэ.

Чу бал хайе зэвийе. Готэ хайе зэвийе:

— Ы'ал, һ'əвал һа готийэ. Готийэ: „Qуч'ək нав зэвийа wi-

да һэйә, бра we қуч'е вәдә, к'упә зер' теданә, бра wan зер'а дәрхә, зәвийа wi жер'а бьвә бә'р“.

Хайе зәвийе р'абу, һат қуч' вәда, к'упә зер' те дәрхьст.

— Қөрба,— го.— р'ьсәе тәйә жи, е мьнә жи. Һане ниви мьн. ниви тә.

Го:— На, наһазьм.

Го:— Дө п'ар мьр'а, п'арәк тәр'а.

Го:— На, наһазьм.

Тьштәки хвәр'а бьвә.

Го:— Эз наһазьм.

Чу бал гөр. Гөр го:

— Мьр'а чь го?

— Готийә: „Чь мәрйе беақьл р'аст һат, бра бөхвә“.

„Гөр го:— Тә беақьлтър қә т'өнәйә.

Гөр к'әтә сәрда хар.

43. ЧАВА МӘР Р'ЫСQE К'ӘСИВ ГИЪАНД

Мәрики к'әсив һәбу, р'абу дәрк'әт чу, го:

— Әзе һәр'мә хwәр'а шәһәрәки нона шәһәрә Т'ьвлисе, хwәр'а бьвьмә мшак, ә'бура хwә бькьм. Зар'е мьн һурьн, эз ә'бура хwә накьм.

Әве тә ви чахи п'иа дьчун. Чу гондәки хравә, т'әзә дәрк'ә-тә сәр р'е, р'е дьчә к'еләка гондр'а дьчә, дена хwә даје қужә—қуж нава ван к'әләфана те. Хwә дәнгә we қужә—қуже гьрт.

— Гәло әw чийә,— го,— чь һ'әсавә, чь дәнгә те?

Wәхта чу, дена хwә даје— мәрә. Гәләки жь мәр дьтьрсйа. Мәр го:

— Qөрба,— го,— нәтьрсә.— го,— тәе һәр'и шәһәрә Тьв-лисе.— го,— п'адша хәwn дитийә, хәwnа wида гөр баринә. Ньһа гази к'ижани дькә кәс нькарә хәwnа wи шрокә, бежә. Дьве: „К'е хәwnа мьн шро бькә, әзе пенци зер'и бьдмеда“. Тәе һәр'и,— го, хәwnа wи шро бькә, пенци зер'и бьстинә, бинә wәрә ниви мьн, ниви тә.

— Әре wәллә.

Әве тә дьчә нава шәһәр. Дена хwә дьде п'адша гази цьмаә'-та шәһәр дькә. Т'ө кәс хәwnа п'адша шро вәнәка. Әw дьчә дьве:

— Хәwnа п'адша әзе шро бькьм.

— Һа,— п'адша дьвежә. дьве,— хәwnа мьн чь буйә?

Дьве:— Хәwnа тәда тә дитийә гөр баринә.

— Әре wәллә. А,— дьве,— әва тәр'а пенци зер'. Наве тә, фә'мила тә?

— Фланкәс, беванкәс.

— К'ө дьмини?

— Флан гонди дьминьм.

Әве тә хwәр'а чу сәр бьнйаха мәхәле пез хwәр'а р'унышт, шьванә шәвә. Бла вәгәр'ә wәрә, wәрә дәрк'әвә wи хравәйи. Һьнәки дина хwә бьдә храбә, хwә хәwлә һәр'ә, бежә. бе: „Ща-

ньм. пенци зер' мь анийэ, латийэ, қә навә т'ера мьн саләке.
эз чьма бьдъмә мәр?" . Бла бинә вәрә мала хвә.

Йъне гот:— Э'вде хвәде, тә лати?

— Эре вәллә эз латъм.

— Эв чийә тә анийә, эв к'ынще т'эзә чийә тә анийә?

— Вәллә һ'ал—һ'әвалә мь эвә.

— Э, тә бьбра бьч'уйа. бьдаеда.

Го:— На.

— Э,— го,— мала тә хравбә, бәлки щаркә дьн жи.

— Аһ, п'адша һәрғав хәвна дьвинә, эзе һәр'ым мәр'р бь-
шевьрьм?

Эве тә ма. Һ'әвтек дөдө дьк'эвьнә орт'е, диса п'адша хәвн
дит. Хәвна вида һәгәр р'уви баринә. Щаркә дьне һьлдә к'а-
г'әза, һәгәр мәри шандьнә пәй ви. Звьр'и, го:

— Хвәде мала тә хравкә, тә банздә һәр'и мәр'ре тә бькө-
жә, тә нәвежи— п'адшае тә бькөжә.

Эве тә лынғәки пешда чу, дөда пашда чу, вьрда—веда һа
һ'әвәки чу. Мәр'р готе, го:

— Тыш накә.— го,— вәрә, вәрә.— го,— чьма дьтьрси?
Го,— вәрә.— го,— һәр'ә бежә п'адша, бе: „Тә хәвна хвәда
р'уви дитьнә барийә“. Ве сәд зер'и бьдә тә. Пенци тә, пен-
ци мьр'а.

Го:— Брабә.

Дәрк'әт чу.

— Һа, тә лати?

Го:— Эз латъм.

— Мь хәвна хвә чь дитийә?

Го:— Хәвна тәда р'уви баринә.

— Һақа жи.— го,— тәр'а сәд зер'и.

Сәд зер'е хвә кьрә щеве хвә лат. Һәгәр вәхта һнәки нези-
ки к'әләфа лат. ижар ләз чу, хәвлә чу. Чу, жьне го:

— Тә лати?

— Вәллә эз латъм.

Го:— Тә чь ани?

Го:— Сәд зер'.

Го:— Тә даеда?

Го:— На, мьн нәдае.

— Э,— го.— хвәде мала тә хравкә.

— Э,— го.— һәрғав т'ө п'адшае хәвна бьвинә, гази мькә?

Кәгәр мәнәке дōда ма, диса п'адшае тә хәwn дит, wәки хәw-
на wiда ми баринә. Щарәкә дьне шандьнә пәй фәқир, го: „Бла
wәрә хәwnа мьн шро бькә“.

Әве тә кōл һ'аләки чу, го: „Мә'ре мь бькōкә, нәкōжә. Ан
мә'ре мь бькōжә, ан п'адшае сәре мьн ледә, гәрә эз һәр'ьм“.
Чу.

Мә'р го:

Го:— Һа тō һати?

Го:— Әре.

— К'а тә чьма нәда мьн?

Го:— П'әрә ләизә, эз чь биньм— эзе бьдьмә тәда.

Го:— Һәр'ә бежә п'адшада, бе хәwnа тәда ми баринә. We
сәдпенци зер'и бьдә тә. Бинә wәрә, ниви мьн, ниви тә.

— Әре.

Wәхта зьвьр'и һат, п'адша даеда, һат, һатә т'анга к'әләфа—
т'анга мә'р, готә мә'рда:

— Һане.— го,— сәдпенци,— го,— мь бьрийә чуйә, сәд-
пенци мь анийә һатийә әw жи тәр'а.

— Qōрба,— го,— эз дәwләта тә бум. Мь р'ьсқе тә да. Һ'а-
ле мьн халийә.— Го,— wәхта мь готә тәда гōр барийә,— го,—
wi чахи дьнйа гōр бу, тō хәwлә чуйи, тō гōр буйи, тә го: „Эз
чьма бьдьмә мә'р?“ . Мь тō щер'ьбанди. Wәхта р'уви— тō дьһа
хәwлә чуйи, тә р'увити кьр, тә го: „Эз чьма бьдьмә мә'рда, эзе
бьвьм“. Ахьре ньһа ми барийә, р'ә'м һатийә дьнйае, тә анийә,
тō дьди мьн. Һәр'ә, р'ьсқе тәйә, тәр'а хwәде гиһандийә, һәр'ә
һ'але хwә.

Әw мәри һатә һ'але хwә, әм жи вьрданьн.

44. ЧАВА П'АДШЕ ҚИЗА ХВӘ ДА К'ЭСИВ

Щарәки п'адша жьна хвә, қиза хвәва һатьн нава шәһәр. Гәр'йан, базаре гәр'йан. п'адша к'әтә форма дәвреша. гәр'йан. Һатьн р'асти йәки бәләнгази к'әсив һатьн. Чава мышак, йәки бе сьт'арә. сьт'ар ле т'ьнә, йәки лапи бе сьт'арә, миайнакә. П'адша һьлда готә жьна хвә, го:

— Ә'вда хвәде, сьведа әм дьгәр'ьн, мә қә йәки һа бетәһәр нәдит нава шәһәре хвә. Гәло әв динә, ане чь һ'әсавийә?

Қизе го:— Нә динә,— го,— бе сәрийә,— го.— бе кәсә, кәски ви т'ьнә.

— Чава бе сәрийә. кәски ви т'ьнә?

— Әре,— го,— бе сәрийә. кәси ви т'ьнә.

П'адша гази ви бәләнгази кьр.

— Мышак, мышак, вәрә вьра.

.. Мышак р'әви, вәрә, зани веше ви һәйә we бьвә. П'адша гьрт дәсте қиза хвә кьрә дәсте вида.

Го:— Һа қиза мьн тәр'а. бьвә һәр'ә.

Қизьке го, нәго, жьньке го, нәго, го:

— На, вәхта тә дьвәи: „Бе сәрийә. бе сәрийә“. Әзе тә гәрә бьдьмә мер.

Әва бәләнгазе тә гьрйа, чь кьр, чь нәкьр, нәбу тыштәки.

— Щаньм. мьн сьт'ари хвә нәкьрийә. әве бьвьм һәр'ьм чава бькьм, нькарьм хвә хайкьм.

— На,— го.— гәрә тә бьви. тә нәви,— го,— әзе тә бькө-жьм.

.. Дәсте қизьке кьрә дәсте вида. Бьла әв бәләнгазе тә бьвә һәр'ә.

Қизьке ле пьрси, го:

— Қә щие тә, ст'ара тә һәйә?

— Щаньм, хвәде.— мерки го,— ст'ара мьн чь дькә? П'ьр-ти к'ох хәзейнәки дайә мьда, әз шәве теда дьминьм, р'оже жи дьчьм хвәр'а дьхәвьтм. Р'ож һәйә нане мьн дәст мьн дьк'әвә, р'ож һәйә дәст мьн нак'әвә.

— Дә вәрә әм һәр'ән бьнер'ән.

Чун, дена хвә даје һнә п'от—п'алас we теданьн. Дә қиза п'адша бу, зер'әк щева хвә дәрхьст, гьрт даеда, го:

— Һан ви зер'и һәр'ә бьдә һ'әвә нан, харьн—марьн бинә, п'ьрти ст'ар бинә, бавежә бьн хвә, һ'әтани сьве.

Әве тә чу, һ'әвә харьн—марьн, һ'әвә п'алас ани авитә бьн хвә. Бра бьсәньн һ'әтани сьве. Сьве қиза п'адше р'абу к'аг'әзәк нвиси даеда. Т'еле р'әнг—р'әнги, чь т'ел лазьмә, өса жи чь п'әрчә лазьмә, п'әрә даеда, го:

— Һәр'ә, ви п'әрчәи, ван т'ела бьстинә мьр'а бине вәрә.

Әви бьр чу, әв т'ел, әв п'әрчә стәнд, ани һат да қиза п'адше. Қиза п'адше жи нәқьшанд, сөщадә ле чекьр. Қимәте сөщадә, вәки дө зер'ән да дәсте ви го:

Бьвә һәр'ә флан к'уч'е,— го,— мьштәри һәнә, бьфрощә.

Бьрә we к'уч'е. Дена хвә даје, мәрие кал р'аст һат.

— Һа, тө ве сөщадә дьфрощи?

— Әре вәллә,— го.— эз дьфрощьм.

— Қимәте we чийә?

Го:— Сәр ньвисийә бьнһәр'ә.

Дена хвә даје дө зер'ә. Дө зер' дәрхьст даеда, силәк ле нәда —т'опәк ле да.

Го:— Тө чьма мьн дьхи?

Го:— Әз тә дьхьм, тыштәки вәхта дьл һ'әбанд— р'ьндә, нәр'ьндбә, бе. вәки дьл һ'әбандийә— башә. Бона we дәре тә дьхьм.

Да р'йа хвә һат. Г'отә қизьке, го:

— Мь фрот, ле,— го,— әви т'әләк мьн да.

Го:— Тыш накә.

Диса қизьке хәвәрда:

— Т'ел. өса жи п'әрч'ә,— го,— һәр'ә бинә вәрә эз бьдрум,— го.— һ'әвәки ә'бура хвә бькьн. Те хвә хвәйки, һ'әвәки ле идаре хвә бькьн.

Әве тә диса чу. Зу п'әрч'ә, нан. т'ел ани һат. Диса ча лазьмә, өса да дьруне, го:

— Диса бьвә һәр'ә we к'уч'е,— го,— мьштәри һәнә. Мь сәр ньвисийә, қимәте ван дө зер'ә, бьдә, бинә вәрә.

Чу we к'уч'е. Дена хвә даеда. диса мьштәри йәки кал р'аст һат.

— Һа, тө сөщадә дьфроши?

— Эре вәллә, дьфрошым.

— Қимәте җе чийә?

Го:— Сәр нвисийә.

Гьрт даеда. Дө силә ле нәда, дө т'оп ле да.

— Щаным,— го.— тө чьма мь дьхи?

Го:— Лома эз тә дьхым,— го,— тө чь ч'ә'ве хвә бьвини,— го,— һәвале хвәр'а нәвежә.

Һат готә жьньке, го:

— Фланкәс,— го.— бьдә хатьре хвәде, әви эз көштъм. Нә хази ван п'әра. нә хазил ледана җи. Дө силә мь да, һәрд ч'ә'ве мьн. вәрә дәрк'әвә.

Го:— Тыш накә, җе йсабә. Әва п'әрәнә,— го,— тини әм пе әбура хвә дькьн.

Диса сөщадәкә дьне чава кө лазым бу йса дьрут.

Иа сьсйа бьр чу, бьрә җе к'уче. Диса әв мьштәри стәнд. Се силә нәда— се т'оп леда.

Го:— Вәхта йәк тыштәки дьдә тә— зә'фбә, һьндькбә, нә бе зә'фә, нә бе һьндькә.

Готә жьньке, го:

— Иди эз навьм. Әви эз көштъм, бой хвәдебә.

Го:— Нәвә,— го,— п'акә, р'ьсрәк к'әтийә дәсте мә, әме пе әбура хвә бькьн. П'алане хвә һьлдә, хвәр'а һәр'ә базаре һ'әмбалие бькә. бьхәвьтә.

Әве тә чу базаре, хвәр'а чәнд р'ожа хәвьти. Дена хвә дайе йәки базьрганбаши р'аст һат.

— Һа қөрба.— го,— тө нави хөлам,— го,— эз тә бьвьм һәр'мә бәр дәве мьнбә. Го,— дәвәчие мьн һәнә генц—шәш мәри. Баркьн дайньн, һәқасә.— го,— вәхта дәвә баре ван дати-ньн. бар дькьн— тө бьви һәр'и бьч'ерини, бини вәри.

— Эре вәллә?

— Һәде тә чийә?

Го:— Һәде мьн пенци манат.

— Әзе сәд манати бьдьмә тә.

Го:— Әзе һәр'ьм,— го.— изна мь бьдә,— го.— эз һәр'ьм,— го.— к'өлфәтәкә мьн вьра һәйә, к'өлфәта мьн бьла пе бьзанбә. эз чумә, паше эз һәр'ьм вәрьм. К'өлфәта мьн ньзанбә. җе бе-жә: „Ло к'әда чу, һьнәка көшт, чава бу?“

— Эре,— го,— ван п'әре хвә бьвә, һәр'ә бьдә к'өлфәта

хwә, օса жи бежә к'ӧлфәта хwә.

Чу, п'әре хwә даје. Жьньк жи hat. Базьрганван пер'а дәр-к'әт чу. Hәгәр р'ожәке, дәһ р'ожа. базьрганбаши р'е к'әте. Р'ожәке қыр'әк к'әтә пешйе. Сьве һ'әтани эваре базьрган чу— ав т'ьнә. Wi қыр'и бирәк һәбү. Сәр we бире эвьрин.

Го:— Гәрә ве бире аве бьк'шиньн, бьдьнә дәва. дәвә т'әмам т'ер аве бьхӧн у әм баркьн һәр'ьн.

Әw һәвалә wi we бире бәлад бу. Готәда, го:

— Қӧрба, тӧ мәрәки хәриби,— го.— к'е дьк'әвә ве бире— дәрнак'әвә, тӧ гӧнәйи. Тӧ к'әт и дәрнак'әви.

Готә к'ижани, нәк'әте.

Әwi го:— Әзе бьк'әвьмеда.

Шрит авитьнә нава wi дахьстьнә бире. Әwi бь ә'лба ав к'ьшанд да дәва. Дәвә т'әмам ав дан. Шрит аветьнә нава wi дәрхьн, теда шур авитьнә шрите бьр'ин. Жорда чу к'әтә бире. К'әтә бьне бире. Бла вали—вали дәсте хwә бьне бире, диwара бьгәр'инә, дена хwә даје дәрики бьч'ук к'әтә бәрда. Дәри вәкьр чу. Дена хwә даје мум у шәмданьн, от'ахәкә мәри һ'ьз-мек'арә ле бьнһер'ә. Тӧ бе бане we от'ахе, диwаре we т'әмам зер' у зивьн. We шәмдан дьшхӧлә, хортәки— мәрьв нә бӧхwә, нә вәхwә, ле бьнһер'ә. сьникә зер' бәрә. бәқәкә гьлди—гьлди теданә. Әва бәқа теда дьчә—те. Әва хорта жи һәма օса сәрда хар буйә,ч'ә'ве wi we бәқейә, һәма օса зур' буйә ле дьнһер'ә.

— Һа,— го,— тӧ һати?

— Әре шәллә.— го,— әз һатьм.

Го:— Wәрә бьнһер'ә.

Дәрики дьн вәкьр.

— А,— го.— бьнһер'ә. Кәлә щәндәка майә, щәндәкәк сәри wьра гьртьн, кәлә сәрия майә, сәрик сәри wьра гьртьн. Тӧ ньһа һати, тӧ чь дьвәжи, әз р'ьндьм ан бәқе мьн?

Әw готьна калә к'әтә бире.

Го:— Ахае мьн,— го.— вәхта дьл һ'әбандийә тӧ жи р'ьнди.— го,— бәқа тә жи р'ьндә.

Го:— Р'аст бежә.

Го:— Әз р'аст дьвәжьм. Wәхта дьлә тә һ'әбандийә тӧ жи р'ьнди, бәқа тә жи р'ьндә.

Се щара дьwәк'лине. Ширқини бәқе дьк'әвә. Красе бәқе сәр дьчә, һорик р'адьвә дьсәкьнә. Мәри нә бӧхwә, нә вәхwә. we һорие бьнһер'ә.

— Хорте дэлал,— дьве,— исал чэнд салэ эва хорийа мьн ч'э'ве хвэ дит, wэки эва кресе ханда, кресе хан жер'а хатэ данин. Мьн гөне хаца бэндэ кьрэ стөе хвэ, қьр' кьр. мьн гази дькьре дьго: „Эз р'ндьм ане бэца мьн?“ Дьго:— „Тө р'нди бэца тэ нэ р'ндэ“. Сера we бөтал нэбу. Тэ эва дэра го. сера we бөтал бу. Эз гәништьмэ мьразе хвэ, тө жи мьразе хвэ бьхвэзэ.

Го:— Мьразе мьн чийэ? Эз к'этьмэ ве бире, теда мамэ. Мьразе мь эвэ тө мь жь бире дәрхи, эз һәр'ьм.

Әви р'абу пенц һ'ьнар даеда. Кьрэ щева хвэ, жь бире һьлдани дәрхьст. Әw һэвалэ wi километрэки р'е чунэ. Пар'а пәй һэвала чу. һа ль вьр, һа ль дэра һане. Гэвалэ wi дена хвэ даңе, әw мәри we пәй к'этийэ. Базьрган дан сәкнандьне. Чу гәништэ базьрган.

— Кьр'о,— го,— чава бу, чава тө һати?

Го:— Дэ wөллэ. һэма өса нәрдөван чекьрийэ. эз дәрк'этьмэ. Wэки кале готийэ: „Тэ чь дит һэвалэ хвэр'а нөвөжэ“. Wөхта щлондар өса бу, щлондар гөте:

— Тө гөнәйи,— го.— wөхта тө биреда бьмайи. Мөһа тэ һэгәр мь сөд манат дьда тэ, һһа эзе дөсьд манати бьдьмэ тэ. Эва дөсьд манате тэ.

Әw пенц һ'ьнаре хвэ жи гьрт пасилгэ кьр у жьна хвэр'а шанд. Дэ бра жьна хвэр'а бьшинэ. Әм һатьнэ сәр жьне. Жьн бежэ:

— Эзе һ'ьнареке бьшкеньм бьхөм. Wөхта һ'ьнаре дьшкенэ, дена хвэ дьде орт'а һ'ьнаре т'эмам лал. дөр' у щөwahрат, кэвьре қимәтлине. Эве чь кьр? Эве р'абу инжьнер, өса жи һостэ ани һат бәрда wi ә'рди. Эз бежьм һ'этани һектарэ ә'рд бәрда әw к'оч'ьк сәра чекьр, чава к'оч'ьк сәра баве we. К'оч'ьк сәракэ өса ле чекьр, ә'марәтәк өса ле чекьр, форма к'оч'ьк сәра баве хвэ чекьр. Бра әw weдәре өса чекэ. Әм һатьн сәр бәлангаз. Бәлангазе тэ һ'эфт сала wi щьлондарир'а гәр'йа. Г'эфт сала хөламтийа wi кьр. Мәһ—мәһ п'әре хвэ дьшинэ. Г'эфт сале wi т'эмам бу. Әwe тэ изна хвэ базьрганбаши хвөст. го:

— Гәрэ изна мьн бьди, эз сәр шуна мала хвэ, к'өлфәта хвөда һәр'ьм. К'өлфәтәкэ мьн һэбу, к'а һәйэ, т'ьнәйэ? Эз һәр'ьм дена хвэ бьдьме.

Дэ wөхта чу к'өлфәта wi һ'әмлә бу. Дэ һ'эфт сале wийэ, кьр'е wi һ'эфт салийэ. Әw звьр'и һат дәрк'әтэ әви мьск'әне хвэ, әви к'охке хвэ. Дена хвэ дайе шуна авайе к'охке wi ава-

йи һатийә чекьрын қаси к'оч'ык сәрае п'адша: „Щаньм.— го,— әв чава бу? К'өлфәта мьн қыжьке мьр. ма? Әв к'очык сәра һа вьра һатийә чекьрын, әва т'ощара мьр'а чекьрынә, малдара чекьрынә?“. Бла дора к'оч'к сәрае һәр'ә—wәрә. Готына готийа ви чахи, го, wәхта мәриң малдар, т'ощар һәбунә, хан—мане баш данә чекьрын. диwanә демәк к'иси ван т'ощара бь сәләф дьдаеда. дьго, wәки айльхе wана һун бьднеда, өса жи хан—мане wә, һәйа wә хwәйкә. Се—чар әрсәwьл дора авайи дьчынтен. Әва бәләнгазе тә дора авайи вали—wали дьчә, те.

— Һа, тә вьра чь дьгәр'и?

Дьве:— Фланкәс, wәхтәки вьра әз мәрики һ'әмбал бум; бәләнгаз бум. Вьра к'охәки мьн һәбу, к'өлфәта мьн теда бу. Исал һ'әфт сале мьнә әз чумә. әз һьзаньм, әз һьһа һатьмә, әз тыштәки навиньм. әз һьзаньм к'өлфәта мьн мьрийә, майә, һәйә, т'өнә? Әв чь хан—манә вьра чекьрынә?

Дьве:— Qөрба, ви хан—мани әм һьзаньн. Әва к'өлфәтәкә букинә. өса жи зар'әкә we һәйә, шәш—һ'әфт сали. Әв хан—ман чекьрынә, әм һьзаньн бука к'и т'ощарийә, жына к'и т'ощарийә? Әва хан—мана һатийә чекьрын, әм әрсәwьльн, диwanә әм данә доре, wәки әм хwәй бькьн.

Дьве:— Дә чь һәйә, щарке бьпьрсьн wәхта хан—ман, һурмуре вьра һазьркьрын, чекьрын, к'ане әw к'өлфәта вьра? К'олька вьра чава бу, к'ода чун, чава бун?.

— Әре wәллә әз дьчьм.

Дьвежнә жыньке. Жыньк дьве:

— Ви мәри бәрдьн. бьра бе.

Wәхта бәрдьдьн, дьчә дена хwә дьдеда. э, хач у р'әч', қыжьке р'әш, чь нас бькә. wәки к'өлфәта wийә. жына wийә?

— Һа, тә чьма майи шаш һ'әйри, тә мьн дьһер'и? Әз к'өлфәта тәмә, әва жи кәр'е тәйә. әв хан—ман жи— хан—мане тәйә.

— Ә'вда хwәде, хан—мане мьн чийә? Мьн мәһе тәр'а дьшанд дөсьд манат п'әрә.

— Чьма,— го.— тә һьндьк шанд? Го,— тә пенц һ'ьнар шандьнә. Ван пенц һ'ьнара мь һе дө һ'ьнар хәрщ кьрынә, се һ'ьнаре тә манә. Мьн әв авайи чекьрийә. К'а тә һьндьк нә шандийә.

— Һәй навә?

— Әре wәллә.

Әве тә была хвәр'а шабьн, дьл шабьн, әшқ у к'ефьн.

Бе:— Wәрә әме чь бькьн, чь нәкьн?

Жьньк, өса жи завайе п'адше һәв сәрвахт дькьн, дьвен:

— Гәрәке әм гази п'адше бькьн.

Әве тә к'ар у т'ьвдарәке хвә дькьн. Әw һәйа ви чь т'ьнә, wәки нькарбу бьстинә. Ча кә лазьмә тинә дьстинә, дьчә бәр дәре п'адша дьсәкьнә. Дьчә диwана п'адша пер'а т'әмәнә дьвәщи нишан дьке. Дьве:

— Әс хәламе тәмә, дәсте тә р'адмусьм. Әз мәрими т'өщарьм. ви шәһәрида мь хвәр'а хан—манәк чекьрийә, дьле мьн хвәстийә гәрәке әз тә, өса жи щьмаә'та тә— қази, wәзире тә, диwана тә т'әглиф дькьм. өса жи жьна п'адше т'әглиф дькьм, гәрәке һун wәрнә авайе мьн.

Әwана р'адвьн дьк'өвьнә кар'ета была бен. Тенә бәр авайи, п'адша дена хвә дьде, дьминә шаш. һ'әйри.

— Щаньм, авайе мьн к'очьк сәраке кем һатийә чекьрьн. Әва зедә һатийә чекьрьн. Әв чь т'өщарә, әв чь малдарә, wәки һатийә вьра? Әз қә пе нәһ'әсийамә әв авайи һатийә чекьрьн. Әве тә һьлдьдә дьвежә wәзире хвә, дьве:

— Фланкәс,— дьве.— wәхтәке әз к'өлфәта хвә, қиза хвә, әз бум қизәк, әз һатьмә нава ви шәһәри, әм хвәр'а гәр'йан. Әз р'асти йәки һайи бе сьт'ар у бәләнгаз һатьм. Мь готә к'өлфәта хвә, мь го: „Әвда хвәде, әм ви шәһәри хвәр'а өса сьведа гәр'йанә мә қә йәки һа нәдит, гәло әв динә? Әва сәр һ'әмде хвәнинә, чаванә әви ақаси бе ст'ар, бе илащә?“. Қиза мьн һьлда го: „Әви бе сәрийә, бәләнгазә, бе хвәйә, кәси ви т'ьнә, бе сәрийә“. Мь һәма гьрт дәсте қиза хвә да дест, һерса мьн һат. Мь го: „Дә, wәки өсанә, а әзе тә бьдьмә wида“. Әw мерьк гьр'йа, к'әлийа, кьр—нәкьр мь даеда чу. Әз ньзаньм қизе, мьшак һун һәнә, т'ьнәнә?

Қизьке чаршәв сәр сәре хвә һьлда, хвә авитә п'есире баво. го:

— Әз қиза тәмә,— го.— әва мьшак жи заве тәйә.

— Һәй навә?

— Әре wәллә.

Wәхта дена хвә даеда, п'адша wедәре ма шаш. һ'әйри, го:

— Р'асти жи.— го,— гьли гьлийе қиза мьнә.

Бла п'адша һәр'ә wедәре, завайе хвә текә wәзире хвә. Бла әw һәр'ьнә һ'әле хвә, әм жи wәрнә һ'әле хвә.

45. Ч'ИР'ОКА ҚӘРӘМЬР'ЩАНЕ

.. Го, шарәки п'адшак һәбу, го, се көр'е ви һәбун. Го, готә көр'е хвә:

.. — Лаво, го, нәчьнә неч'ира ч'йәе Р'әш.

Wәхтәки әв мәри мьр. Көр'е ви мәзын р'әбу дәрк'әт чу, чу дәрк'әтә ч'йәе Р'әш неч'ире. Чь неч'ир кьрын, нәкьрын, wәхтәке карәкә хәзала бәр р'әбу. Данә сәр кара хәзала— һа вьр, һа дәра һан, һа вьр, һа дәра һан, чу дәрк'әтьнә щики бса, лап ши дур к'әтын. Ле дурк'әтын шәв к'әтә сәрда, го, „фланкәс. го, һәр к'ар. т'ьвдарәке мә һәйә— чадыре мә, демә һ'әсав бькә, һәр гьли готьне мә һәйә, әме ишәв вра бьминьн һ'әта сьве, сьве әме һәр'ьн неч'ире бькьн, хвәр'а һәр'ьн“. Wедәре ман. Wәхтәке шәв к'әтә сәрда, бу ниве шәве, сйарәк һат, сйарәк әваре р'ас-ти вана һат, сйарәки һәспе боз һат дәрбаз бу, сәлам да ванада. сәләма ви вәгьртын, гө „Ишәв вәрә бал мә бьминә“.

.. Го:— Әзе һәр'ьм шөхөле мьн һәйә.

.. Әв сйар дәрбазбу. бра әв щие хвәда р'азен. Шәв сйар һат, сәре ви чьл сйарн жекьр, һәсп данә бәр хвә бьрын чу. Мьг'дарәк к'әтә орт'е, һа про бе, һе сьве бе, һа дөсвә бе, қәрәз һ'әфтек дөдө к'әтнә орт'е. әв чу онда бу, т'өнәйә. Ма бьре ви орт'е р'әбу, го. „Әзе һәр'ьмә неч'ира ч'йәе Р'әш. шарәке жи әзе бьнһәр'ьм к'а бре мьн чу. чьма нәһат?“ Әв жи р'әбу чу, сйар да сәр хвә дәрк'әт чу, дәрк'әтә ви ч'йәйи, диса неч'ир кьр һ'әтани wәхтәки, wәхтәке диса хәзаләк р'әбу, һа вьр, һа дәра һане, һа вьр, һа дәра һане, данә сәр хәзале, шәв к'әтә сәрда диса дена хвә дане, хвәр'а р'уныштынә, неч'ире хвә, харна хвә чедькьн. дьпежьн. чедькьн бөхөн. дена хвә данеда сйарәк һат. сәлам да ванада. сәләма ви вәгьртын. „Ишәв вьра бал мә бә, төе к'өда һәр'и?“.

Го:— Әзе һәр'ьм, шөхөле мьн һәйә.

Дәрбаз бу чу. Бьра һәр'ә. һ'әтани wәхтәке шәве, сйар һат

сәре' ви чыл сйари жекър, һәспе ван да бәр хвә, бър чу. Эва бу һ'әйште мәри. Ма бьре вани бьч'ук, наве ви Мирзә Мәһ'мәд бу. Мирзә Мәһ'мәд р'абу, сйар бу, го. эзе һәр'әм неч'ире. го. эзе һәр'әм, го, бьре мьн һақа сйарва, го. гәло чун онда бун. го, әв чь һатьнә сери, гәло чава бун? Әв жи дәрк'әт чу ви ч'йайи неч'ир кър һ'әтани вәхтәке, диса хәзаләк бәр р'абу, һа вьр, һа дәра һан, да пәй чу, хәзал бәр онда бу. Шәв к'әтә сәр-да. Эва бәр хвә дөшөрмиш бу, го „бьра, го, чь зйана ван. бьре мьн. сйара һәбә. го, дәсте ви сйарийә“. Әви р'абу чь кър, һәспе хвә к'ьшанд, чу щики талдә сәкьни. әв си у нәһ сйаре ви хвә-р'а р'азан. Хвәр'а р'азан, вәхтәке дена хвә даје сйар һат к'ә-тә навда, әв си у нәһ мәри кәштьн, әв си у нәһ һәсп данә бәр хвә гәр'йа, го „щаньм, го, чьбу, к'әне го, сйарәк һәспе хвәва т'өнәйә“. Эва дәрбазбу чу. бьра хвәр'а һәр'ә. Вәхтәке сьбе Мирзә Мәһ'мәде тә р'абу. Мирзә Мәһ'мәд р'абу т'әркәсәри дьне бу. һәр'ә бьгәр'ә. Әви калк дит, готә әви кал, го:

— Тө һызани р'йа Қәрәмьрщане, го, к'ижанә?

Го:— Төе чь бьки?

Го:— Һ'ал—һ'әвалә мә һайә, һ'әйфа мьн сәр һәйә.

— Э, го, тө гөнәйи, го. әве дьһия т'әмам алт' кьрийә, го, тө һькари. Һәр, го, тө ве дәре дькари, го, һәрге гаване ве, де-мәк, р'әвочие һәспа бьгри, һәгәр сальхәки жь ви һьлди, го, вә-ки дьне тө һькари тышки бьки. Ле, го, әв р'әвочие һәспа, го, һ'имли ч'ә'ве ви, го, қәнт'әр дькә, го, гава хвә бавежә, го, чьқа дур бә жи, сәд километри жи дурбә, го, дьвинә. Го, тө һькари, го сәр кәвьрәки р'удьни һәспа бәрдьдә ведәре, го, һә-гәр тә әв мәри гьртийә, төе сальхки же һьлди, тә нәгьртийә, тө һькари. Мирзә Мәһ'муде тә р'адьвә дьчә. Әв жер'а ча сальх дькә, әв кәвьре, әв сәр р'удьне дьвинә. Эва шәв дьчә дьк'әвә бьн ви кәвьри. Сьве дена хвә дьде, әв р'әвочи һәсп ани, бәрда ве бәсте, дәрк'әтә сәр ви кәвьри р'уһшт. Мирзә Мәһ'муде тә пар'а дәст давежә һәрд мьле ви дьгьрә. Дьгьрә, дә готьна гот-йа, Мирзә Мәһ'муд жи һақа қәват буйә, вәки ви, әв мәри зәфт кьрийә, гьртийә, дьве:

— Әзе тә бькөйьм.

— Һ'әйран, чьма мьн бькөйи?

Дьве:— Салхе Қәрәмьрщане мьр'а бькә, к'әне ча Қәрәмьр'-щане бьгрьм?

Дьве:— Қәрәмьрщан, дьве, һ'әфт р'ожа, һ'әфт шәва, дьве,

р'аназе. һ'эфт р'ож, һ'эфт шэва жи р'адьзе—р'анавә. Т'ө кәс пе нькарә, агле мьн набър'ә тә зәфта ви бини вәри.

Дьве:— Эз чь к'ари бьгръм?

Дьве:— Wәки тә дьчи, гиһа бәр гөрә, дайнә бәр мие, гошт бәр миейә, дайнә бәр гөр. Wәхта дьчи, һәспе һане т'опал п'осткә бьвә һәр'ә, һетәкә һәспе бьвә. Ижар тә wана дәрбаз буйи, шерәк бәр дери гьредайә, әw шерә хwә зьнцирехә, әw р'азайә. Шере хwә зьнцирехә, тә хwә хәвләкә. Wәхта тә хwә хәвләкьр, әwe р'авә дәрва бьнһәр'ә тышт т'ьнә, we һәр'ә р'азе. Щара дьне хwә нишанке, дьса шере хwә зьнцирехә. Qәрәмьрщане р'авә шер бьк'өтә, бе— „Тә һаһели эз р'азем“, we һәр'ә щидә р'азе. Щара сьсийа бьгрә әw һета гошт бьдә бәр шер, дәрбаз бә һәр'ә. Эва һ'эфт р'ож, һ'эфт шәве вейә р'анәзайә, we р'азе һ'әта һ'эфт р'о, һ'эфт шәве we т'әмам дьвә, һәгәр тә хәведә гьртийә, тә тыштәк кьрийә—нәкьрийә.

Чава дьвежә, әw дьчә өса дькә, wәхтәки дәри Qәрәмьрщане вәдькә, дьвежә Qәрәмьрщане, дьвежә:

— Эзе тә бькөжьм.

Дьве:— На. Дьве қьрар һәйә, мер, дьве, гәрә р'астие хәвәрдә, wәки р'астие һәйә, бьһелә эз һесабым, эз р'азамә, һәгәр тә бьрчийи, харьнә чекьрийә, харьне бөхwә, чь дьхwәзи бьхwә, һ'әтани мь хәва хwә һьлда. Эз р'абум, әме дәст ләпа зәнд бәвежьнә һәвдө, тә эз алт' кьрмә тәе мьн бькөжи, мьн тә алт' кьр, эзе тә бькөжьм.

Эва жи ви к'ари дьмшиә. Нан, харна хwә дьхwә, һ'әтани Qәрәмьрщан һ'эфт шәв, һ'эфт р'оже we т'әмам дьвә. Qәрәмьрщан р'адьвә, һ'ыһар дьвә:

— На. дьве, тә чь дьхwәзи?

Дьве:— Н'ал. һ'әwале мьн тә әвә, дьжмьнайа мьн тә әвә, гәрә эз тә, ан тә мьн бькөжи, ан эз тә бькөжьм.

Дьве:— Эре, чь һәйә?

Дәст у ләпа, дәст дәвежьнә һәвдө, готьна готийа, демә ә'рд бәр һьге wана дьвә нола хәта к'отана, дьбә нола щәwа аша. Хуйдана wана дьвә ав те дьк'шә, йәк—йәка нькарә. Ле wәхта дәсте Мирзә Мәһ'мәд ч'ьч'ке we дьк'әвә, ч'ьч'ке we дешә, әw һьнәки те зәфткьрьне, дьк'әвә, wәхта дьк'әвә, әw бәр Мирзә Мәһ'мәд п'еси́ра хwә вәдькә. Мирзә Мәһ'муд дена хwә дьде „әва қизә, әва жьнә“.

Дьве:— Ле хwәде мала мьн храв кьри, дьве, ле һ'эфт

р'ом, һ'эфт шавэ эз һатъмэ г'олаша ве жьне.

— Э, дьве, Мирзэ Мәһ'мәд, дьве, бәр хвә нәк'әвә, т'о кәси мьле мьн данәнийә, тә мьле мьн данийә, чьма бәр хвә дьк'әви? Мь дьнйа алт' кьрийә, вәки к'о осанә мь готийә к'ижан мьле мьн дайнә, гәрәке эз меркьм. Эз к'олфәта тә, т'о жи мере мьн. Эв һәбука мьнә һәйи жи т'әмам һивийа тәйә.

Эва ви к'ари бьра Мирзэ Мәһ'мәдә тә хвәр'а һәр'ә р'ав — неч'ира у хвәр'а к'еф бькә, бьхвә, бьдә, бьстинә. Эди Қәрә-мьрщан чава к'олфәта ви, дьвежә:

— Мирзэ Мәһ'мәд.

Дьве: — Чийә?

Дьве: — Мирзэ Мәһ'мәд щинаре тә, һәвалә тә, кәски тә т'о-нәйә?

Дьве: — Кәс т'өнәйә.

Г'стына готийа, сесьдшест у шәш от'ахе ве, қаси сале һә-бунә. Дәре сесьд шест у пенц от'аха к'лит дайә Мирзэ Мәһ'мәд, к'лита йа сесьдшест у пенца нәдайә. Мирзэ Мәһ'мәд к'лита һьлдьдә, от'аха т'әмам дьгәр'ә, дьчә — те, чь дькә — дькә, дена хвә дьдә, дәре ве от'ахе к'лит бал т'өнәйә. Дьвежә, дьве:

— Қәрәмьрщан.

Дьве: — Чийә?

Дьве: — К'лита ве от'ахе к'ане? Бьдә мьн эз вәкьм.

Дьвежә: — Мирзэ Мәһ'мәд, к'лита ви т'ьнә, к'аре тә жи к'лита ве нәк'әтийә, т'оә зйане же бьвини, чь шөх'олә тә не к'әтийә? — Надеда, гәләки дькә — накә к'лите наде. Вәхтәке Қәрәмьрщан р'адьзә, нава п'ор'е ве дьнһер'ә, вәки әв к'лит нава п'ор'е веда гьредайә. Әве к'лите дәрдьхә, дәре ве от'ахе дьхә, вәдькә, әм бежьн чь шур'ә красә, вәки к'ар ле дьгәр'ә, дәст бәвеже, әв дьфьр'ә дәрдьк'әвә дерива. Әв кьрас бра һәр'ә дәрк'әвә нава баг'е п'адшаки к'афьр, нава ви баг'ида, сәре да-рәке дьалә. Баг'ванчи дена хвә дьдеда, кәс һьзанә р'әнге ве т'ошце чь формийә, һьлдә бежә: „Вәллә әзе бьвьм һәр'ьм п'еш-к'еши п'адше бькьм, жьна п'адше бькьм, ве тыштәки бьдә мьн". Дьвә дьчә дьдә жьна п'адше. П'адша чь бьдә ви дьдеда. П'ад-ша дьвежә пира к'опсийар, дьве:

— Т'о дькари хайа ви краси бьзанби к'идәрәйә мьр'а бини?

Дьве: — Вәки т'о бәранбәри мьн зер' бьди, әзе тәр'а бежьм, әв һаса мьн бу, эз дькарьм биньм шәрьм.

Дьве:— К'ийә?

Дьве:— Қарәмьрщанә, ньһа дәсте Мирзә Мәһ'мәдданә.

— Һәй навә?

Дьве:— Әре.

— Дә, дьве, вәллә сәһ'әта тә ани, әзе бәранбәри тә зер' бь-
дъм, тә we жыне мьр'а бини.

Пире чь дькә. Пире к'упе хвә һьлдьдә, ль we бә'ре дьк'әвә
дьчә. Дьчә дәрдык'әвә пешбәри ханьмане Мирзә Мәһ'мәд. We-
дәре, готьна готийа, бә'р буйә, дәрдык'әвә ведәре. К'упе хвә,
демәк, дәве бә'реда датинә, дьк'әвә қлыхе пира ахк'ат, дәстә
к'ьнице ахк'ата, бәләнгаза хвәдькә. Әw, зани пира сере буйә,
занә, әре, р'йа Мирзә Мәһ'мәд к'өр'а те, дьчә. Мирзә Мәһ'мәде
тә вәхта те дьчә неч'ире, эваре дьчә пешйе, дена хвә дьде Мир-
зә Мәһ'мәд неч'ире вәгәр'ийа һат. Дьчә пешийа Мирзә Мәһ'мәд.
дьве:

— Хвәде мь қөрбана тәкә, әз чава бькьм, ст'ара мь т'ьнә-
йә, әз пирәкә бәләнгазъм, чь һәйә мьн бьви, ст'арие мь бьки,
әз гөнәмә, хера хвә мьн хвәйки.

— Һа, дьве, пире щан, вәрә әм һәр'ьн. Әзъм, дьве, к'өлфә-
та мьнә, чь һәйә. — Дьвә, дьчә, Қарәмьрщан дена хвә дьде, әре
пирәк ва к'еләка Мирзә Мәһ'муд, ани һат, дьве:

— Әw чь пирә?

Дьве:— Пирәкә бәләнгазә, бра һәр бәр дәсте тәбә, бәр дәс-
те тә һәр'ә—вәрә.

— Ә, дьве, әз пира ащыз мамә, бьди хатре хвәде, дьве ә
өса бенә бал мьн, чь шөхөле we һәйә, тә бини вра, щаньм. Әз
ат'к'арьм. дьве, һәйә.

— Әвда хвәде, дьве, хвәде мала тә авака, әм дө нәфәрьн
вьранә, чь һәйә.

Пире дьве:— Бьра хвәде мьн қөрбана тәкә Қарәмьрщан.
дьве, әзе бәр дәсте тә бьхәвьтъм, қьрарбә әз нәһельм тә щи
р'ави, чь дьвежи әзе бькьм, бьхәвьтъм, т'әне мьн хвәйки.— Гә-
ләки лава дькә.

Әвана ведәре пирәкә, бьра хвәйкьн, пире нәһелә Қарәмьр-
щан щи р'авә, һәр'ә— вәрә, дәре ван, сьвдәре ван, чекьрьна
ван, пира к'упсийарә, бьра чь бькә, дькә. Мәһәке әгәр дьминә,
чьқаси дьминә— дьминә, р'ожәке дьвежә Қарәмьрщане, дьве-
жә.

— Вәрә, дьве, әм қаске һәр'ьн дәве бә'ре хвәр'а к'әф,

сэйране бьгэр'ьн. ведэре эз сэр, к'ьнице тэ бьшом у дэрк'эвьн
wэр'ьн.

— Эре. дьве, эм хэр'ьн.

Мирзэ Мəһ'мэд бра р'азе, эвана хэр'ьн дэве бэ'ре бьгэр'ьн,
к'ьнице хwэ бьшон. бьднэ тэ'ве, бса жи бежэ, бе:

— Пэй, мь бир кьрийэ, мь крас дэрпе Мирзэ Мəһ'мэд нэ
анийэ. Эзе хэр'ьм биньм, wэр'ьм. Һэр'э шуре Мирзэ Мəһ'мэд,
Мирзэ Мəһ'мэд гот'ьна готийа, wэки шуре wi, демэ, же дурк'э-
та, һ'есав бькэ гэрэ бьмьрэ. Сəһ'эта шуре wi же дурк'эта гэрэ
бьмра. Эре. Дьчэ шуре wi тинэ те. сере демэк, пире зани хэр
т'ште wa, кахтника wана занэ. Эре. Те дьзива шуре Мирзэ
Мəһ'мэд һьлдьдэ. дьвэ давежэ бэ'ре, бса жи те дьвежэ Qэрэ-
мьрцане. дьвежэ:

-- Wэрэ qасəке эм бьк'эвьнэ дора бэ'ре, хwэр'а бьгэр'ьн.
к'ане qə чь һэйэ?

Гот'ьна готийа. сере к'упе we дэве бэ'реда буйэ, сэр дэве
к'ул чь щур'э кəлилк бежи һешин буйэ. Дьвежэ Qэрəмьрцане.
дьве:

--- Щарəке дера wана һьлдэ, кəлилке һа те qə дитьнэ?

— Wəллэ, дьве, мьн т'эзэ дитийэ. — Дена хwэ дьде щур'э—
щур'э кəлилкьн. Wəхта Qэрəмьрцан сэрда хар дьвэ, пире weда
Qэрəмьрцане давежэ к'уп, дэве к'уп че дькэ, к'уп сйар дьвэ.
сэр бэ'ре дьк'эвэ, дьчэ. Морйа хэwe дькэ гəһе Мирзэ Мəһ'мэд.
Мирзэ Мəһ'мэде тэ р'азайэ, хэwe р'анавэ. Бьра эве тэ сэр бэ'-
ре к'эвьн, бра бинэ дэрхэ бал wi п'адшае к'афьр. Нава wi
п'адшанда бра бьвэ шаи, дə'wат. к'еф, эшq, бра бьвэ хэр'э бьдэ
п'адше. п'адше тэ жи бра бэрэнбэри we зер' бьде. Qэрəмьрца-
на тэ сонд бəхwэ. бежэ, бе: „Ад у qрарбэ, һ'этани чьл р'ож чьл
шэве мьн т'эмам нэвэ, бра к'бр'е п'адше бал мьда нэйе, незики
мьн нэйе“. Эw бса qьрар дькэ, „Т'ө кэс дэри мьн вэнэкэ“. Qэ-
рəмьрцане дьк'ьнэ авайики. дэри сэр дадьдьн, бра weдэреда
бьсэнэ. бьра weдэре чьл шэви бьвэ шайи. дə'wат бона Qэрəмьр-
цане, бра чьл шэви жи Мирзэ Мəһ'мэде тэ weдэре хwэр'а р'а-
зе, wəкн морйа хэwe авитийэ гəһе wi, wэки р'азе. Дьмино
wəхтəке, эван, к'бр'апе wi һəрдə шəһэрəкида дьминьн бал һəв-
дə, го:

— Фланкэс. эм qə һ'але бре хwэ напьрсьн, ахьр мə һэрсека
мэ дэсте братийе да һəвдə. һала эм бал һəвьн. һəв дьвиньн, эм

qə навезьн к'а әw жи һәйә. т'өнә? Әwe хозанбар дьвежә е стернас дьвежә:

— Царке стәйрка' ви бьнер', к'а чанә?

Дьве:— Һәй, хwәде мала тә авака, ле әм пе һ'әсиабун, wәки Мирзә Мәһ'мәд Qәрәмьрщан стәндийә, дьве, стейрка дьле ви һәма р'ьжандьнә, бьр'ежә, бәр мьрьнейә.

— Чаwа?

— Әре, дьве, бәр мьрьнейә, дьве, we бьмьрә.

Дьве:— Дә wәрә әм һәр'ьн.

Әлана к'аре хwә дькьн дьчьнә бал Мирзә Мәһ'мәде тә, дена хwә дьдьн, Мирзә Мәһ'мәде тә әре р'азайә, р'астә һәйә, ле ньзаньн чь wәхтә р'азайә. Wәхтәке, дена хwә дьдьне, морья хәwe сәр гөһе шийә. Морие һьлдьдьн. Мирзә Мәһ'мәде тә банз-дьдә сәр хwә, һ'ьшиар дьвә. Сәр щие ви бөһөстә хали һатийә:

— Һа, дьве, хwәде мала wә авака, wә чьр'а әз хәwe р'а-кьрьм?

— Ле мала тә кавьлбә, дьве, мьн иро чьqa хали сәр щие тә авитийә, чьqa wәхтә тө р'азайн? Тө һәйи, т'өнәйи?

Дьве:— Мала мьн бышәwьтә, дьве, ньзам.

— К'а Qәрәмьрщан?

Дьве:— Әз ньзаньм ча буйә, әз ньзаньм чь һ'әсавийә.

— Шуре тә к'а?

— Дьве шуре мьн qә т'ьнә. Дьве һ'ал, һ'әwале мьн пирәке. т'әзә wанар'а салхе хwә дькә, дьве, ви һ'әсави буйә, чь кьри-ийә— пире сәре мьн кьрийә.

Әw хознәбәре тә дьчьнә дөве бә're, wәхта демәк хознәбәр дьк'әwә оьне бә're, шуре Мирзә Мәһ'мәд жела к'әтийә бьне бә're. к'әтийә орт'а дө кәвьра. Әва дьк'шинә тинә датинә к'еләка Мирзә Мәһ'мәд. Мирзә Мәһ'мәде тә диса wәкә хwә, нола бә're, хирәта ви, qәwата ви.

Дьве:— Әзе чь бькьм, чь нәкьм, чь һ'әсавийә?

Сальха һьлдьдьн „wәки пирәк һатийә ви к'ари Qәрәмьрщане бьрийә дайә флан п'адшай“. Мирзә Мәһ'мәде тә р'адьвә дьк'әwә дьнйәе дьгәр'ә. Сйар дьвә дьк'әwә дьнйәе дьгәр'ә, сальха һьлдьдә әw шәһәре, демәк, әw п'адша теда дьминә, ви шәһәрида дәф у дә'wатә, дө р'ож майә wәки чьл шәw т'әмамбә, qрәре Qәрәмьрщане әwә, wәки т'әслими п'адшабә. Мирзә Мәһ'мәде тә дьчә к'еләка шәһәр, р'асти маләке те, дена хwә дьде п'ьр'ти: к'охәкә теданә, дьчә wedәре, сәламе дьдә пире, пире дьве:

— Сэр ч'э'вар'а хати.

— Пире, дьве, қә ст'ар бал тә т'ьнә? Эз ишәв вьра бьминьм.

Дьве:— Wәллә ст'ар һэйә. щие һәспе тә т'ьнә.

Дьве:— Пире щан. щие һәспе мьн чь дьки бькә. һан тәр'а дө зер' һәце тә. дьве, эз ишәв вра бьминьм һ'әтани сьве. эзе һәр'ьм.

Пира тә ч'ьр'тька дьдә хwә „дө зер' дайә мьда, эзе һәр'ьм һан жи биньм, аве жи биньм“. Дизе клоч' дьхә. клоч' жи дизе дьхә дьшкенә, һәспе wi жи щи дькә. әwi жи щи дькә, wedәре дьминә, һан, аве тинә, һан аве дөхөн.

Дьве:— Вьра чийә, чь һ'әсавийә?

Дьве:— Эз ньзаньм ви һ'әсави ча эз тәр'а сальха бькьм, пирәк һа чуйә, Қәрәмьрщане анийә, һатийә, дьве Қәрәмьрщан дәсте Мирзә Мәһ'мәдда буйә, анинә һатьнә ви һ'әсави.

— Пире.

Дьве:— Чийә?

Дьве:— Тө дькари тьштәки бьки. мә әв зер' анинә бьдьмә тә.

— Эз чь бькьм?

Дьве:— Тө дькари щаве бьди Қәрәмьрщане, wәки эз Мирзә Мәһ'мәдм. һатьмә.

— Хwәде, хәwn хәwnа хөдейә, ча готьна тә. эзе өса жи бькьм.

Әва тә дьвежә Мирзә Мәһ'мәд, дьве:

— Нишана тә чийә. бьдә мьн.

Дьве:— Нишана мьн әв гьстилә.

Гьстиле дьдә пире, пире дьгрә, к'иси Мирзә Мәһ'мәд, дьчә. Сьни. севе хwә дьстинә, дәмаләке давежә сәр. гьстиле дькә орт'а севәкеда, дьдә сәр сәре хwә дьчә. Дьве— „Wәллә шькьр р'ожәк майә, чьл шәв т'әмамбә, wәки Қәрәмьрщан соз дайеда т'әслимбә“. Пире р'адьвә дьчә бал п'адша, дьвежә п'адша, дьве:

— Ахьр, wәхта тә пер'а гьһиштийә, дьве, к'әнге ле дә'wәтә?

Дьве:— Сьве гәрә т'әслимбә. сьве гәрә әз дә'wәте бькьм, к'өтабә.

— Ә. дьвежә. к'а эзе һәр'ьм, дьве, бьвиньм.

Дьве:— Сонд харийә, кәс начә.

— На. эзе һәр'ьм, дьве, бьвиньм, әw шөхөл, дьве, дәсте

мьнэ, эз сэрвахт бькьм, ширэт бькьм, бьвиньм, wэки т'эслимбэ.

Пире дьчэ бэр дери, дери дьхэ. Qэрэмьрщан дьве:

— Эw к'ийэ?

Дьве:— Эзъм, дьве, эз.

Дьве:— Кэс дэри мьн вэнэкэ.

Дьве:— Тö бьди хатьре хwэде, хатьре wedэре эw к'эсара тö пе дьнали. дьк'али. дэри мь вэкэ, эз заньм шэр'эке тэ бьвэ. Wэхта öса дьвежэ, Qэрэмьрщан дэри ведькэ. дьчэ һөндөр, бэр Qэрэмьрщане датинэ, дьве:

— Эва сева һане тэр'а п'ешк'еш анийэ, эве севе жи вэкэ к'а чийэ?

Дена хwэ дьде эва гьстила Мирзэ Mөһ'мөдэ.

— Хайе ве гьстиле к'а?

Дьве:— Хайе ве гьстиле меване мьнэ.

— Һэй навэ?

Дьве:— Эре.

Дьве:— Wэки öсанэ, эзе щаве бьдьме бра сьве сйар дэрк'эвэ мөйдане бьлэизэ. дэ'ватэ. Сьве сйар дэрк'этынэ мөйдане. бьла бьлэизьн. щаве бьдьнэ п'адшеда, шай бьк'эвэ, п'адша шабэ, сьве Мирзэ Mөһ'мөдэ тэ жи бра wedэре сйарбэ, п'адша жи бра бежэ Qэрэмьрщане:

— Тö жи сйарбэ, wэки эм тэ бьвьнэ һэр'ьнэ дэра һане пөйа бькьн.

Мирзэ Mөһ'мөдэ тэ чөнд сэрия нава мөйдане һэр'э, чөнд сэрийа бавсжэ, Qэрэмьрщане бавежэ пыш хwэ бьр'эвинэ. Эвана пөйк'эвьн. Дэ е сах эwэ мала хwэ нөчу. Бра йалики Qэрэмьрщан лехэ. йалики жи Мирзэ Mөһ'мөд лехэ. Бра хлаз бьвэ һэр'э.

Паше, Мирзэ Mөһ'мөд Qэрэмьрщане тинэ сэр бре хwэ у хэлца дьнэ wedэре көшти. Qэрэмьрщан шире бьстане хwэ дьдошэ дькэ нава т'аське. Сэр wанада дьр'эшинэ. Гьшк сах дьбьн. Һэркэс р'адьвэ дьчэ мала хwэ. Дэ эw чун һэр'ьн мьразе хwэ шабьн. һун жи һэр'ьн мьразе хwэ шабьн.

46. К'ЭЧЭЛОК

Һәбу т'өнәбу п'адшак һәбу, әвләде ви т'өнәбун. Р'ожәкә дәврешәк те шәһәре ви. П'адша дьбе:

— Бежын дәвреш, бьра бе һынзура мьн.

Хәбәрдан пешда те бона беәвләдбуна п'адше. Дәвреш севәке дьдә п'адше. Ниве севе п'адша дөхвә, ниве дьне жьна ви. Сал дәрбаз дьбә, жьна п'адше һ'әмлә дәрте, дө көр'а тинә. Паши р'азана жьне чәнд сал дәрбаз дьбә, һәрдө көр'е ви мәзын дьбьн. Дәвреш р'ожәке дәре ви вәдыкә, дьбе:

— Фланкәс сахбә, дьняа қә чаванә?

Дьбе:

— Дьняа хвәшә, әм жи теданьн. Дьбе, шькьр дө көр' мьнр'а буйә, мә наве вана ләнәкьрийә, гәрәке тө леки.

Дәвреш зар'а дьбинә, наве йәки датинә Ә'ли, е дьне Аһ'мәд. Дәвреш Ә'ли дьһелә вир'а, Аһ'мәд хвәр'а дьбә. Аһ'мәд дьбә к'оч'ьк сәра хвә. Аһ'мәд ида мәзынә, фә'мдарә. Дьбе:

— Аһ'мәд, лаво, зани чь, әз гәрәке көр'е хвә һини п'әләвание кьм.

Йера дәврешда гәлики зә'ф к'ур һәбу. Дәвреш шьрите гьредьдә ви бәре гәли һ'әта ви бәри, агьрәки гөр' бьне гәлида дадьдә. Дьбе:

— Аһ'мәд, лаво, р'абә сәр шрите бьлизә, әзе т'әмашәкьм, чька чава п'әләвантие дьки.

Аһ'мәд ви чахи фькьри, те дәрхьст, вәки дәвреш дьхвәзә ә'щәбәке бинә сәре ви. Аһ'мәд го:

— Баве дәвреш, тө пешие р'абә бьлизә, әз бьзанбьм, әз һәла нәзаньм.

Дәвреш го:

— Чь дьбә, көр'е мьн, әзе ва р'абьм нишани тә бькьм. —

Вәхта дәвреш р'абу сәр шрите, вәки п'әләвантие нишани Аһ'мәд бькә, ви чахи Аһ'мәд шуре хвә авитә шриәте, дәвреш жорда

к'эт нав агьр, шəшьти, щибьши бу к'омькə зер'.

Аһ'мэд ши чахи р'абу чу дəре мг'азе ши вəкьр, һəбуна ши вьра зəф бу, ле шийа дəсте хвə нəда тыштəки. Мг'азəкеда дəргəк дьчу бьн ə'рде. Аһ'мэд əв дəр вəкьр, чу һəндəр', теда дит дə һəсп, йəк һəспе бае бу. йəк жи е бьруске бу. Һ'əрд һəсп ши чахи Аһ'мэдр'а к'ельмин, готьн:

— Һан. Аһ'мэд, дел бьжəе мə, к'е гава əм лəзьми тə тен, тə чава лəвхи, əме бəр тə бьсəньн. Аһ'мэд дел бьжуе ван һьлдан, дəстə к'ьнице р'ьнд хвəкьр у пышта хвə да we к'оч'к сəре. т'əркəсəри дьне бу чу. П'ьр' чу, һьндьк чу, дəрк'этə қəрəхе шəһəрəки. Дина хвə дае we шьванəк пəз дьч'еринə. го:

— Шьвано, һан тəр'а к'əлмə зер', пəзəке мьнр'а шəржекə, т'əне бьдə мьн һ'ур—р'увиe we. Шьван дьл—əшқ пəз шəржекьр, һ'ур—р'увиe we дае. Аһ'мэд һ'ур—р'уви һьлда чу бəр зьнарəки, к'ьнице хвə əхьст, кьр бьн зьнарəки, əв һ'ур кьрə сəре хвə р'уви пе п'еч'ан. Бу к'əч'əлокəки. бəре хвə да шəһəр чу. Чу қəрəхе шəһəр лəньһер'и калəк нава баг'е кəлилкада дьхəбьтə, го:

— Ай баве кал, хəбатчи тə нə лəзьмьн?

Кале го:

— Чьр'а нахəзьм, хəбатчие мина тə сəр ч'əвар'а бен.

Аһ'мэд да мəр'а кале. вəки бьхəбьтə, ле дит мəр' жер'а дəстнадə. сьвькə у бьч'укə. Го:

— Баве кал, пе we мəр'е тышт пəшда начə, мьнр'а мəр'əкə мəзьн чекə əз бьхəбьтьм.

Бь готьна Аһ'мэд кале чу мəр'əкə əса да сəр һ'əдад, чекьр, вəки пе ə'рəбе һани нава хасбаг'чə.

Аһ'мэд вəхта мəр' гьртə дəсте хвə, хəбата калейə чар—пенщ р'əжə нава сəһ'этəкеда кьр. Кале шабуна ньзанə чава бькə. Бəри əваре бу, гəрəке кале кəлилк бьбьрана п'адше у қизе шир'а. Кале р'абу чəнд дəст гəле баш т'оп кьрьн, бəре хвə да мала п'адше чу. Қиза п'адшеə бьч'ук, наве we Гəлизəр ханьм бу. ши чахи дəрк'əтьбу сəр балкона хвə һивийа кəлилка бу.

Вəхта кале кəлилк бьрьн. Аһ'мэд ньшкева чу пыш һ'ольке, һ'уре сəре хвə дəрхьст. делбьжуе һəспе бьруске һəв хьст. дəқиқəкеда һəспе бьруске бəр сəкьни. Аһ'мэд банзда сəр пышта ши нава хасбаг'чə к'эт. Гəлизəр хатуне ши чахи Аһ'мэд дит у заньбу. вəки к'əч'əлок əв сйар хаханə у дьле we əшқ к'əте.

Аһ'мэд сəр пышта һəспе мина р'əһ'əстинəки бу, əв, зин.

Һәсп өсә дьч'урьсин мина р'ое. Нава дө—се дәҗада Аһ'мәд хас-баг'чә өсә кьр. те бежи шовә. Паше Аһ'мәд чу, һәспе бьруске бәрда, һ'уре хвә пьж һольке һьлда кьрә сәре хвә у р'унышт нав баг'да гьрйа. Гава кале һат, дит, ә'щөбөкә р'әш. К'әч'әлок р'уныштиә, дьгри. баг', гөл гьшк хьрав бунә. Го:

— Аһ'мәд, лаво, тө чьр'а дьгрийи, әв баг' чьр'а ва буйә?

Аһ'мәд бь гьри го:

— Сйарәк һат форма р'ое дьч'урьси, әв дамә нава қамчийа, нава баг'да да щьриде, паше лехьст чу.

Кале го:— Дә тыштәк набә көр'е мьн, әме баг' саз бькьн. Гава Аһ'мәд бьһист, кале го: „Тыштәк накә“. Мәр'а хвә һьлда нава сәһ'әтәкеда баг'чә дуз кьр. Чәнд р'ож дәрбаз бун, кале дйса көлилка дьбә. Аһ'мәд дйса пе һәспе бьруске хьраб дькә. Гөлизәр т'ьме сәр балконе дьбинә, вәки к'әч'әлок тыште ва дькә. Дьбежә кале:

— Баве кал, тө иди кали, көлилка бьдә к'әч'әлок бьра әв ида бинә.

Кале дьбе:— Щарәкә майин бра к'әч'әлок иди бинә.

Ле чахе кале көлилк дьбрьн йәк зер' дьданә кале. ле вәхта к'әч'әлок көлилк бьрын Гөлизәр ханьме зә'ф зер' дане у дьзйва гази кьре, вәки к'әч'әлок бе һ'ьнзура ве. ле к'әч'әлок юте:

— Тө чь дьки, баве тө бьбьһе, ве сәре мьн лехә.— К'әч'әлок дьһелә дьчә.

Се қизе ви п'адшайи һәбун. Һәрсек жи гьһиштиә. Әванә р'әкәкә һәрәки зәвәшәки гиһишти кәр дькьн, дьбьн баве хвә р'а. П'адша һьнгә дьфькьрә, вәки қизе ви дьхвәзын меркьн. П'адша дьбе:

— Әзе сьбе дәфа һәваре хьм, һун севе хвә бьгьрынә хвә балконеда бьсәкьньн, чьқас мер һәнә. ве бьн балконер'а дәрбаз бьн, вә к'ижан бәгәм кьр сева хвә сери хьн.

Сьбә зәлал дьбә, дәфа һәваре дьхьн, щав к'әтә нав шәһәр, вәки „Гьшк бен бьн балкона п'адшер'а дәрбаз бьн“, ле қрара п'адше өсә бу гәрәке чьқа мер һәбу нав шәһәре п'адшеда баһатана бьн балконер'а дәрбазбуна. Дә һ'әта кале, к'әч'әлоква жи һатьн. Қиза п'адшейә мазьн сева хвә сәре көр'е вәзире п'адше хьст, йа ор'е сева хвә сәре көр'е қазй хьст. Ле йа бьч'ук, сева хвә сәре к'әч'әлок хьст. Вәхта сева хвә сәре к'әч'ә

лок хьст. бу қажә—қажә к'әч'әлок: „Сәре мьн, тә чьр'а сәре мьн хьст“. Кале т'әпәк да сәре к'әч'әлок, го:

— Уейә сева хвә сәре мьн хьстийә, хвә сәре тә нәхьстийә, тә дьгьри. Ле щьмаә'те, п'адше у қизе вива р'ьнд дитьн, вәки сев сәре к'әч'әлок к'әт у кале р'әзил кьрн. Һәрдә қизе п'адше-йә мазьн һәрәке т'әп'әк данә нава ч'ә'ве хушка хвә, готьн:

— Р'ома тә р'әшбә, тә һәма әв дит. Ле т'алаша Гөлизәрә нибу, дьле хвәда зә'ф ша бу. П'адше дәф—дә'ватьнә баш һәр-дә қизе хвә мазьнр'а кьрн. Һәрдә қизе ви мере хвәва к'әтьнә балкона жорин. ле Гөлизәр ханьм жи р'әшкьрн, авитьнә падва-ла жерьн.

П'адше го:— Ә'севани, әв қиза мьнә пьч'ук мьрийә, әм ча-ва бькьн.

Һәрд қизе п'адшейә мазьн сьве һ'әтани эваре ньфьр'а хушка хвә дькьн, збла хвә, гәмара хвә сәр Гөлизәр ханьме-да дьр'ежьн. Ле әв гәләки шайә.

Эваре к'әч'әлок т'әви Гөлизәр ханьме р'аназе, вәхта Гө-лизәр ханьме незики ви дьбә. дьбе:

— Дури мьн һәр'ә, бина сирке сәре мьне бенә тә. те нә-хвәшк'әви, баве тәе сәре мьн лехә.

Ле илаца Гөлизәр ханьме у к'әч'әлок дәсте ванда т'өнә. К'әч'әлок дьвежә:

— Эзе ньфьр'ке бькьм баве тәе һәрдә ч'ә'ва корбә.— К'ә-ч'әлок ньфьр'йа хва дькә, р'адзе, сьбе р'адьбьн щав дьк'әвә нава шәһәр, вәки п'адша корбуйә. Дьве: „К'е дәрман бинә? Дьве: „Һ'әрд зә'ве ви гәрә биньн“.

Һәрд зә'ве ви к'әре хвә дькьн, р'е дьк'әвьн дьчьн, ле дәр-мане п'адше севе щьнәтинә. К'әч'әлок дьвежә Гөлизәр ханьме, дьве:

— Һәр'ә щәм баве хвә, бра сәде аве бьдә әз жи һәр'ьм дәрман жер'а биньм.

Гөлизәр ханьм чу щәм баве хвә, жер'а гот:

Баве we сәрда һерс бу, гот:

— Һәр'ә. бәла тә шир'а бе, һәр'ә сәде (әхте) аве бьде, бьра һәр'ә, бәлки гөр дөхөн, п'есири мә ле хьлаз дьбә.

К'әч'әлок пашоп'е әхтә сйар бу, пышта ви кәл бу, зйар'а пе-кәвьра да ду ч'әч'әлок, ле Гөлизәр ханьм һатә али мерке хвә, пе-кәвьра да ду зйар'а, һ'әта мере we чу қөльби. К'әч'әлок к'ә-тә гәли, әхте хвә бәрда. һ'ур сәре хвә дәрхьст, дел бөжие һәс-

пе бьруск хэвхьст, хэспе бьруск сэкьни. ле сйар бу, ажот, п'ьр' чу, хьндьк чу, р'асти калэки хат, го:

— Баве кал, сэлам элек'ьм. баве кал, тō р'йа баг'е севе щьнэти ньзани?

Кале дэвреше дьне бу, р'йа баг'е севе щьнэти готе, леда чу.

К'эч'элок чу нав баг'е щьнэти, щэме хōрще т'ьжи севе щьнэти кьр. Ажот хатэ нава баг'е севэтр'шка щэмк жи т'ьжэ жьван сева кьр у ажот бэрбь шэхэре п'адше. Хатэ незики шэхэр. ле ньхэр'и we кōр'е wэзир, кōр'е qази бьне гелида хар'а дōшбōрмиш дьбьн, wэхта к'эч'элок ванва хатэ к'эвше, ван т'ьре р'ōh'ōстинэ, бэре хwэ данэ п'ала т'опе р'эвин, эви хинге пешибьр'и ван гьрт, гот:

— Чьр'а бьне ви гэлида хун сэкьнинэ?

Эвана мир'а гот, wэки эм севе щьнэти дьгэр'ьн.

Эви гот:— Qōрба, щэм мьн севе щьнэти гэлэк хэнэ, эз дькарьм бьдьмэ wэ, ле гэрэ эз нишана хwэ wэва дайньм, хун гэрэ хwэ т'эзикьн, эз нишана хwэ пышта wэва дайньм.

Хинге кōр'е qази у кōр'е wэзир хэв шевьрин у р'ази бун.

К'эч'элок qаша гьстила хwэ сор кьр, пышта ванва дани. Хэрэке нэх, дэх севе тьршае дае. Ледан чун. Щав данэ п'адше, wэки: „Хэрд зэ'ве тэ хатын, севе щьнэте анинэ“. Ле wэхта п'адше сев харьн ч'э'ве ви дьна к'этьнэ хэв.

К'эч'элок хатэ незики шэхэре п'адше, хэспе бьруске бэрда, кэтэ форма хwэ бэре, хатэ нава шэхэр. Щав данэ п'адше, wэки: „К'эч'элок жи хат“. К'эч'элок хатэ мала хwэ, гот:

— Qизе, хане ван хэрдō сева бьдэ баве хwэ бра бōхwэ.

Гōлизэре да баве хwэ. Эви хар, ч'э'ве ви wэбун. Ле щьмаэ'та дора шйа гот:

— Эва нэ дэрмане К'эч'элокэ, эва дэрмане хэрдō зэ'ве тэ'йэ. Т'эзэ h'ōкōми сэр кьр, wэки ч'э'ве wэ wэбун.

П'адше гот, wэки р'астэ: „К'эч'элоке ле we форма хwэ к'ō хэр'э мьнр'а сева бинэ“.

Щаб данэ К'эч'элок, wэки п'адше сева ви qэлп дэрхьстийэ. К'эч'элок готэ жьна хwэ:

— Эзе сьбе нфьр'ике баве тэ бькьм, wэки сьбе щьна к'э'вэ, диварар'а хьлк'ьшэ.

К'эч'элок эваре нфьр'а хwэ кьр, сэре хwэ да сэр бэ'яги р'аза.

Сьбе р'абун дэнге т'эзэ бьхистьн, вәки п'адша щьна дьк'эво. Дәрмане п'адше жи готьн. вәки шире шер ь'йаре шерда, шер бьдә, шер бьдә'финә. Щьмаэ'те гот. вәки гәрәке һәрдө зә'ве п'адше гәрәке дәрман биньн.

Һәрдө зә'ве п'адше к'аре хвә кьрын, данә сәре р'е чун. Ле ньзаньн к'ода һәр'ьн. Эwana чун гәликида сәкьнин.

Эваре К'эч'әлок готә жьна хвә гот:

— Һәр'ә бежә баве хвә, бра әхте аве бьдә мьн, әз һәр'ьм дәрман жер'а бьгәр'ьм.

Эваре Гөлизәр ханьме готә баве хвә, вәки һәспе бьдә К'эч'әлок бона анина дәрман.

П'адша го:— Дә һәр'ә, тө п'ор'е хвә кәр'ки сәр К'эч'әлок да әхте аве бьде бьра һәр'ә.

К'эч'әлок диса әхте аве сйар бу, к'этә нава шәһәр. Зйар'а да ду. Ле Гөлизәр ханьме да кәвьра да пәй вана. К'эч'әлок вәр'екьр шәһәр дәрхьст.

К'эч'әлок чу гәли, әхте хвә бәрда, дел бьжуе һәспе бь һәвхьст. һәсп бәр сәкьни. Ле сйар бу, да сәре р'е. ажот. П'ьр' чу. һьндьк чу, р'асти дәврешәки һат. Слав дае, әви слава ви вәгьрт. Дәвреш жер'а го:

— Тө чь дьгәр'и?

К'эч'әлок го:— Әз дьгәр'ьм шире шер ь'йаре шерда, шер бьдә. шер бьдә'финә.

Дәвреш ви чахи р'е жер'а го:

— Һәр'ә нава меше шера, п'адше шера исал һ'әфт сала ньге ви зог' гьртийә, қәнц набә. Дәрәкә мөзьн орт'а мешәда һәйә, чьқа эварә чар шере эваре биньн п'адше хвә дайньн сәр we даре у лехьн һәр'ьн. Тө һәр'ә бьне we дарәда т'абике хвә р'а бьк'олә. бьк'әве һ'әта эваре шер п'адше хвә тиньн, ледьдьн дьчьн. Дәрәки р'ьнд бьдә дәсте хвә. Шере бежә: „Ах хазла йәкн әз ве нәхвәшиче хьлаз кьрама, чь бьхаста мьне бьдае“. Тө ви чахи һедика т'абие дәрә, даре туж ншкева ньге ви нәхвәш-р'акә. Әве бькә қар'ини. we бежә: „Ах хазьл мьн заньбуя әв к'е ньге мьн хьст. мьне п'ьр'ти—п'ьр'ти кьра“. Ле тө ви чахи хвә нишан нәде. Зог'е өса бьк'шә жь ньге ви миана селафе. Ви чахи ньге вице р'әһ'әт бә. Әве бежә: „Хазла мьн заньбйа к'е льнге мьн р'әһ'әт кьр, мьне мьразе ви бьқәданда“. Ви чахи тө р'абә бәр бьсәнә. мьразе хвә бьхвәзә.

Әви ширәта дәвреш р'ьнд һьлда, да сәре р'е у ажот. Чу

кърнед дэвреш кър. Вэхта жь шер мьразе хвэ хаст, шер гот:
— Хазыла һ'эфт сала лынге мьн бса бьма. ле тэ эв тышт
мьн нэхаста.— Го:— Ле созе шера соза, эзе мьразе тэ бьрэ-
диньм.

Борщ кьрэ сэр дө шера. го:

— Һэр'ьн ч'эжке шера щики дур бькбжьн, вэки дэнге ви
нэк'эвэ гөһе мьн у бькьнэ ь'иар. ь'иаре ви биньн т'ьжи шире
шеракьн, бьдье бра бьбэ.

К'аре К'эч'элок кьрын. К'эч'элок дэрман һьлда, да сэр р'е
һьлда чу. П'ьр' чу, һьндьк чу К'эч'элок р'асти шьванэки һат,
го:

— Шьван, һан тэр'а дө зер'а бьзына һан шэржекэ, ь'иаре
ве т'ьжи ширкэ эз хвэр'а бьбьм.

Шьван эшч хастьна К'эч'элок кьр у К'эч'элок да сэре р'е.
Дина хвэ да һэрдө зэ'ве п'адше ве гэлида сэкьнинэ, дбшөрмиш
дьбьн. К'эч'элок ньшкева сэр ванда һат. Эвана тьрса бэре
хвэ данэ п'але р'эвин. К'эч'элок го:

— Нэтьрсьн. эз диса эв мэримэ, эве дэрман щара э'wльн
да вэ.

Ви чахи һэрдө зэве п'адше хвэ авитьнэ п'есира ви готьн:

— Бэхте тэдамэ, иро се—чар р'ожкэ эм қьр'еданэ, дэрман
бьдэ мэ.

К'эч'элок гот:— Ле қьрара мэ қьрарэ. гэрэке эз нишана
хвэ вэва дайньм.

К'эч'элок диса гьстилка хвэ сор кьр пышта ванва дани,
ь'иаре бьзыне т'ьжэ шир да ван. лехьст чу.

Һэрдө зэ'ве п'адше ша бун, һэспе хвэ зин кьрын, данэ сэре
р'е чун. Щав данэ п'адше. вэки зэ'ва һатьн, дэрман анин.
П'адша гава шире бьзыне хар, һе щьна к'эт. Бу эвар п'адша иди
бей'ыш дьк'эвэ. К'эч'элок готэ Гблизэр ханьме, го:

— Қизе, дэ тб жи дэрман бьвэ, бьдэ баве хвэ, вэки қэнщ
бьбэ.

Гблизэр ханьме дэрман һьлда чу, го:

— Баво, К'эч'элок дэрман анийэ, һан ббхвэ, бэлки р'адьби.

П'адша ви чахи го:

— Көр'е қази у көре вэзир ве дэрмани анинэ, эз не қэнщ
һобум. эзе пе дэрмане К'эч'элок қэнщ бьм?

Лава дилэка қиза ви— дэрман баве хвэ да харьне. П'ад-
ша дэрман хар, нава сәһ'этэкеда қэнщ бу, р'абу сэр хвэ Щь-

маәта дора ви готън:

— К'эч'элок ве нькаре сэр пышта эхтэ р'уни, ве чава дэрман бинэ? Эв дэрмане һэрдö зэ'ве тэйэ.

К'эч'элок бьхист, вэки дэрмане ви қэлп дэрхьстьнэ. Го:

— Қизе, эз чава бькьм? Дэрман дьдьме қэнщ дькьм, ле диса тэ нае р'э'ме.— Го:— Эзе нфьр'экэ öса бькьм, вэки Қыр'али К'афьр бе сэр шер' бькөжэ, п'есира мә ле хьлазбэ.

Сьвэ р'он бу. Щаб данэ п'адше, вэки эскэре Қыр'али К'афьр шөһэре ви гьртийэ. Ордие эскэре ви бь сэрк'арйа һэрдö зэ'ве ви чун пешйе шэр'кьн. К'эч'элок гот:

— Қизе, бежэ баве хвэ, бра һэспэки бекер бьдэ, эзе жи мэрики бькөжьм.

Гөлизэр ханьм чу щэм баве хвэ, öса жер'а гот. П'адша у һэрдö қизе хвэва Гөлизэр р'эзил кьрьн. Готън:

— Вэйла шуна р'эшва чуйе сэр К'эч'элокта. Эв К'эч'элоке һэр'ьн мэр'а шэр' бькьн.

Ве орт'е эскэре п'адше öса һатэ қыр'е, бе һ'эсаб. Сьбе диса Гөлизэр чу һэспе бьхвэзэ, вэки К'эч'элок һэр'э шер'. П'адша бь дьлэки көл һэсп даеда. К'эч'элок диса р'эзили нава шөһэр дэрк'эт. Эхте хвэ бэрда, дел бьжуе һэспе бьруск һэв хьст, сйар бу ажотэ нав шэр'. Р'ьма хвэ орт'а шер'да ньканд. Ёнгге вэ'де нан харьна эскэр бу. Эви слав да эскэр. Эскэре хэзуре ви слава ви вэгьрт. Ёнгге эв чу пышта эскэре хэзуре хвэ. Ве р'оже эви ида нөһьшт эскэре хэзуре ви шэр'кэ. Эви т'эне кьр, öса кьр, вэки эскэре дьжмын ниви қыр'кьр.

Щав данэ п'адше, вэки сйарэки һа һатийэ пышта эскэре ви. Ле вэхта эви шэр' дькьр, һэрсе қизе п'адше сэр палконе: т'эмаша ви дькьрьн. Йа мэзьн дьгот:

— Эв мере мьнэ.

Йа орт'е дьго:

— Эв мере мьнэ.

Һэрда һэвр'а дьда нав ч'э'ве хушка хвэ бьч'ук.

— Тö шуна р'эшва һэр'и. Тэ жи мер кьр? Ёла бьнһер' мере мә чьқа шэр'эки баш дькьн.

К'эч'элок вэхта чу бэр шер', жьна хвэр'а гот:

— Эзе нака шэр' бькьм, һуне т'эмашэ бькьн, ле тö нэби дьбсжи, вэки эве һане мере мьнэ шэр' дькэ.

П'адша сьбе зу чу нава шер', чька эскэре ви чава шэр' дькэ. К'эч'элок диса вэ'де хвэда сэр һэспе бьруск һат нава шер'.

Сэлам да эскэр. Эвана слава ви вэгьрт. К'эч'элок диса дэстпекър шэр' кър. Ынге һәрсе қизе п'адше дэрк'этьбун сэр палконе т'эмашә дькърьн. Диса йа мэзын дьгот:

— Мере мьнә.

Йә орт'е дьгот:

— Мере мьнә.

Дьле Гөлизэр ханьме тәйах нәда, го:

— Ыун қьжък бьн. Эве шэр' дькә әв мере мьнә.

Ви чахи шур зәнда К'эч'элок к'эт, бриндар бу. П'адше зузука пе дэзмала хвә зәнда ви гьреда. К'эч'элок ве р'оже ьса шэр'кър. Эскәре Қр'али Кафър кьтә сэр кьтәке нәһьшт. Паше нот'ла бьруске онда бу. чу. Ыәспе бьруске бәрда. форма хвә К'эч'элокие хвәкър, әхте хвә сйар бу. чу мала хвә. Готә жына хвә, гот:

— Қизе, щие мьн дайнә, әз бриндарьм.

Гөлизэр ханьм гьрйа, щие ви дани. Паше К'эч'элок го:

— Қизе, һәр'ә гази баве хвәкә, бе: „К'эч'элок бьриндарә, дьмьрә“.

Чу гази баве хвә кър. Бь лава, диләка баве ве һатә сэр К'эч'элок. Щие К'эч'элок жи п'әрдеда бу. П'адша гот:

— К'эч'элок. лаво, к'идера тә бьриндарә?

К'эч'элок дэсте хвә бьне п'әрдер'а дәрхьст нишани п'адше кър. П'адша вәхта дэзмала хвә сэр зәнда вийа дитьбу, бу қар'инийа ви. гот:

— Әз қөрбана тәмә, әв тә буйи. тә өса шэр' дькър?

К'эч'элок ви чахи хвә һәқ кър, го:

— Әз бум, мьн шэр' дькър.— Го:— Әз бум, мьн тәр'а дәрман дани. тә дьго: „Зә'ве мьнын тиньн“.— Го:— Әз бум мьн йәк севе тьрш. шире бьзыне дьда һәрдө зә'ве тә, нишане хвә пева дадани.

Ви чахи п'адше гази һәрдө зә'ве хвә кър. Пеш шьмаә'тева к'ьнще ван же шьқьтандьн у нишане зә'ве хвә ванва дитьн. Ви чахи п'адше бәри һәрдө зә'ве хвә дан, шанә—шине хвә дәрхьстьн.

Аһ'мәд Гөлизэр ханьмева к'ьшйанә палконе баве хвә жорьн. Ы'әфт р'ожа, һ'әфт шәва сэр Аһ'мәд у Гөлизэр ханьме дәфе хьстьн. Паше т'әзә Аһ'мәд у Гөлизәре сәре хвә данә сәр бә'лгики.

Әв чун мьразе хвә шабун, әм жи мьразе хвә.

47. СЛЕМАН

Вөхтөкө п'адшак һәбу. Гьрэгьре ви һәр шөв дьһатын шие-
мыщльса ви т'оп дьбун, гьли дькьрын. Щарөкө чахе кө гьрә-
гьр т'оп бун, Слеман ньһер'и п'адша мә'дәкьрийә, Слеман гот:

— П'адша хвәшбә, чьр'а тә мә'де хвә кьрийә? Иро к'ефа.
тә т'өнә. тә дөшөрмиш дьби. Т'ө тыштәки тә кем т'өнә, ле тә
бона чь дөшөрмиш дьби?

П'адше гот:— Слеман щан, р'астә т'ө тыштәки мьн кем т'ө-
нә, ле т'әне кемасийа мьн әвә. вәки мьһ'инәкә мьнә кьһ'ел, йа:
ә'рәбстане т'өнә. Хенжи we т'ө тыштәки мьн кем т'өнә.

Слеман гот:— П'адша хвәшбә, әзе һәр'ьм эла мире ә'рәба,
бәлки мьһ'инәкә ә'рәбстане биньм.

Чахе п'адша әв гьлийе Слеман бьһист, зә'ф шабу. бәрдәст-
йе хвәр'а гот:

— Көр'о. зу қап'утәки бинә Слемане мьнкә.

Қап'ут ани. Слеман кьр. Лә'зәки шунда һәркәс чун мала.
хвә. Чахе Слеман чу мала хвә, жьна ви Гөле дит. вәки Сле-
ман пьрч'укьрийә. Гөле гот:

— Слеман, тә чьр'а өса пьрч'укьрийи?

Слеман гот:— Мала баве тә хәраб нәбә, мьн соз дайә п'ад-
ше, вәки әз һәр'ьм эла мире ә'рәба мьһ'инәкә кьһ'ел п'адшер'а
биньм. Ахьр әзе чава һәр'ьм биньм?

Йьна ви гот:— Мәсәләк һәйә, дьве „мәрьв п'йе хвә дьшь-
мьтә, хвә зәфт дькә, ле мәрьв бь заре хвә дьшьмьтә, хвә зәфт
накә“. Вәки тә п'адшер'а соз дайә, готи тә борще хвә бьрәди-
ни. йане на we сәре тә лехә. Сьвәтьре нан хвәр'а һьлдә, һәспе
хвә сйарбә, һәр'ә. Йане тәйе мьһ'ине бини. йане жи тәе бей
көштьне.

Сьвәтьре Слеман сйарбу, бәре хвә да бәр бь эла мире ә'рә-
ба.

П'ьр' чу, һьндьк чу. эварөкө хвә эла мире ә'рәбар'а гиһанд.
Мьһ'ина хвә бьһиа чадьрада гьреда. ньһер'и, вәки чадьрәк қә-

рахе чадьранэ. Слеман чу пыш чадьре ньһер'и кэс чадьреда:
т'өнэ. Хwэ р'ынд пышт чадьреда вэшарт, чьмки эwi заньбу-
ньһа мэрьв дьбэ бен. Лэ'зэки шунда Слеман ньһер'и. wэки
дэстэ лһ'эф дошэк сэр мьле хортэкийэ, қизке дайэ пэй һаты:
чадьре. Эw мер мэрьве мире ә'рэба бу, ле әw қизьк, қиза мире
ә'рэба бу. Мерьк ньвин данн у бэр дэре чадьре сэкьни. Қизьке-
гот:

— Чьр'а сэкьнийи, п'эрэ лазьми тэнэ, әз бьдъм тэ.

Эwi гот:— Әз п'эра тэ нахwазьм, ле әз дьхазьм, wэки тэ-
сэре хwэ мьр'а бьки йэк. Һэрке тэ сэре хwэ мьр'а нэки йэк,
әзе тэ бькөжьм.

Қизьке гот:— Һ'эта ньһа мурики т'опал даwа мьр'а банзнэ-
дайэ, ле тэ мэрьве баве мьни, әз чаwа сэре хwэ тэр'а бькьм.
йэк.— Қизьке ньһер'и бошэ. кьр—нэкьр т'ө ч'арэ wi нэбу.

Слеман дьле хwэда гот: „Әз Слеманьм. wэки әва гэмарок.
пеш ч'э'ве мьнва сэре хwэ зоре қиза мире ә'рэбар'а бькэ йэк?“.
Һерса Слеман р'абу, Слеман шуре хwэ к'ьшанд қафе wiда да.
Шэндэке wi бу дэ алйа. Ньшкева бу қижина кэч'ьке, гот:

— Ә'вде хwэде. тэ хорийи, мэлэки, тэ чийи. тэ к'өр'а һати?
Ә'вде хwэде. тэ әз дэсте wi к'элби хьлазкьрьм.

Слеман гот:— Әз жи ә'вдэки хwэдемэ, әз һатьмэ дьзйа мь-
һ'ина баве тэ.

Р'уцьштьн әп'ещэ хэвэрдан. паше кэч'ьке гот:

— Слеман, бежэ тэ чь дьхазн?

Сламен гот:— Әз дьхазьм тэ жь хwэр'а бьхазьм у мьһ'инэ-
кэ кьһ'ел паше хwэр'а бьвьм.

Кэч'ьке гот:— К'лита дэре т'әwлахана һэспе баве мьн щэм:
мьнэ. Иа дэда, әзе тэ бьхазьм, ле тэ гэрэке дэсте мьнда сонд
бөхwi, wэки мьн нэфса шане хwэр'а бьви.

Слеман у кэч'ькева р'абун чун тәwлэхана һэспа. Кэч'ьке
мьһ'инэк да Слеман, се шәһ'ники нери баш хөр'а ани. Слеман
мьһ'ине сйарбу, ле кэч'ьк щәһ'ние сйарбу у р'ек'этън. Чахе-
чуйине кэч'ьке Слеманр'а гот:

— Слеман, нэви мьһ'ине зэнгуки, we тэ һлбьр'э бавежэ-
бирэке.

Слеман гот:— Чьр'а әз хамьм, йане т'әзэ һэспа сйар бумэ,
wэки ә'рде к'әвьм?

Слеман мьһ'ин зэнгөкьр, мьһ'ине Слеман авитэ бирэке-
Кэч'ьке мьһ'ин гьрт, һэрдбө һэсп дарэкева гьредан, гэр'йа—

нэгэр'ийа Слеман нэдит. Сьвэ сафибу, кэч'ык эн'ещэйи гэр'йа Слеман һөндөр'е бирэкеда дит. Ани тэнге һэрдö һэспа у бэне пышта хвэ һэвва гьредан авит бире, wэки Слеман дэрхэ, . ле бэни диса кьнбу нэгьһиште.

Эм бэнэ сэр мире э'рэба. Сьвэтыре щав данэ мире э'рэба, wэки „хөламэки тэ қоштынэ. дö һэспе тэ у қиза тэ бьрынэ“. Н'эфт көр'апэ қизьке һөбун. э'ламэти дан ван, wэки „қиза апэ тэ р'эвандьнэ“.

Эвана сильһ'е хвэ һьлдан, сйарбун, пэй қизапа хвэ чун. Иэки гот:

— Wэрын эм арақе вэхөн, wэки чахе шэр', эм қөт жь хвэ нэтырсын.

Вана арақ хар. гьшк пианбун, һак хвэ т'өнөбун. һэр йөк аликида чун. Қизьке гази көр'апэки хвэ кьр, гот:

— Wэрэ, мьн қиза апэ тэ гьртийэ.— Хапанд, көр'апэ we һат, аликида шанд. Һэспа wi дарева гьреда. Оса һэр һ'эфт көр'апэ хвэ хапанд. һэр йөк аликида шанд.

Қизьке ани тэнге һэр һ'эфт һэспе вана сэр тэнге һэспе хвэ у бэне хвэва гьреда. авит бире Слеман дэрхьст. Қизьк у Слеман һэспе хвэ сйар бун, чун эп'ещэ чун, гьһиштын шөһөре Слеман. Слеман қизькер'а гот:

— Эм вьра бьсэкьһьн һ'эта тэ'ри дьк'эвэ э'рде эм һэр'ын мал.

Сэкьһин. Тэ'ри к'этэ э'рде. чуно мал. Жьна wi бэре — Гөле ньһер'и, wэки Слеман жьнөк хвэр'а анийэ. пьр'иэ хвэ кьр.

Свэтыре Слеман мьһ'ин бьр да п'адше. Ле Слеман т'эмин да жьна хвэ Гөле, кө кэсир'а нэвөжэ. Готе:

— Wэки эз бьбһем тө йэкир'а бежи. эзе тэ бькөжьм.

Р'ожөке Гөле дөшөрмиш дьбэ, дьве: „Эзе мэ'нөке бьгьрм, бэлки йөк қиза мире э'рэба бьвинэ һэр'э бежэ п'адше, бэлки п'адша we хвэр'а бьвэ, эз т'эне бьминьм“. Р'ожөке Гөле гот:

— Слеман. тө зани һьрйа пэзе мэ к'этийэ сэрһөв, эв чэнд салэ, wэки мэ һри т'эмьз нэкьрийэ. Эзе сьве чэнд қиза биньм бра алийе мьн һьриэ т'эмьзкьн.

Слеман гот:— Эз жи р'ази дьбьм, ле гэрөке әw пе нәһ'әсьн, wэки мьн қиза мире э'рэба анийэ.

Гөле чу чэнд қиз ани, һьри т'эмьз кьрын. Гөле готэ ван қизька:

— Хун һьрийе т'эмьзкын, эз һәр'ым вәр'а нан чекьм.

Қизька гот:— Бьрабә.

Гөдле чу мал, қиза мире ә'рәбар'а гот:

— Һәр'ә бәр дери, ч'ә'ве тә левә, қизе хәлқенә, we һьрийе бьдъзын.

Оса кьр, вәки кәч'ька әв бьдита, бьчуна п'адшер'а бьгота-на. Қиза мире ә'рәба чу бәр дери. Әв қизе һьри т'эмьз дькь-рын, әв дитьн, ч'ә'в бәдәвийа we к'әтън, шашбун, гьшка дәсте хwә шәе һьрийе хьстын хун кьрын, гьшк р'абун р'әвин. Чун щав дан мала хwә, вәки „Слеман хwәр'а қизәк жь эла мире ә'рә-ба анийә, оса бәдәwә, вәки мәрвь ле дьһер'ә дьхәр'ьқә, мә ле ньһер'и әм гьшк шашбун, мә дәсте хwә хун кьрын“. Мәрийе мала ван р'әвин чун щәм п'адше, готьн вәки, „Слеман қизәкә зә'ф бәдәw хwәр'а анийә. Тә ди, тә дьгот эз зә'ф Слеман, һ'ьз дькьм, ле Слеман чьр'а әв қиз нәда тә“.

П'адша готә бәрдәстие хwе:

— Һәр'ә гази Слеманкә.

Чу гази Слеман кьр, әви, Слеман һатьн щәм п'адша. П'ад-ша гот:

— Слеман, мьн бьһистийә тә қизәкә бәдәw анийә, бинә бь-дә мьн.

Слеман гот:— Мьн бона тә анийә, мәһәке изне бьдә мьн, эз к'әре we бькьм, ижа әзе биньм, бьдьм тә.

П'адша гот:— Әзе панздә р'ожа изне бьдьм тә.

Слеман гот:— Бьрабә.

Слеман чу мала хwә. Бу эвар Слеман мәрийе хwә т'әпкь-рын, һәр йәк вана тыштәк дае.

Гот:— Әзе сәре хwә һьлдьм, һәр'ым.

Мәрийе ви педа к'әтън:

— Wәрә нәчә.

Слеман гөр'а ван нәкьр, р'абу зер' хwәр'а һьлда, әв у жьна хwә һәспа сйарбун у р'е к'әтън. П'ьр' чун, һьндьк чун, гьһиштьнә бажарәки. К'еләка ви бажари хәрабәк һәбу. Һурму-ре хwә wедәре данин. Слеман чәнд зер' һьлда чу щәм п'адше, да п'адше, вәки бьһелә ханмана хwәр'а чекә. П'адша изьн дае, ле гот:

— Готи тә хайе ви хәрабә бьк'ьр'и,— Гази хайе хәрабә кьр.

Слеман әв хәрабә хwәр'а к'ьр'и. Дәwса ви ханманәки зә'ф.

баш чекър.

Р'ожэке Слеман у жына хвэ (қиза мире э'рэба) сэр палконе к'ышык листын. Слеман ньһер'и сйарэк вайэ те. Нат бэр дәре Слеман пәйа бу. Һәспе ви к'ышандын т'әуле. Слеман ч'ә'в һәспе к'әт, гот: „Wәллә, әзе ви һәспи бәри сэр мьһ'ина: хвәдъм“. Слеман чу щәм меван, гот:

— Бьбахшинә, тә һәһели, вәки әз щә'ниә бәри сэр мьһ'ина хвәдъм?

Ле әв меван п'адшае шәһәрәки дьнебу. Әви гот:

— Бьра жына тә бе әз зьмане ве пач'кьм, әзе бьһельм.

Слеман гот:— Брабә.

Ле мерьк гот:— Готи тә бьви щики өса, вәки дәнге һәспе мьһн нәе мьһн.

Слеман бьр щә'ни бәри сэр мьһ'ина хвәда. Һәспе меван зин-бустакьр ани бәр дери, гази меван кьр. Меван нат һәспе хвә сйарбу, готә Слеман:

— Дә жына хвә бинә әз зьмане ве пач'кьм.

Жьһна Слеман нат. Мерьк зьмане ве бәрда гьрт. авитә бәр хвә, һәспе хвә ажот. Һ'әта Слеман мьһ'ина хвә сйарбу, мерьк әп'ещә р'е қөданд, чун, р'асти ч'әмәки һатьн, һәспе мерьк сэр ч'емр'а банзда, ле мьһ'ина Слеман орт'а аве хьст. Слеман шунда вәгәр'ийа. Мерьк жер'а гот:

— Һәр'ә, к'әнге мьһ'ина тә за, щә'ники һер ве бинә, әв щә'ние ве мьразе тә бькә.

Слеман нат мал. Wәде мьһ'ина ви нат, за, щә'ники һер ани. Щә'ние Слеман әп'ещә мэзынбу. Слеман чу бәр ч'әм. Щә'ние ви сэр ч'емр'а банзда. Чу незики бажаре әв мерке жына ви р'әвандбу, щәм канике р'унышт. Ньһер'и жына ви бәре дө көр а п'еша ве гьртьнә, һатьн. Жьһнке гот:

— Слеман, дәсте хвә нәдә мьһн. әзе аве бьвьм, дә'wата мере мьһнә. Әзе ньһа һәр'ьм тек'әвьм дәсте жына мере хвә, т'әзә говәнд бьгрьм, тә вәрә щьрида бьдә, йан мьһн, йане жи һевйа мьһн һьлдә у һәр'ә.

Жьһык чу, говәнд гьртьн. Слеман чу чәнд щьрид да, ньш-кева жына п'адшейә т'әзә һьлда у һәспе хвә ажот. Һ'әта мерьк сйар бу, Слеман чу гьһиштә ч'ем. Һәспе вийа сәрр'а банзда, ле йе мерьк орт'а аве хьст.

Слеман гот:— Һәр'ә, һ'әйф бәр һ'әйфева.

Өса жи һ'ькйата мьһн к'бтабу.

48. ҚИЗЬКА КАЛЕ

П'адша, вәзир диwana п'адшеда эваре р'уныштън, хwәр'а мәсьлһ'әт кърън. П'адше һьлда готә вәзир:

— Wәзир, го, тә вәзире мьни, wәхта гъли п'адшае дәрәкә бавенә бәр мьн, гәрә тә щаве бьди.

Wәзир го:— П'адша, әз нькаръм щаве бьдъм.

— А, го, wәки өсанә тә к'омәкдарие нькари бьди мьн гълие гьранда.

П'адша wedәре дөшөрмиш бу: „Әз, го, гълики бавежмә бәр вәзире хwә“.

Го:— Wәзир, бәранәки мьн һәйр, бәране мә, тә дьхазъм тә бьви базаре: бәране мьн бәранти бини, дө к'вав гоште ви бини, дәзмаләке дәсте мьнр'а бини. бәране мьн жи саг' бини. тә нани— сәре тә ледьхъм.

Wәзир wedәре ма мәт'әл, го: „Сәре мьн чу“. Wәзир р'абу бәран һьлда. п'ос—п'осидә, дьләки һа тә'л һьлда у чу. Чу р'асти мәрики әхтйар һат, сәлам да әхтйар. Әхтйар сәләма ви вәгьрт.

— Хан, го, тәе к'ода һәр'и?

— Wәллә, го, әзе һәр'ъм ви шәһәре хан.

— Wәллә, го, әз жи we бем.

Бунә һөвалә һәв, һәвр'а чун. Чун р'асти аве һатън. Wәзир го:

— Wәрә йәк мә бьвә п'ъра, йәк мә сәрр'а дәрбазбә.

Го:— „Әв чь мәрики динә“, го, — тә дини, р'йа хwәде к'әти, әзе we сәһ'әте к'ө бьвъм п'ъра? — чу.

Wәзир дәнге хwә нәкър. Чун р'асти һесуке һатън, ч'йаки бьнд к'әтә бәр ван. Wәзир го:

— Кало, го, wәрә йәк мә бьвә нәрдьван. йәк мә жи пева һьлк'ьшә.

Әw диса һерс бу сәр вәзир. го: „Әве дин к'ө һатийә р'асти мьн һатийә“. Чун незики шәһәр, р'асти зәвике һатън. Бала хwә дае зәвикә зә'ф башә. Wәзир һьлда го:

— Кало, гәло хайе we зәвие шинә шин харийә. йане we

быгънижә — бѣхвә?

Кале герса хвә ани, го:

— Тө дини, го, зәви ва гъништиѣ, хвәй we бѣдѣру,— сәр вәзир герс бу, ледан чун.

Вәзир диса дәнге хвә нәкѣр, чун. Чун нава шәһәр, вәзир го:

— Кале, го, гәло әв шәһәр шенә, йан храбәйә?

Кале сәр вәзир диса герс бу:

— Щаньм, го, шәһәр шенә, һа мөхөлқәт дьчә у те, тө дь-бейи хьрабәйә.

Вәзир тыштәк жь кале башәр нәкѣр, калер'а го:

— Вра хан к'ндәренә, го, әз ишәв вра бьсәкьньм.

Щие хане нишанкѣр.

Кале лехьст чу мала хвә. Қизәкә кале һәбу, зә'ф қизәкә бьлйан бу, занә бу.

— Баво, го, тө һати?

— Әре, лаво, го, әз һатьм. Го, әз һатьм, лаво, әз р'асти мәрики дин һатьм:

— Чь щур'әйи дин бу, го, баво?

Дә мьн чава тәр'а готийә, ѓса жи қиза хвәр'а гот.

Қизе го:— Һә, го, баво, к'а әв мәри к'ѓда чу?

Го:— Чу флан хане.

Го:— Баво, дә р'абә.

Қиз дьвежә:— Иа аве, готийә — йәк мә йәки һьлгьрә дәр-базкә. Иа ч'йе, хвәстийә бежә — йәк мә мжулие бькә, вәки бьвә нәрдәван, әм зу дәрәнә һесуе. Иа зәвие, го, баво, готийә гәло хайе we дәйнкѣрийә, харийә, йане на быгънижә бѣхвә.

Иа шәһәр готийә — әв шәһәр шенә, йане хравә? Мала тәр'а готийә — чька меванар'а чавани? Һәwқа вәхт тө гьлие wi сәрwәхт нәбуи?

Қизе р'абу данздә һек к'әландьн, ѓса жи данздә нан да баве хвә, го:

— Баво, wi мәрпир'а һәр'ә бьде.

Баве we бьр чу, р'ева тәм к'ьшанд — нанәк, һекәк хар, ле-да чу щәм вәзир.

— Қѓрба, го, тө һати?

Го:— Әва нане һан, һек мьн тәр'а аниә.

Вәзир дәзмал вәкѣр, ньһер'и йанздә һек, йанздә нан, го:

— Апе қал, сала вә йанздә мәһә, йан донздә мәһә?

Кале диса сэр ви һерс бу, го: „Әве дин. мьн жер'а нан ани-
йә, сал данздә мәһә, две йан йанздә мәһә?“ Леда чу мала хвә.

Қизе го:— Баво, тә дае нане ви мевани?

— Әре, лаво, го, мьн дае нане ви. Го, мәрики динә, нә
нежа бу, әм нан бьвьн бьдье.

Қизе ле вәк'ьланд! Чьма баво?

Го:— Мьн нан бьрийә, го, сала вә йанздә мәһә, йан донздә
мәһә?

Қизева ә'йан бу, го:

— Баво, го, тә хвә р'ева нан нәхарийә?

— Әре, го, лаво. мьн нанәк. һекәк харийә.

— Аһа, қизе гот, баво, һәр'ә, әв мәри к'өйә, ишәв бинә
меване мә.

Кале леда чу, вәзир һьлда ани мала хвә. Вәзир слав да
қизе, қиз бәр п'әрдеда бу. Қизе слава ширьн вәгьрт. Вәзир
р'унышт, қизе ле пьрси:

— Тө хер һати, меване дәлал, чька бежә гьлие тә чийә?
Тө сэр чь гьли һати?

Вәзир гьлие хвә жер'а шьровәкьр, го:

— Гьлие мьн р'аст нәвә, п'адше ве сәре мьн лехә.

Қизе готе, го:— Тө мәрики һәвқа ақьл, тө һькари ви гьлие
п'адше р'аст бьки?

— На.қиза қәнщ. вәки мьн бькарбуя. әз чола нәдк'әтм.

Қизе р'абу бь ақьле хвә бәран авитә ә'рде. бәран бьр'и, ани
бе. мә'нә һельке ви қәлаштын. һәрдө һельке ви дәрхьстын, әв
кьрьнә дө к'ьвав, кьрьнә нава нанәки т'әмьз. Һрия ви бьр чу
фрст, да дәзмаләкә т'әмьз п'адшер'а, ани сәр чока вәзир дани.

— Ан, баво, меване дәлал. гьлие тә мьн р'аст кьр, сәр
ч'ә'ве мьнр'а һати.

Вәзир дәстуриа хвә же хвәст, чу. Қизе готеда, го:

— Баве меван, ле мьнр'а сонд бьхвә, навә мьн һьлнәди,
нәвежи: әве р'йа мьн р'аст кьрийә.

Вәзир чу дәрк'әтә ера хвә. Щмаә'та п'адше бала хвә дае,
р'аст жи анийә: бәране ви — бәранти, дө к'ьвав гошт. бса жи
дәзмал. Ә'мьре п'адше қәдийа. П'адше го:

— Әз сәре тә ледьхьм ве сәһ'әте.

— Чьма. п'адше мьн. мьн ә'мьре тә қәдандийә?

— Вәрә мьнр'а р'аст бежә, әв гьли к'е қәданд. әв гьлие тә

нинэ.

Зэ'ф ле зор кър, гот — флан қизе гълие мьн қэдандийэ.

Го: — Вэзир, гэрэ тō һэр'и we қизе к'ō һэвэ мьнр'а бьхвэзи. Вэзир бь дьләки кōл р'абу леда чу. Чу мала қизе, қизер'а шьровэкр, „Эз һатъмэ хазгиние тэ п'адшер'а“.

Қизе п'эрдэ бэр хвэ вэкр, го:

— Вэзир, әхтийарйа мьн дәсте мьнэ, эз вэк'ил нэфсьм, баве мьн нькарэ же хэбэрдэ. Эзе, го, қэлэне хвэ хвэхвэ бь бьр'ьм. Қэлэне мьн: си — бэрх, чьл — кавьр', пенци — бэран, шест — р'уви, һ'эвте — п'ост. Эвэ қэлэне мьн, бинэ, мьн бьвэ п'адшер'а.

Вэзир дар'екър, чу. Вэзир чу щэм п'адше.

— Ан, го, вэзире мьн, тō һати?

— Эз һатъм, бэле.

— Тэ гълие мьн қэданд?

— Бэле, мьн гълие тэ қэданд, қэлэне тэ бьр'и.

П'адше готэ вэзир, го:

— Қэлэне мьн чийэ?

— Қэлэне тэ: си — бэрх, чьл — кавьр', пенци — бэран, шест — р'уви, һ'эфте — п'ост.

П'адша ведэре дōшōрмиш бу: „Оһо, го ақьле we сэр ақьле мьнр'анэ. Готийэ си бэрх — бэрхэ, цаһьлэ, вэхте мьнр'анэ. Чьл кавьр' — диса қэдэр шерэ, вэхте мьнр'анэ, пенци бэран — пенци салибэ. мере ишхани гōмрәһ'э, диса тышки накэ. Шест р'уви — шест сали бэ, иди we мьнр'а р'увитие бькэ. Һ'эфте п'ост — иди кери чь те, чь кери ви у к'ōлфэт те, вэхта ви дь бōһōрэ“. П'адша ведэре дōшōрмиш бу, „wэки осанэ, го, эзе we бьхвэзьм кōр'е хвэр'а“.

Вэзир диса леда чу мала we қизе, слав да қизе.

— Һа, баве вэзир, тō сэва чь һати ижа?

— Бэле, қиза қәнц, го, хэрэ. — Вэзир жер'а шьровэкр, го: — Эз һатъмэ хазгиние тэ кōр'е п'адшер'а.

Го: — Баве вэзир, әхтиари дәсте баве мьнэ, го, бра баве мьн бе, мьн бьдэ кōр'е п'адше.

Баве кэч'ьке һат, ведэре қиза кале нишан кьрын кōр'е п'адшер'а.

Оса жи бь дьле қизе, әв бьрын кōр'е п'адшер'а: дэф, дэ'ват, һ'эфт р'ожа, һ'эфт шэва к'эф кьрын, чун мьразе хвэ шабун.

Вэзир жи хьлаз бу бэла п'адше.

Н В И С А Р Н А С И

НВИСАРНАСИ

Ի'կ'իатед (չ'ир'окед) օջե Բօրօվոկա 5-ա յձ ԶարԲեձեդ կ'օրԵԸ Բ'ՏՏ Եր-
մօնիստանե իտձնօ Բօրնվիսարե: յձ ԲՅնօլիեդ Բաձարեդ ԱԲօվյանե, Երեվանե,
յձ եդ ինՅիեդ Արագօսե, Դ'ալիևե Կ Եձմիազիևե.

1. ԲՅՐԱՆԵ ԶԵՐ'ԻՆ

(Բ'յե 11)

Եր'օԲե ԱԲասե Ի'օմզօ (Ի'օմզօյան) ցօտիյօ, յձ Բաձարե ԱԲօվյանե. Եր'օԲ
Տալա 1911-ա յձ Դյա իւձ Բյիյօ, ԼՅ ցօնԵԸ Մաձարօրց'ուևե ԼՅ Տօր Գօզա Գօրսե,
Տալա 1918-ա, շաւա էձԵևե յե Գօզաե, օՏա յի էձԵևե յի ցօնԵԸ ՄիձիՅն'Ետի ԴՅ-
ԲՅն: ԻնՅօկ ԴՅՅն ԳօրՄՅտանե, ԼՅ Բաձարե Դ'Բիլիսիեձա Միձար ԴՅԲՅն. Մալա
Եր'օԲ յի յանար'ա կ'օՇ ԴՅԿօ ԴՅՇօ յի Բաձարի. Եր'օԲ ԼՅ յեԴօրե, յօձտա ԴօՅ-
Լօտա Տօւետիևե, ԴՅՇօ Ինն ԴՅԲօ. Մաձե, ՏալեԸ 1930-ի յե Երմօնիստանե Կ ԼՅ
Բաձարե Երեվանե տեխնիկոմա կ'օրԴայօ ԲեԸագօցիևյօ ԻՅՄՅկաւկազեձա յե ԳօԲյւլ-
կՅրնե. Միյ իւազկՅրնա իւՅնԴնյևե, ԼՅ ցօնԵԸ կ'օրԴա Բօզկ'օսե ԼՅ ինՅիյա
Կօտայկե ԴՅԲօ ԴօրսԴարե Յմանե կօրմանՅի. Լե ինՅա Բենսիօներօ. ԶարԲեձե մօ
ԻենյՅ Յմանե Դե, օՏա յի ՅմանեԸ օրմօնի, ցօրՅիկի, ԿրՅսի Կ Երբեձանի Յանօ.
Եձ ղօԼօկ Կ Բօլօկ շ'իր'օկա, Տօրհատիյա, միֆա, Բօյտ'—Տօրհատիյա Յանօ. Եձա
Ի'կ'իատ'ա „Բօրանե Յեր'ին“ Տալա 1974-ա մօ ինվիսի. ԼՅ Բաձարե Երեվանե. Եր'օԲ
օձա էֆրանԴնա յձ Բաւե իւձ Ինն Բյիյօ. ԶարԲեձ Բօլօկի իօՏտատի Կ ԲՅ Ի'օմԴի
Եձա ԴՅցօտ, Իօր Բօրօրի ԴՅԳաԳՅՅանԸ ցօտձնա իւձ ԲՅնՅտրիևօ. Բօնա մաքկՅրնե
Բօլօկ Մարա ՄՅօմԼօ ԴՅՅԿ'ԵլանԸ, ԴօՄար ԴՅԿՅր. Դ'օմամիյա ցօտձնա յի ԼՅ
Տօր Գօյտ'անա մացնիտօֆօնե իտօ Բօրցրտնե. Ի'կ'իատա „Բօրանե Յեր'ին“ Իա
ՏերԲազնիցօտնեյօ. Կօր'ե Բ'աԴՅե Բիյ Բօլօկ ՄՅֆա, շօտնայա, Բ'օւի կօր'ե Մօ-
Զիրե Բաւե իւՅօյի աԳլ, ԴՅՅնօ Բաձարե ՏօմանԴարե. Կօր'ե Բ'աԴՅե Տալա Բօր-
անե Յեր'ինի շեկՅրի Գիզա Բ'աԴՅե յեԴօրե աՅա ԴՅԿօ,— Իօրմօ
Իանյևե յձ իւՅօր'ա ցիևօ. Լե Բ'աԴՅե Բաւե յի յի Իօր Բօրօրի
ԴՅԳաԳՅՅօ, յօկի Իօրմօ Իանյևա ԲօԴօՅ յձ ԴօՏե կօր'ե իւձ ԲՅցրօ, ԲՅ իւձ
ԲՅՏիևօ. Լե կօր'ե իւձ ինկարօ. Ացրիևե Բ'աԴՅա ԴՅԲօ Բ'ոււի, յօՅիրե յի յի
ԴՅԲօ տօՅի — ԴՅԴօ Բիյ. Իեձա կօր'ե Բ'աԴՅե ԴՅցրիևօ մՅրաՅե իւձ.

2. Շ'ԻՐ'ՕԿԱ Կ'ԵՇՇ'ԵԼ

(Բ'յե 24)

Եր'ու Ի'օսնօւ ցօտիյօ, իւՅնԸԸ'արե տեխնիկոմա ԲեԸագօցիևյօ կ'օրԴայօ
ԻՅՄՅկաւկազեյօ Երեվանե. Եր'ու 20 Տալիյօ, Իօրտօկի ՏօրիւՅտի ԴօնցԲեձ, Բեր'ա
յի Բօլօկ Ի'կ'իատ'ա Յանօ. Եր'ու յձ էլա ԲՅր'ուկանօ, Լե Յարաւե յի ԻնՅօկի ՄՅ-
Դա ԴՅԲօ. ԴՅԲեձե— „Դյա մՅն յձ ալիևե Կ'օլԲօՅարեյօ — Բ'Եսլոբլիկա ԱԴր-
ԲեՅանե. Ի'օկօմե Յմանե յե Տօր մՅն Իօյօ“.

Һ'к'йат'а „Ч'ир'ока К'өч'өл“ йа буйинготьнейә, хвәшипекьрьне, сатирне. Теда те готьне, к'а чава К'өч'өл у хале ши п'адше дькьнә һ'аләки тәтн, хәзына ши дәрәвэдкьн. К'өч'өл хале хвә жь нава қәт'ране дәрдхә, зорбуна хвә бәйиш дькә.

Һ'к'йат' сала 1934-а һатийә бәривисаре.

3. Т'АСА ЗЕР'ИН

(Р'уе 29)

Т'емуре Садьқ готийә, әв сала 1922-а ль гонде Амоке, вәки ль сәр қәза Ванейә (Т'урк'иа) жь дйа хвә буйә. Сала 1926-а малбаване Т'емур б'әла бьр'укар'а т'әвайи дәрбази вәлате Совете дьбн. Тенә гонде Һәбьл'к'әнде ль нәһ'ийа Эщминазине.

Т'емур сала 1933-а те Ереване у дь техникума к'өрдайә педагогийә Пышкавказеда қәбул дьбә. Сала 1937-а хвәндьна хвә ль ведәре хьлаз дькә. Ве шунда дәрсарие дькә.

Вәхте Шәр'е вәт'әнне әв дь щерге әскәре Советиеда қәлх дькә. Пәй шәр'ра те Ереване у ль университета Ереванейә дәвләте ль п'ара змане ираниеда һин дьбә.

Әви вәхта техникумеда дьхвәнд, мәр'а чәнд ньмуне зарготьне готн. А йәк жь вана жи бәйт'—сәрһатийа „Кәр' у К'өльнә“, кә дь нава бәрәвока „Фолклора кәрманцада“ һатийә щиваркьрьне (Ереван, 1936, р'уе 160—166).

Әв һ'к'йат'ана (ч'ир'окана) салед 1935—1936-а һатнә бәривисаре ль Ереване.

Лазьмә өса жи бе готьне, вәки Т'емур хенжь занәбуна ньмуне зарготьне, өса жи жь бәр хвә дьнвиси, һ'имли шьер у поэм.

Һ'к'йата „Т'аса зер'ин“ йа сербазиә—буйинготьнейә. Теда те готьне, к'а „Мәһ'мәд бь сера т'аса зер'ин чава әбуре хвә дькә, дьзәвьщә.

4. Т'ӘХТ У БӘХТ

(Р'уе 33)

Т'емуре Садьқ готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа 3-йа. Һ'к'йат' йа буйинготьнейә, к'а к'омьрчи чава дьбә к'очәк, фәлчи. Сәр ве йәке жи дьбә мәллә у хвәйһәбуи. Паше жына ши бь готьна вәзир ши дькөжә. Вәзир ве дьстнә у дьбә мират'хөрә мала мәллә.

5. Ч'ИР'ОКА МИРЗӘМӘҢ'МУДЕ КӨР'Е Т'ӘРЗИ

(Р'уе 37)

Т'емуре Садьқ готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 3-йа. Әва һ'к'йат'а йа сербьинготьнейә. Қиз дьбә кәр'. Һәспе Ләләзар гәләки али Мирзәмәһ'мәде вәшкәда қизьк дькә. Ч'ир'ок нвида т'әзә дьбә қизьк дьчә, вәки бавә хвәйи п'адша бьбинә. Гава незикае ле дькә, ч'ир'ок те гәһастьне. Дәст бь қәвмандьне т'әзә дьбн, гьредайи нәфса Мирзәмәһ'мәдр'а у һәспе ши Ләләзарр'а.

6. ҚИЗЬКА ЭТИМ

(Р'уе 45)

Т'емуре Садьқ готийә, бьнһер'ә нвисарнасия № 3-йа. Иа буйинготьне-йә, ә'дәт, к'а чава қизька эт'им Шаог'ли Шаә'бас дькә һ'аләки хьрав, лотна хвә пешда дьбә, Шаог'ли Шаә'бас жи гөр'а we дькә. We шунда, әв: Шаог'ли Шаә'басе кә қизьк сргун кьрбу— мәщбур дьбә we бьстина, дәф у дә'вата хвә бькә.

7. К'ОСЕ СИАРЕ СЕЛЫНГЕ

(Р'уе 49)

Вәзире Щәббаре Надьри (Надиоров) готийә. Әв жь дйа хвә буйә сала. 1911-а ль гьнде К'ордомәре ль сәр қеза Ереване. Вәхта се салйяа вида Щәббаре баве ви дьмьрә. Вәзир гава һ'әр'һьндыки гьрьк дьбә, дьбә бәрхван, наше дуажо у we шунда дьбә шьван.

Сала 1932-а әв жь гөнд те Ереване у һәма ль әве дәре жи хвәндьна хвәйә блнд хьлаз дькә, наше жи дь дәрәща к'ордзаниеда дьбә аспирант. Пер'а жи ль техникума к'ордайә педагогийә Пышкавказеда дәрсдарие дькә. W. Надьр һәма ван сала (1932—1937) өса жи дәст бь нвисара бәдәвиә дькә. Дьдә чанкьрыне ә'франдыед хвә „Р'әва жьне“ (пиес), „Нубар“ (бәрөвөк) у ед дьне. Надьри ньмуне зарготьне гәләк занбу, к'нам сәрһаги, һ'к'йат'. Чәнд һ'к'йат'ед вийә готи ль бәрәвока „Һ'к'йат'ед цмаә'та к'ордайә“ дьдада һатьнә чанкьрыне (Ереван, 1962, р'уе 133—147). Әв һ'к'йат'ед вийә жьрьн һ'имли салед 1935—1936-а һатьнә бәрнвисаре, ша-ра лешьнә, кә тенә чанкьрыне. Һ'к'йат'беж дьго: „Шарана әз өса дьбе жьм, чава кә мьн бьһистийә, һәла бь заре зарбежа жи дьбежьм“.

W. Надри сала 1946-а мьр.

Һ'к'йат'а „К'осе сйаре сельнге“ йа сербазиготьнейә. Һәспа Сельнге (Сельме) гәләки али сйаре хвә Мирзә Мәһ'муд дькә, пер'а дьк'ельмә ширәта ле дькә, жь дәсте К'осә дьдә хьлазкьрыне.

8. СӘИРА ДЬНЕ

(Р'уе 55)

Вәзире Надьри готийә, бьнһер'ә нвисарнасия № 7-а. Һ'к'йат' йа сербазиготьнейә. Мерхасе ә'франдыне мәрвьәки к'әсиб, дьне дьгәр'ә, қәиши, хравийя дьбьнә, қәнцийя дькә. Әва һ'к'йат'а эн'ещә мйна һ'к'йат'а „Сидр-нәватә“.

9. СӘРЬАТИИА БРЕ МӘРД У НӘМӘРД

(Р'уе 60)

Вәзире Надьри готийә, бьнһер'ә нвисарнасия № 7-а, йа сербазиготьнейә, пер'а жи мотивед буйинготьне һәнә. Бре Мәрд, вәки дьн һәвала Немәрд. бь мәрдани у бь арьле хвә, дьбә хвәйе һ'аләки хвәш, ле Нәмәрд дьбә хьре дә'ба.

Шахед әве ә'франдыне гәләкьн, ле һәр шахәк һьнда хвәда гәләки һ'әваск'арә.

10. ԿՅՏՔԵ ՓԻՐ Ս ՍՄՐԵ ԿՅՄՆ

(Ք'յե 63)

Վեզիրե Նադրի ցոտիյո, Բնիեր'ո ընկարնասիյա № 7-а, զա Ի'կ'իտ'а йа сербазиготънейо. Կոր'е Բ'адше Шаһзадә бь фәна һәспе Բ'ир у шуре Կәви жь баве хвә дьстинә у бь вана гәләк шөхбәла дькә, Բ'аше Գиза Բ'ери Բ'адша дьстинә. Ի'әрамбашне, Կө жер'а хрәви Կрбу, әв жи сәр бәла хвә вә-дьбә.

11. Կ'ՅՏՅԻՆ Ս ՅՈՒՐՔ ԽԱՆՄ

(Ք'յե 71)

Վեզիրե Նադրի ցոտիյո, Բնիեր'ո ընկարնասիյա № 7-а. զա Ի'կ'իտ'а йа буйинготънейо, бь дәрәщә сербазиготънева. Բ'адше баве Ի'бсәйн дьчә Իс-пнի'ане, Լь вәдәре жи дьбә Բ'адша, Կөр'е Կи ду Կи дьчә. Լь Կи шәһәри әв у Կөйра Գиза Վեզир дьзикава һәвдө дьбиньн, һәвдө шадьбьн. Բ'адша у вәзир дәрһәқә Կе йәкедә дьбһен. Ըхвәзьн Ի'бсәйн бькбжьн, Լе гәва Բ'адша Բазбандә хвә Լь щәм гәдә дьбинә, Һежа фә'м дькә, Կәки әв Կөр'е Կийә. Ըәвса Կөштъне, Ըә'вәтә Կи у Կөйрәс дькә.

12. Կ'ՐՈԿԱ Ք'ԵՄՔ

(Ք'յե 75)

Վեզիրե Նադրի ցոտիյո, Բնիեր'ո ընկարնասիյա № 7-а. Ի'կ'իտ'а йа сер-базиготънейо. Գиза Վեզир йа Բ'адше Մьсре Գиза Բ'адше Բ'әрийа һәр тә-һәри дькьн, Կө Ք'ի'мәдша бьстиньн. Գиза Բ'адше Բ'әрийа Կи дьвә дьгьрә жи, Լе Ք'ի'мәдша Բ'ахвәзә Կе бьстинә. Աг'րис, Կәки жь готъне хьлазбә, бь готъна Գиза Կәзир— Сәнәме, Գиза Բ'адше Մьсре— Գөлизәре, Կәки жь-не Կи бу һәвне һәвдө, Գиза Բ'адше Բ'әрийа жи дьстинә у жь гьртъне хь-лаз дьбә.

13. Ք'ՍՎԻԵ ՓԵԼԲԱՅ

(Ք'յե 81)

Գոտիյո Նәвәтә Ի'օзә, 50 сәли Բ'ахвәпди, жь гөндә Կ'арвәнсәре (Փ'օнт-те) Լь сәр Բ'әի'иյа Արагәсә, жь әлә р'օжкә, жь бәрәкә Բ'авука.

Գөндә Նәвәтә бәри Գәйде советис гөндә Օтқов буйә. (Բәг'дәтәли) Լь сәр Բ'әի'иյа Տингәке. Գөндәки Կ'ուկ бу. Տәлә 1920-и, Կәхтә щәրә дөдә әс-кәре Ք'օմе әв дәр жи зәфт'Կըրьбун, гөндә—зәր'օ, Կ'ուկ у мәзьн у гөнд шәв'тәндьбун: Һьնәк жь бәр агьр у шуре Ք'օմе хьлазбубун, щиг'һезибун, Բ'әтьн Կ'арвәнсәре, бунә бьնәли. Ա маләк жи йа Աг'օ бу. Կере Նәвәтә.

Զәрբәжә մә бәս жи Կ'մуне зәրգотъне дьне мәр'а готъնә, Բնիեր'ո „Ի'կ'իտ'әд щәмә'тә Կ'օրднә“, Կ'т'әбә 2-а (Երևան, 1962. Ք'յե 195). զա Կ'ր'օկә, бәս жи ед дьն сәлә 1930-и Բ'әтьնә бәрնկարә.

զա Ի'կ'իտ'а бь Բ'әвә „Ք'սվիե փելբаз“ дәрһәқә Ի'әйԿинә. Կәдә Բ'әт-իյә готън. Կ'а Ք'սվի Կ'әшә Ըիկ, Գար'Գար' у Կәвә дьхәլинә, Գә Կе Բ'әր'օ Բ'օщә. Բ'аше Ըիկ у Գար'Գար' дьхә, Լе Կәв Ք'սվի Բ'әш дькә, хвә же хь-лаз дькә Ը'փьр'ә дьчә.

14. БЕКА ТЭЙР

(Р'уе 84)

Нэвата Ё'озо готийё, бьнһер'э нвисарнасийа № 13-а. Эва э'франдына йа сербазиготьнейё. Йэки к'эсив (к'эсиб) бь нека тэйрке дэвлэти дьбё. Жьна ви сэба мэллэ йаре хвэ тэйр шэрже дькё, вэки мэллэ бьхвэ. Кёр'ед we жьныке Аһ'мэд у Мәһ'мэд бе дйа хвэ гоште тэйр дьхон. Сэр we йэке эв жь мала хвэ дьр'эвьи. Ль шнед шёда—шёдада, йэки вая дэвлэти дьбё, йэки жи дьбэжерын дькьн п'адше хвэ. Паше бра р'асти һэвдотен. Баве хвэ тиньн шэм хвэ дьзэвьщиньн.

15. ЧИР'ОКА Э'ЛОЕ НЕЧИРВАН

(Р'уе 90)

Нэвата Ё'озо готийё бьнһер'э нвисарнасийа № 13-а. „Чир'ока Э'лое Нечирван“ йа э'дэтэ—нек'энандынейё. Э'ло гэлэк э'щева тинэ сэре п'адше хвэ, е Мысре, ле п'адше дьнейё шэр'уд жи дьдэ тырсандьне, дькё бэрдэсти. Паше дё қизе п'адше вэлэте хвэ дьстинё, дьбё мал—авайн.

16. ЧИР'ОКА ОХАШ

(Р'уе 94)

Нэвата Ё'озо готийё, бьнһер'э, нвисарнасийа № 13-а. „Чир'ока Охвэши“ йа сербазиготьнейё. Охвэши вэки тьште сэре зачбу, дьбё сев, һэсп, гамши, га, ми, бьзын...., бьне канида дьминё мэрьва һини п'ешёке хвэ дькё. Ле наше жи ед ёса дькёжэ, вэки кэсэк һини п'ешёке ви нэбё. Йэма кёр'е калэки, наве ви Аһ'мэд п'ешёке ви зэ'ф р'ынд һин дьбё, хвэ нэзан датинё, дькё кё жь бэрдэсте ви хьлазбьбё Охаш һэр тәһэри дькё, вэки ви бьгырэ у бькёжэ, ле не нькарё, Аһ'мэд аг'рие дьбё дэрзи, ле эв дьбё т'еле we, Аһ'мэд хвэ дэвекэ нава эгьр. Т'ел дьшэвьтё у ви тәһэри Аһ'мэде кёр'е кале жь дэсте ви сербази хьлаз дьбё. Дьчэ қиза ви хвэр'а дьстинё, һежа п'аки э'мыре хвэ дэрбаз дькё.

17. ЧИР'ОКА ТЭЙРЕ СИМЬР'

(Р'уе 97)

Нэвата Ё'озо готийё, бьнһер'э нвисарнасийа № 13-а. Чир'ок йа сербазиготьнейё. Кёр'е п'адшейн ч'ук Мирзэмә'муд дев дькёжэ, вэки баг'че баве ви храв нэкэ. Се қиза жь һондёр'е бире дэрдьхэ, дёда жь һэрлэ брэ хвэр'а, йэке жи жь хвэр'а. Бра дэхэсие жер'а дькьн, эви жь бире дэрнахьн. Бэран ви дэвекэ һ'эфт тэвэке бьне э'рде. Ль we дэре, эв зйае аве ль сэр әһлийа дьбьр'э. Мирзэмәһ'муд ви дькёжэ, паше ви зийайн жи дькёжэ, е кё шущьке тэйре Симьр' дьхвэр. Бона we йэке жи тэйр Мирзэмә'муд дэрдьхэ р'уе дьне, у ль we дэре т'эзэ Мирзэмә'муд we қизька жь бире дэрхьсти дьстинё у т'эзэ дьгьһижэ мьразе хвэ.

18. ҚР'АТ

(Р'уе 107)

Нэвата Ё'озо готийё, бьнһер'э нвисарнасийа № 13-а. Эва һ'к'йаг'а бь наве „Қр'ат“ йа сербазиготьнейё. Хушка п'адше миза һэспэки дьхве у жь

we мизе дьбѣ дѳһ'ала. Кѳр'ѳки тинѳ, наве ви датинын Қр'ат. ѳва кѳр'ѳка мѳзын дьбѣ, дьчѳ дѳве һ'ѳфтсѳри дькѳжѳ у жына хале хвѳ жь щѳм ви вѳ-дьгѳр'инѳ тинѳ малѳ. Пашѳ ил дьчѳ қиза п'адше р'ѳваѳе жь хвѳр'а тинѳ, дьгьһижѳ мьразе хвѳ.

19. ҚӘРӘМАН

(Р'уе 112)

Готийѳ Забыте Қѳрѳман, жь гѳнде Мирѳк'е ль сѳр нѳһ'ийа Арагасе. Забыт жь дѳя хвѳ буйѳ сала 1927-а. хвѳндийѳ. Жь бѳрѳка Мѳһмаданѳ. Ль колхозѳда хѳбата гѳндитне дькѳ „Т'ѳне щар—щарьна ѳз ч'ир'ѳка, сѳр-һатийѳ дьбежьм, вѳки дьн ѳвѳс ѳ'ѳваса мьн бь ванар'а т'ѳнѳ“,— зар-беже мѳ дьбежѳ. Вѳхта валабуна хвѳ йанѳ гѳһдарийа р'адие дькѳ, йанѳ т'ѳви нѳфѳре малѳ ль дурдитьноке дьһер'ѳ, йанѳ жи р'ѳжнѳма у к'т'ѳба дьхунѳ. Вѳхте готьна ѳве ѳ'франдыне, ѳса жи али мѳ кьр Сутѳ Қѳрѳман. Сутѳ хвѳндьна вийѳ бльнд һѳйѳ, һна т'ѳви жына хвѳ дѳса ль we нѳһ'ие ль гѳнде Қбндѳхсѳзе ль мѳкт'ѳба сѳр наве ѳмине ѳ'вдал дѳрсе дьдѳ—к'ѳлфѳта ви жи—К'ѳбара Хѳдо, вѳки дѳнгѳки хвѳши лейѳ, гѳлѳк щара дьсѳре, хвѳйа хвѳндьна бльндѳ.

Һ'к'йат'а „Қѳрѳман“ һатийѳ бѳривисарѳ сала 1964-а. ѳва ѳ'франдына йа сѳрбазиготьнейѳ. Бразие Шѳнги Шаһ Қѳрѳман у Қѳйт'ѳран мѳрвьынѳ хѳрт бунѳ. Қѳрѳман дьвын нава к'ѳфра. Вѳхтѳке шунда апе ви Шѳнги Шаһ те, вѳки Қѳрѳман жь нава вана хьлазбькѳ. Қѳрѳман апе хвѳ нас дькѳ у к'ѳфьра, вѳки дѳв бун, хѳза дькѳ.

20. АҢ'МӘД

(Р'уе 117)

Басѳе Бѳк'ѳр готийѳ, жь гѳнде Г'амба к'ѳрда, ль сѳр нѳһ'ийа Арагасе, 50 сали, нивхвѳнди, блурван, дѳнгбѳж у зарбѳж. К'лам—ч'ир'ѳке Басѳе Бѳк'ѳр һьнѳк жь вана „Фолклѳра кѳрманщадѳ“ дѳрк'ѳтьнѳ (Ереван, 1936, р'уе 367—368, 608—613, 619—620, 625—633). Ынѳк бѳрѳвока „*Քրկովի ֆոլկոր*“ ѳда (Երևան 1947, р'у. 249) у һьнѳк жи „Фолклѳра кѳр-манщѳне“-да дѳрк'ѳтьнѳ. (Ереван, 1957, р'у 153—157).

Басѳе Бѳк'ѳр вѳхтѳки дрек чѳва блурван ль т'ягрѳна к'ѳрдѳйѳ дѳв-лѳтеда йа нѳһ'ийа ѳлѳгѳзде хѳбьтнѳ. Ына ль бѳжаре Т'билиснѳда дьминѳ, пенсѳнѳрѳ.

Һ'к'йата готи йа сѳрбазиготьнейѳ. Пер'а жи мотивѳд буйинготьне теда дѳнѳ. Аһ'мѳде чѳдар пѳй гѳлѳк зерандьне пира хѳпхѳпѳкѳ сѳрбаз бь сѳре дькѳ, гѳр бѳри дьде. қиза ви жи дьстинѳ. ѳв пашѳ Щѳмпѳлат жи дькѳжѳ у қизька щѳм ви бре хвѳйи ч'укр'а тинѳ.

21. БРЕ Ч'УК

(Р'уе 123)

Басѳе Бѳк'ѳр готийѳ, бьһер'ѳ нвисарнасийа № 20-а. Һ'к'йат' йа сѳр-базиготьнейѳ. Шахѳд ѳве һ'к'йат'ѳ бь наве „Мир Мьһ'ѳ“ гѳлѳкьн. Ль ѳве дѳре жи Мир Мьһ'ѳ һѳр тѳһѳри жь мьрьне дьр'ѳвѳ, гѳлѳк чѳтьнайа дьк'ь-шинѳ, гѳлѳки ѳ'мьр дькѳ, ле аг'риѳ дьмьрѳ.

22. ГАЕ ЗЕР'ИН

(Р'уе 128)

Ә'щәме (Ә'щәе) Н'әмиде Н'әсо (Н'әсойан) готийә, жь гөнде Әмәнчайре лъ сәр қәза Қәрсе. Ә'щәм жь дйа хвә буйә сала 1911-а, ле царьна жи дьбежә, вәки сала 1916-а буйә. Сәбәбийа әве йәке әв буйә, вәки чава метрике гөндие ви, әса жи йа ви вә'дәда нәһатийә нвисаре.

Сала 1918-а әв гөнд жи щипш'әти дьбә, гөндие ве к'оч' дькын те-не гөндед эздие Апаране. Малбаване Ә'щә тенә гөнде П'амба к'әрдада ст'ар дьбьн. Ә'щә лъ әве дәре сьфтә дьбә бәрхван, паше дьбә шьван.

Салед сида лъ ви гөндида щидәрәщә электрикие чедькын. Ә'щә жь сала 1938-а Н'әта нһа лъ ведәре дьхәбьтә, чава механик.

Ә'щә хенжь блурলেখьстие, әса жи бь н'әваск'арикә мәзын һнии н'к'йат'а, мьжулия, қьса, сәрһатийа буйә.

Әви н'к'йат' гәләк щара лъ чөле готьнә, вәхте шьван буйә: лъ гөһе-р'а пез. Әв дьбежә. Шәв мьн у һәвалед хвәйә шьван мә т'ьме һәвдөр'а мьжули, сәрһати, ч'ир'ок дьготьн. Хенжь готьна ч'ир'ока, әз жи жь һәвалед хвә һиндьбум, вана жи гәләк ч'ир'окед н'әвас дьготьн". Ве шунда, Ә'щә ч'ир'ок һьм мала баве хвәда готийә, лъ к'едәре әвара дәр у щинар бәрәвбунә у шәвед звьстане хвә мьжул кьрьнә, һьм жи гәләк щара зар'ед хвәр'а готийә: н'к'йат' готьн шир'а бь ви тәһәри буйә п'ешә у бәрбин.

Әм чәндьк чәнд щара р'асти н'к'йат'беж һатьнә у һәр щара әви вәхт дитийә мәр'а н'к'йат' готьнә. Бь ви тәһәри башқә нава салед 1975--1977-а әви әва н'к'йат'ед жерьн мәр'а готьн у мә бәрнвисн:

Н'к'йат'а „Гае зер'ин“ әв йа сербазиготьнейә. П'адше мерәби дьхвәзә қиза хвә бьстинә, хвәр'а бькә жьн— қизьк ве йәке қәбул накә. Бь п'әре п'адше гае зер'ин дьдә чекьрьне. Паше әв у қиза вәзир дьк'өвьнә һөндөр'е ге. Пәй ве йәке, гава п'адша пе дьһ'әсә, вәки қизьк бьнда буйә, гае зер'ин бәр ч'әве ви р'әш дьбә, н'әкөм дькә, вәки бавежнә бә'ре. П'елед бә'ре ге дьбьнә вәлатәки дьне. Лъ ведәре ге жь әве дәрдьхьн дьбьн к'ө-чьк у сәра кәр'е п'адшеда датиньн. Пәй гәләк вәхти, чәтнайа, кәр'е п'адше ван қиза дьбьнә у ван һәрдәа жи дьстинә.

23. МИРЗӘМӘМУД У БРЕ ВИ

(Р'уе 135)

Ә'щәме Н'әмид готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 22-а. Н'к'йат' йа сербазиготьнейә. Бра Мирзә Мә'муд жь бире дәрнахьн. Ле аг'рие тәйр ви жь ви н'әли дәрдьхә дьгьһинә дьһия р'оньк, дьгьһижә мьразе хвә. Шахед әве н'к'йат'е зә'фьн, ле һәр йәк жи һьнда хвәда гәләки н'әваск'арә. Ләма жи мә тер'а дит, вәки ед әса жи бәрәвокеда щивар бькын.

24. ОЗМАН

(Р'уе 141)

Ә'щәме Н'әмид готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 22-а. Н'к'йат' йа буйинготьнейә, ә'дәт, н'к'йат'а „Т'ьр'але Бөг'дае“ бир тинә. Қиза п'адше гөис хвә бь Озмане т'ьр'ал тинә дьбс „Бе хвәйә, ләма әса буйә“. Сәба

we хэбэре п'адша қиза хwэ we хэзэбе, дьгэрэ дьдэ Озман. Қизьк али wи дькэ, дышинэ сэр хэбате. Wи тәһәри әw хwәр'а гәләки дәwләти дьбьн у бь к'ода мьле хwэ wәкә к'оч'ьк у сәре п'адше хwәр'а к'оч'ьк у сәра чедькьн. We шунда дә'wата хwэ дькьн.

25. ПӘШКО

(P'ye 144)

Ә'щәме Г'әмид готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 22-а, һ'к'йат йа ә'дәтә, хwәшипекьрьне у пек'әнандьне. Пәшко гәләк пәшка тинә сәре баве хwэ, паше һәбуне дәст тинә, вәдьгәр'ә те мала баве хwэ. Әва ә'франдына мә бир тинә һ'к'йат'а бь наве „Ч'иво“. Наве wана ә'йни ед щмаә'тенә.

26. СӘРЪАТИИА Г'ӘСО

(P'ye 147)

Ә'щәме Г'әмид готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 22-а. Г'к'йат' йа буйинготьнейә, ә'дәт. П'адша қиза хwэ, йа кә пешбәри wи дәрте, зоре дьдә йәки к'әсиб бь наве Г'әсо. Қиза п'адше у Г'әсо хwәр'а дьбьнә хwәй һәбун, мал. Әва ә'франдына жи мә бир тинә ч'ир'ока бь наве „Озман“, бьнһер'ә нвисарнасийа № 24-а.

27. Г'ӘФТ АҺ'МӘД

(P'ye 152)

Ә'щәме Г'әмид готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 22-а. Гредайә һәләқәтийа шаһе Иране у п'адше Р'омер'а. Ша дькә, кә п'адшер'а шәр' бькә. Ле мә'на дьгәр'ә. Ле һ'әфт Аһ'мәд һәр йәк бь мә'рифәта хwәва тенә ор'гә наһельн, wәки шәр' пәида бә.

28. Г'ӘФТ БРА У ХУШКА WАН

(P'ye 158)

Ә'щәме Г'әмид готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 22-а. Иа сербазиготьнейә, сәрәщәма we әвә. Г'әфт бьра жь де у баве хwэ щьһе дьбьн дьчьн щики дур. Паше хушка wана Ханьм дьдә пәй wана, дьчә дьгьһижә wана. П'ышик ант'еха тәндурә wана вәдсьинә. Ханьм дьчә жь щәм дәwa агьр тинә. Дәwәк те т'ьлне қизьке дьмьжә браки қизьке дәw дькөжә. Жь хуна дәw, wәки т'әви хwәрьне дьбә, һәр һ'әфт бред қизьке дьбьнә хәзәлөк. Йәки р'әwi шәш бра диса дькә мәрьв, т'әне бре ч'ук бә дьминә. Әw wи һ'алида жи хушка хwәйә мәркьри жь дәсте һәwие, wәки дьхwәзә we, бькөжә, хьлаз дькә.

29. Ч'ИР'ОКА ЛӘЛӘ У МӘЛӘКСИНӘМЕ

(P'ye 165)

Ә'щәме Г'әмид готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 22-а, йа сербазиготьнейә. Ләлә дьк'әвә нава гәләк у гәләк чөтьнайа, ле жьнед wи Мәләксинәм у Щәwаһьр ль һәрдәра пәй wи дьгәр'ьн у әwi жь һәр қәзйа хьлаз дькьн. сар' у сламәт вәдьгәр'ьн малә.

30. Ч'ИР'ОКА ТИРЭМЭР

(Р'уе 173)

Ө'щәме Н'әмид готийә, бһнһер'ә нвисарнасийа № 22-а, йа сербазиготийә. Зар'е йәки т'өнәбунә. Паше жьна шийә ә'мьрда мәзын тирәмә'рәки тинә наве ви Мирзәмә'муд. Әва тирәмә'ра қиза п'аше дьстинә. Гава қизьк п'осте ви дьқәләшә, әв дьбә хортәки дәләл. Паше хушка жьне ви п'ости дьшәвьтинә. Мирзәмә'муд ви чахи т'әркәсәри дьне дьбә. Жьнә ви сала у зәмана ле дьгәр'ә, дьбинә у бь зор у цәфаки ведьгәр'инә тинә мале. Т'әзә дьгьһижьнә бәхт у мьразе хвә.

31. БӘТӘМИ ТӘЙР У ҚӘСАВИ ЩОМӘРД

(Р'уе 180)

Р'остәме Ә'мәр готийә. Әви бса жи һ'к'йат'а „Бьнгьр“ мәр'а готийә, йа кә к'т'еба „Һ'к'йат'ед щмаә'та к'брдие“, сьсийада щи—вар буйә. (Ереван, 1969, р'уе 47—52). Ль ведәре, ль р'уе 234-да дәрһәқа ви зарбежида ва натийә нвисаре: „Р'остәме Ә'мәр жь гөнде П'амба к'брдийә ль сәр нәһ'ийа Арагасе (бәре Апаране). Жь дйа хвә буйә сала 1910-а, нивхвәнди, жь эла сипка бәрәка мхайила, совхозеда дьхәбьтә.

Р'остәм нава дәр у щинаре хвәда мәрвьәки қәдыргьртийә, мәзынар'а мәзынә, ч'укар'а ч'ук, мәрвьәки хирәти хәбатһ'ызә“.

Р'остәме Ә'мәр гәләк һ'к'йат' у мьжулийа занә. Сйужеа ве һ'к'йат'е, йа буйинготийә, к'а һәтәми Тәйр у Қәсави Щомәрд чава йәк бәр йәки дьнда қәнщие бь һәвдөр'а дькьн. Әва һ'к'йат'а 1965-а натийә бәрнвисаре. Шахед ве зә'фьн.

32. ЖЬНЕ ЧЬ КЬР

(Р'уе 185)

Қәрқаша Мьсто Слоян готийә. 80 сали, нәхвәнди, жь гөнде П'амба к'брда ль сәр нәһ'ийа Арагасе, жь эла сипка, жь бәрәка вьтийа. Қәрқаш вәхтеда гәләк сәрһатн, ч'ир'ок у ньмуне зарготийә дьне занбунә. Ле нһа гәләк жь бира ве чунә у һ'әйфа ве те, вәки бса биркьрын. „Пирбуа хәзәбә, — әв дьбежә, мәрвь нә кә т'әне бе қәват у бесәһ'әт дьбә, ле бәле, бса жи бирсар дьбә, беһ'әвас дьбә тьшта бежә“. Қәрқаш вәхте хвәда бса жи р'әқәсчикә бәрбьч'ә'в буйә, ләма жи вер'а готьнә „Гбла дә'вата“. Вәхта нвисара һ'к'йат'а щарьна бина ве дьч'ькә, дьсәкьнә, дәрһәқа тьштьнә дьнда дьбежә. „Һәй вах, әв дьбежә, дьнйа хвәшбу, әз жи дәсте хвә дьчьм, гәләки зорә“. Қәрқаше һ'к'йат'ед кә занбун, һ'имли жь дйа хвә бьһистьнә. Вәхта қиз буйә, мала баведа. Һ'к'йат'ед ве сала 1958-а натьнә бәрнвисаре. Һ'к'йат'а „Жьне чь кьр“ йа буйинготийә хвәнипекьрьне. Жьн вәзире мере хвә дькә нава һ'аләки бсайн пек'әнандьне, вәки шап дьбә жьна хвә, чава йәкә дьн, бь дәсти хвә дьдә мер. Шахед әве һ'к'йат'е зә'фьн, йәк жь вана „Хәвна қазн“.

33. МЪРЬНА Т'ЭРЗИ

(Р'уе 187)

Фэрқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32. Һ'к'йат' йа буйинготьнейә. Т'эрзи к'ьнще қизе п'адше тинә у ши бь ши дьмьрә. Қиза п'адше, вәки навәки хьраб нәе сәр, бь дәсти хортәки кәр'әкәр' шыһйазе т'эрзи дьдә ч'ә'лкьрьне. Хорт, вәки қачах буйә, һәвалә қачаха, бь шур'е тьрс ле фьр'андьне дьхвәзә we қизе бьстина. Ле қизьк ви у һәваләд ви йә қачах жә'рдадайи дькә у бь ви тәһәри п'есира хвә жь әви у жь һәваләд ви хьлаздькә.

34. СОРЕЧ'Ә'ВЬЕШИН У ДӨ БРА

(Р'уе 191)

Фэрқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Әва һ'к'йат' а йа буйинготьнейә, хвәшһекьрьне, (сатирие). Те готьне, чька чава бре дин һ'әйфа бре хвәйи ақьл жь Сореч'ә'вһешин һьлтинә. Һәбуне дәст тинә. Наше һәрдө бра дьзәвьщын, у һәвдө щьһе дьбьн.

35. ХУШК

(Р'уе 195)

Фэрқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Һ'к'йат' йа сербазиготьнейә. Көр'е п'адше хәбәрда на се хушка дьбьһе, паше жи һәрсека дьстина. Һәрдө хушке мезьн, вәки дәрәвин дәртен, хушка хвәйә ч'укр'а, вәки көр' у қизәкә голанч'кзер'ин тинә, хравие дькьн, ле паше хравийа вана те ашкәрәкьрьне у сәр бәла хвә вәдьбьн, ле хушка ч'укә ам у т'ам дьгьһижә мьразе хвә.

36. ХВӘИЯ ЗЕР'А У ШЬВАН

(Р'уе 201)

Фэрқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Һ'к'йат' йа буйинготьнейә. Зер'е йәкки зә'ф бунә, ле пе навә бьхвә, бьдә зар'е хвә, һерсана зер'а һьлдьдә дьвә давежә нава аве. Шьванәк ван зер'а дьвинә. Паше шьван хвәйе зер'а нас дькә, гөне хвә пе тинә у чәнд зер'а ле вәдьгәр'инә.

37. Ч'ИР'ОКА ЭТ'ӘМЕ ТӘЙР У ҚӘСАБИ ЦОМӘРД

(Р'уе 204)

Фэрқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Әва һ'к'йат' а бь сйужейа хвәва мина йа Р'остәме Ә'мәрә, йа бь наве „Һәтәми Тәйр' у Қәсаби Цомәрд“— бьнһер'ә нвисарнасийа № 31-е. Ль әве һ'к'йат' еда жи Эт'әми Тәйр у Қәсаби Цомәрд бей'әсаб қәнщие һәвдөр'а дькьн. Ле эпизодәд вана жь һәвдө щөда дьбьн, йса жи зман у шур'е готьна вана. Бь ви тәһәри чава шах һ'әваск'арьн. Ләма жи тер'а һатә дитьне, вәки һәрдө шаха жи дь әве бәрәвокеда ши—вар бькьн.

38. ЧИР'ОКА Э'РЭБА ЗЭНГИ

(Р'уе 208)

Қарқаша Мьсто Слойан готийә бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Һ'к'йат' йа сербазиготьнейә. Пәй гәләк щәфа Шаисмайл Гөлизәре, Гөли'әриә у Э'рәба Зэнги дьстина. П'адше бавә Шаисмайл һәр тәһәри дькә, кә көр'е хвә бькөжә, вәки Гөлизәре у Гөли'әриә жь хвәр'а бинә. Аг'риә, әв Шаисмайле көр'е хвә дьдә коркьрыне, ле әвә щарә жи бь Э'рәба Зэнги, вәки к'ьнице мера лебуйә, ныкарбу, әскәрә ви дьһатынә алт'кьрыне. Аг'риә ч'әвә Шаисмайл қәнщ дьбьн. Те щәм жьнед хвә. П'адше у вәзир дькьн р'уви у гөр у һежа Шаисмайл к'ьви дькьн п'адша у дәф дә'вата хвә дькә.

Әвә Һ'к'йат'а шахәкә Һ'к'йат'а „Шаисмайле“ йе кә бәрәвока „Һ'к'йат'ед щмаэ'та көрдие“ 1-да һатийә щиваркьрыне. (Ереван, 1966, р'уе 123—156): „Фьрқийа ван һәрдә Һ'к'йат'а гәләкә. Бона һьмбәркьрына һәрдә шаха'гәләк пьрсе т'әзә дькарын нешда бен у бь өлми бенә шьровәкьрыне.

39. ШЬВАНЕ ШИРЬ'ӘЛАЛ

(Р'уе 215)

Қарқаша Мьсто готийә, бьнһер'ә нвисарнасийа № 32-а. Һ'к'йат' йа буйинготьнейә. Теда Һ'имли дәрһәқа мәрьвайи, ширһ'әлалийа шьванәки те готьне, чька чава шьван нөхвәстийә бука вәзирә амут'амр'а хравие бькә.

40. БӘХТ У АҚЫЛ

(Р'уе 220)

Ә'мәрә Һ'әсәе Шәмо (Шамойан) готийә, 80—сали, нөхвәнди, жь гөндә Т'ут'әке ль сәр нәһ'ийа Диадине, сынщақа Базиде ль Т'урк'иае (Р'оме). Дәрһәқа ви гөндида гөндие ви Аһ'мәде Шәвешә Мирази дь нава к'т'еба хвә „Биранинед мьн“ (Ереван, с. 1966), р'уе 13—14-да нвисийә.

„Т'ут'әкеда әм һәбун шест, Һ'әфте малед көрманща. Ниви жь ван көрманщед сөрман бун, ниви жи көрманщед эзди бун. Мә т'әв дьжит, чава кә щинар, чава кә пьзмам, фәрқи—щөдайи, дь нав мәда т'өнәбу, әм мина бра бун. Көпшья—гьртына һәрдә дөста жи сәр һәв бу. Мә жь һәвр'а дьгот: „Халә, ано, мәт'е, хатие, харзи, брази“. Дь сынщақә Базидә пенщ гөндәд эздийа һәбун, т'әв жи ниви эзди, ниви жи сөрман бун.

Хөләсә, форма мә йәк бу, заравә мә йәк бу, ә'дәте мә йәк бу, дьхвәзъм, бежъм, кә айина дин нәбуийа, әм тыштәки майин жь һәв нәдьпәтнә к'вьше“.

Ә'мәр вәхте шәр'е Һ'әмднйиә вешьн, т'әви гөндие хвәйә эзди жь гөнд щишь'әти дьбә, дьчә шәһәре Т'билисе— ль Гөрщстане. Ль вәдәре вәхтәки хәбата дәрғәвание дькә. Паше те Әрмәни'тана Советие у т'әви гәләк гөндие хвә ль гөндә Қамушлие (ль сәр нәһ'ийа Эщмаизине) дьбә мал— авайи. Колхоза гөндда хәбата гөндитие дькә, Паше, т'әви чәнд малә гөндие хвә те авана Артениеда дьбә бьнәли. Әв Һ'к'йат'а өса жи ед дьн, әви жь гөндие Т'ут'әке һинбуийә, һе—һе жи бир тинә у дьбежә.

Һәрчә Һ'к'йат'е әвә бәрәвоке нәвие ви — Сәһ'ид, вәки һәә ль Ереване института сәр навә Брйусовда йа зманә урси у зманә дәрәкәда дьхунә, бь готьна мә сала 1975-а әви сәр қәйт'ана магнитафоне әв Һ'к'йата

у һәрчэ дын дабу нвисаре. Мэ жи жы сэр қәйт'ане бәргьрт. Г'к'йат'а „Бәхт у ақыл“ йа сербазиготьнейә. Нета we әwә, wәки гәрәке һым ақьле мерьв һәбә, һым жи бәхт.

41. КӨР'Е Т'ОР'ЧИ У МӘСИ

(Р'уе 223)

Ә'мәре Г'әсое Шәмо готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 40. „Г'к'йат'а йа сербазиготьнейә. Көр'е т'ор'чи мә'сиc баве шийи гьрти, сәр готьна мә'си диса бәрдыдә.нава аве. Мә'си паше дык'әwә қьльхе мерьв у гәләки али ши дыкә, һ'әта қиза п'адше, wәки кәсәк бәгәм нәдыкьр, жер'а дыхwәзә. Гәдә бса һин дыкә, wәки қизык хәwәрдә у һәр эварәке һ'к'йат'әкә ширәтк'ари бежә. Қизыка сәр готьна хwә ши лавькки бәгәм дыкә. П'адша жи чь дыхwәзә, мә'сиe қьльхе мәрьв жер'а тинә, һазьр дыкә. У пәй we йәке қизыке ши хортир'а тинә. Р'ева жи мә'ре нав п'ор'е қизыке же дурдыхә у дыкөжә, һежа ши лавькир'а дьбежә, wәки әw бь хwә әw мә'сийә, е кә әши бәрда бу нава аве. Мә'си иде мьна дыбә, гәдс т'ор'чи қизыка п'адше жи дыгьһижьн бәхт у мьразе хwә, тенә мала хwә, йа т'ор'чи.

42. МӘРИЕ АҚЫЛСЫВЫК

(Р'уе 238)

Ә'мәре Г'әсое Шәмо готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 40-и, йа сербазиготьнейә ширәтк'арие. Мәрьвәк чава дыкә—накә һькарә идара хwә у мал у зар'е хwә бькә. Р'адьбә дьчә бал фәләке, чька чьр'а бсанә. Р'ева р'асти гөре кори пир, жынәкә пир, хwәйе зәвһиһа к'аре нәдә у қачаха те. Һәр йәке wана жи дәрдәки һәбуйә, жы ши мерьки һиви дыкьн, wәки дәрһәқа дәрде wанда жи бежә, чька фәләк жы бона wана чь р'е жер'а дьбинә. Фәләк жи гәләк шешьра дьде, бса дыкә, wәки к'ара ши жы wан пьрскьра һәбә, һ'әмни әw жи бьгьһижьнә мьразе хwә. Ле тә wәрә әw мерьк т'ә тышти набә хwәйи у аг'рие сәр готьна хwә, дыбә хөре гөре пири кор.

43. ЧАВА МӘ'Р Р'ЫСҚЕ К'ӘСИВ ГИҢАНД

(Р'уе 242)

Ә'мәре Г'әсое Шәмо готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 40-и, йа сербазиготьнейә. Дәрһәқа хравн у п'акийа зәмане бәрәда те гьликьрьне, зәмане хьрав мәрьв һәвр'а нәп'акьн, ле wәхте хwәш— һәв дьпьрсьн у һәвр'а һ'әйфьн. Әва йәка дь орт'а мерьв у мә'рда те готьне.

44. ЧАВА П'АДША ҚИЗА ХWӘ ДА К'ӘСИВ

(Р'уе 245)

Ә'мәре Г'әсое Шәмо готийә, бьһер'ә нвисарнасийа № 40-и. Г'к'йат'а йа сербазиготьнейә, пер'а жи гәләк дәрәще буйинготьне ши гьртьнә. Әва әфрандына бь сйужеа хwәва мә бир тинә һ'к'йат'а „Т'ьр'але Бәг'ладе“. Ль әве дәрә жи п'адша сәба готьна қизе, дык'әwә р'ь'е, у қиза хwә дьдә к'әсиб. дьдә ши к'әсиб, wәки қизе готийә „Һәрге хwәйити ле һәбә, ши

h'алида намина". We шунда бөхте қиза п'адше у ви хорте к'эсиб ледьхэ, h'але хwэ гэләки хwөш дькын у әw гышк сәр h'әлалие, аqыл у хәбате те сери.

Пәй we йәке, һежа п'адша фә'м дькә, wәки қиза wi жь wi аqылтәрә.

45. ЧИР'ОКА ҚӘРӘМРЩАНЕ

(P'ye 252)

Ә'мәре H'әсое Шәмо готийә, бьһер'ә нвисарнасия № 40-и. H'к'йат' йа сербазиготьнейә. Қәрәмрщан қизәкә гәләки қачах буйә. Гәләк нәһә қийа дькә. Көр'е п'адшейи ч'ук Мирзәмәһ'муд пәй гәләк у гәләк щәфа дьчә we дьбино. Бь һәвдөр'а шәр' дькын. Мирзәмә'муд we алт' дькә у т'ә-зә пе дьһ'әсә, wәки Қәрәмрщан қизә. Пәй we йәке һәвдө дьстиһьн. We шун-да диса чәтһьнайи пешда тен, ле әwana ван чәтһьнайа алт' дькын у әшқ у ша ә'мьре хwә дәрбаз дькын, ле һәрче бь дәсте Қәрәмрщане кәшти жи-сах дьбьн у һәр кәс аликида дьчә, дьчә мала хwә.

46. К'ӘЧ'ӘЛОК

(P'ye 261)

Надәре Ә'мәр готийә, 25 сали, хwәнди, жь гөнде H'әко ль сәр нәһ'ийа Т'алине, колхозван. Щарана дьтә Т'билисне дьхәбьтә. Надәр гәләк у гә-ләк ч'ир'ок мьжулийа, бәйт'а занә. Әw хенжь кәрманци, бса жи әрмәни, урсьи, гөрщки занә. Әwi һ'к'йат'ьнә дьне жи готьиз (бьһер'ә „H'к'йат'ед щмаә'та к'өрдие“ к'т'әба 3-а, Ереван, 1969, p'ye 238).

Әва чир'ока бь дәсти Т'емуре Тәйо, директоре мән т'әба H'әко һатийә бәрнвисаре, сала 1965-а.

H'к'йат' йа сербазиготьнейә. Қиза п'адше Аһ'мәде қьлхе К'әч'әлокада дьстине. Әw у К'әч'әлок дьбьн пек'әни. Ле аг'рие әшкәрә дьбә, wәки әwi нә к'әч'әлокә, гәләк алие п'адше хәзуре хwә кьрийә.

We шунда т'әзә дә'wата wi у Гөлизәре дькын.

47. СЛЕМАН

(P'ye 270)

H'әсое Мәмо готийә, 70 сали, вәхwәнди, жь гөнде Әнгуке (Енгук'е) ль сәр қеза Қәрсе, сала 1918-а т'әви гөндие хwәйә эздие сипки бәрәка исәдьзә щишһ'ьти дьбә те гөнде H'әко ль сәр нәһ'ийа Т'алине. Әwi гәләк у гәләк ньмуне зарготьне занбу, бәйт'—сәрһати, мьжули, қәлиботк, һ'к'-йат' у ед дьн. Жь ван ньмуна һьнәк жь алие мә һатьнә бәрнвисаре (бьһер'ә — „*Բրնիվան ֆրիւր, ժողովան, Երևան, 1947, 138—141*). Әва һ'к'йат'а „Слеман“ сала 1934 һатийә бәрнвисаре йа буйинготьнейә. Слемане қачах һәспе п'адшар'а тинә, қиза мире ә'рәба жи жь хwәр'а тинә, ле паше әw жь щәм wi дьр'әвиньн. Сламан жи дьчә иава дә'wате— һөвийа we дәwса we дьр'әвинә те мала хwә.

48. ҚИЗЫКА КАЛЕ

(Р'уе 275)

Хьдыре Мрад Мурадийан готийә. Жь дїа хвә буйә сала 1902-а нә-хвәнди, ль гөнде Гозәлдәре ль сәр нәһ'ийа Әләгәзе (һна Арагас). Салед 1950-и гөндие вана щигөһасти дьбьн тенә совхоза Баг'рамыане ль сәр нә-һ'ийа Эщмиазине. Әва гөнда, вәки бәре щики қыр'бу, т'әзә ава дьбу. Бь сайа ав анине, һна әв буйә совхозәкә пеш.

Зарбеже мә Хьдыр, чава ль гөнде Гозәлдәре, бса жи ль әве совхозеда хәбатәкә һелә дькә. Нава дәр у щинаре хвәда те пәснандьне. Әв бса жи ә'йанә чава мәрвәки мьжулбеж. Гәләк һ'к'йата занә. Бь һ'әвас дьбежә. Әва һ'к'йат'а сала 1969-а ль совхоза Баг'рамыанеда һатә бәрнвисаре. Ви вәхти Хьдыри ва хвә эщьзбу, бек'еф, ле диса бь һ'зкь-рьн әв һ'к'йат' мәр'а го: „Мьне тәр'а гәләк бьготана,— әв дьбежә,— де у баве мьн һ'к'йат'бежьнә ә'йан бун. Чуктийа хвәда вәхте һәла әмә гөнде Щәрщәр'исе бун ль сәр нәһ'ийа Арагасе, әз һини гьли—готьне вана-бум. У һе—һе әв гьшк тенә бира мьн“. Ле һ'әйф Хьдыре бесәһ'әт жь хвә эщьз дьбу, мә жи иди қемишийа ви нәкьр.

Әва һ'к'йат'а йа буйинготьнейә. Теда те готьне, к'а қизькәкә гөнди, қиза каләки чьқа жь вәзир у п'адша ақьлтәрә. Вана ширәт дькә у һин дькә. П'адше кб әв нәфса щане хвәр'а дьхвәст, гава дьбинә әв қизьк готьна вир'а қайил набә, ви чахи әва ақьлә ширәтк'ар жь кбр'е хвәр'а дь-хвәзә.

Х Э Б Э Р Н Э М Э

(Хэбэред бь змане урьси у бь змане өрмөни р'астэнэ нава бэндада на-
тынэ данине).

А.

Акошкэ, акушкэ — п'энцэрэ.

Ак'сор (*шрпrr*) — сргун.

Алвер — к'р'инфротан.

Аман (*шшш*) — дэрдан, фраг.

Ахк'ат (*шршш*) — к'эсиб

Ахк'ати (*шршшr*) — к'эсиби, бэлэнгази.

Б.

Банк — хэзнэ, хэзнэханэ, банк.

Белэ пэз — кэри пэз.

В.

Ведро — э'лб, ведро.

Веш (вещь) — тьшт: пышто, тьшт—мышт.

Г.

Галисток (галстук) — ступеч', дэзмала сту (стб), галустук.

Д.

Дравк'эр' — пе п'эра, драва к'эр'ин.

Дургэр — нэщар, дөргэр.

Ж.

Жандармэ — жандарм.

З.

Закускэ (закуска) — хвэрын, тьште хвэрыне.

И.

Истэгане — стакан.

Истол (стол) — т'эхтэ.

Ич'кэ — вэхвэрын, ич'кэ.

Иш — шөхбл.

Иштоп (штоф) — дэрдана шэраве, араге.

И.

Иайэ — вайэ.

Иашик (ящик) — қөт'и, сандоқ.

К.

Кахтник' (*қшшшr*) — сөр', тьште хэвлэ.

Конд (комната) — от'ах.

М.

Мешок — т'оррә, чэвал, мешок.
Мийайнак (*Miyaynak*) — т'әне, т'әкмалә, wәһид.
Мышак (*Myshak*) — пышток'еш, хәбатчи.

О.

Обиск (обиск) — леньһер'андын.

П.

Падвал (подвал) — зер'зәмин.
Палат (палата) — от'ах, к'оч'ык сәра.
Палгон (балкон) — р'әхдивар, балкон.
Паможник (бумажник) — к'ис, к'исык.
Папирос — щыг'арә.
Пасилкә (посылка) — тышт шандын, шандынок.
Печ'кә (печь) — собә, совә.
Пиан (пьяный) — сәрхwәш.
Пол — бьир'ук, пол.

П'.

П'алан — пышто. п'алаң.
П'ечат (печать) — мор, мозбәт, п'ечат.
П'от — сәрп'е, палто.

С.

Салдат (солдат) — әскәр, солдат.
Ситәган — стакан, шәлбьке шушә бона чае.
Слт'ан — сәлт'ан, п'адша, ханьм, наве жьна.
Судкә (сутки) — шәвр'ожк.

Т.

Т'аб — тәйах, сәбьркьрын.

Х.

Хәзсйн (хозяин) — малхве, саһьб.

Һ.

Һанга — wәки, һәрге.

Һ'.

Һ'әмал (*Hamal*) — пышток'еш.

Ч.

Чарсу — сук. базар, чарсу.

Ч'.

Ч'әлм — ч'әрм.

Ш.

Шәфхә — шәвхә (шапка) — щур'әки к'әма, шәwқә, шапка.

НАВНИША Ъ'К'ИАТА БЪ ЭЛИФБА

(ѡа к'т'еба 1-е, 2-а, 3-а, 4-а у 5-а)

	к'т'еб	р'у
1. Абйбөг	4	59— 67
2. Аѡ'мэд	3	143—152
3. Аѡ'мэд	5	117—122
4. Аѡ'мэде кър'е пире	2	36— 40
5. Аѡ'мэд у Мѡѡ'мэд	1	191—200
6. Аѡ'мэд у Щанполат	3	30— 37
7. Аѡ'мэд у қиза п'адше	4	34— 38
8. Аѡ'мэд хѡлам	3	218—224
9. Бав у кър'	4	47— 49
10. Бѡнглибоз	4	123—134
11. Бѡнда ақьла	2	34— 35
12. Бѡране зер'ин	5	11— 23
13. Бѡхт у ақьл	5	220—222
14. Бре ч'ук	2	127—132
15. Бре ч'ук	4	68— 71
16. Бре ч'ук	5	123—127
17. Бьлбьли н'ѡзарѡ	1	64— 74
18. Бьнгьр'	3	47— 52
19. Гаван	2	29— 31
20. Гаване ақьл	4	222—226
21. Гаван у қиза п'адша	2	79— 80
22. Гае зер'ин	5	128—134
23. Гѡлбарн	1	43— 52
24. Гѡлбарин	2	97—107
25. Гѡле	3	84— 95
26. Гѡр	2	81— 83
27. Де у кър'	3	134—142
28. Дѡрѡв пешѡ, ѡан р'астн	4	162—165
29. Дѡвра дьне	3	186—192
30. Дѡ злам	4	210—212
31. Дѡ ѡѡвал	4	50— 51
32. Э'ѡни жьн, ѡѡни жьн	4	208—209
33. Э'ли	3	193—202
34. Э'ло Э'щеви	2	65— 71
35. Жьн	4	157—153
36. Жьн жи ѡѡнѡ, жьнок жи ѡѡнѡ	2	123—126
37. Жьна у п'адша	4	72— 74
38. Жьне чь кър	5	185—186
39. Зѡйрѡ у Аѡ'мэд	4	135—139
40. Кале ақьл	2	32— 33
41. Кѡч'ька гавнн	4	103—107
42. Кѡч'ька фѡ'мдар	4	97— 99

43. Көр'е п'адше у р'уви	2	61— 64
44. Көр'е т'ор'чи у мә'си	5	223—237
45. К'әчәлок	1	201—210
46. К'әчәлок	5	261—269
47. К'әчәлоке ақыл	4	78— 83
48. К'ижан ч'ә'ла һәвала бьк'әлә, хвә дьк'әве	2	15— 18
49. К'олоз	4	30— 33
50. К'осе сйаре сельнге	5	49— 54
51. Мерали	1	53— 63
52. Мәйанә ханьм	4	202—207
53. Мәймун ханьм у Мирзә Мә'муд	1	211—228
54. Мәйт'е зер'ин	3	161—175
55. Мәр у нәмәрд	4	75— 77
56. Мәрие аьқисвьк	5	238—241
57. Мәрики бәләнгаз	4	213—215
58. Мәрики бәләнгаз у п'адша	4	216—218
59. Мә'на фротана бьзьне	4	113—116
60. Мир Мь'е	4	100—102
61. Мирзә Мәһ'муд	2	133—139
62. Мирзә Мәһ'мәд у тәйре симьр'	2	169—176
63. Мирзә Мә'муд	3	176—185
64. Мирзәмә'муд у бре ви	5	135—140
65. Мирзә Мә'муд у дев	3	153—160
66. Мирзә Мә'муд у Дургәр ог'ли	4	152—156
67. Мирзә Мә'муд у П'әри ханьм	3	71— 82
68. Мирзә Мә'муд у хушка ви	3	203—217
69. Мирзә Мә'муд у һәспе ви	1	75— 84
70. Мирь'һ'е П'от'и	4	166—168
71. Мн'мәде Зиндани	2	41— 49
72. Мә'р	4	87— 91
73. Мьрьна т'әрзи	5	187—190
74. Наз у намус	2	72— 78
75. Нә'ирван у жьн	3	125—133
76. Нә'ирван у жьн	4	108—112
77. Нәцар	2	50— 54
78. Озман	5	141—143
79. Пәшко	5	144—146
80. П'ешә	2	7— 9
81. Р'увиә фелбаз	5	81— 83
82. Сәйад	1	157—181
83. Сәйра дьне	5	55— 59
84. Сәйрана мәллә Муса	3	96—104
85. Сәйранга дьне	4	169—172
86. Сәрһатийа бре Мәрд у Нәмәрд	5	60— 62
87. Сәрһатийа мире ә'рәба	2	118—122
88. Сәрһатийа хортәжи	4	147—151

89. Сэрһатийа Һ'эсо	5	147—151
90. Сииэм—Бөг'да	4	219—221
91. Слеман	5	270—274
92. Сидьрнэват	2	177—186
93. Сорө ч'э'внешин	2	24—28
94. Сорөч'э'внешин у дб бра	5	191—194
95. Сьлдо	4	44—46
96. Сьрк'о, Бьрк'о	4	55—58
97. Таһар у Збһрө	1	98—122
98. Туди души	4	52—54
99. Т'аса зер'ин	5	29—32
100. Т'арзи	4	173—175
101. Т'эхт у бөхт	5	33—36
102. Усьв	4	84—86
103. Ферьзе бөхтөвар	1	182—190
104. Халль Ә'һ'мөд	2	158—168
105. Хэвн	2	187—189
106. Хортәки к'әсиб	3	9—16
107. Хушк	5	195—200
108. Хушк у бра	2	19—23
109. Хвәйе зер'а у шьван	5	201—203
110. Һека тәйр	5	84—89
111. Һәсне пир у шуре көвн	5	63—70
112. Һэтәми тәйр у Қәсаби Щомәрд	5	180—184
113. Һ'әвках'нар	4	143—146
114. Һ'әлали	2	112—117
115. Һ'әмзи п'әләван (а)	2	153—158
116. Һ'әмзи п'әләван (б)	4	117—122
117. Һ'әфт Аһ'мөд	5	152—157
118. Һ'әвт бра у хушка wan	5	158—164
119. Һ'бсәйн	3	53—70
120. Һ'бсейн у Зойрө ханьм	5	71—74
121. Чава мәр р'ьсде к'әсив гиһанд	5	242—244
122. Чава п'адша қиза хвә да к'әсив	5	245—251
123. Чәзчәд бөг	4	176—179
124. Чьлкәзи	1	17—42
125. Ч'ир'ока Аһ'мөд	4	180—185
126. Ч'ир'ока дорчи	2	84—92
127. Ч'ир'ока Эт'әме тәйр у Қәсаби Щомәрд	5	204—207
128. Ч'ир'ока Ә'лоє неч'ирван	5	90—93
129. Ч'ир'ока Ә'рәба Зенги	5	208—214
130. Ч'ир'ока Ә'һ'мөд	5	75—80
131. Ч'ир'ока к'әчәл	5	24—28
132. Ч'ир'ока Ләлә у Мәләксинәме	5	165—172
133. Ч'ир'ока Мирзәмәһ'мәде кбр'е т'арзи	5	37—44
134. Ч'ир'ока Охаш	5	94—96

135. Ч'ир'ока тэйре Симър'	5	97—106
136. Ч'ир'ока тирәмә'р	5	173—179
137. Ч'ир'ока Усьве Нэвийя	4	186—188
138. Ч'ир'ока Қәрәмьрщане	5	252—260
139. Шаисманл	1	123—156
140. Шамә'р	4	189—197
141. Шәмо	4	92—96
142. Шәро	4	39—43
143. Шире шер ә'йаре шерда	2	55—60
144. Ширьн у Фәрат	4	159—161
145. Шьване ширһ'әлал	5	215—219
146. Шьмькзер'ин	4	140—142
147. Қәнци те пешйа меръв	3	38—46
148. Қәрәман	2	147—152
149. Қәрәман	5	112—116
150. Қәрәмрщан	3	105—124
151. Қәрәқыз	2	140—146
152. Қәрхдан К'ч'ук	1	85—97
153. Қиза ақыл	2	10—14
154. Қиза сәрwәхт	3	17—29
155. Қизька амут'ам	4	198—201
156. Қизька кале	5	275—278
157. Қизька эт'им	5	45—48
158. Қр'ат	5	107—111
159. Қьса ақьлмәнда	2	93—96
160. Қьса хортәки у р'увики	2	108—111

СЭРЭЦЭМ

1. <i>Ылшгиршй</i>	6
2. Пешхэбэр	8
3. Бэрэне зер'ин	11
4. Ч'ир'ока К'эч'эл	24
5. Т'аса зер'ин	29
6. Т'эхт у бэхт	33
7. Ч'ир'ока Мирзэмэһ'мэде көр'е т'эрзи	37
8. Қизька эт'им	45
9. К'осе сиаре Сельнге	49
10. Сэйра дьне	55
11. Сэрһатийа бре мэрд у нэмэрд	60
12. Ёспе пир у шуре көвн	63
13. Ё'бсайн у Зойрэ ханьм	71
14. Ч'ир'ока Әһ'мэд	75
15. Р'увие фелбаз	81
16. Ёна тэйр	84
17. Ч'ир'ока Ә'лое неч'ирван	90
18. Ч'ир'ока Охаш	94
19. Ч'ир'ока тэйре Симьр'	97
20. Қыр'ат	107
21. Қарэман	112
22. Аһ'мэд	117
23. Бьре ч'ук	123
24. Гае зер'ин	128
25. Мирзэмэһ'муд у бре ши	135
26. Озман	141
27. Пешко	144
28. Сэрһатийа Ё'эсо	147
29. Ё'эфт Аһ'мэд	152
30. Ё'эфт бра у хушка ван	158
31. Ч'ир'ока Ләлә у Мәләксинәм	165
32. Ч'ир'ока тирәмә'р	173
33. Ёетәми тэйр у қәсаби Щомәрд	180
34. Жьне чь кьр	185
35. Мьрна т'эрзи	187
36. Сореч'ә'вһешин у дб бра	191
37. Хушк	195
38. Хwәйа зер'а у шьван	201
39. Ч'ир'ока Әт'әме тэйр у Қәсаби Щомәрд	204

40. Կիր'ոка Ե'րԵԵԵ ԶԵՆԿԻ	208
41. Շվանս փիր հ'ԵԼԼԼ	215
42. ԵԵԽ Կ ԵԳԿԼ	220
43. ԿՅր'Ե Ե'Օր'ԿԻ Կ ԵԵ'ՏԻ	223
44. ՄԵրԻԵ ԵԳԿԼՏՅՅԿ	238
54. ԿԵԵԵ ԵԵ'Ր Ր'ՅՏԳԵ Կ'ԵՏԻՅ ԳԻԽԵՆԴ	242
46. ԿԵԵԵ Ր'ԵԴՏԻ ԳՆԶԵ ԽՄԵ ԴԵ Կ'ԵՏԻՅ	245
47. Կիր'ոка ՉԵրԵԵԵրՅԵԵԵ	252
48. Կ'ԵՅ'ԵԼՕԿ	261
49. ՏԼԵԵԵՆ	270
50. ՉԻՅԿԵ ԿԵԼԵ	275
51. ԽԵԵՅրՆԵԵ	294
52. ՆԵՅՆԻՏԻ Կ'Կ'ԻԵԴ'Ե ԵՅ ԵԼԻՓԵԵ (ԻԵ Կ'Ե'ԵԵԵ 1-Ե, 2-Ե, 3-Ե, 4-Ե Կ 5-Ե)	296

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Ք Յ Ո Ի Ն

<i>Առաջարան</i>	6
<i>Բրդական ժողովրդական հեքիաթներ</i>	8
<i>Ունեթագրութիւններ</i>	279
<i>Անհասկանալի բառերի բառարան</i>	294
<i>Այս և նախորդ հատորների հեքիաթների այբբենական ցանկ</i>	296

**ԻՎԱՆԱԿԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿՐԹԱԿԱՆ
ԿՆԵՑԱՆԵՐ**

Րեдакторе шабдар — **Князе Ибраһим Мирзоев**
Шьлк'еш — **К. К. Гафадарян**
Րեдакторе бәдәүәтие — **Б. Н. Гортсакалян**
Րեдакторе техникие — **Л. К. Барут'йунян**
Коректоре контрол — **Ләт'ифе Ә'мәр.**

*ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՐԻԱՔՆԵՐ
ՀԱՏՈՐ 5*

*Հրատ. խմբագիր Ս. Ն. Գուլասարյան
Նկարչական ձևավորումը՝ Կ. Կ. Գաֆարյանի
Գեղ. խմբագիր Հ. Ն. Գործակալյան
Տեխ. խմբագիր Լ. Կ. Հարությունյան
Սրբագրիչ Լ. Ա. Մեդյան*

Դ'әслими һ'әрфр'езие кырьнә 3. 4. 87 с.
Бона чапкырьне һатийә қолкырьне 21 . 12.87.
Бәлгнәшре чапкырьне — 18,88, һавп'әр' 16,35
Бәлгнәшре қәули нәшъркырьне — 18,88
К'аг'әз № 2, Қимәт 2 м. 40.
ВФ 08116 Т'әмбә 1027 Тираж 1.000

ИБ 248

Հանձնված է շարվածքի 3.04.1987 թ.: Ստորագրված է տպագրության 21.12.1987 թ.:
ՎՆ 08116: Չափը՝ 60X90¹/₁₆: Քուլի № 2: Տառատեսակը՝ «գրքի սովորական», տպա-
գրությունը՝ բարձր: Պայմ. 18,88 մամ., տպագր. 18,88 մամուլ: Կերկ. մամուլ Հրատ-
արարիչ. 16,35 մամուլ: Տպարանակ՝ 1000: Հրատ. № 7744: Պատվեր 1027: Գինը՝ 2՝ ո.
49 կ.: 244 Կենտրոնի հրատարակչության տպարան, Երևան, Օրշոնիկյանի պող. № 2:

Нәшърәта Академиа Р'СС Әрмәнистанейә Әлма, Ереван пр. Маршал Баг'-
рамйан 24.
Чапхана нәшърәта КМ ПК Әрмәнистане, пр. Орцониқидзе 2.

